

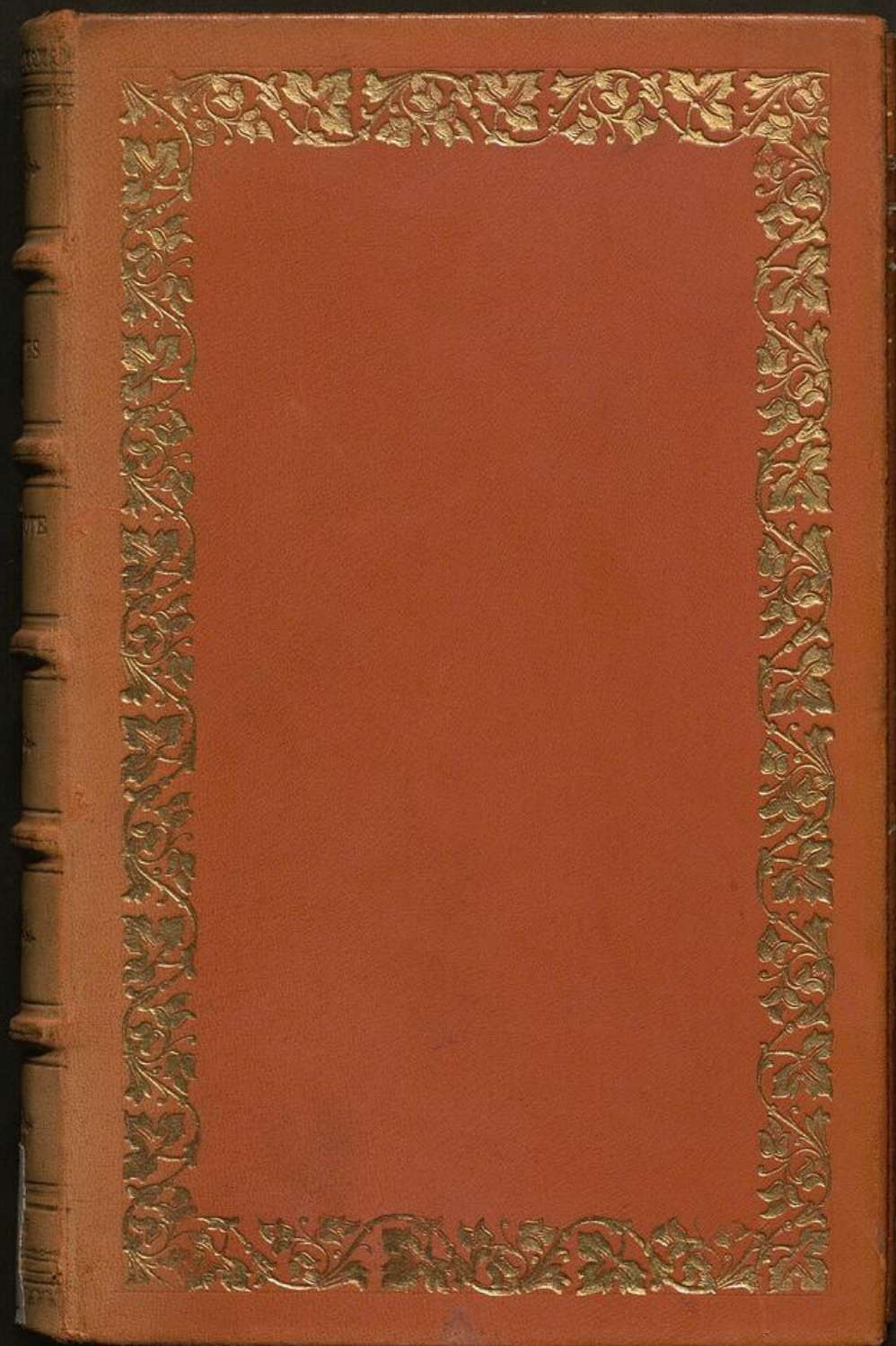
CERVANTES

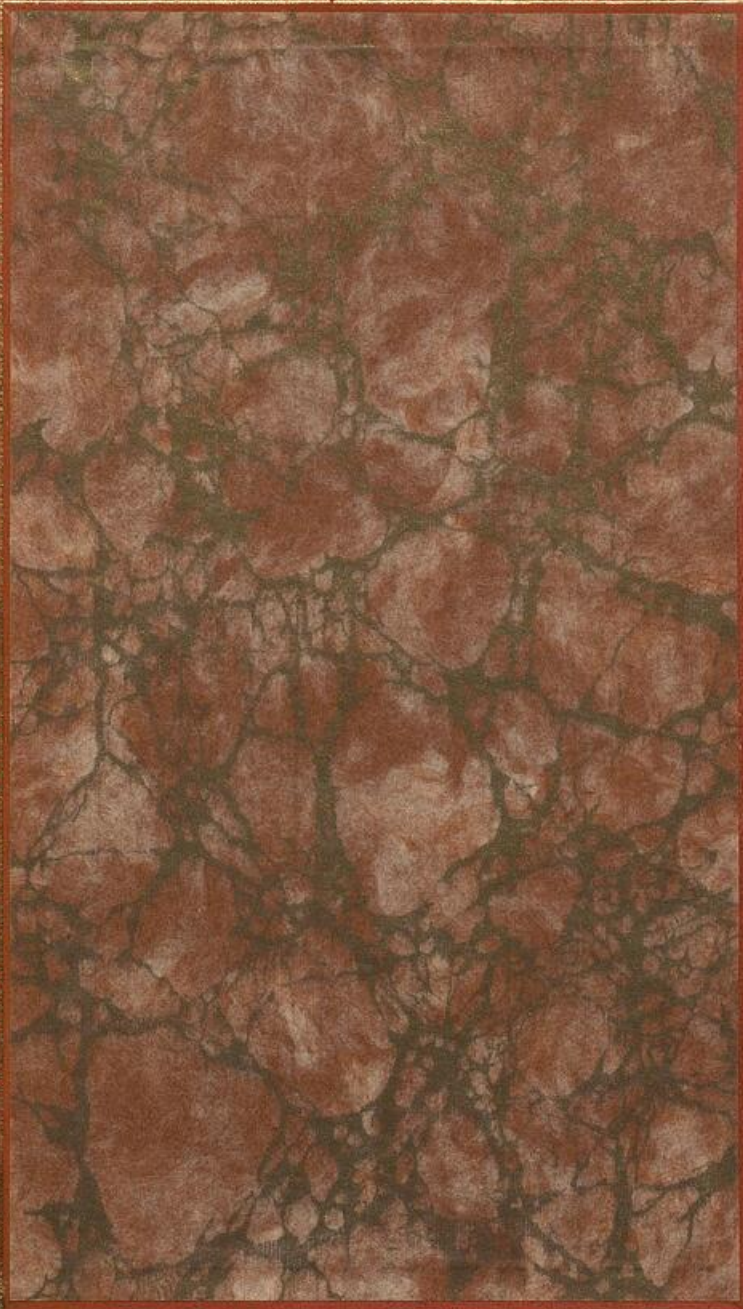
DON QUIJOTE

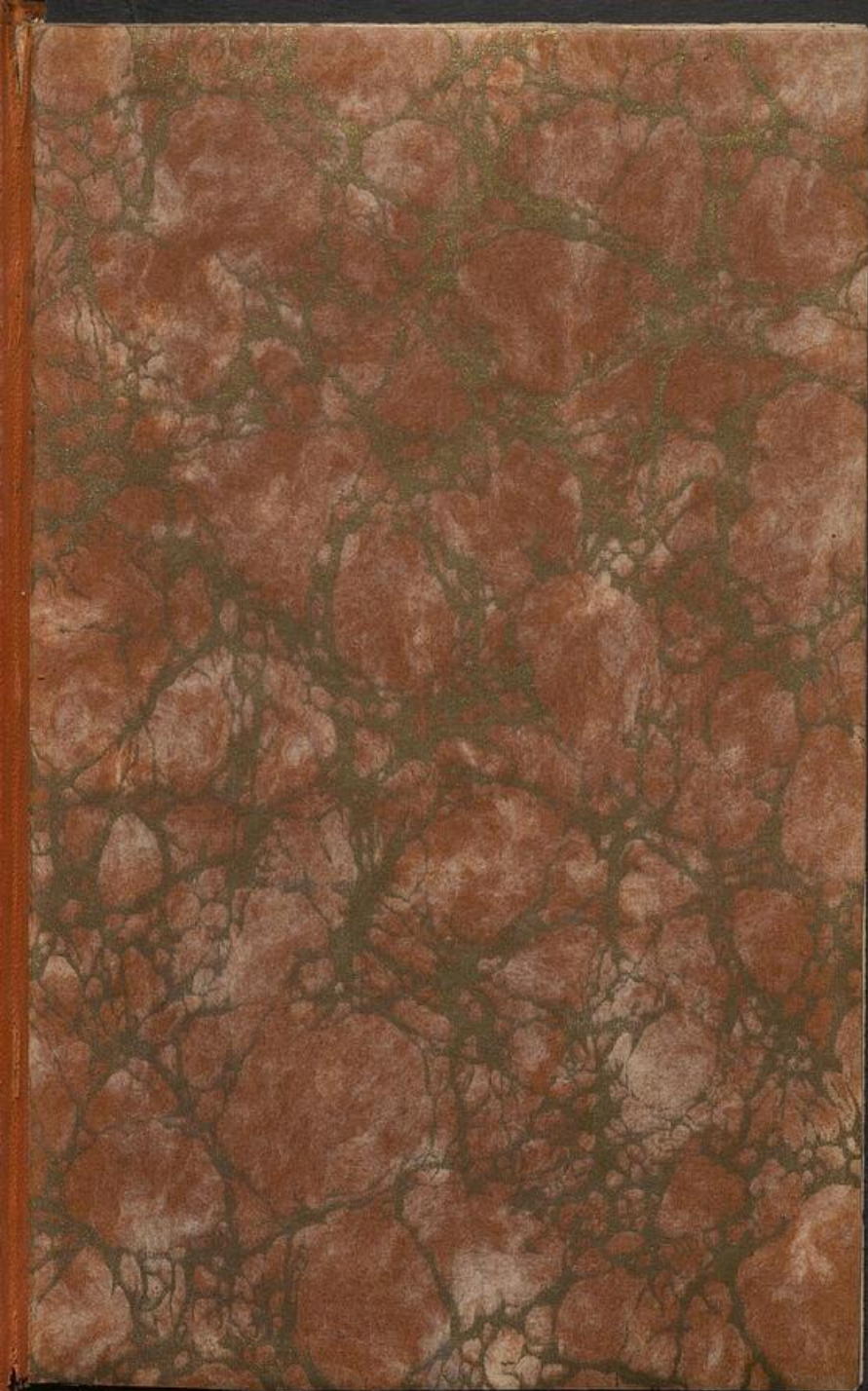
29

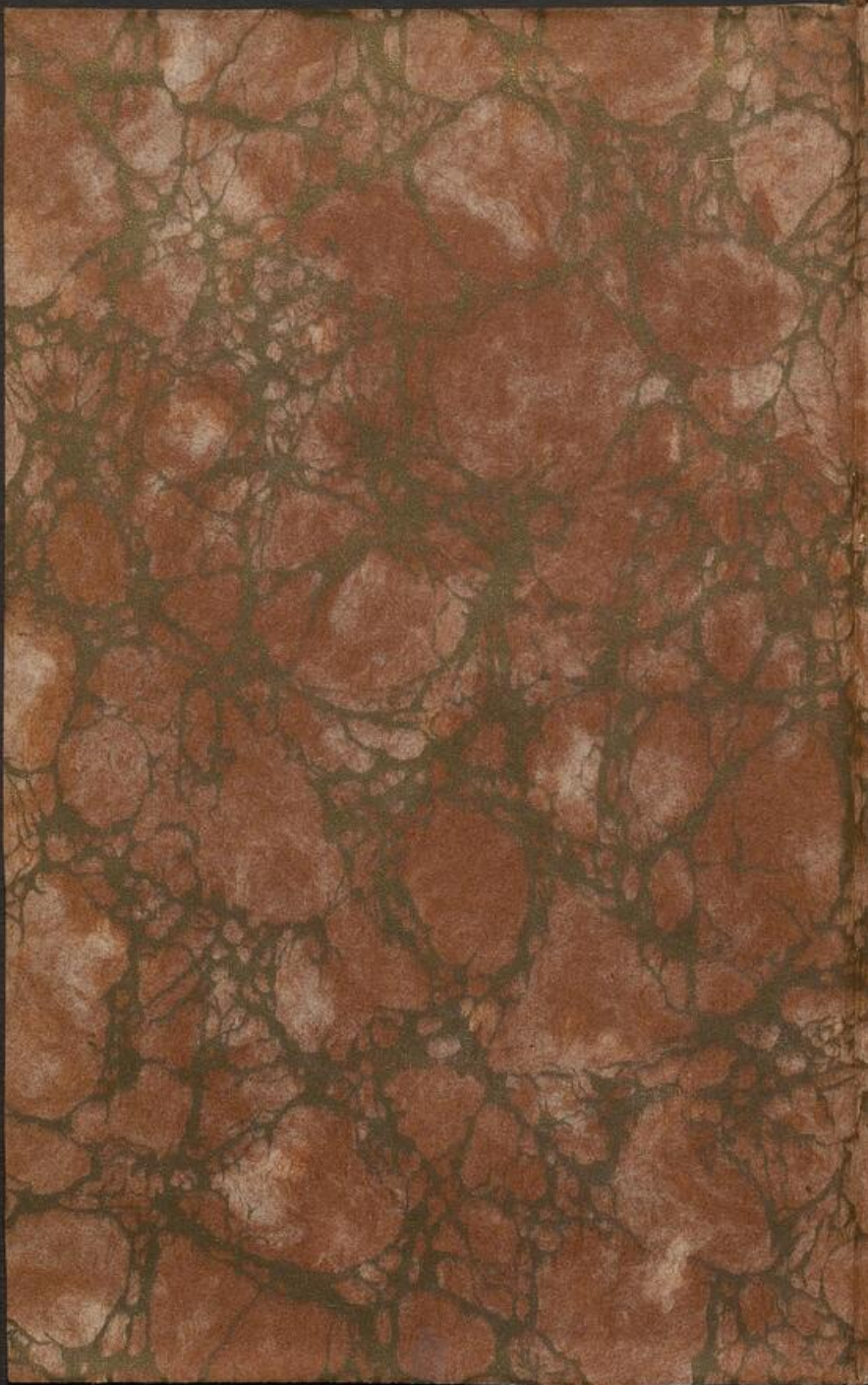
XI

10

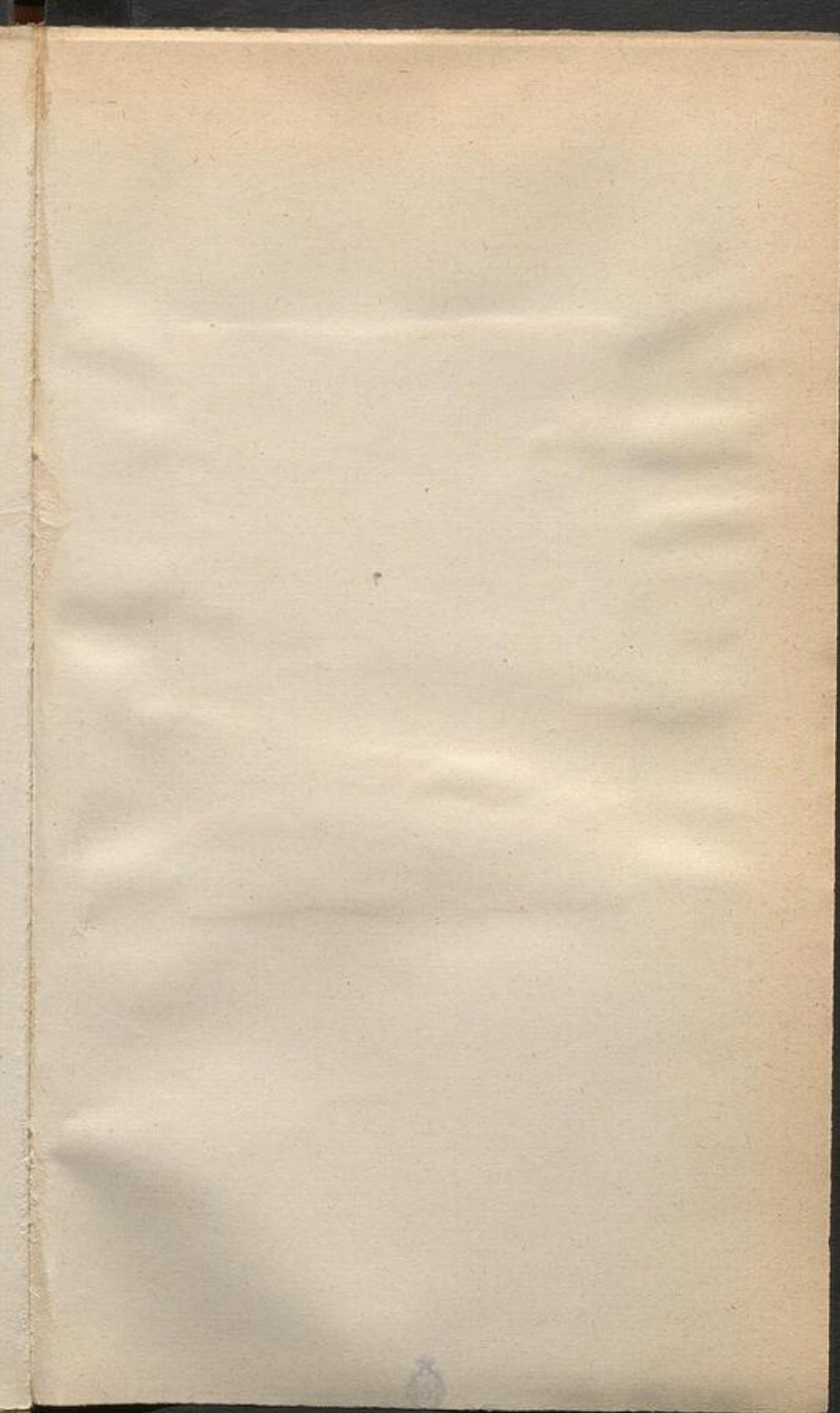

29 - XI - 10

Ex Libris
Duque de Arcos
Nº 3874

AZ ELMÉS NEMES
DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

IRTA
MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

SPANYOLBÓL FORDÍTOTTA S BEVEZETTE

GYÖRY VILMOS.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

HARMADIK KÖTET.

(A MÁSODIK RÉSZ ELSŐ FELE)

BUDAPEST,
AZ ATHENAEUM TULAJDONA.
1875.

Budapest, 1875. Nyomatott Az Athenaeum nyomdájában.

AJÁNLÁS.
LE MOS GRÓFJÁNAK.

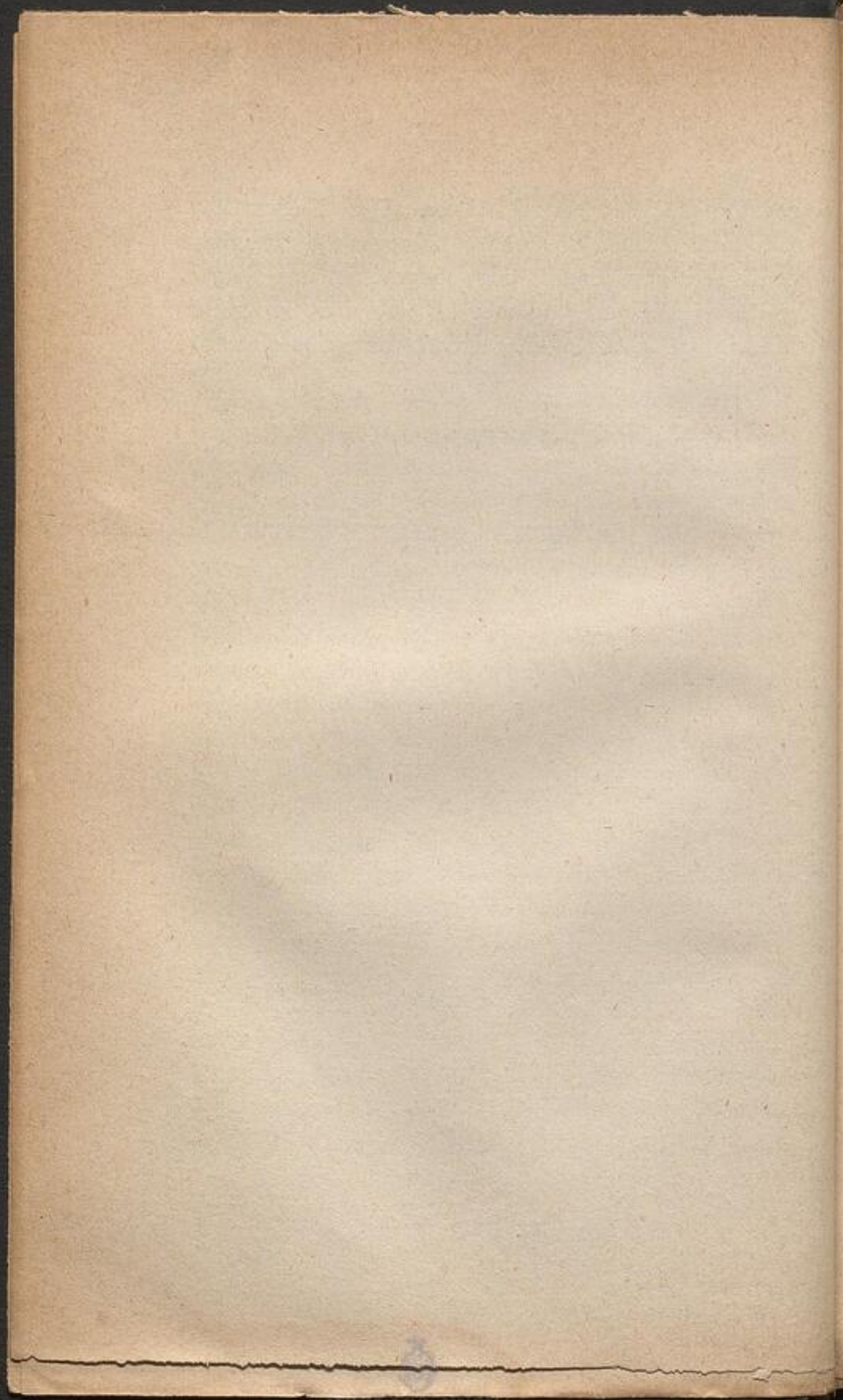
Midőn a mult napokban Nagyméltóságodnak szindarabjaimat megküldém, melyek hamarább jelentek meg nyomtatásban mint a színpadon, akkor — ha jól emlékszem — azt mondtam, hogy Don Quijote már a sarkantyuját csatolja, s Nagyméltóságodhoz készül hogy kezet csókolhasson; most pedig azt mondom, hogy immár fel is csatolta s utra is kelt, s ha szerencsésen oda érkezhetik, úgy vélem, tettem valami szolgálatot Nagyméltóságodnak, mert se szeri se száma a hozzám minden oldalról intézett sürgetéseknek, hogy küldjem el már, hadd oszlassa el azt az undort és csömört, melyet egy másik Don Quijote okozott, mely a »Második Rész« neve alá rejtőzve, a világot bejárta volt. De senki sem tanúsított nagyobb érdekeltséget iránta mint a nagy sinai császár, a ki valami egy hónapja külön futárral küldött hozzám egy sinai nyelven irt levelet, melyben arra kér, sőt igazabban mondva, azért

esdekel, küldjem el ő neki, minthogy egy collegiumot szándékozik alapítani melyen a spanyol nyelvet fognák tanítani, s azt akarná hogy tankönyv gyanánt a Don Quijote történetét használják; egyszersmind azt is üzente, hogy ezen collegiumnak én lennék rectorává. Kérdést intéztem ekkor a küldöttehez, gondoskodott-e ő felsége számomra valami uti költségről? Ez azt felelte: esze ágában sem volt. Akkor hát, barátom — viszonzám én — bátran vissza indulhat tíz óraker vagy húsz óraker, vagy a mikor kedve tartja, mert én egyáltalában nem vagyok abban az állapotban, hogy ilyen hosszú utra adjam a fejemet; mert azon kívül hogy beteges vagyok, pénz dolgában is nagyon gyenge lábon állok, de meg tisztelet becsület minden császárnak és fejedelemnek, van énnekem Nápolyban Lemos grófjában olyan pártfogóm, a ki minden ilyes collegiumok és rector-ságok üres czimei nélkül is oly gazdagon gyámolít és segélyez, s annyi kegyben részesít, a mennyinél többet még csak nem is kívánhatók. Ezzel bucsut vettem tőle, valamint bucsut veszek Nagyméltóságodtól is, kinek »Persiles és Sigismunda szénvedései« czimű könyvemet ezennel kegyeibe ajánlom, melyet, *Deo volente*, négy hónap mulva befejezek. Ez pedig vagy a legjobb vagy a legroszabb lesz, a mit nyelvünkön valaha irtak; hozzá teszem, a mulattató könyvek között. De még azt is kimondom, megbántam, hogy a legroszabbat ide irtam, mert barátaim állítása szerint, ez a munka a tökély lehető legma-

gasabb fokát fogja elérni. Isten adjon Nagyméltóságodnak minden kívánható boldogságot, Persiles pedig arra készül már, hogy megcsókolhassa Nagyméltóságod kezeit, én meg lábait, mint szolgája. Madridban, az ezerhatszáz tizenötödik október utolsó napján.

Nagyméltóságod szolgája

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

ELŐSZÓ.

Irgalmas isten, milyen mohón ragadod meg ezt az előszót, magas rangú vagy közrendű olvasó, abban a hitben, hogy ez szólni szapulni fogja azt az író, ki ama második Don Quijotet közre bocsátotta, név szerint azt, a melyről azt mondják, hogy Torde-sillasban fogamzott és Tarragonában jött e világra. Én azonban, az igazat megvallva, nem szerzem meg néked ezt az élvezetet, mert habár a sérelem haragra szokta lobbantani még a legalázatosabb szívet is, nálam e szabály kivételt fog szenvedni. Talán azt szeretnéd, ha elmondanám számárnak, otrombának, szemtelennek: bizony eszem ágában sincs; verje meg a maga büne, a mit főzött egye meg s váljék egészségire. A mi azonban még is csak fájt, az, hogy öregnek és csonkának csufol, mintha bizony én rajtam állt volna feltartóztatni az időt, hogy fölöttem át ne suhanjon, vagy karomat valami kocsmában vesz-

tettem volna el, nem pedig azon fenséges alkalommal, melyhez foghatót sem a múlt, sem a jelen századok nem láttak, sem a jövődök nem láthatnak. Ha sebeim nem tündökletesek is azok szeme előtt a kik látják, legalább még is becsülésben részesülnek azok tisztelete által, a kik tudják hol kaptam. Mert a katonához jobban illik halva lenni a csatában semmint mentve a megfutással; ez nekem annyira meggyőződésem, hogy ha mostanság valaki a lehetetlenséget ajánlaná s lehetővé is tenné, még is csak jobb szeretném, hogy ott voltam ama dicsőséges eseménynél mint ha az abban való részvétel nélkül, minden tagom ép maradt volna. Azok a sebek, a mik a katonának arczán s mellén látszanak, vezérsillagok, melyek másokat a dicsőség egére s a megérdemlett magasztalás kívánására vezetnek. Azután meg azt is meg kell gondolni, hogy az ember nem az ősz hajával ír, hanem az eszével, a mely pedig az esztendőkkal érettebbé szokott válni. Az is fájt, hogy irigynek mondott, s úgy elem rakta, hogy mi az irigység, mint valami tudatlannak, pedig az igazat megvallva, a kétféle irigység közül én csak azt ismerem, a mely szent, a mely nemes s a mely a jóra irányul. Minthogy ez valóban így van, én csakugyan egyetlen egy papot sem akarok üldözni, kivált ha az

hozzá még a szent Inquisitio tagja is. S ha ő azt érti, a kit úgy látszik hogy ért, ebben meg épen-séggel czalatkozik, minthogy annak lángeszét bámulom, s csodálója vagyok műveinek és szakadatlan, folytonos tevékenységének*). Végül pedig ezen tisztelt szerzőnek még hálával is tartozom azért, hogy novelláimról azt jegyzé meg, hogy azok inkább szatirikusok semmint tanulságosak, mind a mellett jők; bizonyára nem lehetnének azok, ha mind a kettőből nem volna bennök.

Ugy sejtem, mintha azt mondanád, nagyon is mérséklem magamat és igen is belül maradok szerénységem határán, tudva, hogy a gyötrődőnek nem kell még nagyobb gyötrelmet okozni, pedig ezé az uré kétségkívül már is igen nagy lehet, minthogy nem merészel fényes nappal nyiltan sikra szállni, hanem ál névbe burkolózik s szülőföldét is eltagadja, mintha valami felségsértést követett volna el. Ha netalán valamikor megismerkednél vele, mondd meg neki, azt üzenem, én nem neheztelek rá, mert igen jól tudom, hogy az ördög meg szokta az embereket kísérteni, s az az egyik legnagyobb kísértés, mikor valaki azt veri a fejébe, hogy ő tud olyan könyvet

*) Kétségkívül Lope de Vegát érti.

Ford.

irni s kiadni, melyből annyi lesz a híre mint a haszna, s annyi a haszna mint a híre. Nagyobb igazság okáért aztán mondd el neki, kérlek, jó kedvvel, vídamsággal ezt a történetet:

Volt egyszer Sevillában egy bolond, a kinek furcsa eszelőssége ritkította párját a világon. Ugyanis az volt a szokása, hogy kifurt egy nádszálát s a végén kihegyesítette. Ha aztán az utcán vagy egyebütt valami kutyára akadt, a maga lábával lefogta ennek az egyik lábát, a másikat meg föl emelte a kezével s a hogy tudta beleigazította az alfelébe a nádszálát, s úgy felfujta vele mint a dudát. Mikor aztán a kutya egészen neki domborodott, egyet kettőt rálegyintett a hasára s rendesen így szólott a körülállókhöz (a kik szokás szerint mindig nagyon sokan voltak): »Azt hiszik, ugy-e, hogy gyerekség a kutyát felfujni?« Uraságod is azt hiszi ugy-e, hogy gyerekség könyvet irni? S ha ezt a történetet föl nem éri ököllel, akkor, nyájas olvasóm, mondd el neki ezt a másikat, mely szintén bolondról és kutyáról szól.

Volt Córdobában egy másik bolond, a kinek az volt a szokása, hogy a feje tetején egy darab márványt vagy más valami sulyos követ hordozott. Mihelyest valami kutyával találkozott, a melyik nem

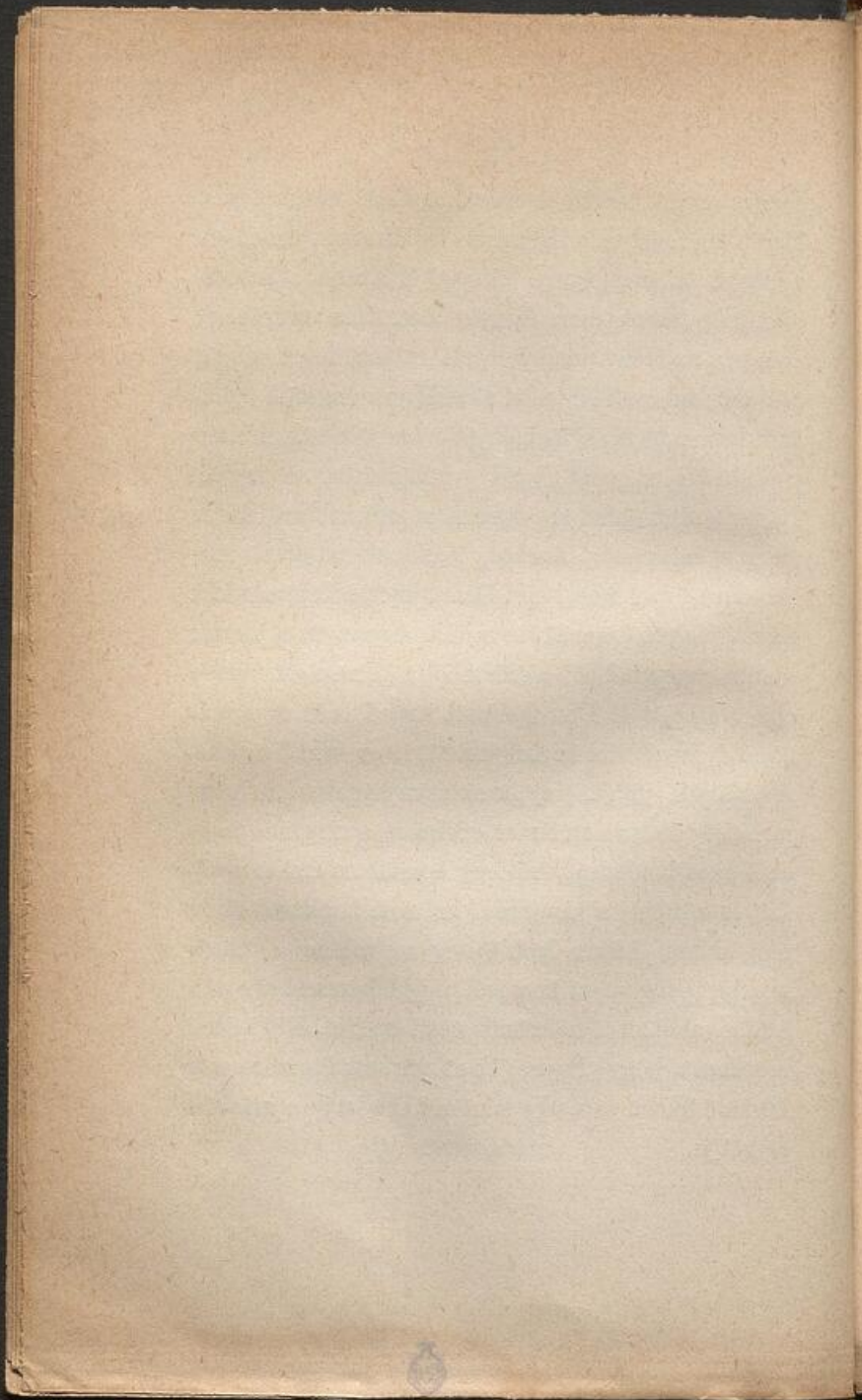
vigyázott magára, nyomban oda settenkedett melléje s az egész sulyos terhet rá zuhantotta. Megijedt erre a kutya, s éktelen nagy sivalkodással, ugatással végig szaladt három utczán. Egyszer azonban megtörtént, hogy az így megrezzentett kutyák között egy sipkacsinálóéra akadt, melyet gazdája különösen nagyon szeretett. Lepottyantotta a követ erre is, fején találta vele, a megütött kutya elkezdett kegyetlenül sivalkodni, a gazdája látta, hallotta az egészet, fogott egy rőföt, ki a bolondra, s megrakta úgy, hogy nem maradt benne egy porcziكا veretlen. Minden ütésnél a mit rá huzott még így is szidta: »Adta zshiványa, az én vizslámat? Nem láttad, semmirekellő, hogy az én kutyám vizsla?« S addig ismételte újra meg újra a vizsla szót, hogy egészen porhanyóvá verte a bolondot, mire aztán utjára eresztette isten hírével. Fogott az intés a bolondon, haza sompolygott s ki se jött az utczára valami egy hónapig; ekkor azonban újra elékerült, folytatni akarta szokását még sulyosabb teherrel. Csakhogy ha most valami kutyával találkozott, nézte szemre-fejre sokáig, de csak nem merte, csak nem akarta rá zuhintani a követ, s egyre azt mondogatta magában: »Ez vizsla; vigyázz!« Szóval, akárhány kutya jött is aztán szem közt véle, még ha mézsáros kutya vagy kis puli volt

is, ő azt mind vizslának nézte s így a követ többé le sem ejtette. Talán ennél a történetirónál is ez lesz majd az eset s nem merészli többé esze dirib-darabját könyvekbe pottyantani, melyek ha roszak, keményebbek a kösziklánál.

Mondd meg neki azt is, hogy fittyet hányok ama fenyegetésének, hogy az ő könyvével elüti kezemről a nyereséget; s ahhoz tartom magamat, a mit a Perendenga czimű híres entremes-ben*) mondanak: »Él még értem bíró uram, s Krisztus urunk mindnyájunkért!« Él még a nagy Lemos gróf, a kinek ismeretes keresztyén bőkezűsége bal sorsom minden csapása között is fentart engemet; s él még irántam Toledo főtisztelendő érsekének Don Bernardo de Sandoval y Rojasnak páratlan szeretete, még ha a világon több nyomda se volna már, vagy ha több könyvet nyomtatnának is még ellenem mint a hány betű van Mingo Revulgo verseiben. Ez a két főúr, minden hizelkedés ösztönzése nélkül részemről s minden egyéb érdek nélkül, egyedül szívök jóságának indítására, annyi kegyben és jótéteményben részesítenek, hogy szerencsésebbnek s gazdagabbnak tartom magamat mint ha a szerencse az ő szokott

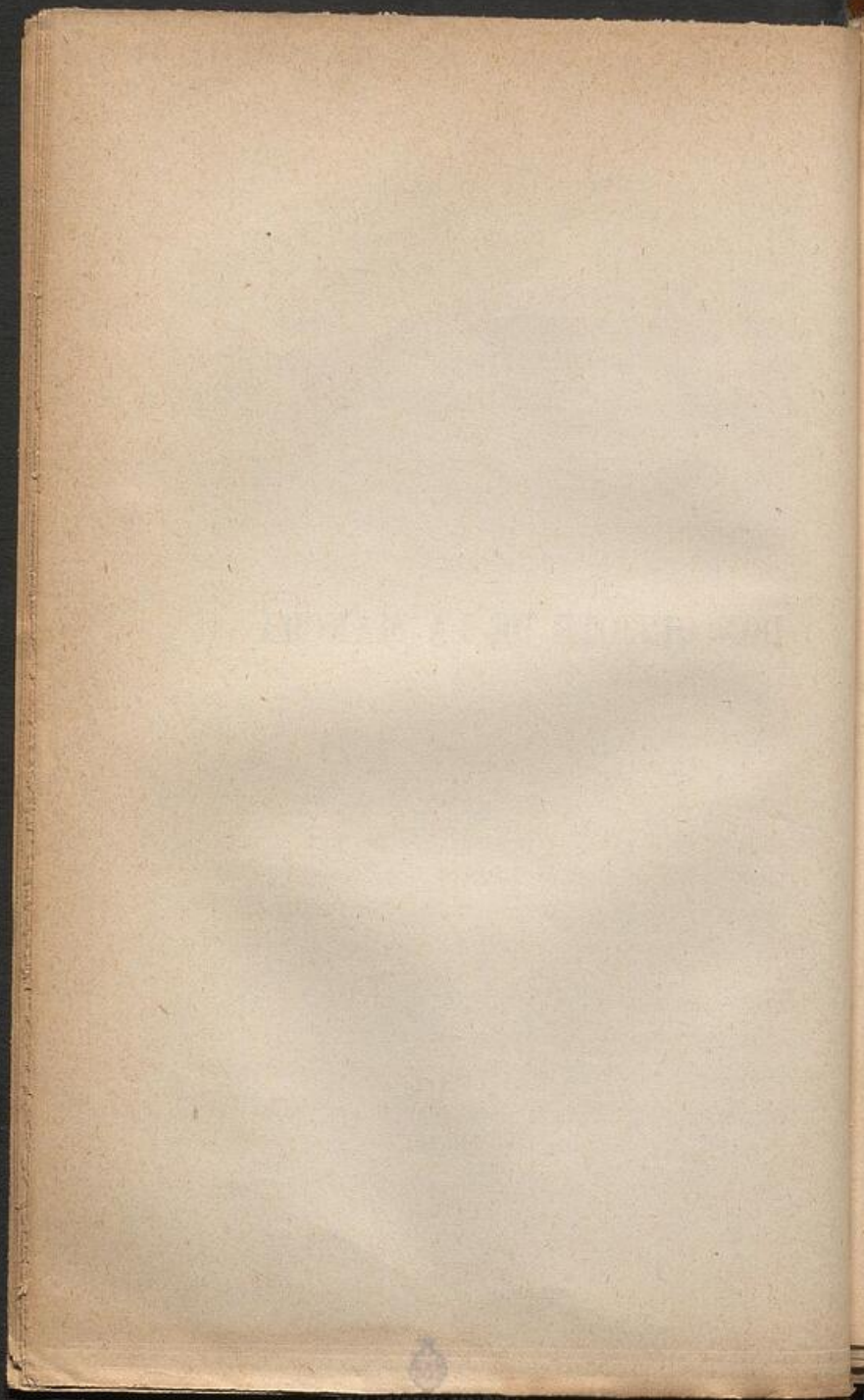
*) Közbe szőtt, rövid vigjáték.

rendes útján emelt volna a legfelső magasságra. Becsülete lehet a szegénynek is, de nem lehet az aljasnak; a szegénység elhomályosíthatja a nemeséget, de tökéletesen el nem sötétítheti; minthogy azonban az erény mindig lövell valami fényt magából, még ha csak az inség akadályain és szűk nyílásain keresztül is, a fenkölt és nemes lelkek mindig becsülésben s ennél fogva gyámolításban is fogják részesíteni. Többet aztán ne is mondj neki, valamint én se mondok már tenéked, legfőlebb azt adom még tudtadra, értsd meg, hogy Don Quijotének e második részét, melyet ezennel átnyujtok, ugyan az a mester szabta s ugyanabból a szövetből a ki az elsőt, s hogy ebben a bővített Don Quijotét kapod, a ki egyszer-s mind meghalt s el is temettetett, hogy senki ne merészkedjék többé új tanubizonyosságokat felhozni mellette; elég volt már az eddigi is, s elegendő, hogy az ő okos bolondságairól egy becsületes ember nyujtott tudósítást, a ki ujabbakkal nem is akarja többé megtoldani. Akármilyen jó legyen valami, a tulság mindig le fog vonni becséből, míg a kevesebbség még a silányabbnak is kölesönöz némi értéket. Elfeledtem mondani, hogy *Persilest* várhatod, mert már készülő félben van, ugy szintén a *Galatea* második részét is.

2 DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

I. FEJEZET.

A lelkész meg a borbély milyen beszélgetésbe bocsátkoztak Don Quijoteval, betegsége felől.

Cide Hamete Benengeli e történet második részében, Don Quijote harmadik kirándulásáról szólva, azt mondja, hogy a lovagot a lelkész meg a borbély majd egy álló hónapig meg nem látogatták, nehogy újra fölelevenítsék lelke előtt az elmúlt dolgokat; e mellett azonban el nem mulasztották, hogy be ne szóljanak unokahugához és gazdasszonyához, a kiknek szívökre kötötték, viseljenek rá gondot hűségesen, s adjanak neki erősítő eledeleket, a mik testet-lelket táplálnak, mivel az ő meggyőződésök szerint a lovag minden szerencsétlensége épen innét vette eredetét. A fehér cselédek azt felelték, megtettek eddig is s megtesznek ezután is mindent a legszivesebben s olyan gondossággal, a mint csak isten tudniok adta, mert már is tapasztalták, hogy gazdájok egyszer-mászor úgy viseli magát mintha tökéletesen eszén volna. Minek hallatára a két jó barát nagyon megörült, s úgy hitték igen derekasan eltalálták, hogy Don Quijotét elbűvölten haza hozák az

ökrös szekéren, a mit ez ép oly nagy szabásu mint részletes történet első részének utolsó fejezetében elbeszéltünk. Utóbb elhatározták, hogy meglátogatják, s meggyőződést szereznek javulásáról, a mit egyébiránt majdnem teljes lehetetlennek tartottak; meggyeztek egyszersmind abban is, hogy a kóbor lovagságot a legtávolabbról sem fogják érinteni, attól való féltőkben, nehogy az alig behegedt sebeket megint újra felszaggassák.

Végre tehát csakugyan elmentek hozzá látogatóba s ott találták az ágyon ülve, zöld flanel ujasban, toledo-i tarka sipkával a fején, de az egész ember úgy elszáradt s úgy összeaszott mint a valóságos mumia. Igen szívesen fogadta a látogatókat, a kik elkérdezik, hogy s mint szolgál egészsége, mire ő a legértelmesebben s a legválogatottabb szavakban válaszolt.

Társalgásuk folyamában, a mint mondani szokás, egyszer csak elkezdék az ország dolgát dönteni, mit hogyan kellene intézni, s ekkor majd ezt a hibát zötytyentették helyre, majd amazt itélték el, most egyik szokáson igazítottak, majd a másikon adtak túl, s fejenkint mind a három egy-egy új törvényhozóvá, mái Lykurgussá, ujdonsült Solonná lett, s úgy teremtték ujja az egész álladalmat mintha valami kohóba dugták volna, melyből egészen más alakban jött újra elé mint a milyenben bele tették. A mi pedig Don Quijotét illeti, ez minden felmerülő tárgyhoz olyan okosan szólt hozzá, hogy a két kér-

dezösködő minden kétségen kívül hitte, hogy ép és józan esze megjött immár teljesen.

Az unokahugocska és a gazdasszony is tanui voltak a beszélgetésnek, s azt se tudták hogyan ad-janak elég hálát az istennek, hogy gazdájokat ilyen józan értelműnek tapasztalják. Azonban a lel-kész, megváltoztatva előbbi föltett szándékát, hogy a lovag-dolgokat meg nem érinti, egész bizonyos-sággal szerette volna megtudni, vajon csakugyan lehet-e hát építeni Don Quijote kigyógyulására vagy sem? Lassankint szóba hozott tehát ujságképen egyet s mást a fővárosból, egyebek közt azt is, szél-tiben erősítik, hogy a török hatalmas hajóhaddal kö-zelít, csakhogy mindeddig nem lehet bizonyosan tudni, mi a szándéka s hol készül a fenyegető zivatar lecsapni. S ez az aggodalom, mely majdnem minden évben fegyverre szólít, talpra kelté az egész ke-resztyénséget, s ő felsége már is megerősíteté Ná-poly és Szicilia partjait, ugy szintén Malta szigetét. Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Ő felsége a legelőrelátóbb harczoshoz illően járt el, ha országait ideje korán megerősíti, hogy az ellenség készületlenül ne találja; azonban ha az én tanácsomat fogadná el, tudnék én neki olyan véde-kezőt ajánlani, a milyenről ő felsége mostanság jó-formán még csak nem is álmodik.

Alig hallotta meg a lelkész e szavakat, mind-járt így szóla magában:

— Isten legyen neked irgalmas, szegény Don Quijote, mert úgy látszik bolondságod magas ormáról te megint együgyüséged mély örvényébe akarsz alázuhanni.

Azonban a borbély, a kinek ugyanaz ötlött elméjébe a mi a lelkésznek, megkérdezte Don Quijotet, miben állana ez az óvatossági rendszabály, melyet ő olyan kitünőnek tart? Nem olyan-e talán, a mi oda lenne sorozható ama számos ferde tanácsokhoz, miket a fejedelmeknek adni szoktak.

— Az én tanácsom, tisztelt állkaparó úr, viszonzá Don Quijote, egyáltalában nem ferde, sőt igen is egyenes.

— Nem is úgy értettem, igazítá ki magát a borbély, csupán azt akartam mondani, hogy a tapasztalás arról tesz bizonyosságot, hogy azon tanácsok, a melyeket ő felségének adni szokás, majd mind vagy legalább is nagy részben vagy kivihetetlenek vagy esztelenek, vagy a királynak vagy az országnak károsak.

— Az én tanácsom, felelt Don Quijote, sem kivihetetlen, sem esztelen, hanem a legkönnyebb szerrel végrehajtható, a legczélszerűbb, a legalkalmasabb s a legegyszerűbb, melynél tökéletesebbet egyetlen találékony elme sem tudna nyújtani.

— Miért nyújtja tehát nagyságod oly hosszúra hogy kisüsse, señor Don Quijote? kérdé a lelkész.

— Mert nem akarom elárulni, jegyzé meg Don Quijote, mivel ha én most itt kimondom,

holnap reggel már a tanács-urak fülébe jut, s más csipi el az én fáradozásom háláját és jutalmát.

— A mi engem illet, viszonzá a borbély, szavamot adom rá itt és az isten előtt, hogy nagyságod nyilatkozatát el nem mondom se a királynak, se a bátyának, sem semmi halandónak e világon: „mely esküformát abból a románczból tanultam, melynek elején ama bizonyos lelkész feladta a királynak a tolvajt, a ki tőle a száz aranyat meg gyors lábú öszvérét elrabolta.

— Semmi közöm a mesékhez, mondá Don Quijote, azt azonban tudom, hogy ez az esküfogadás elégséges, mert a borbély úr becsületes ember.

— Még ha a dolog máskép volna is, jegyzé meg a lelkész, én kezeskedem s jót állok érte, hogy ez esetben olyan néma lesz mint a hal, máskülönben busásan megadja fecsegése árát.

— S kicsoda kezeskedik tisztelendőségedért, lelkész úr? kérdé Don Quijote.

— Hivatalos állásom, viszonzá a lelkész, amely szerint tartozó kötelességem a titoktartás.

— A mennyköbe is tehát! kiálta fel Don Quijote e szavakra, mi egyébre lehetne szüksége ő felségének, mint hogy nyilvánosan kihirdettesse, hogy egy meghatározott napon jelenjen meg az udvarnál minden kóbor lovag, a ki csak szertebarangol Spanyolországban; s ha csak egy fél tuczat verődik is össze, akadhat közöttök olyan, a ki egymaga is

elégseges, hogy a török egész hatalmát tönkre verje. Figyeljenek rám, uraim, s hallgassák meg a mit mondok. Avagy soha meg nem történt dolog-e talán, hogy egyetlen kóbor lovag úgy lekaszaboljon egy kétszázezer emberből álló hadsereget mintha valamennyinek egy gégéje volna vagy mindnyájan árpa-cukorból volnának? S ha nem: ugyan mondják meg, kérem, hány meg hány történet van teli ilyes csodatételekkel? Élne csak ma-napság a hirneves Don Belianis, vagy egyetlen tagja Amadis de Gaula számtalan nemzetségének, élne csak egy ezek közül, s vigyen el engem az ördög, hogy ne mondjak mást, ha ez aztán rajt ütne a törökön, nem akarnék részes lenni abban, a mit a pogány kap. Egyébiránt gondot visel az isten az ő népéről, s majd támaszt más valakit, a ki ha nem lesz is oly hatalmas mint a hajdani kóbor lovagok, bátorság dolgában legalább bizonyosan nem lesz nálok alábbvaló; az isten tudja mit gondolok, egyebet nem mondok.

— Jaj! kiálta fel e szavakra unokahuga, akármilyen legyek, ha a bácsi nem akar megint kóbor lovagnak felcsapni.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Az leszek mind halálig, s ám jöjjön a török alulról vagy felülről, a mikor csak akar, s a mily erővel csak jöhet, még egyszer is azt mondom, az isten tudja mit gondolok.

Most a borbély vágott közbe ily szavakkal:

— Esedezem, engedjék meg nagyságtok, hadd mondjak el egy rövid történetet, a mely Sevillában esett meg, s melyet igen nagy kedvem volna elmondani, minthogy egészen ide illik.

Don Quijote megengedte, a lelkész s mind a többiek meg figyelmesen hallgatták a mint következőkép hozzá fogott elbeszéléséhez.

— Volt Sevillában, az örültek házában egy ember, a kit rokonai a miatt adtak be oda, mivel meg volt tébolyodva. Osunában lett az egyház-jog tudorává, de ha Salamancában lesz vala is azzá, a mint sokan tartották, bizony még akkor is csak bolond lett volna. Ez a tudor aztán egy-két esztendei visszavonultság után egyszer azt képzelte magáról, hogy bajából kigyógyult s esze tökéletesen helyre jött; ekkor tehát kapja magát s ír az érseknek, kérve könyörögve s igen értelmes szavakban, szabadítsa ki e mostani nyomorúságából, minthogy isten különös kegyelméből teljesen visszanyerte már eszméletét; s csupán rokonai azok, a kik itt tartják, hogy az ő vagyonában dúskálkodhassanak, s az igazsággal mérőben ellenkezőleg azt akarnák, hogy ő holtig bolond legyen. A sok józan s értelmes levél rábirta az érseket, hogy egyik káplánját oda utasította, kérdezősködjék a tébolyda igazgatójától, ugy áll-e a dolog a hogy ama licentiatus írja, beszéljen aztán magával a tébolyodottal is, s ha csakugyan arról győződik meg, hogy eszén van, akkor mentse ki onnét s helyezze szabad lábra. A káplán azon módon el is járt

megbízásában, s az igazgatótól annyit tudott ki, hogy az az ember bizony még mindig tébolyodott; s ha egyszer másszor egészen úgy beszél is mint a legértelmesebb ember, utójjára megint csak annyi esztelenséget hadar össze, hogy ez nagyon sokkal túl tesz előbbi okos beszédén; ám beszéljen vele magával, így legjobban meggyőződhetik az igazságról. A káplán csakugyan meg is akarta tenni, s mikor a tébolyodottal összehozták, beszélt vele tovább egy óra folyásánál, a mely egész idő alatt az örült egyetlen egy bántó vagy értelmetlen szót sem ejtett ki, sőt ellenkezőleg oly józanul beszélt, hogy a káplán kénytelen volt hinni, hogy a tébolyodott már helyre jött. Az örült a többi között azt is mondá, az igazgató azért néz rá ferde szemmel, mert nem szeretné elveszteni azt a jutalmat a mely a rokonságtól üti a markát, s ezért állítja őt még most is tébolyodottnak, habár néha vannak is tisztább pillanatai; szerencsétlenségének legfőbb oka azonban a nagy vagyon, mert hogy ellenségei ezt élvezhessék, rá kigyót békát kiáltanak, s kételkednek azon kegyelemben, melyre a hatalmas isten méltatta, mikor oktalan állatból megint emberré tette. Szóval, úgy beszélt, hogy az igazgatót egészen gyanuba keverte, rokanait szívtelen fukaroknak tüntette fel, s a káplán abban állapodott meg, hogy magával viszi s az érsek lássa szemtől szembe és tapintson az egész dolognak elevenére. A becsületes káplán e jó hiszemben megkérte az igazgatót, adassa rá a licentiatusra azt a

ruhát a miben a tébolydába hozták. Az igazgató váltig figyelmezteté, jól meggondolja mit akar, mert a licentiatus minden kétségkívül még mindig tébolyodott. De az igazgató minden intése, figyelmeztetése falra hányt borsó volt a káplán előtt, a ki sehogy sem akart felhagyni a kiszabadítás szándékával; az igazgató végre engedett az érsek határozott rendeletének s a licentiatusra ráadták a maga ujdonat uj, takaros ruháját. Mikor ez látta, hogy az épeszü emberek öltözetében van s a bolondokétól megszabadult, megkérte a káplánt, legyen oly szives és engedje meg hadd vegyen búcsut tébolyodott társaitól. A káplán azt mondá, ő is vele megy és sorra nézi a házban ápolt örülteket. Csakugyan fel is kerekedtek, s velök együtt még egy páran az ott levők közül. A mint a licentiatus egy ketreczhez érkezett, melybe egy őrjöngő volt zárva, ki ugyan most nyugodt és csendes vala épen, így szóla hozzá:

— Nem üzen valamit, barátom? Most én már haza megyek, mivel hála a jóságos istennek, az ő kegyelméből és irgalmából, s a nélkül hogy megérdemlettem volna, én már visszanyertem eszméletemet. Már én kiépültem s eszemen vagyok, a mint hogy istennél semmi sincs lehetetlen; viseltessék iránta bizalommal, reménységgel, s valamint engemet visszahelyezett előbbi állapotomba: önt is visszahelyzi ha bizik benne. Lesz rá gondom, hogy tápláló eledelket küldjek önnek; azokat aztán minden esetre egye meg, mert nem akarom eltitkolni, az én nézetem az,

ki e bajokon magam is átmentem, hogy minden örülség onnan ered, ha az ember gyomra üres, agyveleje meg levegővel van teli. Csak bátorság, bátorság! mert szerencsétlenségünkben a kétségbeesés fogyasztja az egészséget és sietteti a halált.

A licentiatu e szavait egy másik bolond is meghallotta, a ki egy másik ketreczben volt, szemben az őrzöngőével; felemelkedett a kopott gyékényről, melyen egészen meztlen heverészett, s nagy fenszóval kérdezé, ki az, a ki felépült és okosan akar távozni?

— Én vagyok az, barátom, viszonzá a licentiatu, én távozom, a kinek semmi szükségem többé hogy itt maradjak, a miért nem is tudok elegendő hálát adni az égnek, hogy olyan nagy kegyelemre méltatott.

— Vigyázzon szavaira, licentiatu, meg ne csalja az ördög, viszonzá az örült, ne menjen, maradjon nyugton hajlékában, akkor nem kell megint visszatérnie.

— De én tudom, hogy kigyógyultam, felelt a licentiatu, és semmi szükségem rá, hogy ide újra visszavándoroljak.

— Kigyógyult? kérdé a tébolyodott. Jó, jó, majd elválík. Isten áldja. De én esküszöm Jupiterre, a kinek fenséges képét a földön én viselem, hogy egyedül ezért az egy bünért, a melyet Sevilla ma elkövet, midön önt e házból menni hagyja és okosnak tartja: olyan büntetést bocsátok rá, hogy megemlegeti mind örökkön örökké, amen! Hát nem tudod, te együgyü licentiatuocska, hogy megtehetem én, ki a menny-

dörgő Jupiter vagyok, a ki kezemben tartom a gyújtó villámokat, melyekkel tudom és szoktam fenyegetni és összerombolni a világot. Most azonban csak egy módon akarom megbüntetni e tudatlan várost, úgy mint azzal hogy sem benne, sem teljes egész környékén eső nem lesz három hosszú esztendeig azon napságtól számítva, melyen a fenyegetés fölhangozott. Te szabad légy-e, te ép, te okos? én meg bolond, én meg beteg, én meg ide bilincselve? Ugy segéljen, akaszszanak fel ha esőt adok!

A körül állók figyelmesen hallgatták a tébo-lyodottnak szavait; a mi licentiatusunk azonban a káplánhoz fordulva megragadta kezét s így szóla:

— Ne törődjék vele, jó uram, s föl se vegye a mit ez a bolond mondott, mert ha ő Jupiter, s nem akar esőt adni: én, a ki Neptun vagyok, a vizek istene és atyja, majd megáztatom a földet a mikor csak kedvem tartja s valahányszor szükséges.

Mire a káplán ekképen válaszolt:

— Mégsem lesz jó, tisztelt Neptunus úr, Jupiter urat haragra gerjeszteni; most csak maradjon kegyed itt hon, majd eljövök én nagyságodért máskor, a mikor az idő és az alkalom kedvezőbb lesz.

Az igazgató s a körülállók elnevelték magokat, a mi a káplánnak kissé zokon is esett; a licentiatust megint levetkőztették, szépen ott hon maradt, s ezzel vége az elbeszélésnek.

— Ez tehát az az elbeszélés, borbély úr, kérdé Don Quijote, a mit minden áron el akart

mondani, mert oly nagyon ide illőnek tartotta? Lám lám, tisztelt kosz-vakaró úr, hát azt hiszi, hogy az ember oly vak, hogy a szitán nem lát keresztül? S nem tudja kegyed, hogy az mindig gyűlöletes s mindig rossz vért csinál, ha valaki egyik lelket a másikkal, egyik bátrát a másikkal, egyik szépet a másikkal, egyik családot a másikkal egybehasonlítja? Én, borbély ur, nem vagyok Neptun, a vizek istene, s nem törődöm vele, okosnak tartanak-e vagy sem, ha nem vagyok az; én csak abban fáradozom, hogy a világnak értésére adjam, milyen öreg hiba, ha elmulasztja feleleveníteni azt a boldog időt, midőn hajdan a kóbor lovagrend viaskodott. De ez a mi elsatnyult korunk nem is méltó, hogy azt a nagy boldogságot élvezze, melyet azon századok élveztek, melyekben a kóbor lovagok vállalták magokra s hordozták azt a súlyos terhet, hogy az országokat védelmezzék, a hajadonokat ótalmazzák, az árvákat és kiskorúakat gyámolítsák, a kevélyeket büntessék s az alázatosakat jutalmazzák. A mai kor lovagjai legtöbbször inkább a selyem meg a bársony suhog, s más egyéb drága szövetek a mikbe öltözködnek, semmint a pánczél csörrenne, a melylyel övezkedniök kellene; ma már nincs olyan lovag, a ki a mezőn hálna, a levegő ég minden zordonságának kitéve, tetőtől talpig fegyverben; ma már nincsen, a ki lábát ki sem véve a kengyelből, lándsájára támaszkodva, legfőbb gondjának ismerje, a mint mondani szokás, meglopni az álmot, mint a hajdani kóbor lovagok

cselekedtek ; ma már nincs egyetlen egy se. a ki egyik erdőből ki, a másik vadonba berontana, onnan megint a rendesen viharzó és háborgó tenger kopár és elhagyott partjára sietne, a hol kis csónakot talál, evezők, vitorla, árbocz és minden kötélzet nélkül, azonban rendületlen bátorsággal még is bele ugrik, s oda veti magát a mélységes tenger könyörtelen hullámainak, melyek majd az égig hajtják, majd a feneketlen mélyre süllyesztik alá ; ő azonban, mellét a legyőzhetetlen viharnak neki feszítve, a mikor meg sem álmodná, már háromezer mérföldnyire van onnét, a hol hajóra szállt, s a távol, ismeretlen földön partra szökelve, olyas dolgok történnek vele, melyek méltók hogy feljegyeztessenek, nem pergamenre, hanem érc lapokra. De ma napság a renyheség diadalmaszkodik a serénységen, a tétlenség a munkásságon, a bűn az erényen, a fenhéjazás a bátorságon, az elmélet a gyakorlaton a fegyverforgatás terén, melyek mind csupán az arany korban és a kóbor lovagokban éltek és ragyogtanak. S ha nem így van, ugyan modják meg, ki volt becsületesebb és bátrabb a nagyhirű gaulai Amadishnál ? ki elmésebb angolországi Palmerinnél ? kicsoda udvariasabb és nyájasabb a fehér Tirantenál ? ki lovagiasabb a graeciai Lisuartennél ? ki megszabdaltabb és szabdalóbb Don Belianishnál ? kicsoda rendíthetlenebb gaulai Perionnál, ki vakmerőbb a veszélyekben Felismarte de Hircaniánál, avagy kicsoda őszintébb Esplandiannál, ki merészebb a traciai Don Cirongilionál, ki bátrabb Roda-

montenál, ki okosabb Sobrino királynál, ki vitézebb Reinaldosnál, ki győzhetetlenebb Roldannál, s ki vidámabb és előzékenyebb Rugeronál, a kitől a máii ferrarai herczegek származnak, Turpin kosmográfiájának tanusága szerint? Mind ezen lovagok, tisztelendő lelkész úr, s még egy egész sereg, a kiket felhozhatnék, ezek mind kőbor lovagok valának, a lovagság disze és virága. Ezek és a hozzájuk hasonlóknak lennének az én szivem szerint való férfiak, s ha ő felsége ilyeneket kaphatna, az lenne az igazi védelem, nem is kerülnének annyiba, a török meg téphetné a szakálát. Egyébiránt, én itt hon maradok, minthogy a káplán úr nem akar magával vinni; s ha Jupiter, a mint a borbély mondá, nem akar esőt adni, itt vagyok én a ki majd megáztatom a földet, mihelyt kedvem tartja; ezt pedig azért mondom, hogy a habaró úr tudja, hogy elértettem.

— Igaz lelkemre mondom, señor Don Quijote, jegyzé meg a borbély, nem akartam sérteni, és isten a tanuságom, hogy szándékom jó volt, s kérem nagyságodat ne nehezteljen.

— Nehezteljek-e vagy sem, viszonzá Don Quijote, azt én tudom.

Mire a lelkész így vágott közbe:

— Igaz ugyan, hogy eddig jó szerén egy árva szót se szoltam, mindazáltal Don Quijote úr előadása folytán egy kétségem támad, a mely tépi marja lelkiismeretemet s a melytől minden áron meg akarnék szabadulni.

— A lelkész urnak még sokkal komolyabb dolgokhoz is van joga, viszonzá Don Quijote, s azért mondja ki bátran a mi bántja, mert bizonyára nem kellemes, ha az embernek lelkiismeretét valami terheli.

— Kegyes engedelmével kimondom tehát, felelt a lelkész, én csakugyan Tamás vagyok abban, és semmi módon sem tudom elhinni, hogy az az egész sereg kóbor lovag a kiket nagyságod, señor Don Quijote, elésorolt, testestül, lelkestül, igazán és valósággal éltek valaha e világon; inkább úgy képezelem, mind, ez merő kholmány, mesebeszéd, hazugság, csupa álmom, a mit épen most felserkent emberek beszélték el, vagy is jobban mondva olyanok, a kik félig még alusznak.

— Ez megint olyan tévedés, viszonzá Don Quijote, a melybe már sokan estek, a kik nem hiszik, hogy ilyes lovagok léteztek a világon, s én nem egyszer majd egy majd más alkalommal s különféle emberekkel szemben megkísérlettem már felderíteni ezt a majdnem általános csalódást; szándékom néha nem sikerült, máskor azonban igen, a mikor az igazságnak vállaira állítottam. Ez az igazság annyira bizonyos, hogy majdnem azt merném mondani, én a tulajdon magam szemével láttam Amadis de Gaulát, a ki magas temetű, fehér arcú, fekete — de jól rendben tartott — szakálú férfiú volt, nyájas, de azért komoly tekintetű, kevés beszédű, késedelmes a haragra, gyors a megbocsá-

tásra. S a mint Amadist lerajzoltam, úgy vélem, hasonló hűséggel le tudnám írni s festeni a világ minden történeteiben foglalt kóbor lovagok képét, mert az a meggyőződés, hogy olyanok voltak, a milyeknek a történetek mondják, s hős tetteikből, melyeket véghez vittek, jellemökből, melyet tanúsítottak, helyes gondolkozás útján biztos következtetést lehet vonni arcuk vonására, színére és termetökre.

— Mit gondol tehát señor Don Quijote, kérdé most a borbély, mekkora lehetett nagyságod képzelete szerint az óriás Morgante?

— A mi az óriásokat illeti, viszonzá Don Quijote, e tekintetben, hogy voltak-e a világon vagy sem, eltérök a vélemények. Azonban a szent irás, a mely csak egy porczikányira sem térhet el az igazságtól, arról tanuskodik, hogy igen is voltak, s ama filiszteus Goliátot hozza fel, a ki nyolczadfél láb magas volt, a mi minden esetre igen tisztességes magasság. Szicilia szigetén is találtak lábszárcsontokat és lapoczkákat, melyek akkorák, hogy nagyságuk kétségtelenné teszi, hogy óriásoké voltak, a kiknek torony magasságuaknak kellett lenniök; e tekintetben a mértan eloszlát minden kétséget. Mindazáltal alig tudnám egész bizonyossággal megmondani, hogy Morgante mekkora lehetett, bárha valami szerfölött nagynak épenséggel nem gondolom; ezen véleményemet pedig onnan merítem, mert azon történetben, mely egészen részletesen tárgyalja tetteit, úgy olvastam, hogy ő gyakran aludt fedél alatt; már

pedig ha volt ház a melyben elfért, világos, hogy az ő magassága rendkívül nagy nem lehetett.

— Bizonyos igaz, mondá a lelkész, a kinek igen nagy kedve telvén e nagy bohóságok hallásában, megkérdezte Don Quijotét, milyennek képzei Reinaldos de Montalvant, meg Don Roldant s Franciaország többi tizenkét pairjét, a kik mindnyájan kőbor lovagok voltak.

— Reinaldosról, viszonzá Don Quijote, el merem mondani, hogy annak széles arcza volt, színe veres, szeme villogó s kissé kidülyedt, ő maga rendkívül ingerlékeny és boszús, s vonzalommal viseltetett a rablókhoz és az ilyes elvetemült népséghez. Roldanról, vagy Rotolandoról vagy Orlandoról (mert a történet mind e három néven említi) az a véleményem s határozottan állítom is, hogy ő középtermetű volt, széles vállú, kissé löcs lábú, barna színű, veres szakálú, egész testén szőrös, fenyegető tekintetű, kevés szavu, máskülönben igen nyájas és művelt.

— Ha Roldan csak olyan gavallér volt, a milyennek nagyságod festette, jegyzé meg a lelkész, akkor ugyan nem csoda, ha a bájos Angelica kisaszony ott hagyta a faképnél azon csinos, vidám, megnyerő pelyhes állu mór ifjuért a kivel a levét összeszúrta. S igazán okosan tette, ha többre becsülte a lágy Medorot mint a nyers Roldant.

— Ez az Angelica, lelkész úr, viszonzá Don Quijote, kicsapongó, könnyelmű, szeszélyes egy teremtes volt, a ki a világot épen úgy betöltötte

illetlen cselekedeteinek mint nagy szépségének hírével. Száz meg száz vitéz és értelmes főurat csak fitymált s beírte egy csinos apródocskával, a kinek se vagyona, se neve más semmi sem volt mint az az egy, hogy hálásnak mondható azon barátságban, melylyel híve iránt viseltetett. Szépségének nagy megéneklője, a hirneves Ariosto, nem is merte vagy nem akarta többé megénekelni, a mi ezzel a kisasszonnyal az ő teljes maga odaadása után történt, s a mi nem is lehetett valami nagyon épületes, miért is e szavakkal szakasztja félbe költeményét:

»S Catay trónját hogyan nyeré el azzal:
Talán más zengi majd el jobb kobozzal.«

És semmi kétség, hogy ez prófécziának is beillik, a mint hogy a költőket v a t e s-eknek is szokás nevezni, a mi jövendőmodót jelent. Világosan be lehet látni ezt az igazságot, minthogy utóbb aztán egy nagyhirű andalusiai költő sirta el és énekelte meg az ő »könyeit,« egy másik, páratlan spanyol költő pedig »szépségét.«*)

— Mondja csak, señor Don Quijote, vágott közbe e szavaknál a borbély, a között a sok között a kik ezt az Angelicát magasztalták, nem akadt egyetlen költő se, a ki valami szatirát irt volna róla?

— Meg vagyok róla győződve, felelt Don

---

*) Az első Luis Barahona de Soto, ki »Las lagrimas de Angélica,« a második pedig Lope de Vega, ki a »La hermosura de Angélica« czimű költeményt írta. Ford.

Quijote, ha Sacripante vagy Roldan költők voltak volna, bizonyosan jól megmossák Angelica kisasszony fejét, mert a lenézett és megvetett költőknek természete és szokása, hogy azon költött vagy nem költött hölgyeken a kiket szivök bálványául választottak, szatirákban és gunyversekben álljanak boszút; a mely boszuállás egyébiránt a nemes szivekhez bizonyára nem illik. Nékem azonban mind e mái napiglan nincs tudomásom semmiféle ilyes gúnyversről a mely Angelica kisasszonyt ostorozná, ki annyi zavart okozott a világon.

— Csakugyan csodálatos, jegyzé meg a lelkész.

E pillanatban úgy hallották, hogy a leányka meg a gazdasszony, kik a társaságból már előbb eltávoztak, nagy fenszóval kiáltoznak az udvaron; e zajra tehát oda siettek mindnyájan.

II. FEJFZET.

Azon heves tusakodásról, melyet Sancho Panza Don Quijote unokahugával és gazdasszonyával folytatott, ugy szintén más mulattató eseményekről.

A történet elbeszéli, hogy ama kiáltozás, melyet Don Quijote, a lelkész és a borbély hallottak, a lovag unokahugától és gazdasszonyától eredt, a kik az egész záporosót Sancho Panzára zúditák, ki erőnek erejével

be akart menni Don Quijotehoz, míg az asszonynép meg utját állotta.

— Mit akar ez a sehonnai e házban? Elhordja kend magát, úgy is egyedül kend az, nem más, a ki az én uramat elcsábitja, elcsalja s hegyenvölgyön kóboroltatja!

— Sátánnak gazdaasszonya, viszonzá erre Sancho, az az elcsábitott, elcsalt, az a hegyen völgyön megkóboroltatott én vagyok s nem a te gazdád. Ő hurczolt meg a világban engemet, s épen ti kere-sitek szarva között a tögyit. Ő csalt el engem hazulról mindenféle hitegetésekkel, s ő ígérte azt a szigetet, a melyre még ma is csak a számat tátom.

— Fuladj meg a veszett szigetedtől, átkozott Sancho! kiáltá a leányka, s mik is hát azok a szigetek? Enni való az, te nyalánk, te falánk, te telhetetlen?

— Nem enni való, viszonzá Sancho, hanem kormányozni, igazgatni való, jobban mint négy város vagy négy főbiróság.

— Ha százszor úgy van is, felelt a gazdaasszony, ide azért ugyan még se jutsz be, telhetetlen papzsák, ördög pozdorjája! Eredj haza, ott kormányozd a magad házát, meg a tücski-hajeskit, minket pedig ne gyötörj többé se szigettel, se ligettel.

Nagy mulatságot szerzett a lelkésznek meg a borbélynak e három ember koczódása; azonban Don Quijote attól tartva, hogy Sanchonak mindjárt megered a nyelve s olyan ármányos dolgokat tálal

elibök s megpendíthet olyasmit is, a mi a lovag tekintélyén csorbát ejthet, nevén szólítá Sanchot, a fehér népre pedig rákiáltott, hogy hallgassanak s ereszsziek be a kívánkozót.

Sancho belépett, s ekkor a lelkész meg a borbély bucsut vettek Don Quijotetól, egészen kétségbeesve kiépülése felől, minthogy látták mennyire rabja még mindig bogarainak, s hogyan el van telve átkozott lovagoskodása együgyűségével. Ezen oknál fogva a lelkész így szóla a borbélyhoz:

— Majd meglássa, komám uram, a mi nemes urunk egyszer csak megint kereket old a mikor meg sem álmodjuk.

— Magam is a mondó vagyok, viszonzá a borbély, de részemről nem csodálkozom annyira a lovag hóbortosságán mint a fegyvernök együgyűségén, a ki úgy bele van abba a szigetbe bolondulva, hogy azt hiszem, nincs a világon elegendő erő és hatalom a mely kiverhetné a fejéből.

— Isten gyógyítsa ki őket, jegyzé meg a lelkész, mi pedig álljunk rézsen, s várjuk be hová lyukad ki egy ilyen lovag és ilyen fegyvernök feneketlen ostobasága, mert úgy látszik, mind a kettőt egy bordába szótték, s a gazda bolondsága nem érne a szolgálé nélkül egy fityinget se.

— Ugy van, mondá a borbély, s igazán szeretném tudni, mit sütnék-föznek most egymással.

— Majd megtudjuk, komám uram, viszonzá a lelkész, elmondják azt nekünk a leányka meg a

gazdasszony, mert a szemök se úgy áll, hogy meg tudnák állni, hogy ne hallgatózzanak.

E közben Don Quijote szobájába zárkózott Sanchoval, s mikor magokra maradtak, így szóla hozzá:

— Nehezemre esik, Sancho, hogy azt mondtad s még most is mondd: én voltam az, a ki házad köréből elcsaltalak, holott tudod, hogy én magam sem maradtam ide haza. Együtt mentünk, együtt jártunk s együtt barangoltunk; egyenlő szerencse, egyenlő sors hányt vetett mindkettőnket; s ha téged meghintáltak egyszer, engem megraktak százszor, s egfőlebb ezt az egyet lehet szememre hánynod.

— Ez így is volt rendin, felelt Sancho, mert a mint nagyságod mondja, a nyomoruság inkább a lovagok dolgába ártja magát mint a fegyverhordozókéba.

— Csalódom, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, mert, a mint mondják: *quando caput dolet....*

— Nem tudok más nyelven mint a magamén, viszonzá Sancho.

— Azt akartam mondani, folytatá Don Quijote, ha az embernek a feje fáj, minden tagja megérzi; s így, én a te urad és gazdád lévén, neked fejed vagyok, te pedig az én tagom, minthogy cselédem vagy; s ezen oknál fogva, azt a bajt, a mi engem ér vagy érni fog, neked is meg kell érzened, a mint én is megérzem a tiedet.

— Így volna helyén, mondá Sancho, csak-hogy, a mikor engem a levegőbe lóditottak mint tagot, akkor az én fejem ott ült a nyeregben s csak nézte hogyan repülök föl s alá, a nélkül hogy valami fájdalmat érzett volna; s ha már a tagoknak tartozó kötelességek hogy a fej nyavalyáját megérezzék, ennek is kutya-kötelessége volna megérezni amazokét.

— Azt akarod talán mondani, Sancho, veté ellen Don Quijote, hogy én nem vettem részt fájdalmadban mikor meghintáltak? Ha mondtad is, ne mondd többet s ne is gondold, mert igazán nagyobb fájdalmat szenvedtem én akkor lélekben mint te testben. Egyébiránt ne szóljunk most erről, lesz még ideje a mikor hegyiről tövire megbeszélhetjük. Azt mondd meg nekem most, Sancho barátom, mit beszélnek rólam a fáluban? Mit tart felőlem a köznép, mit a nemesség, s mit a lovagok? Mit mondanak bátorságomról, hős tetteimről, udvariasságomról? Hogyan fogadták azon szándékom hírét, hogy újra fel akarom támasztani s világra kelteni a már-már elfelejtett lovag-rendet? Szóval, Sancho, azt akarom, mondj el nekem mindent, a mit e tárgyról halottál még pedig mondd el úgy, hogy a jóhoz semmit hozzá ne toldj, a rosszról semmit el ne hallgass: mert az igazán hű alattvalóknak az a kötelességek, hogy uraiknak az igazságot a maga tulajdon valóságában mondják el, a nélkül hogy a hizelkedés nagyítsa vagy bármi hiú mellékes tekintet csökkentse. És

tudd meg, Sancho, ha a fejedelmek fülébe az igazság a maga teljes meztelenségében jutna, a hízeltetésnek felöltöztetése nélkül, más idők járnának, s más korokat tartanának vas kornak, nem a miénket, melyről nekem az a meggyőződés, hogy ez a valóságos arany kor. Szolgáljon ez az intés arra, Sancho, hogy okosan és őszinte nyíltsággal juttasd tudomásomra az értésedre esett igazságot azon dolgok felől, a melyekről kérdeztelek.

— Szívesen megteszem, kedves uram, viszonzá Sancho, azon feltétel alatt, ha nagyságod meg nem haragszik azért a mit mondok, minthogy azt akarja, hogy a maga meztelenségében mondjak el mindent, s fel ne öltöztessen egyéb ruhába mint a hogy hallottam.

— Biztosítlak, hogy nem fogok megharagudni, nyugtatá meg Don Quijote, bizvást szólhatsz, Sancho, minden tétovázás nélkül.

— Hogy tehát előlrül kezdjem, mindenek előtt azt mondom, hogy a köznép nagyságodat valóságos sült bolondnak tartja, engem pedig szakasztott olyan ostobának. A nemesek azt mondják, hogy nagyságod nem tartja magát a nemesség korlátai közt, Don-t tett a neve elé, s hét szilvafája és két hold földje daczára, a mi mellett elől-hátul csupa rongy, még is felcsapott lovagnak. A lovagok meg azt mondják, nem szeretik, ha a nemes emberek egy tálból esznek cseresznyét velök, kiváltképen az olyan bocskoros

nemesek, a kiknek sáros a sarujok és fekete harisnyájokra zöld selyem foltot vetnek.

— Ez, mondá Don Quijote, nem illik rám, mert én mindig tisztességes ruhában járok a min folt nem látszik; hogy rongyos vagyok, az meglehet, csak hogy annak nem az idő, hanem a fegyverviselés az oka.

— A mi pedig, folytató Sancho, nagyságod bátorságát, udvariasságát, hős tetteit és fáradozását illeti, a felől különbözők a vélemények. Egyik azt mondja: bolond, de mulatságos; a másik: bátor, de szerencsétlen; a harmadik: udvarias, de tolakodó; így aztán szólnak szapultnak bennünket, úgy hogy sem nagyságodon, sem én rajtam nem hagynak egy köröm-feketényi becsületet.

— Látod, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, mutatkozzék csak az erény valahol kiváló minőségben, mindjárt támadnak üldözői. A legnevezetesebb régi hősök közül csak igen kevés vagy alig volt egy is, a kit a rágalom megkimélt volna. Julius Caesarra, a leghősibb, legokosabb s legbátrabb hadvezérre ráfogták hogy dicsvágyó és se ruhája nem tiszta, sem erkölce. Sándorra, a kinek hős tettei a nagy melléknevet vívták ki, azt költötték, hogy részeges volt; Herculesről, a ki annyit fáradozott, azt hirostelik, hogy fajtalan volt és elpuhult. Don Galaorról, Amadis de Gaula öcséséről azt susogják, hogy rendkívül szeretett veszekedni, bátyájáról meg, hogy pityergő volt. Így tehát, oh Sancho, a jelesek

ellen szórt ennyi rágalommal szem közt, még azt a mit hozzám toldanak, föl se veszem, ha csak annyi a mennyit mondottál.

— Igen ám, de épen itt a dolog bibéje, lánczos lobogós adta! kiálta fel Sancho.

— Hát többet is tudsz? kérdé Don Quijote.

— Még a nagyja hátra van, mondá Sancho, a mi eddig tartott, az még mind csak czukorsütemény; hanem ha nagyságod hegyiről tövire tudni akarja mi mindent rá kentek, majd hozok én ide valakit tüstént, a ki ugy elmondja az egészet, hogy egy morzsika se marad el belőle. Tegnap este jött haza Carrasco Bertalan fia, a ki Salamancában tanúl s ott lett babérossá; a mint oda mentem hozzájuk, hogy köszöntsem, azt mondta, könyvben is megírták már nagyságod történetét, ezen czim alatt: Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha; s azt állítja, hogy engem is belekeverték a tulajdon magam Sancho Panza nevére, meg a Dulcinea del Toboso kisasszonyt is, sok más egyéb dologgal együtt, a mi velünk történt s a miről csak kettecskén tudunk. Ijedtemben keresztet hánytam magamra, hogyan jött mind ennek nyomára az a historiás a ki firkálta.

— Biztos lehetsz, Sancho, mondá Don Quijote, a mi történetünk megírójának valami bölcs varázslónak kell lennie, mert az e fajta nép előtt semmi sem maradhat titokban a mit meg akarnak írni.

— De még milyen bölcs és milyen varázsló

lehet, jegyzé meg Sancho, mert a mint a babéros Carrasco Sámson mondja (így hívják azt a kit említettem) annak a historiásnak Cide Hamete Benkeneli a neve*).

— Ez már név, viszonzá Don Quijote.

— Annak kell lennie, jegyzé meg Sancho, mert a mint én hallottam, a mók különben is nagyon szeretik magokat kenni-fenni.

— Akalmasint tévedsz ezen Cide vezeték névében, Sancho, mondá Don Quijote, a mely Cid arábul urat jelent.

— Könnyen meglehet, viszonzá Sancho, de ha nagyságodnak kedve tartja, hogy azt a diákot ide hívjam, ebben a nyomban ide teremtem.

— Nagy örömet fogsz szerezni vele, barátom, mondá Don Quijote, mert alig tudok hová lenni a kíváncsiságtól mióta ezt hallottam, s egy falatot se nyelhetnék le mindaddig jó izüen, a míg az egészről tüzetesen nem értesültem.

— Megyek hát érte, felelé Sancho, s azzal urát magára hagyván, felkereste a baccalaureust, kivel aztán csakhamar megint visszatért, mire a legmulatságosabb beszélgetés eredt meg hármok között.

---

*) A »Benengeli« névből az eredeti is szójátékot csinál, a mennyiben Sancho »Berengena«-nak mondja, a mi csucsört (egy fajta mérges, bódító növényt) is jelent. Ford.

III. FEJEZET.

Azon nevetséges társalgásról, melyet egymással Don Quijote, Sancho Panza és a baccalaureus Carrasco Sámson folytattak.

Gondolataiba mélyen elmerülve várta Don Quijote a baccalaureus Carrascot, a kitől majd hirt fog hallani önmagáról, a mint meg van abban a könyvben írva, melyet Sancho említett. Nem tudta elhítenni magával, hogy ilyen történeti mű csakugyan létezzék, hiszen kardja pengéjén a leölt ellenségek vére még meg sem száradt, s hős tetteinek hire már is nyomtatásban járja-e be a világot? Mind a mellett úgy képzelte, hogy valami bölcs, már akár barátja, akár ellensége, varázslat útján juttatá sajtó alá: ha jó barátja, akkor azért, hogy dicsőségét nevelje, s felülemelje a leghiresebb kóbor lovag hőstettein; ha ellensége, akkor azért, hogy megsemisítse, s alább valóknak mutassa fel a legsilányabbaknál, a miket valami sehonnai csatlós viselt dolgairól feljegyeztek, »ámbar — tevé hozzámagában — fegyvernökök tetteiről soha senki nem irt még könyvet eddigelé.« Ha pedig csakugyan igaz, hogy e történet létezik, akkor — kóbor lovagról szólván — okvetetlenül fellengzőnek, magasztosnak, dicsőnek, nagyszerűnek és igaznak kell lennie. Ez aztán némi vigasztalást nyújtott szívének; csakhogy az megint kedvét szegte, ha arra gondolt, hogy ama Cide név tanúsága szerint mór

ember írta, a móroktól pedig nem lehet soha igazmondást várni, mert valahány van, az mind álnok, hazug és világcsaló. Attól tartott, nincs-e szerelme talán illetlenül rajzolva, a mi szive hölgyének, Dulcinea del Tobosonak hírét-nevét s becsületét sértetné; óhajtotta, bár csak ki lenne tüntetve a maga hűsége és szüziesség tisztasága, melyeket folytonosan megőrzött, elannyira hogy királynőket, császárnőket s minden rendű kisasszonyokat megvetett, s folytonosan féken tartott minden természetes gerjedelmet. Ilyen és sok egyéb gondolatokba elmerülve, ezeket hányva vetve lelkében, találták a lovagot Sancho és Carrasco, a kit Don Quijote igen udvariasan fogadott.

A baccalaureus, habár Sámsonnak hívták is, nem volt valami magas termetű, hanem ármányos egy gonosz csont, halvány képű, de igen eszes fiatal ember; lehetett körülbelül huszonnégyszáz éves, kerekképű, piszeorrú, nagyszájú, a mi mind azt jelenté, hogy csintalan ficzkónak kell lennie, a ki szereti a tréfát és az elmésséget, a mit azzal is rögtön elárult, hogy mihelyest belépett, mindjárt térdre borult Don Quijote előtt s így szóla hozzá:

— Nyujtsa ide méltóságod a kezeit, señor Don Quijote de le Mancha, mert a Szent Péter köntösére mondom, melyet viselek, bárha eddigelé csak a négy első felszentelésben részesültem, kegyelmességed az egyik legkitünőbb kóbor lovag mind azok között, a kik valaha voltak vagy lesznek még a föld egész ke-

rekségén. Örök hála Cide Hamete Benengelinek, a ki méltóságod történetét írásba foglalta, és még örökkévalóbb hála azon kutatónak, a kinek gondja volt rá, hogy arab nyelvből a mi közönséges spanyol nyelvünkre lefordította, közös élvezetére az emberiségnek.

Don Quijote kérte hogy keljen föl, s ekképszóla hozzá :

— Igy tehát csakugyan igaz, hogy a rólam szóló történet létezik, s hogy mór tudós volt az, a ki megírta ?

— Annyira igaz, señor, viszonzá Sámson, hogy egész bizonyossággal mondhatom, hogy e mái napiglan tizenkétezer példánynál több forog köz kézen e történetből; s tanuságul hívom Portugált, Barcelonát és Valenciát a hol nyomtatták, sőt hire jár, hogy Antwerpenben is nyomtatják, s én már előre is látom az időt, a mikor nem lesz egyetlen nemzet, a melynek nyelvére le ne fordítsák.

— Az erényes és kitünő embernek, jegyzé meg Don Quijote e szavakra, alig szolgálhat valami nagyobb megelégedésére mint ha még életében megérheté, hogy a különféle nemzetek nyelvén, rajzban és nyomtatásban, magasztalással említik; magasztalással, ismétlem, mert ha ennek ellenkezője áll, nincs az a halál a mely hozzá fogható legyen.

— Ha a jó hiren s a magasztalt néven fordul meg az egész, mondá a baccalaureus, akkor egyedül nagyságotat illeti meg a pálma minden egyéb kóbor

lovag fölött: mert mind a mór az ő nyelvén, mind a keresztyén a magáén a legnagyobb gondot fordíták arra, hogy a legélenkebben állítsák szemünk elé nagyságod hősiségét, nagylelkűségét a veszélyekbe rohanásban, türelmét a bal sorsban, s szerencsétlenségeinek, valamint sebeinek békességes szívvel való elviselését; tisztaságát és állhatatosságát azon platói szerelemben, melylyel nagyságod a señoira Doña Dulcinea del Toboso iránt viseltetik.

— Soha se hallottam, jegyzé meg erre Sancho Panza, hogy a señoira Dulcineát valaha valaki Donának czimezte volna, hanem egyszerűen mindig csak señoira Dulcinea del Tobosonak; már itt hiba van a történetben.

— Ez nem lényeges ellenvetés, viszonzá Carrasco.

— Bizonyára nem, tevé hozzá Don Quijote; hanem mondja csak kegyed, baccalaureus úr, melyik, hős tettem részesül e történet előadása szerint a legnagyobb elismerésben?

— E tekintetben, viszonzá a babérkoszorús, a vélemények igen eltérnek egymástól, a szerint a mint az izlés is különböző. Van, a kinek a szélmalomokkal küzdött harc tetszik legjobban, melyeket nagyságod szörnyetegeknek és óriásoknak képzelt; a másiknak meg a kótisok; ezt ama hadseregek leírása gyönyörködteti, melyek utóbb két juhnyájjá váltak; amazt azon holttesttel való találkozás, a kit Segoviába vittek temetni; egyik azt mondja, minden másnál többet

ér a gályarabok felszabadítása, a másik meg azt, hogy nincs fogható a két benedek-rendi óriás- meg a bátor vizcayival küzdött viaskodáshoz.

— Mondja csak, tisztelt babéros úr, szóla most Sancho közbe, tesz az a könyv említést a yangüesekkel történt kalandról is, a mikor a mi jó Rocinantenknak kedve szottyant a tuskén fügét keresni?

— Ama tudós semmit sem feledt ben a kalamárisában, viszonzá Sámson. Elmond ő pontosan mindent, egész azokig a bakugrásokig, a melyeket Sancho tett a lepedőben.

— A lepedőben ugyan nem, veté ellen Sancho, hanem mi tülés-tagadás, a levegőben bizony tettem, többet is mint a mennyit szerettem volna.

— Nekem az a meggyőződése, szóla közbe Don Quijote, nincs e világon olyan emberi történet, melyben a szerencse forgandósága elé ne fordulna, különösen a lovagság viselt dolgairól szóló műveket teljes lehetetlen csupa szerencsés eseményekkel megtölteni.

— Mindazáltal, jegyzé meg a baccalaureus, azok között, a kik e történetet olvasták, akad több olyan is, a kik jobb szerették volna, ha az írók kihagyták volna azt a tenger sok döngetést, a melyet Don Quijote urnak a különféle összeütközések alkalmával el kellett szenvednie.

— Pedig épen ez az igaz a dologban, erősíté Sancho.

— Mind a mellett igen méltányos lett volna,

ha elhallgatják, mondá Don Quijote, mert teljesen fölösleges, hogy az olyas eseményeket is megírják, melyek a történet igazságán sem így, sem úgy nem változtatnak, kiváltképen fölösleges pedig akkor, ha ezek följegyzése a munka hősenek rovására történik. Aeneas bizonyára nem volt olyan kegyes, a milyennek Virgilius festi, sem Ulysses olyan okos, a milyennek Homér rajzolja.

— Az igaz, viszonzá Sámson, csakhogy más a költészet és más a történetírás. A költő úgy mondhatja vagy zengheti el a dolgokat, nem a mint voltak, hanem a mint lenniök kellett volna, míg a történetírónak úgy kell elbeszélnie mindent, nem a mint lennie kell vala, hanem a mint valóban történt, s ne toldjon az igazsághoz semmit, se belőle semmit el ne vegyen.

— Ha már az a mór uraság olyan nagyon az igazsághoz szabja magát, mondá Sancho, akkor reménylem, hogy a gazdám döngetéséhez oda tette az én rajtam esettet is, mert ő nagyságának soha se vették a válla mértékét a nélkül hogy nekem meg az egész testemet meg ne tapogatták volna; ezen azonban nincs mit csodálnom, mert a mint ugyan csak uram ő nagysága mondja, a kinek a feje fáj, minden tagja érzi.

— Gaz ficzkó vagy te Sancho, szolt Don Quijote, s van eszed az emlékezésre ha akard.

— De hiszen, akárhogy el akarnám is felejteni a sok páholást, viszonzá Sancho, a

kéjje sem engedné, a mi most is nyers még az oldalamon.

— Hallgass, Sancho, mondá Don Quijote, s ne szakaszd félbe a baccalaureus urat, a kit igen kérek, legyen szives folytatni, mit mond felőlem továbbá az említett történet.

— Meg én felőlem, jegyzé meg Sancho, mert a mint mondják, én vagyok az egyik őse ennek a történetnek.

— Hőse, hőse, Sancho barátom, nem őse, igazítá ki Sámson.

— Már megint egy ilyen szörszálhasogató! kiálta fel Sancho, de hát mindegy ördög, tovább, különben holtunk napjáig se szakad vége.

— Azt se érjek boldogot, Sancho, mondá a baccalaureus, ha nem kegyelmed a történet második személye; s van olyan is a ki szivesebben hallgatja kegyelmed szavait mint a legokosabbét az egészben; ámbár, az igazat megvallva, olyan is akad, a ki kegyelmedet tulságosan hiszékenynek tartja, hogy annyira kész pénz gyanánt vette azt az ígért szízetet, melyet a jelenlévő Don Quijote úr ajánlott fel.

— Nem alkonyodott be még egészen, jegyzé meg Don Quijote, s mennél idősebb lesz Sancho, az évek nyújtotta tapasztalással annál alkalmasabbá s képesebbé válik, hogy jobb kormányzóvá legyen semmint a milyen még most volna.

— De a ki lelke van, uram, viszonzá Sancho, ha el nem tudok kormányozni valami szízetet az

én mostani koromban, el nem tudom én azt kormányozni akkor se, ha olyan vén leszek is mint Matuzsálem. Ott a kutya, hogy máig se tudjuk hol s merre vetyeng az a sziget. Sütni valóm volna nekem most is elegendő a kormányzásra.

— Bizzad istenre, Sancho, nyugtatá meg Don Quijote, minden jóra fordulhat még, s talán jobbra mint magad is gondolnád, mert az isten akarata nélkül még a fa levele se rezzenik.

— Szent igaz, jegyzé meg Sámson, hogy ha isten ugy akarná, Sanchonak száz sziget is jutna, nem csak egy.

— Láttam én olyan kormányzókat, mondá Sancho, a kiket csizmám sarkává se tennék, azért mégis méltóságos uraknak hívják s ezüst tálról esznek.

— Azok nem szigetek kormányzói, viszonzá Sámson, hanem egyéb tartományoké, a miket könnyebb eligazgatni: mert a ki szigeteket kormányoz annak legalább a grammatika a kis ujjában legyen.

— A tik-ával majd csak elbánnék, mondá Sancho, hanem az a gramma, az se ingem, se gallérom, azt se tudom mi fán terem; egyébiránt bizzuk ezt a kormányzás dolgát isten kezére, a ki majd oda tesz engem, a hol hasznomat veheti. De azt igaz lelkemre mondom, tisztelt Carrasco Sámson babéros úr, nem adnám egy vak lóért, hogy az a historiás ugy beszél rólam, hogy a mikor engemet említ nem válik az emberek unalmára. Mert hű fegyvernök szavamra, ha olyasmiket toldana hozzám, a mik nem illenek egy

ilyen magam féle régi keresztyénhez, csapnék olyan lármát, hogy a siket is meghallaná.

— Ez aztán igazi csoda lenne, jegyzé meg Sámson.

— Csoda, nem csoda, mindegy, viszonzá Sancho, de fogja meg az orrát a ki az emberről ír vagy beszél, s ne firkáljon össze hevet-havat a mint épen az eszébe ötlük.

— Az egyik, a mit e történet hibájául felrónak, mondá a baccalaureus, az, hogy a szerző »Az oktalan kíváncsi« című elbeszélést is közbe szurta, nem azért ugyan mintha talán rossz volna vagy az előadás lenne hiányos, hanem azért, mert nincs helyén s az egésznek semmi köze Don Quijote úr ő nagysága történetével.

— Fogadni mernék, vágott közbe Sancho, hogy az ebanyja írója zagyva egy ricsetet kotyvasztott össze.

— Akkor azt mondom, szóla Don Quijote, hogy az én történetem írója nem volt tudós, hanem valami tudatlan fecsegő, a ki meggondolatlanul s minden avatottság nélkül fogott megírásához, maga sem tudva előre mi lesz belőle, mint az ubedai festész Orbaneja tett, a kitől mikor megkérdezték mit fest, azt felelte: »A mivé majd lesz;« egyszer a többi között egy kakast festett, mely azonban oly silány volt, oly rosszul sikerült, hogy gót betűkkel oda kellett írni alája: E z k a k a s. Szakasztott ilyen lehet

az én történetem is, ha magyarázatra van szükség, hogy az ember megérthesse.

— Arra épenséggel nincs semmi szükség, viszonzá Sámson, mert az egész oly világos, hogy semmi kifogást sem lehet tenni ellene: a gyermekek kezökbe veszik, az ifjak olvassák, a férfiak értik s az öregek magasztalják; egy szóval annyira ismeretes s mindenféle ember annyira olvassa és tudja, hogy mihelyest valaki egy sovány gebét meglát, mindjárt rá mondja: Ahol ni a Rocinante. De senki sem olvassa mohóbban mint az apródok. Nincs egyetlen olyan nagy úri előszoba, a hol egy *Don Quijotét* ne lehetne találni; az egyik le se teszi, a másik már fölvette; egyik kéri, a másik kölcsön adja. Szóval, ennél a történetnél mind a máii napságig soha sem jelent még meg mulattatóbb és ártalmatlanabb olvasmány, mert az egészben még csak árnyéka sincs semmiféle nem katolikus gondolatnak.

— Ha máskép volna írva, mondá *Don Quijote*, nem is lehetne igazság megírásának tartani, hanem merő hazugságnak, s az olyan irókat, a kik készakarva hazudnak, meg kellene égetni mint a pénzhamisítókat. S igazán nem tudom, mi indíthatta a szerzőt arra, hogy idegen beszélyekhez és elbeszélésekhez folyamodjék, mikor az én tulajdon tettem is annyi megírni valót szolgáltatott; bizonyosan ahhoz a példabeszédhez szabta magát: »Ha széna nem, szalma.« Jegyezte volna fel csak gondolataimat, sóhajaimat, könnyeimet, jó feltételeimet és szándékimat,

tudom isten, akkora vagy még nagyobb kötetet is egybeállithatott volna mint Tostado összes munkái*). Szóval, nekem az a nézetem, baccalaureus úr, hogy akármilyen könyv vagy történet megírásához kitünő értelem és érett ítélő tehetség kívántatnak; mulatatón elbeszélni, tréfásan írni csak nagy elmék képesek. A komédia legelmésebb szerepe a bohóc, mert a ki ezt adja, annak nem szabad együgyűnek lennie. A történet egy bizonyos tekintetben szent dolog, mert igaznak kell lennie, a hol pedig az igazság van, ott van azzal együtt az isten is. Még is, van olyan ember, a ki úgy írja és szórja a könyveket egyre-másra mintha csak a szüre ujjából rázná.

— Nincs olyan rossz könyv, jegyzé meg a baccalaureus, a melyben valami jó ne volna.

— Az szent igaz, viszonzá Don Quijote, azonban van rá akárhány eset, hogy azok, a kik méltóképen nagy hirre-névre tettek szert írásaik által, mihelyt irataikat kinyomatták, hiröket teljesen elvesztették vagy legalább is nagyon megcsorbították.

— Ennek az az oka, mondá Sámson, hogy a kinyomtatott műveket közelebből lehetővén szemügyre venni, könnyebben meglátni bennök a hibákat is, s az ember annál szigorubbán meg szokta bírálni, mennél nagyobb annak hire a ki szerzette. Azoknak,

*) Alonzo Tostado, avilai püspök, a ki a baseli zsinaton is nagy szerepet játszott. Művei 27 nagy kötetben jelentek meg. Ford.

a kik lelki tehetségeik által lettek híresekké, a nagy költőknek, a jeles történetiróknak rendesen vagy a legtöbb esetben azok az irigyei, a kiknek különös kedvök telik s mulatságukat találják abban, hogy mások munkáit bírálgassák, a nélkül hogy magok csak valaha is bocsátottak volna valamit napvilágra.

— Ezen nincs mit csodálni, viszonzá Don Quijote, mert van akárhány olyan theologus, a kik egyáltalában nem valók a szószékre, s még is hatalmasan ki tudják mutatni a prédikálók hibáit és gyarlóságait.

— Mind ez való igaz, señor Don Quijote, mondá Carrasco, csak hogy azt szeretném, vajha az ilyen bírálgatókba több irgalmasság és kevesebb szórszálhasogatás szorult volna, s ne akarnák minden áron parányaira szétszedni azon műnek tündöklő napját, a melyet épen bonczkésök alá vettek. Mert ha aliquando bonus dormitat Homerus, méltatnék figyelemre azt is hányszor meg hányszor volt ébren, hogy művének a lehető legkevesebb árny mellett azt a fényözönt adhassa. S nem lehetetlen, hogy az a mit ők rosznak tartanak, talán csak egy két szépítő tapasz, a mik néha még nevelik azon arcz szépségét a melyre ragasztották. Azt vagyok tehát bátor állítani, mindig igen nagy veszedelemnek teszi ki magát az, a ki valamely művét sajtó alá bocsátja, minthogy teljes lehetetlen olyat írni, a mi minden olvasónak meg tudná nyerni tetszését és helyeslését.

— Az, a ki én rólam irt, mondá Don Quijote, bizonyára igen kevését tudta megnyerni.

— Sőt ellenkezőleg, mert, a mint hogy *stultorum infinitus est numerus*, számtalanon vannak azok is, a kiket e történet nagyon mulattott, s csak néhányan rótták meg a szerzőt emlékező tehetségének egy-két akaratlan vagy szántszándékos meghibbanásáért, mint hogy elfelejtette megírni, ki volt az a tolvaj, a ki Sancho szamarát ellopta, a mennyiben ott nincs világosan elmondva, s csupán sejteni lehet, hogy ellopták, nem sokára aztán Sanchot megint ott látjuk tulajdon paripáján, a nélkül hogy megtudnók, hogyan jutott hozzá? Még azt is neheztelik, hogy elfelejtette megírni, hová lett az a száz arany, a mit Sancho a Sierra Morenában amaz uti fászában talált, mert erről aztán sohasem történik többé említés, pedig nagyon sokan óhajtanák tudni, mit csinált e pénzzel, vagy mire költötte, a minek elhallgatása a műnek minden esetre egyik leglényesebb hibája.

Sancho pedig közbe szóla:

— Én, Sámson ur, most se elé nem számlálhatok, se le nem számlálhatok semmit, mert ugy alél a gyomrom, hogyha egy-két korty óbort be nem löttyentek, még ma a Szent-Mihály lovára tesznek. Az ital otthon van, a párom is vár, de mihelyt ettem visszajövök s megfelelek tisztelendőségnek meg az egész világnak is, a ki csak mit tudni akar tőlem,

akár az elveszett számár felől, akár a száz arany elköltéséről.

Ezzel aztán se szólt, se beszélt, tartott egyenesen haza.

Don Quijote meghívta s magánál marasztalta a baccalaureust egy kis bőjtös ebédre. A babéros elfogadta a meghívást, ott maradt, a rendes számot két fia galambbal megtoldották, asztal fölött járta a sok lovag történet, Carrasco hagyta beszélni kénye kedve szerint, az ebédnek vége lett, délután egyet szundítottak, Sancho visszatért, s a félbe maradt beszélgetés újra megeredt.

IV. FEJEZET.

Melyben Sancho kielégítő választ ad Carrasco Sámson kétkedéseire és kérdéseire; ugy szintén egyéb tudásra és elmondásra érdemes események.

Sancho visszatért Don Quijotehoz, s a félben szakadt beszélgetés ezen szavakkal eredt meg ujlag

— Arra, a mit Sámson ur mondott, hogy szeretné tudni, ki lopta el számaramat, hogyan s mikép: azt a feleletet adhatom, hogy ugyanazon éjjel, mikor a Santa-Hermandad elől megugrottunk s a Sierra-Morenába nyomultunk, azután a szerencsétlen kaland után a gályarabokkal, meg azután a mi a Segoviába vitt halottal történt: gazdámmal együtt egy sürü-

ségbe rejtőztünk, a hol uram dárdájára támaszkodva, én meg a szürkém hátán, mind a ketten összezuzvatörve az átszenvedett csihi-puhiban, olyan édesdeden elszunyadtunk mintha tollas ágyon pihentünk volna. Különösen én olyan mélyen elaludtam, hogy a kinek kedve kerekedett, csakugyan alkalma is volt rá hogy hozzám lopózzék és négy karóval felpóczkoljon, a miket a nyergem négy csucsá alá tett támasztékul, úgy hogy én a nyeregben maradtam ülve, ő meg szép csinján kibillentette alólam a szürkét, a nélkül hogy észrevettem volna.

— Nem nagy tus, nem is ujság, mert ugyanilyes történt Sacripanteval is, mikor Albraca körül táborozván, az a híres zsvány, Brunelo, hasonló módon lopta ki lába szára közül paripáját.

— Pitymallott, folytatá Sancho, s alig hogy nyujtózkodni kezdtem, a karók mindjárt megmozdultak, a mire én a földre zuhantam rettenetesen; keresem a szamarat, hát nincsen. De riva is fakadtam s csaptam olyan keserves jajgatást, hogy ha az a historiás azt bele nem tette a könyvébe, elmondhatja, hogy a javát kifelejtette. Utóbb aztán, nem tudom hány s hány nap mulva, mikor Micomicona herczegkisasszony oda érkezett s vele mentünk, ráismertem a szamaramra, a melyen cigánynak öltözve, az az akasztófára való, világ rosza, az a Gines de Pasamonte ült, a kit uram meg én szabadítottunk ki lánczaiból.

— Nem is ez a bökkenő, jegyzé meg Sámson,

hanem az, hogy mielőtt a szamár még újra elérült volna, a szerző azt mondja, hogy Sancho ugyanazon a szürkén nyargalt.

— Erre, viszonzá Sancho, nem tudom mit feleljek, ha csak azt nem, vagy az író tévedt, vagy a könyvnyomtató gondatlansága.

— Kétségkívül, jegyzé meg Sámson. Hanem hát a száz arany hová lett?

— Oda lett, felele Sancho. Elköltöttem magamra, meg a feleségemre, meg a gyerekeimre, s egyedül ennek köszönhetem, hogy az asszony békén túri, hogy Don Quijote ur szolgálatában ungonberken oda csatangoltam. Mert ha ennyi időpázarlás után sárga csikó meg szürke szamár nélkül térek vissza, tudom isten, kéket-zöldet láttam volna kariában. Ha még ennél is többet akarnak tudni, itt állok, s szemébe merek nézni magának a királynak is. Egyébiránt kinek mi gondja rá, találtam-e valamit vagy nem találtam, elköltöttem-e vagy nem költöttem el, mert ha pénzen váltanának meg minden ütést, a mit ebben a járás-kelésben rám sóztak, darabjáért csak egy garast adjanak is, még másik száz arany se futná ki, hogy csak a feléért is megfizessenek. Tegye szivére a kezét minden ember s ne nézze a fehérét feketének: mert minden ember olyan, a milyenek az isten teremtette, sokszor még sokkal roszabb is.

— Lesz rá gondom, mondá Carrasco, hogy a történet írójának értésére adjam, hogy ha

munkáját újra kinyomatja, ki ne hagyja belőle azt, a mit a jó Sancho most mondott s a mi a könyv becsét minden esetre nagyon fogja emelni.

— Van még más is a mit e műben ki kellene javítani, baccalaureus ur? kérdé Don Quijote.

— Ha van e! viszonzá amaz, de nincsen semmi fontosabb mint a mikről beszéltünk.

— S igéri talán a szerző a második kötetet is? mondá Don Quijote.

— Igéri bizony, felelt Sámson, csakhogy azt mondja, nem tudta megtalálni, s azt sem tudja kinél van; így tehát kétséges, vajon meg fog-e jelenni vagy sem. Ekképen, mind ezen, mind meg azon oknál fogva mivel némelyek azt állítják, a második rész soha se szokott jó lenni, mások meg azt, elég is már a Don Quijote viselt dolgairól a mennyi meg van írva: csakugyan nem bizonyos, hogy a második részt is kiadják-e; ámbár sokan, a kik sokkal vidámabb semmint komor lelkűek, úgy nyilatkoznak: csak hadd jöjön még több Quijoteria; Don Quijote hadd patvarkodjék, Sancho Panza hadd beszéljen, irjanak rólok akármit, mulatságos lesz minden.

— S mi az író szándéka? mondá Don Quijote.

— Mi? viszonzá Sámson. Mihelyest megtalálja a történet folytatását, a melyért tüvé tesz mindent, rögtön sajtó alá adja, természetesen, sokkal inkább

a remélhető nyereség mint akármi egyéb dicséret által ösztönözve.

Sancho erre közbe szólt:

— A pénzre, a nyereségre néz a szerző? No már akkor csoda lesz, ha jól kiviszi a düllőre: mert tudom, hogy csak úgy elnagyolja, nagyokat ölt mint a szabó husvét szombatján, s a mi ilyen hebehurgyán készült, abban soha sincsen köszönet. Jól megrágja az a mór uraság, vagy akár ki legyen is, a mit irkál, mert uram meg én, tálalunk neki kalandokból s mindenféle viszontagságból annyit, hogy nem csak még egy, hanem akár száz újabb részt is összeábdálhat. Talán azt gondolja az isten adta, hogy mi mindig szent heverd-el napját tartjuk; vagy hogy eben mult pásztorság falu végén csontot rág; tudom isten, ha uram elfogadná tanácsomat, már eddig régen ott volnánk megint a sík mezőn, sérelmeket megtorolni, ferdeségeket eligazítani, a mint az igazi kőbor lovagok rendes bevett szokása.

Sancho jó kellvén be sem végezte még szavait, midőn Rocinante nyerítése hangzott fel hozzájuk, a mely nyerítésből Don Quijote a legkedvezőbbet jósolta, s elhatározá, hogy három négy nap mulva harmadszor is utra kél. Szándékát azonnal közölte is a baccalaureussal, s tanácsot kért tőle, milyen irányban induljon? Ez azt felelte, véleménye szerint legjobb lenne Aragonnak tartani, Zaragoza városába, a hol Szent György napja táján, tehát nem sokára, fényes lovag-játékokat fognak tartani, mely alkalommal

diadalt nyerhet Aragon összes lovagjain, a mi annyit jelent, hogy a világ minden lovagján diadalt nyert. Egekig magasztalá dicső és nemes elhatározását, csakhogy arra figyelmezteté, ne rohanjon oly hanyatt-homlok a veszedelmekbe, mert élete nem a magáé, hanem mind azoké a kiknek szükségök van rá, hogy szerencsétlenségökben segítse és gyámolítsa.

— Engem is mindig ez bántott legjobban, vágott közbe most Sancho, mert uram akár száz fegyveres embernek is úgy neki szokott rontani mint a falánk gyerek fél tuczat dinnyének. Láncz-hordtát is, babéros úr, ugy-e, hogy van ideje a támadásnak, s van ideje a meghátrálásnak, s nem csak az járhatja mindig: Üsd, nem apád! Aztán meg azt is hallottam, még pedig, ha jól emlékszem, magától Don Quijote urtól, hogy egyik szélrül gyávaság, másik szélrül vakmerőség, s középett van az igazi bátorság. Ha már ez az igaz, nem akarom én, hogy megfusson a mikor nincs miért, de azt se, hogy neki rontson mikor a tulnyomó erő mást javasol. Mindenek fölött pedig arra figyelmeztetem uramat, ha megint magával akar vinni, egyedül azon föltétel alatt megyek, hogy ő mindig csak maga verekedjék, nekem pedig csak az legyen a kötelességem, hogy uri személyére vigyázzak, tisztogassak rá s eledeléről gondoskodjam; ebben mindig ember leszek a gáton. Hanem, hogy én magam is kardot rántsak, akár csak holmi aljas szürös, baltás csócselék ellen is, abból ugyan semmi sem lesz. Nekem, Sámson ur

eszem ágában sincs, hogy hős névre tegyek szert, hanem leszek olyan hű és derekas fegyvernök, a milyennél jobb soha sem szolgált még kóbor lovagot. És ha nagy jó uram, señor Don Quijote, számos hű szolgálatom fejében, a közül a sok sziget közül a miket hatalmába akar keríteni egyet nekem ad: háladatos köszönettel fogadom; ha meg nem adhatja nekem, akkor is beérem én a magam sorsával, lesz azért rám gondja a jó istennek; s talán csak olyan jól vagy még jobban izlik majd az a szigettelen kenyér mint a szigetes. Ugy is, ki tudja, az ilyes kormányzó-ságban nem vetne-e gáncsot az ördög, hogy elbuknám s betörném a fejemet. Sanchonak születtem, Sancho gyanánt akarok meghalni is. Hanem, ha az ég mind a mellett is a maga jó szántából, minden nagyobb baj és veszedelem nélkül valami szigetet vagy más egyéb ilyest pottyantana a markomba, lenne annyi eszem, hogy el nem lökném magamtól, mert a példabeszéd is azt tartja: A hol malaczozt ígérnek, zsákkal kell forgolódnia; meg azt: Üstökön kell ragadni a szerencsét.

— Pap se tudná jobban mint a hogy kegyelmed elmondta, Sancho bátya, mondá Carrasco. De azért csak bizza sorsát istenre meg Don Quijote urra, kerülhet onnan egész királyság is, nem csak egy sziget.

— Már ha több, ha kevesebb, azt se bánom, viszonzá Sancho. De még azt is merem állítani, señor Carrasco, hogy uram nem veti ki azt a király-

ságot az ablakon a mit nekem juttat, mert tettem én már szivemre a kezemet, s úgy találtam, vagyok olyan ember, a ki el tudnék kormányozgatni egy országot vagy egy szigetet; különben, mondtam én ezt már uram ő nagyságának többször is.

— Vigyázzon, Sancho bátya, mondá Sámson, mert a ki magasabbra hág, fölebb hordja a fejét, s meglehet, ha kegyelmed kormányzóvá lesz úgy megváltozik, hogy a tulajdon szülőanyját se akarja megismerni.

— Megeshetik az olyanon a kit a héjja költött, felelé Sancho, de nem az olyanon, a kinek, mint én nekem, négy ujnyi vastag avas keresztyén-háj van a szivem körül; akár a lelkembe nézzen, abban is meglátja, hogy a háládatlanság nem kenyerem.

— Adja isten, mondá Don Quijote, majd elvállik, ha itt lesz a kormányzóság, a mely pedig már oly közelnek látszik mintha a markomban tartanám.

E szavak után megkérte a baccalaureust, hogy ha szokott a költészettel foglalkozni, legyen oly szives s írjon neki egy pár verset az ő imádott Dulcineajától való elválásáról, csakhogy arra is kiterjessze figyelmét, hogy minden sor az ő nevének egy-egy betűjével kezdődjék, úgy hogy a sorok fején levő betűket egybefoglalva az a név tűnjék ki belőlök: Dulcinea del Toboso. A baccalaureus azt felelte, hogy bárha nem számítja is magát Spanyolország legkitünőbb költői közé, a kik hir szerint mindössze

csak negyedfelen vannak, még is megpróbálkozik a kitüzött feladattal, habár roppant nehézséggel van is összekötve, annál fogva hogy ez a név tizenhét betüből áll. Ha négysoros castellánákat ír, egy betű nem juthat bele a tizenhat sorból álló négy versszakba; ha meg ötsorosokat ír, a miket decimáknak vagy redondilláknak hívnak, akkor három betűvel még kevesebb van mint a hány kellene. Mind az által valamelyik betűt majd elharapja, a hol épen lehet, úgy hogy a négysoros versszakok feje kiadja a Dulcinea del Toboso nevet.

— Ennek minden áron így is kell lennie, mondá Don Quijote, mert ha a név szembetünőleg és világosan ki nem vehető, a nők nem szokták elhinni, hogy a költemény az ő tiszteletökre készült.

Ebben maradtak, s úgy szintén abban is, hogy egy hét mulva indulnak. Don Quijote lelkére kötötte a baccalaureusnak, hogy szándékukat senkinek el ne árulja, legkevésbbé pedig a lelkésznek, Miklós mesternek, unokahugának és a gazdaasszonynak, nehogy dicsőséges és tiszteletre méltó elhatározásukban megakadályoztassák. Carrasco nagyon kötötte az ebet a karóhoz, s a mint Don Quijotetól bucsut vett, arra kérte, valahányszor csak alkalma lesz, tudósítsa mind jó, mind bal sorsáról. Így váltak el egymástól, s Sancho is ment, hogy minden utravalóját rendbe szedje.

V. FEJEZET.

Azon elmés, mulatságos párbeszédéről melyet Sancho Panza, feleségével Panza Teresával folytatott, valamint egyéb figyelemre és feljegyzésre méltó eseményekről.

E történet fordítója az itt következő ötödik fejezethez érvén, kénytelen kinyilatkoztatni, hogy ezt becsusztatottnak tartja, mint a melyben Sancho Panza egészen más hangon beszél, semmint az ő kurta eszétől várható volna, s olyan fontos dolgokat pendít meg, a mikről neki semmi szin alatt sem lehetett tudomása. Mindazáltal, fordítói tisztének egész hűséggel meg akarván felelni, ki nem hagyhatta, miért is folytatja a mint következik:

Sancho olyan széles kedvvel s oly vígan tért haza, hogy felesége már egy puskalövésnyiről észre vette derültségét s meg nem állhatta hogy azt a kérdést ne intézze hozzá:

— Mi lelt, Sancho, hogy alig birsz a kedveddel?

Mire a férj így válaszolt:

— Édes feleségem, nagyon szeretném, ha isten is úgy akarná, hogy ne örüljek annyira mint a mennyire örülök.

— No már ezt csakugyan nem értem, apjukom, viszonzá az asszony, hogyan lehet azt mondani: szeretnéd, ha isten úgy akarná, hogy ne örülj annyira

a mennyire örülsz; sehogy se fér a fejembe, hogy kívánhatja valaki, hogy ne örüljön.

— Látod, Teresa, mondá Sancho, az okozza jó kedvemet, hogy feltett szándékom megint beállni Don Quijote ur szolgálatába, a ki harmadszor is utra készül kalandok keresésére; én is vele megyek, mert így kívánja a szükség, de meg az a reménység is nagyon kecsegtető, ha elgondolom, hát ha megint találok száz aranyat mint a multkor, a mit aztán el is költöttünk. E mellett azonban nehezemre esik, hogy meg kell válnom tőled és gyermekeimtől. Ha pedig az isten úgy akarná, hogy kenyeremet itthon is meg tudjam keresni könnyű szerrel, a nélkül hogy lóssak-fussak utána tüskön-bokron keresztül, a mit pusztá akaratával is megtehetne: világos, hogy az én jó kedvem sokkal igazabb és állandóbb volna, mert ebbe a mostaniba az a szomorúság is vegyül, hogy el kell válnunk egymástól. Egészen rendin volt tehát mikor azt mondtam: nagyon szeretném, ha isten úgy akarná, hogy ne örüljek annyira a mennyire örülök.

— Látod, Sancho, viszonzá Teresa, a mióta magad is felcsaptál kőbor lovagnak, olyan kacskaringósan beszélsz, hogy meg se tudunk érteni.

— Elég, ha a jó isten megért, anyjuk, viszonzá Sancho, az pedig bele lát mindennek a mélyire; de hát erről elég ennyi. Hanem most, asszony, mától fogva három napig úgy gondját viseld a számárnak, hogy elbirja a terhét. Ne kímél tőled

az abrakot; nyeret, szerszámot jól megvizsgálj, mert nem lakodalomba megyünk, hanem be akarjuk járni a világot, megütközünk óriásokkal, sárkányokkal, kísértetekkel, rémit majd a sziszegés, üvöltés, bömbölés, vonítás; de mind ez még csak levendula virág lenne, ha yangüesekkel meg elbűvölt mórokkal nem kellene találkozunk.

— Nagyon hiszem, kedves uram, felelt Teresa, hogy a kóbor fegyvernökök nem eszik hijába a kenyeret; kérni is fogom a jóságos istent, hogy mentül előbb szabadítsa meg kegyelmedet ebből a nyomoruságból.

— Annyit mondhatok, asszony, viszonzá Sancho, ha nem lenne rá kilátásom, hogy rövid idő múlva valami sziget-kormányzóvá leszek, készebb mindjárt meghalnék.

— Már azt ugyan ne cselekedd, apjuk, mondta Teresa, megél a tyúk ha pípés is; csak te maradj meg, s bánom is én ha az ördögé lesz is a világ valamennyi sziget kormányzósága. Kormányzás nélkül jöttél e világra anyád méhéből, kormányzás nélkül éltél mind e máj napig, s kormányzás nélkül mégysz vagy visznek sirodba is; hány van olyan a kik soha se voltak kormányzók, s azért még is megvannak, de még ember számat is tesznek. Nincs jobb fűszer az éhségnél, minthogy a szegény soha sincs ennek hijával, mindig jól esik a falatja. Mig ellenben, ha valamiképpen kormányzóvá lennél, ki tudja, nem felejtene-e e engemet meg gyermekeinket? Gondold meg, hog

Sanchico betöltötte már tizenötödik esztendejét, s nagy ideje volna, hogy iskolába járjon, kivált ha a nagybátyja, az apát ur csakugyan pappá akarja tenni. Gondold meg azt is, hogy leányod, Marisancha se halna bele már ha férjhez adnók; s nekem úgy rémlik, ő is úgy szeretne konty alá jutni mint te kormányzóvá lenni; és, száz szónak is egy a vége: jobb szegényen virulni mint gazdagon pirulni.

— Becsületem emberségére mondom, szóla Sancho, ha a jó isten olyas kormányzóság félére rá segít, mindjárt férjhez adom Marisanchát, anyjuk, de olyan jól, hogy senki se meri másként hívni, mint nagyságos asszonynak.

— Ments isten, viszonzá Teresa, csak ilyen magunk szőrü embernek adjuk, az lesz a legokosabb. Ugyan mit érnél vele, ha a fapapucs helyett selyem czipőt huzatnál a lábára, s paraszt viganó helyett uri ruhában járatnád, s a Mariskából, a kit tegeznek, ilyen meg amolyan nagyságos asszonyt csinálnál, a leány meg sehogyse tudná magát beletalálni, s bakot bakra lőne, úgy hogy minden léptenyomon kidugna a szeg a zsákból.

— Hallgass, bohó, mondá Sancho, két-három esztendő alatt úgy belejön az uraságba mint annak a rendje; és ha bele nem jönne, tesz is az valamit! Legyen csak nagyságossá, akár hogy tesz, minden jól lesz.

— Érd be a magad sorsával, Sancho, foly-

tatá Teresa, s ne akarj felkapni az ugorkafára; jusson eszedbe a mit a példabeszéd tart: Töröld meg a szomszédod fiának az orrát s vedd a házába. Helyre egy dolog lenne, mondhatom, ha te a mi Mariskánkat valami jött-ment grófnak vagy valami majd-urnak varrnád a nyakába, a ki aztán a mikor csak kedve tartja le-lehurogatná, parasztnak csufolná s apját anyját ekeszarva mellé s orsóporgetésre valóknak nevezgetné. Halálig se állok rá, apjuk, nem arra neveltem! Szerezz te csak pénzt, Sancho, a férjhez adást meg bizd reám; itt a Lope Tocho, a Juan Tocho fia, a ki elég tenyeres-talpas, ép legény, a kiről tudjuk, hogy mi fán termett; azt is tudom, hogy nem néz ferde szemmel a leányra. Ennél aztán, a ki ilyen magunk fajta, jó helyen lesz férjnél, meg itt is lesz mindig a szemünk előtt, mindig együtt leszünk, örege apraja, vejünk, lányunk, unokáink, s békeség és istenáldás tesz boldoggá mindnyájunkat. Soha se akard te udvarokba, palotákba adni férjhez, a hová se ő nem való, se azok nem ő hozzá.

— Ilyen meg amolyan adta libája, Sátán felesége, kiálta fel Sancho, mi jut neked eszedbe hogy se teszed se veszed, egyszerre csak azzal állsz elé, ne olyanhoz adjam a lányomat, a kitől nagyságos czimű unokákat várhatok? Látod, Teresa, mindig azt hallottam az öregeimtől, hogy a ki üstökön nem tudja ragadni a szerencsét a mikor alkalma van, ne panaszkodjék aztán ha elszalasztotta. Balgatagok lennénk, ha most zárnók ki házunkból, a mikor aj-

tónkon kopogtat. Hadd hajtson az a kedvező szél, a mely vitorlánkat duzzasztja.

A Sancho szájába adott ilyes, s a még alább következő hasonló szavak ütöttek szöveget a fordító fejébe, hogy ezt a fejezetet kénytelen becsusztatottnak tartani.

— Nem tarthatnád-e szerencsédnek, te isten lova, folytatá Sancho, ha én valami jövedelmező kormányzóságba belepottyannék, a mi kirántaná lábunkat a sárból, a mikor aztán Marisanchát ahhoz adnám férjhez a kihez akarnám. Majd meglásd, milyen nagyságos asszony lesz akkor belőled is, s milyen finom pakróczon ülsz a templomban vánkosokon, térítőkön, úgy hogy a többi uri asszonyok majd megpukkadnak az irigység mián. Ha nem tartod ezt szerencsédnek, akkor maradj a ki vagy, se kisebb se nagyobb ne légy, hanem mindig egy maradj mint a festett kép. Száz szónak is egy a vége, Sanchicaból grófné lesz, akármennyit darálj is.

— Jól meggondoltad-e mit mondtál, kedves uram? visszonzá Teresa. Én csak félek, hogy ez a grófság vesztire lesz a mi lányunknak. Ám csinálj a mit akarsz, tedd grófnővé vagy herczegnővé, de annyit mondhatok, hogy abba én soha beleegyezésemet nem adom. Világ-életemben mindig az egyenlőség barátja voltam, édes párom, s ki nem állhatom az üres felfuvalkodást. A keresztségben Teresa nevet kaptam, tiszta egyszerű név ez, minden czifraság és sallang nélkül, a melyhez semmiféle

nagyságos sincs hozzá toldva. Cascajonak hívták apámat, engemet meg, a mióta feleséged vagyok, Teresa Panzának hívnak, ámbár épen úgy hívhatnának Cascajo Teresának is; hanem hát a ki bírja a marja, s beérem én ezzel a névvel is, a nélkül hogy akármi nágyságost raknék a tetejébe, a mi olyan nehéz lehetne, hogy el se bírnám. Arra sincs kedvem, hogy nyelvére vegyen a világ, pedig bizony megtenné mihelyest grófnénak vagy kormányzónénak öltözném; majd az járná mindjárt.: »Nézze meg az ember, isten adta koldusát! Tegnap még csöpüje is alig volt elegendő a guzsalyán, s mikor a templomba ment, a szoknyáját térítette kendő helyett a fejére, ma meg már olyan czifra majd elrepül!« A mig megtartja az isten öt-hat érzékemet, vagy a hány van valamennyit, addig ilyen világcsudájává csakugyan nem leszek. Ha neked kedved tartja, ám menj, édes uram, s légy kormányossá, szigetivé, s kényeskedjél a mint tetszik; de se lányom, se magam, anyám üdvösségére mondom, el nem távozunk a falunkból egy tapodtat se. Jó asszony meg törött láb nem megy a háztul odább; azután meg, becsületes hajadonnak ott jó, a hol szőnek-fonnak. Csak eredj te, a te Don Quijotéddal szerencse-próbálni, mi majd ide haza próbálkozunk meg a mi bal szerencsénkkel, a mit az isten majd jobbra fordít, ha mi is jobbak leszünk. Én ugyan erről az urról se tudom hol vette a »don« czímet, a mi se atyjáról, se anyjáról, se senkijéről nem maradt rá örökségben.

— Az ördög bujt te beléd, asszony! kiálta fel Sancho, teremő szent atyám, mennyi sületlenséget hadartál itt egy huzomban összevissza, a minek se füle se farka! Mi köze ahhoz a mit én mondtam a Cascajonak, csöpünek, guzsalynak, közmondásnak, kényességnek? Milyen ostoba, tudatlan asszony vagy te! Méltán annak mondhatlak, mikor nem érted a mit mondok s magad futsz a szerencsétől. Ha azt akarnám mondani, hogy a leányom ugorjék le valami toronyból, vagy menjen világgá mint Úrraca herczegasszony szándékozott: akkor igazad lenne, ha ellenkeznel; de a mikor én heven-tiben, egy szempillantás alatt egy don-t meg egy nagyságos asszonyt kötök az oldaladhoz, kirántom a leányodat a nyomoruságból s tejbe-vajba fürösztöm, selyembe-bársonyba öltöztetem, hogy gazdagabb lesz mint a mórok közt az Almohadék: mért nem egyezel bele abba s mért nem akarod azt a mit én akarok?

— Tudja kegyelmed miért nem? kérdé Teresa, mert a példabeszéd azt tartja, hogy a kőkerítésen is át lehet látni, aztán meg az ember szeme a szegényen átszalad, a gazdagon megakad. Ha pedig az ilyen gazdag egyszer valamikor szegény volt, nincs ám aztán vége-hossza a szólás-szapulásnak, megerednek a rossz nyelvek, a mi pedig uton utfélen van annyi mint a darázs.

— Lásd, Teresa, viszonzá Sancho, s halld meg a mit most akarok mondani, mert meglehet; ilyet soha életedben sem hallottál; nem is a magam

esziből került ki, hanem az után a lelki atya után mondom, a ki a múlt nagy bőjtön itt prédikált a mi falunkban, s a ki, ha ugyan jól emlékszem, azt mondta: »Mind az, a mi szemünk előtt van, s a mit látunk, sokkal élénkebben, mélyebben és erősebben nyomúl be elménkbe, mint az olyas dolgok, a mik régen történtek.« (Mind ezen szavak, melyeket Sancho e helyen mond, újabb ok gyanánt szolgálnak arra, hogy a fordító a fejezetet becsusztatottnak tartsa, mert ez a beszéd nem a Sancho eszéhez való, ki egyébiránt így folytatta mondókáját:) Ebből az következik, hogy ha valamely fényesen, gazdagon öltözött embert látunk, a kit egész sereg szolgálja kísér, úgy látszik, hogy akarva nem akarva, tiszteletre gerjedünk iránta, még ha ebben a pillanatban valami alacsonyság jut is eszünkbe, a miben ezt az embert egykor láttuk: minthogy ez az alacsonyság, már akár a szegénységből, akár a származásból eredt legyen is, elmúlt és többé nincs meg, fenmaradni csupán az maradt fen, a mi jelen van és a mit láthatunk. S ha ez, a kit a szerencse kiemelt alacsonyságának szennyéből (hogy a predikátor saját szavaival éljek) s jóllétének polczára juttatott, ha ez nyájas, bőkezű és udvarias mindenkihez s nem akarja magát egy rangba helyezni azokkal, a kiknek nemessége már sokkal régibb: meg lehetsz győződve róla, Teresa, senki se lesz, a ki azt emlegesse mi volt, hanem tisztelni fogják azért a mi, kivéve az irigyeket, a kiktől semmi szerencse sem mentes.

— Nem értem kegyelmedet, viszonzá Teresa, ám tegyen a mit akar, s ne gyötörje többet az én fejemet ilyen beszédekkel és prédikációkkal; hajtsa végre a mi féltett szándéka...

— Feltett szándéka, anyjuk, így kell mondanod, igazítá ki Sancho, nem úgy, hogy féltett szándéka.

— Sohase igazgasson kegyelmed engemet, viszonzá Teresa, úgy mondom, a hogy isten tudnom adta s a hogy a szó a nyelvemre jön. Azt akartam mondani, ha kegyelmed minden áron kormányzósághoz akar jutni, vigye magával fiunkat, Sanchot, hogy ideje korán, mostantól kezdve tanítgassa, hogyan kell kormányozni, mert jó, ha a figyermek megtanulják és folytatják az apjuk mesterségét.

— Mihelyt kormányzóvá leszek, mondá Sancho, azonnal magamhoz hozatom postán, néked meg pénzt küldök, a mi lesz bőven, mert soha sincs híja az olyan embernek, a ki a kormányzónak kölesön ne adna mikor ennek magának nincs; te meg aztán ruházd fel, de úgy, hogy senki se gondolhassa annak a ki, hanem annak lássék, a kinek lennie kellene.

— Te csak a pénzt küldd, mondá Teresa, úgy kicsipem én, hogy nézni is öröm lesz.

— Ebben maradjunk hát, szólta Sancho, hogy a leányunk grófnő lesz...

— Attól a napságtól fogva, viszonzá Te-

resa, mikor grófnőnek kell látnom, olybá veszem mintha eltemettem volna. De azért még egyszer is azt mondom, tégy a mit akarsz, mert az asszonyi rendnek az a sorsa, hogy engedelmeskednie kell az urának, legyen ez akármilyen tökfejű.

Ezzel aztán nagy keservesen sírva fakadt, mintha Sanchicát már csakugyan koporsóba fektették, de még el is temették volna.

Sancho azzal vigasztalá, hogy ha grófnévá akarja is tenni, nem fog ám nagyon sietni vele, hanem halasztja a meddig halaszthatja. Itt aztán vége szakadt beszélgetésöknek s Sancho visszatért Don Quijotéhoz, hogy az indulásról tanakodjanak.

VI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote meg unokahuga és a gazdaasszony között; az egész történet egyik legfontosabb fejezete.

A mig Sancho Panza és felesége Cascajo Teresa amaz elmondott sajátságos párbeszédet folytatták egymással, Don Quijote unokahuga és gazdaasszonya sem voltak tétlenek, minthogy száz meg száz jeltől azt következtették, hogy bátyjok és urok harmadszor is kereket akar oldani s megint rá adja fejét az ő nézetök szerint átkozott kóbor lovag életre. A mi csak tőlök telhetett, elkövettek mindent, hogy e szerencsétlen szándékától eltérítsék, de falra borsót hánytak és szavok kiáltó szó volt a pusztában. Mindaz-

által a gazdasszony a többi között egy izben ezen szavakat intézte gazdájához:

— Igaz lelkemre mondom, jó uram, ha nagyságod meg nem veti a lábát s szép csendesen itthon nem marad, hanem mint valami elátkozott lélek, megint csak hegyen völgyön akar barangolni, hogy a mint mondják kalandokat, de a mint én tartom, szerencsétlenséget keressen: én felkiáltok istenhez, királyhoz, hogy vessenek véget annak a gyötrelmeknek.

Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Jó asszony, mit fog az isten a te kiáltásodra válaszolni, azt nem tudom; azt sem tudom, hogy a király ő felsége mit felelhetne. Én csak annyit mondhatok, ha én király volnék, bizony megkímélném magamat, hogy arra a tenger sok alkalmatlan folyamodványra felelgessek, a melylyel naponkint elárasztják. A királyokat, a sok egyéb teher között, alig fárasztthatja valami jobban mint az, hogy kénytelenek mindenkit kihallgatni s mindenkinek felelni; épen azért, nem is szeretném, ha még az én ügyeimmel is háborgatnák.

Mire a gazdaasszony így szólt:

— Mondja csak, nagyságos uram, nincsenek ő felsége udvaránál lovagok?

— Sőt igen sok van, viszonzá Don Quijote, és illő is hogy legyen, minthogy az a fejedelmi méltóság diszére és a királyi fenség kitüntetésére szolgál.

— Nem tartozhatnék-e tehát nagyságod is azok közé, folytatá a gazdasszony, s lenne azok egyike a kik nyugton szolgálják ő felségét s udvarával tartózkodnak.

— Lásd, barátom, viszonzá Don Quijote, nem minden lovag lehet udvaronc, s nem minden udvaronc lehet és lesz kóbor lovaggá. Mind a két fajta szükséges a világon. S bárha mindnyájan lovagok vagyunk, mégis igen nagy a különbség közöttünk. Mert az udvaroncok, a nélkül hogy termeikből s az udvar csarnokaiból csak a lábokat is kitennék, bejárják az egész világot, tudniillik a mappán, a melyen nézik, s a mi mellett nem költenek egy batkát se, s nem szenvednek se hideget se meleget, se szomjuságot se éhséget. Ellenben mi, az igazi kóbor lovagok, hévben, fagyban, a levegő-ég minden viszontagságai között, most éjjel majd nappal, egyszer gyalog más-szor lóháton meg-megmérjük az egész földet tulajdon lábunkon; mi nem csak képekből ismerjük az ellenséget, hanem a maga igaz valóságában, s rajta ütünk minden módon, minden alkalommal, nem törődve holmi silányságokkal, s a párbaj szabályaival, hosszabb vagy kurtább kardot meg lándsát hord-e valaki, visel e valami talizmánt, vagy ereklyét vagy ilyes büvszereket, egyenlően süt-e vagy se a nap mind a két fél szemébe, s más ilyes czerimoniákat, a miket a párviadatok alkalmával nagyon meg szoktak figyelni, s a mikhez te nem értesz, én azonban igen. Sőt nagyobb igazság okáért még azt is tudnod kell,

az igazi kóbor lovagnak, ha tiz óriással találkozik is egyszerre, a kiknek feje nem csak felér a felhőkig, de rajtok még túl is, s a kik mindegyikének lábászára egy-egy roppant magas torony, karjaik pedig akkorák mint a leghatalmasabb hajók árbocjai, s egy-egy szemök mint a malomkerék s lángolóbb mint az olvasztó kemence: meg nem szabad semmi szín alatt is rettennie. Sőt ellenkezőleg, nemes magatartással s rettenthetetlen bátorsággal rajtok kell ütnie és rájuk rontania; s ha lehetséges, legyőznie és összeapritania egy rövid szempillantás alatt, még ha ama bizonyos halnak pikkelyeiből készített páncélba volnának is öltözve, mely — a mint mondják — magánál a gyémántnál is keményebb, s ha közönséges kard helyett éles dömöczki aczél pengét forgatnak, vagy aczél gombos buzogányt pörgetnek is, a mint saját magam nem egyszer láttam. Mind ezt csak azért mondtam, édes gazdasszonykám, hogy lásd, mennyire különbözik egyik lovag a másiktól; és méltán megvárhatnók minden fejedelemtől, hogy a lovagok e második fajtáját, vagy is helyesebben szólva, az elébb valót, többre becsülje, mert a mint a kóbor lovagok történetében olvassuk, volt ezek között akárhány olyan, a ki nem egy, hanem sok országnak vált legfőbb javára.

— Oh, kedves uram bátyám, vágott közbe most a leányka, gondolja meg nagyságod, hogy mind az a mit a kóbor lovagokról mond, csupa mese és hazugság, s a rólok szóló történeteket, ha már

tüzre nem vetik is, mind meg kellene bélyegezni egy sambenito*)-val vagy más ilyes jeggyel, a mi rájuk sütné a gyalázatot, hogy csak rontják a jó erkölcsöket.

— A mindenható istenre! kiálta fel Don Quijote, ha nem volnál egyenes ágon unokahugom édes testvérem után, olyan csufot látnál ezért a káromlásért, hogy örökre megemlegetnéd. Micsoda?! Még egy ilyen tacsó leány is, a ki az Á-t se tudja megkülönböztetni a B-től, még ez is nyelveskedni merészel és ítélgeti a kóbor lovagok történeteit? Mit mondana hozzá Amadis, ha ezt hallaná? Egyébiránt minden bizonynyal megbocsátana, mert szelidség és udvariasság dolgában ritkította párját a maga idejében, s a hajadonoknak nem volt nála serényebb védelmezője. De meghallhatott volna olyan is, a kivel ugyan csak megjárhattad volna: mert nem mindegyik nyájas és udvarias ám, van közöttük nyers és durva is, s nem mindegyik igazi lovag a kit annak hívnak; az egyik szinarany, a másik csak be van futtatva arannyal, úgy látszik, hogy mind lovagok, de azért nem állanak ki a próbakövet. Vannak alacsony származásu emberek, a kik minden áron a lovagot akarnák adni; vannak megint előkelő lovagok is, a kik szántsándékkal úgy viselkednek, hogy alacsony állásu embereknek tartásák: amazok föl felé

---

*) Az inquisitio által elítélteket megbélyegző jelvény.

törekszenek vagy dicsvágyból vagy igazi erényességéből; emezek lesülyednek renyheség vagy vétkeik miatt. Fölöttébb szükséges tehát, hogy rézsen álljunk s gondosan megkülönböztessük a lovagok más meg más fáját, a kik névleg annyira hasonlítanak egymáshoz, tetteleg azonban oly nagyon különböznek.

— Teremtő szent atyám! mondá a leányka, mennyi mindent tud nagyságod, kedves bácsikám! Ugy hogy ha valamikor a szükség úgy hozná magával, bizvást felmehetne a szöszékre s uton-utfélen prédikálhatna; és még is, mind a mellett olyan vakság verte meg, s olyan kézzel fogható tévedésben van, hogy azt hiteti el magával, hogy öreg létére még mindig vitéz, beteg létére erős, s hogy a görbeségeket kiegyenesítheti, holott maga is összegörnyed már a kortól, mindenek fölött meg azt, hogy lovag, pedig nem az, mert ha a nemesek lehetnének is ugyan lovagok, ha szegények, bizony nem lehetnek.

— Szavaidban sok az igaz, kedves hugom, mondá Don Quijote, s mondhatnék neked néme-lyeket egyik-másik nemes család felől, a min aztán szemed szád elállana; hogy azonban isten dolgába az emberekét ne keverjem, inkább nem szólok. Lásátok, lelkeim (s figyeljetek szavaimra), a világ minden családját négyféle származásra lehet visszavinni, ezek pedig a következők: az egyiknek igen alacsony volt az eredete, hanem azután terjeszkedett s emelkedett igen tisztességes magasságra; a másíknak előkelő ősei voltak, s azok méltóságát az

utódok is megőrzék s még ma is őrzik, úgy hogy most is oly tisztések mint kezdetben; még mások is vannak, a kik azonban, bárha nagy őseik valának, egyre fogytak és keskenyültek, míg utoljára egyetlen pontban végződtek mint a piramis, úgy hogy kezdetkhöz képest semmiségben végződtek, valamint a piramis csucsa is csak semmi a talpához vagy alapjához mérve; az utolsók végre azok, s ilyenek vannak legtöbben, a kiknek sem eredete nem volt jó, sem közepök nem fejlődény, minek folytán végök is dicsőtelen lesz, mint a köz- és alsó-rendü népnél rendszeren történni szokott. Ama legelső féltre, a kiknek kezdete alacsony volt, míg utóbb mostani nagyságukig emelkedtek, szolgáljon példa gyanánt az ottoman uralkodó ház, mely egy alacsony sorsu egyszerű pástortól vette eredetét s most, a mint láthatjuk, oly magasan áll. A második család-fajhoz, melynek kezdete is nagy volt már, s e nagyságot megtartja ha nem nevelte is, számíthatók azon számos fejedelmek, a kik hatalmokat örökség utján birják s fen is tartják, a nélkül hogy növelnék vagy csökkentenék, a mennyiben nyugton oda ben tartózkodnak országaik határan belül. Azok fajából, a kik nagyban kezdtek s a semmiségen végezték, százat még százat lehetne felhozni példa gyanánt, mert Egyiptomnak mind ama Faráói és Ptolemaeusai, Roma Caesarai, s az az egész csoport fejedelem (ha ugyan szabad e névvel illetnem), monarchák, főurak, a kiknek se szeri se száma, médek, assirok, perzsák, görögök és barbárok, mind e törzsek

és családok egyetlen pontban, egy semmiségben végződtek, mind ők magok, mind a kiktől eredtek, mert ma napság alig lehetne utódaik közül csak egyetlen egyet is találni, vagy ha lehetne is, az bizonyosan alacsony és jelentéktelen állapotban tengődik. A közrendü családokról nincs mit mondanom, ha csak azt nem, hogy ezek csupán az élők számát szaporítják, de egyéb hirre vagy nagyságuk magasztalására nem érdemesek. Mind azokból a miket felhoztam, azt akartam értésekre juttatni, kedves libácskáim, hogy a különféle családok között mily nagy a zürzavar, s egyedül azok látszanak nagyoknak és kitünőknek, a kik tagjaik erényében, gazdagságában és bőkezűségében mutatják föl e jelességet. Erényeket, gazdagságot és bőkezűséget említettem, mert ha bűnös a nagy, az nagy bűnös lesz, s ha a gazdag nem bőkezű, az fukar koldus lesz: mert a gazdagságok birtokosát nem vagyonának birása, hanem elköltése teszi szerencsésé, de nem hogy úgy költse a mint akarja, hanem hogy jól tudja elkölteni. A szegény sorsu lovag számára nincs egyéb mód, hogy lovagságát kimutathassa, mint az erényesség utja; legyen szíves, nyájas, udvarias, előzékeny és szolgálatra készséges; ne legyen kevély, büszke, sértegető, de legyen mindenek fölött részvevő, mert ha csak egy-két fillért ad is jó kedvvel a szegénynek, ép oly bőkezűnek fogják tartani, mint a ki alamizsna osztogatását kikürtölteti; s akárki lássa, hogy az említett erények ékesítik, még a kik nem ismerik is közelebbről, bi-

zonyára nemes családból származottnak fogják tartani és mondani. S valóságos csoda lenne, ha nem az volna, s az erénynek mindig dicséret szokott a jutalma lenni, s lehetetlen, hogy a kik erényesek dicséretet ne arassanak. Két utja van annak, kedveim, hogy az ember gazdaggá vagy hiressé lehessen: az egyik a tudományos, a másik a hadi pálya. Én inkább a fegyverviselésben vagyok járatos semmint a tudományokban, s minthogy a katonáskodás felé hajlom, a Mars csillagzat befolyása alatt születtem, úgy hogy szinte kénytelen vagyok az ő nyomdokát követni, s ezen az uton akarok járni, ha az egész világ ellenezné is. S azért bizonyára hijába fárasztanátok magatokat ti is, hogy arra beszéljetek rá, ne akarjam én a mit az ég akar, az értelem javasol s mindenek fölött saját óhajtásom kíván. Mert ha tudom, pedig tudom, milyen számtalan teherrel jár a kóbor lovagság, tudom egyszersmind azt is, mily végzetlen sok jóhoz juttat el; s tudom, hogy az erény utja igen szoros, míg a bűné tág és téres; s tudom, hogy végök és céljok mily különböző, mert a bűn tág és téres útjának vége a halál, míg az erény szük és gyötrelmes pályájának élet a vége, de nem olyan élet, melynek vége is van, hanem olyan, a mely végtelen; s tudom, hogy, a mint az a mi nagy spanyol költőnk*) mondja:

---

*) Garcilaso de la Vega.

E zord vadonságon visz át az ut
A halhatatlanságnak hajlokához,
S ki errül itt letér, fel soh'se jut!

— Jaj nekem, szerencsétlennek! kiálta fel a leányka, uram még poéta is! Tud ő mindent, ért mindenhez! Fogadni mernék, ha kőművessé akarna lenni, olyan házat teremtene élénk mint a kalitka.

— Biztosítlak, kedves hugom, viszonzá Don Quijote, ha ezek a lovagos gondolatok nem ragadták volna magokhoz egész lelkemet, nem volna munka a mit meg ne tudnék csinálni, s kezemtől akármi különösség is kitelnék, kiváltképen kalitkák és fogpiszkálók.

E pillanatban valaki zörgetett a kapun; kiszóltak, hogy ki az, mire Sancho Panza válaszolt, hogy ő. A gazdasszonynak se kellett több, futott előle, hogy ne is lássa, annyira nem szivelhette. A lányka nyitott neki ajtót, Don Quijote pedig tárt karókkal ment eléje, azután bezárkóztak a lovag szobájába, a hol olyan párbeszéd eredt meg közöttük, mely egy hajszályit se enged az elébbinek.

VII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote és fegyvernöke között, ugy szintén több rendkívüli esemény.

Alig hogy a gazdasszony meglátta, hogy Sancho Panza és ura elzárkóztak, mindjárt sejtette miben törik a fejöket. Gyanítá, hogy az a tanácskozás a harmadik utrakelés szándékát fogja bennök megérlelni, a miért is magára terítvén fátyolát, nagy búsan és elkeseredve azonnal felkerekedett, hogy a baccalaureus Carrasco Sámson felkeresse, a kiről azt hitte, hogy jól értvén a beszéléshez, urának pedig ujdonatuj barátja lévén, talán le tudja majd beszélni oktalan szándékáról.

A tanuló éppen házok udvarán sétálgatott, s alig-hogy az asszony oda ért, búbanatosan és elcsüggedve oda borult a fiatal ember lábai elé.

A mint Carrasco ezt a fájdalmat és rémületet meglátta, így szóla hozzá:

— Mi a baj, nagyasszony? Mi történt, hogy a mint látszik kegyednek majd a szíve szakad meg bele?

— Semmi, kedves Sámson ur, csak hogy a nagyságos urunk oda lesz már, oda már bizonyosan!

— De hogyan lesz oda, jó asszony? kérdé Sámson, talán valami súlyos testi sérülés érte?

— Nem ugy lesz oda, viszonzá az asszony, hanem ugy lesz oda, hogy bolondsága kapuján fog

elköltözni. Azt akarom mondani, kedves lelkem baccalaureus uram, hogy meg-meg utra készül, most már a harmadik izromban, hogy széles e világon azt keresse a mit ő szerencsének nevez s a miről én el nem tudom képzelni hogyan mondhatja ennek. Első izben félholtra verve hozták haza számárra fektetve; másod izben meg ökrös szekéren jött meg, ketreczbe tömve, zárva, s azt gondolta magáról, hogy meg van büvölve: olyan siralom volt nézni, hogy a tulajdon anyja se ismert volna rá a ki szülte. Egészen el-sárgult, csak a csontja volt meg a bőre, két szeme meg úgy beesett, hogy hátranyomult agyveleje legvégső kamrájába. Hogy csak annyira a mennyire is lábra állíthassam, többbe került hatszáz tojásomnál, a mire tanum az isten, meg az egész világ, meg a tyukjaim, a mik nem hagynak hazugságban.

— Már ebben csakugyan nincs semmi kétségem, viszonzá a baccalaureus, mert azok a tyukok olyan jó husban vannak, olyan jók, s oly jól tartvák, hogy a fehéret nem mondanák feketének ha meg kellene is pukkadniok. Hanem hát, kedves nagyasszony, csakugyan nincs semmi más baj, igazán nem történt semmi egyéb szerencsétlenség, csak az, a mitől tartani lehet, hogy Don Quijote azt megteszi?

— Egyéb semmi se, viszonzá a gazdaasszony

— Akkor hát se baj, felelt a baccalaureus. Térjen kegyed szép csendesen vissza, tartson készen a számomra valami meleg reggelit, ut közben mondja el, azaz ha ugyan tudja, a Szent Apollonia imád-

ságát, én is mindjárt ott termek s meg lehet győződve róla, hogy csodákat fog látni.

— Uram irgalmazz! kiálta fel a gazdasszony. Azt mondja kegyed, hogy a Szent Apollonia imádságát mondjam el? Hiszen ez akkor lenne helyén, ha uramnak a foga fájna, már pedig neki az agyvelejében fészkel a nyavalya.

— A mit mondtam, mondtam, nagyasszonyom, viszonzá Sámson, menjen kegyed isten hírével, s ne feleseljen velem a kiről tudja, hogy salamancai baccalaureus vagyok s hogy az ilyennel nem lehet vitatkozni.

Ezzel aztán a gazdasszony csakugyan eltávozott, a baccalaureus pedig tüstént a lelkészhez indult, hogy mind azt közölje vele, a mit a maga helyén majd elmondunk.

Don Quijote és Sancho között pedig elzárkózásuk ideje alatt e következő párbeszéd folyt, a mint a történet hiven és pontosan elbeszéli:

Sancho így szóla gazdájához:

— A feleségem rátettem már, uram, hogy menni hagyjon nagyságoddal, a hová csak vinni akar.

— »Rávettem,« Sancho, így kell mondanod, jegyzé meg Don Quijote, nem pedig »rátettem.«

— Ha jól emlékezem, viszonzá Sancho, egyszer-kétszer kérve kértem már nagyságodat, hogy ne javítgassa az én szavaimat, a mikor különben is érti mit akarok mondani; ha meg nem érti, akkor

ám rivaljon rám: Vigyen az ördög, Sancho, nem értelek; ha még erre sem tudom magamat világosabban kifejezni, akkor ám igazítson ki, s szorult belém is annyi a dudásból, hogy bele jöjek az igazi kerékvágásba.

— Nem értelek, Sancho, szóla közbe Don Quijote rögtön, mert nem tudom mit akarsz azzal mondani, hogy beléd is szorult a dudásból.

— A dudásból belém szorulni azt jelenti, viszonzá Sancho, hogy nekem is van sütni valóm.

— Most még kevésbé értelek, mondá Don Quijote.

— No ha még most sem ért nagyságod, felelt Sancho, isten engem úgy segéljen, én ugyan nem tudom hogyan mondjam másképen.

— Ahá, sejtem már, szóla most Don Quijote, ugy-e azt akartad mondani, szorult beléd is annyi a tudásból, vagy olyan tanulékony, értelmes, hogy felfogod a mit mondok, és nem lesz ellenedre ha tanítlak.

— Fogadni mernék, szóla Sancho, hogy nagyságod kellős kezdetétől fogva kivette szavaim értelmét, s csak azért volt olyan akadékoskodó, hogy velem még egy pár tuczat sületlenséget mondasson.

— Az is meglehet, viszonzá Don Quijote, hanem hát hogy a dologra térjünk: mit mond Teresa?

— Teresa azt mondja, felele Sancho, kötve higy a komának, kutya ugat pénz beszél, ígéret

szép szó, ha megadják akkor jó, s jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok; én ugyan azt tartom, hogy az asszonynak hosszú a haja és rövid az esze, de azért az is csak igaz, a vak tyúk is talál buzaszemet.

— Magam is a mondó vagyok, viszonzá Don Quijote. Folytasd, barátom Sancho; tovább, tovább. Ugy beszélsz ma mintha gyöngyöt szórnál.

— Mind ez oda akar kilyukadni, folytatá Sancho, hogy a mint nagyságod is igen jól tudja, egy halállal mindnyájan tartozunk, ma még vagyunk, holnap nem, a halállal senki se ivott áldomást, sohse tudja az ember előre mikor veti el a kanalát, a kasza a füvet is úgy elvágja mint a kórót, és a halál órája senkinek sincs a homlokára írva, hanem akkor jön el mikor az isten úgy akarja. A halál süket, s akár mikor jön, mindig korán jön, ha meg egyszer kopogtat az élet ajtaján, hijába akkor minden kérés, könyörgés, halál ellen nincs orvosság, még a korona se használ, a halállal senki se bír, a mint a világ tartja s száz meg száz prédikáció hirdeti.

— Szent igaz, viszonzá Don Quijote, csak-hogy még most se tudom hová akarsz mind ezzel czélozni.

— Oda akarok czélozni, mondá Sancho, köszön ki nekem nagyságod rendes bért, a mit hónapokint felvehessek a mig szolgálatomba tart, s a mit fizessenek ki nékem nagyságod vagyonából kész pénzzel, mert üres ígéretre nem akarok beállni, a

mihez felibe-harmadába jutok hozzá, vagy későn vagy soha napján; így aztán isten ótalmába ajánlom magamat. Szóval, tudni akarom mi üti a markomat, ha több ha kevesebb; a tyuk is egyet tojik s sok kicsi sokra megy; szegődött bér osztott kocz. Ha majd aztán csakugyan úgy fordulna (a mit ugyan se nem várok se nem hiszek) hogy nagyságod igazán ide adná azt az ígért szigetet, nem leszek olyan háladatlan, se olyan kapzsi, hogy bele ne egyezném, hogy a sziget jövedelmét össze számítsák, s vonják le belőle az én fizetésemet pamatostul.

— Bizony Sancho barátom, viszonzá Don Quijote, a kamat néha ugyancsak pamat.

— Értem, uram, felele Sancho, fogadni mernek úgy kellett volna mondanom: kamatostul, nem pamatostul; no de se baj, csakhogy elérte nagyságod így is.

— Annyira elértettem, jegyzé meg Don Quijote, hogy beláttam szived legmélyebb mélyére, s tudom már hová czéloztál közmondásaid számtalan nyilvánosságával. Elhiheted, Sancho, szivesen kötnék ki szegődött bért a számodra, ha csak egyetlen egy példát találnék is a kóbor lovagok történetében, a mi a legtávolabbról sejtetné s mutatná mit szoktak évenként vagy havonként fizetni. Elolvastam én e történeteket majd mind egy szálig, de nem emlékszem, hogy akárhol is szó lenne arról, hogy valamelyik kóbor lovag szegődött bérre fogadta volna meg fegyvernökét. Én csak annyit tudok, azok mind

valamennyien kegyadományok reményében szolgáltak, s a mikor meg sem álmodták, ha uroknak a sors kedvezett, egyszer csak azon vették magokat észre, hogy valami szigetet vagy ehhez hasonlót nyertek jutalmul vagy legalább is nagyságos czimet kaptak. Ha te, ilyen föltételek mellett, s ezek reményében kész vagy szolgálatomba visszatérni, Sancho, akkor azt mondom: isten hozott; ha azonban azt hiszed, hogy én csak egy hajszálnyira is eltérek a kőborlovagság régi jó szokásaitól, akkor igen nagyon csalatkozol. Így tehát, kedves Sanchom, eredj szépen haza s közöld Teresával az én elhatározásomat; s ha mind ő, mind te magad beleegyeztek, hogy engem kegyadományok reményében szolgálj, *bene quidem*; de ha nem, ezután is jó barátok maradunk, mert a mig szemet szórhatunk, madarat még várhatunk, és tartsd meg, fiam, jobb a jó réményesség mint a kész szegénység, s jobb a sok kamat mint a kis tőke. Ezen módon pedig azért szólottam, Sancho, hogy megmutassam, én is tudom ám zápor gyanánt önteni a közmondásokat mint akár te magad. Röviden azonban azt akarom mondani, s ezennel mondom is, ha nincs kedved kegyadományok fejében szolgálni s az én sorsomban osztozni, akkor áldjon meg a jó isten s tartson itt hon szentnek; kapok én más fegyvernököt is, a ki szófogadóbb és eszeesebb lesz nálad s nem olyan ügyetlen meg szószaporító.

A mint Sancho gazdájának e szilárd elhatározottságát észre vette, besötétedett fölötte az ég és

szive szárnyai lelankadtak: mert ő szentül hitte, gazdája nála nélkül a világ minden kincseért sem fog utra kelni. A mint ekképen se tésse tova, elgondolkozva ott áll, egyszer csak Carrasco Sámson toppant a szobába, nyomban utána a gazdasszony meg a leányka, a kik égtek a vágytól meghallani, milyen szavakkal fogja a baccalaureus lebeszélni gazdájokat azon szándékáról, hogy újra kalandok után járjon.

Azonban Sámson, a rossz csont, most is mint az első alkalommal átkarolván Don Quijotét, nagy fenszóval így szóla hozzá:

— Oh, a kőbor lovagság virága! oh tündöklő fénye a fegyvereknek! oh dicsősége és tükre a spanyol nemzetnek! cselekedje meg a mindenható isten, hatalmának teljességéből, hogy az, vagy azok, a kik a te harmadik kirándulásod elé akadályokat gördítenek s hátráltatni akarják, ki ne tudjanak menekülni kívánságaik tévetegéből és soha el ne ériék álnok szándékokat! — S itt, a gazdaasszonyhoz fordulva így folytatá: — Bátran felhagyhat már a nagyasszony a Szent Apollonia imádságának elmondásával, mert én tudom, hogy az egek határozott rendelése, hogy a señor Don Quijote újra hozzá lásson magas és új terveinek kiviteléhez, s én nagyon megterhelném lelkiismeretemet, ha nem sürgetném és sarkalnám e lovagot, hogy ne fékezze s ne tartsa vissza tovább hős karjának erejét és bátor lelkének hevülését, mert késedelmével csak megcsorbítja a

sértettek jogát, az árvák védelmét, a szüzek becsületét, az özvegyeknek nyújtandó segílyt, a házasoknak támogatását, és más egyéb ilyeseket, a mik a kóbor lovagságtól függenek, azt illetik, hozzá tartoznak és vele szoros kapcsolatban állanak. Fel, señor Don Quijote, szép és bajnok uram, inkább ma mint holnap keljen utra nagyságod és magasságod; s ha netalán valamije hiányoznék a mi szándéka életbe léptetését hátráltatná, itt vagyok én, a ki személyemet és vagyonomat szolgálatára felajánlom! S ha méltóságodnak netalán fegyverhordozóra lenne szüksége, legnagyobb szerencsémnek fogom tartani ha ezen állást én nyerhetem el.

Don Quijote e szavakra Sanchohoz fordult s így szóla:

— Nem megmondtam-e, Sancho, hogy nem leszünk a fegyvernököknek szükében? Látod ki ajánlkozik, ő maga a nagyszerű Carrasco Sámson baccalaureus, örökös vidámsága és felderítője a salamancai tantermeknek, a kinek teste ép, tagjai hajlékonyak, maga hallgatag, s ép oly nyugton tür el hevet-fagyot mint éhet-szomjat, s a kiben megvan minden tulajdon a mi a kóborlovag fegyverhordozójában kívánatos. De ments isten, hogy én, csupán saját óhajtásom elérése végett, ledöntsem és összetörjem az ismeretek oszlopát és a tudományok disz-edényét s kivágjam a szép és szabad művészetek pálmáját. Maradjon ez uj Sámson az ő hazájában, s a mig ennek dicsőségére válik, váljék egyszersmind

dicsőségére elaggott szüléi ősz hajszálainak; beérem én akármi egyéb fegyverhordozóval is, ha Sanchonak nincs kedve szolgálatomba állani.

— Dehogy nincs, viszonzá Sancho ellágyulva, mi közben szemei könnybe lábadtak, s így folytatá: — Ne mondja senki rólam, uram: ha megtettük a vacsorát, ott hagyjuk a háznak urát; engem se a gölya költött, s tudja az egész világ, de kiváltképen a szülőfalum, kik voltak a Panzák a kiktől én származom; azután meg azt is tudom, azt is tapasztaltam nem egy jó tettéből s még több szép szavából, milyen kegyes akar lenni irántam nagyságod. Ha azonban még is billegettem a fületem a szegődött béremért, csupán a feleségem kedvéért tettem, a ki ha egyszer megbikacsolja magát, nincs az a kalapács a mi úgy rászorítsa a hordóra az abrincsot mint a hogy az embert ő a sarokba szoritja, hogy célját érje; hanem hát, utoljára is, több a süveg a kontynál, s minthogy én hordom a süveget s annak idejében ember vagyok a gáton, a mit ugyan senki se tagadhat, ur akarok lenni a magam házánál, akárki mit mondjon is. Nincs is más hátra, csak nagyságod tegyen végrendeletet meg testamentumot, de olyat, a minek füle-farka meglegyen, s aztán kerekedjünk mindjárt utra, hogy a Sámson ur lelke ne gyötrődjék, a ki azt mondja, lelkiismerete kényszeríti, hogy nagyságodnak azt tanácsolja harmadszor is menjen ujfent világgá. A mi pedig engem illet, én megint csak felajánlom nagyságodnak hű és igaz szolgálatomat, s

helyt is állok ugy, vagy még jobban mint akárki fia, a ki valaha kóbor lovagot szolgált.

A baccalaureus alig tudott hová lenni csodálatában Sancho Panza beszéde és kifejezése módjának hallatára: mert habár olvasta is a lovag történetének első részét, azt az egyet még se hitte, hogy Sancho olyan végrendeletet akar gazdájával tetetni, a melynek füle-farka meglegyen: mind annak hitelt adott a mit róla olvasott s meg volt győződve, hogy együgyűség dolgában ritkítja párját nagy messze földön, s meg nem állhatta, hogy azt ne mondja magában, hogy ilyen két bolond mint ez az ur és szolgálja, sohase volt még a világon.

Don Quijote és Sancho végre megölelték egymást és újra szent lett a békeség, s azután a nagy Carrasco helyeslése és beleegyezésével, kit ez idő szerint valóságos orakulumnak tartottak, elhatározzák hogy harmad nap mulva indulnak, a mely idő alatt mindent rendbe lehetett szedni a mi az utra szükséges volt, de még rostélyzott sisakot is teremteni valahonnan, a miről Don Quijote azt állította, hogy a nélkül semmi szin alatt el nem lehet. Sámson felajánlotta hogy megszerzi, mert van neki egy barátja a kiről tudja, hogy nem fogja kérését megtagadni s ide adja a magáét; igaz ugyan, hogy azt a por és a rozsdá úgy belepte, hogy aczélának oda volt minden fényessége.

Se szeri se száma annak a tenger átkozódásnak, a mit a gazdasszony és a lovag unokahuga szórtak

a baccalaureus ellen; hajokat tépték, arczukat összevissza karmolták, s nincs az a fizetett sirató asszony, a ki nagyobb jajveszéklést tudna csapni mint gazdájok távozásán ők csaptak, a kik olybá vették mint-ha már temetni vinnék. Sámsonnak azon eljárása, hogy Don Quijotét harmad izben is távozásra serkentse, mint e történetből utóbb majd kiderül, a lelkész és a borbély tudtával történt, a kikkel a tervet előleg közlötte.

A kitüzött három nap lefolyása alatt Don Quijote és Sancho Panza ellátták magokat mind azzal a mire szükségök volt, s miután Sancho megbékítette feleségét, Don Quijote pedig unokahugát és gazdasszonyát, az éj beálltával, az egy baccalaureuson kívül senki mástól nem látva, ki valami fél mérföldnyire el akarta kísérni őket a falutól, utnak eredtek Toboso felé, Don Quijote az ő jó Rocinanteján, Sancho pedig a maga régi szürkéjén; tarisznyájok jól el volt látva mindenféle harapni valóval, az erszény pedig tele pénzzel, a mit Don Quijote adott át fegyvernökének netaláni eshetőségekre.

Sámson megölelte a lovagot, s kérve kérte tudósítsa jó és bal sorsáról, hogy amannak örülhessen, emebben szives részt vehessen, a mint az igaz barátságtól várható. Don Quijote megígérte, Sámson visszatért a faluba, a két utas pedig egyenesen a nagy Toboso városának tartott.

VIII. FEJEZET.

Melyben az lesz elmondva, mi történt Don Quijotéval a midőn szive hölgyének Dulcinea del Tobosonak látogatására oda járt.

Legyen áldott a hatalmas Allah! így szól Hamete Benengeli e nyolczadik fejezet elején; legyen áldott Allah! ismétli háromszor, s megjegyzi, azért fakad e hálaszavakra, hogy Don Quijotet és Sanchot ismét ott látja a küzdelem terén, s hogy mulattató történetének olvasói bizton számíthatnak rá, hogy Don Quijote és fegyvernöke hős tettei és elmésségei e pöntnél újra elkezdődnek; arra kéri az olvasókat, feledjék el az elmés nemes eddigi lovagoskodását s fordítsák figyelmöket az ezután következőre, mely mostantól fogva ott kezdődik a Tobosoba vivő uton, a mint az előbbiek a Montiel sikságán kezdődtek; s kérelme, ígéretével szemben, csakugyan nem tulságos; eléadását aztán így folytatja:

Don Quijote és Sancho tehát kettecskén maradtak, s alig hogy Sámson elvált tőlök: Rocinante egyszerre elnyeritette, a szamár meg elordította magát, a mit ura és szolgája mind a ketten a legszerencsésebb süker jó előjelének tartottak. Ha azonban az igazat meg akarjuk vallani, a szamár ordítása és iákolása sokkal harsányabb volt mint a paripa nyerítése, a miből Sancho azt következteté, hogy az ő

szerencséje nagyobb lesz s felül fogja mulni gazdáját, a mit nem tudom micsoda csillagjóslat alapján mert állítani, minthogy erről a történet nem nyújt semmi felvilágosítást. Csupán annyit lehetett tőle hallani, hogy ha megbotlik vagy elesik, akkor jobb szeretett volna otthon maradni, mert a botlás és esés nem szokott egyébre vezetni mint bocskorszakadásra, bordabetörésre; s habár meglehetősen együgyű volt is, ebben az egyben jóformán közel járt az igazsághoz.

Don Quijote így szóla hozzá:

— Kedves Sanchom, az éjszaka sebes szárnyon közelit, és sötétebb lesz semmint óhajthatnók, ha holnap virradóra meg akarjuk pillantani Tobosot, a hová a végett törekszem, előbb semmint bármely kalandba bocskátkoznám, hogy a páratlan Dulcinea áldását és engedelmét kinyerhessem, a mely engedelemmel úgy hiszem, sőt bizonyosan tudom, a legveszedelmesebb kalandot is szerencsés sikerrel fogom végezni és betetőzni, mert nincs e világon semmi a mi a kóbor lovagokat bátrabbakká tehetné mint ha imádottjoknak vonzalmáról meg vannak győződve.

— Magam is úgy hiszem, viszonzá Sancho, csakhogy attól tartok aligha találkozhatik vagy beszélhet vele nagyságod, legalább olyan helyen nem, a hol tőle áldást kaphat, ha csak a kis udvar kerítésén keresztül meg nem áldja, a hol én az első ízben láttam, mikor azt a levelet hoztam, melyben azokról

a bolondságokról és eszelősségekről volt szó, a miknek végrehajtására nagyságod ott rekedt a Sierra-Morena kellős közepén.

— Kis udvar kerítésének tartád te azt, Sancho, kérde Don Quijote, a hol vagy a melyen át azt a soha eléggé nem magasztalható bájt és kellemet megpillantottad? Bizonyára oszlopcsarnokok, boltívek vagy fényes tornácok valának, vagy minek is mondják, a mint a gazdag, fejedelmi palotáknál lenni szokott.

— Az is meglehet, viszonzá Sancho, csak-hogy nekem kerítésnek látszott, ha ugyan emlékező tehetségem cserbe nem hagyott.

— Akárhogy, s mint legyen is, mi csak menjünk, Sancho, mondá Don Quijote, csak láthassam, s az már aztán teljesen mindegy kerítésen vagy ablakon, hasadékon vagy kertrácsozaton keresztül látom-e, mert minden egyes sugár, melyet szépségének napja csillant szemembe, annyira megvilágosítandja értelmemet, s annyira felbátorítandja szívemet, hogy sem ész, sem hősiség dolgában nem lesz senki hozzám fogható és hasonlítható.

— Az igazat megvallva, uram, jegyzé meg Sancho, mikor én Dulcinea del Toboso ő nagyságának ezt a napját láttam, az csakugyan nem volt olyan fényes, hogy magából akármilyen sugarakat is eregethetett volna; annak pedig bizonyára az volt az oka, hogy ő nagysága, a mint elbeszéltem, épen a buzarostálással lévén elfoglalva, a felverődött nagy

por felhő gyanánt szállt az arczára, s az homályosította el.

— Hogy a manóba gondolod, állítod, hiszed és vitatod folytonosan, Sancho, veté ellen Don Quijote, hogy az én imádott Dulcineám buzát rostált, holott ez olyan munka és foglalkozás, a mi rengeteg távol esik mind attól a mit az előkelő egyének tenni szoktak és tartoznak, a kik egészen más foglalkozásokra és szórakozásokra születtek s neveltettek, úgy hogy egy puskalövésnyiről is rá lehet ismerni magas méltóságukra. Roszul emlékszel, édes Sanchom, a mi költőnk *) ama verseire, melyekben azt festi, mivel foglalkozott kristály palotájában ama négy nymphea, a kik a szeretett Tajóból emelék föl fejceskjöket, s oda ültek a zöld fübe, hogy ama drága szöveteket munkálják, melyeket a lángeszű költő úgy ir le előttünk, hogy azok mind aranyból, selyemből s igaz gyöngyökből voltak szöve és azzal hímezve. Ilyesmivel foglalkozott bizonyára az én hölgyem is mikor te láttad, csakhogy valami gonosz varázslónak irigysége, a ki minden dolgomba bele avatkozik, minden előttem kedves tárgyat átalakít, s elfordít akképen, hogy a valósággal merőben ellenkező képet mutasson. Épen ezért félek, vajon ama történetben, mely a mint mondják, tetteimről nyomtatásban megjelent, ha annak esetleg valamely tudós ellenségem a szerzője : nem cserélt-e föl egyet s mást, s nem toldott-e

*) Garcilaso. Egloga 5.

egy igazsághoz száz meg száz hazugságot, s nem abban telt-e kedve, hogy egészen más eseményeket mondjon el mint a mit valamely igaz történet folyása követel? Oh irigység, te számtalan gonoszság gyökere, s az erények ölé férge! Minden más bünnel, Sancho, jár valami kellemesség is együtt, de az irigységgel semmi egyéb mint kedvetlenség, harag és dühögés.

— Magam is a mondó vagyok, jegyzé meg Sancho, s azt hiszem, hogy abban a mesében vagy historiában, a miről Carrasco babéros ur azt állítja, hogy benne a mi történetünket olvasta, az én becsületemet is ugyancsak meghurczolták és sok olyast toldottak hozzám, a minék fele sem igaz; már pedig, igaz hitemre mondom, én ugyan semmi varázslóról soha rosztat nem mondtam, meg anyyim sincs a miért valaki irigyem lehetne. Az igaz, hogy egy kissé szeretek faggatózni s belém is szorult némi nemű csintalanság; hanem mind ezt elfödi és beborítja az én természetes és soha nem mesterkélte együgyűségem széles köpönyege. S már ha egyébért nem is, hitemért, a melyet vallok, s a melylyel istenhez és ahhoz mit a keresztyén római katholika anyaszentegyház hisz és vall, szilárdul és igazán ragaszkodom, s azért, hogy — a mint igaz is — halálos ellensége vagyok a zsidóknak: a történetírók még is csak irgalmasan bánhatnának velem s megbecsülhetnének az ő írásaikban. Egyébiránt mondjanak a mit akarnak, meztelenen jöttem a világra, most is meztelen vagyok, s

se nem vesztek, se nem nyerek, ha kiírnak is s fünek fának oda adnak is ezekben a könyvekben; fittyet hányok nekik akármit összefirkálnak is felőlem.

— Ez épen olyan forma, Sancho, mondá Don Quijote, mint a mi egy korunkbeli híres költővel történt, a ki egy ármányos szatirát irt az ugynevezett híres dámákról, s csak egynek a nevét hagyta ki, a kiről nem lehetett bizonyosan tudni, hogy ő is az-e vagy sem; a mikor ez aztán látta, hogy az ő neve kimaradt a lajstromból, panaszt tett a költőnél, hogy ugyan mi kivetni valót talált ő benne, hogy nem sorolta oda a többiekhez, s hogy megtoldja azt a szatirát és bele tegye az ő nevét is, mert ha nem, majd meglátja hogy megkeserüli. A poeta meg is tette, még pedig úgy, hogy nincs az a vén banya a ki jobban értene hozzá; az asszonyszemély ezzel aztán beérte, örült, hogy híressé lett, habár a becsület rovására. Ehhez hasonló ama pásztor esete is, a ki felgyújtotta s leégette Diana híres templomát, melyet a világ hét csodái közé soroztak, s a mint mondják csak azért tette, hogy neve örök időkre fenmaradjon; s ámbár meg volt is parancsolva, hogy nevét se szóval se írásban soha senki ne említse, hogy kívánsága be ne teljesüljön, mindazáltal még is köz tudomásra jutott, hogy Herostratusnak hívták. Ugyancsak erre emlékeztet az is a mi a nagy V. Károly császár és egy lovag között történt Rómában. A császár a nagyhirű Rotunda templomot akarta megszemlélni, melyet a hajdankorban »Minden istenek« templomának ne-

veztek, ma pedig sokkal helyesebben »Minden szentek« templomának neveznek, s a mely a legépebben fenmaradt épület mind azok közül miket a pogány világ Rómában emelt, s a mely legjobban fentartja alapítói nagysága és hatalma híres voltát. Ez az épület fél narancs formára van építve, terjedelme roppant, s világossága kitünő, pedig egyébtől sem kapja mint egy ablaktól vagy jobban mondva kerek nyilástól, mely a tetején van alkalmazva. Innen nézte a császár is az épületet, s egy római lovag állt oldala mellett a ki az építési nagy remeknek szépségeit és finomságait magyarázta. Mikor aztán a császár a tetőnyílás mellől visszalépett, a lovag így szóla hozzá : — »Ezerszer is megragadta szívemet a vágy, legkegyelmesebb császár, hogy fenségedet átkaroljam s ama tetőnyílásból a mélységbe vessem magamat, hogy hirnevem örökre fenmaradjon a világon.« —»Nagy hálával tartozom, viszonzá a császár, hogy e veszedelmes szándékát végre nem hajtotta; s hogy ezentul soha ne nyiljék többé alkalma, hogy hűségének ilyes jelét adhassa, parancsolom, hogy velem többé soha szót ne váltson sem közelemben soha ne mutatkozzék,« s e szavak után kiadta neki az utat örökre. Csak azt akartam mondani, Sancho, hogy a dicsvágynak igen nagy befolyása van az emberre. Mit gondolsz, mi ugratta le a hidról Horatiust minden fegyverestül a Tiber mélyébe? Mi ösztönte Mutiust, hogy kezét, karját a tűzön elégesse? Mi Curtiust, hogy a lángoló mély örvénybe rohanjon, mely Róma

közepén feltárult? Mi sarkalta Caesárt, hogy minden ellenséges előjelek daczára átlépje a Rubicont? S hogy ujabbkori példákat idézzek: ki furatta meg a hajókat, s ki vágta és szigetelte el azon hős spanyolokat, kiket ama kitünő Cortés az uj világba vezérlett? Mind ezen és egyéb hasonló nagy és jeles hős tetteknek, most és a multban valamint a jövőben is a hirnév az indító oka, melyet a halandók jutalom gyanánt s a halhatatlanság részeképen kívánnak, a mire hős tetteik érdemesek, bárha nekünk keresztyén katolikus és kóbor lovagoknak sokkal inkább a más világ dicsőségére kell törekednünk, mely ama fensőbb, mennyei régiókban örökkévaló, semmint azon hiu dicsőségre, mely a jelenvaló s mulandó világon elérhető: mert ezen dicsőségnek, akár mekkora legyen is, csakugyan vége lesz magával a világgal egyben, melynek pedig vége bizonyos. Ennél fogva, Sancho, a mi tetteink soha ne lépjenek túl azon határon, melyet az a keresztyén vallás szabott meg, a melyet mi is követünk. Az óriásokban a kevélységet kell tönkre vernünk, az irigységet nagylelkűséggel és tiszta szívvvel, a haragot csendes magunk tartásával s lelkünk nyugalmaival, a falánkságot azon keveset evéssel és sok virrasztással a mit gyakorlunk; a puhaságot és érzékiességet azon hűség által, melyet azok irányában őrünk meg, a kiket gondolataink urnőivé tettünk, s a renyhéséget azon fáradozás által, melylyel az egész világon szerte széjjel járunk s keressük amaz alkalmakat, a me-

lyek bennünket nem csak igazi keresztyén hanem valóban híres lovagokká tesznek és tehetnek. Ebből láthatod, Sancho, milyen uton-módon lehet elérni a legfőbb dicsőséget, melylyel egyszersmind a hirnév is karöltve jár.

— Mind azt, a mit nagyságod eddigelé mondott, viszonzá Sancho, teljesen megértettem; hanem mindamellet szeretném, ha nagyságod elfozlatná egy kétségemet, a mely épen e pillanatban ötlött az eszembe.

— Eloszlatná, Sancho, így akartad mondani, jegyzé meg Don Quijote, ám tehát szólj bátran, ha tudok, szívesen megfelelek.

— Mondja meg, señor, folytatá Sancho, hogy mind azok a Juliusok meg Augustusok, s mind azok a nagyhirű hős lovagok, a kiket imént említett s a kik már meghaltak, hol vannak azok most?

— A pogányok, felelé Don Quijote, kétségkívül a pokolban; a keresztyének pedig, ha jó keresztyének voltak, vagy a purgatoriumban vagy a mennyekben.

— Jól van, viszonzá Sancho, de már most lássuk csak: azon sirok előtt a melyekben ezeknek a nagyságos uraknak testök nyugoszik, ezüst lámpások égnek-e, vagy pedig kápolnáik falára ékesség gyanánt mankók, szemfedők, parókák, viasz szemek és lábak vannak-e fölaggatva? S ha nem, mivel vannak felékesítve?

Mire Don Quijote így válaszolt:

— A pogányok sirjai legnagyobb részben drága templomok valának; Julius Caesar hamvait egy ropant nagyságu kő piramisra helyezték, a melyet ma Rómában Szent Péter obeliszkjének neveznek. Adorján császár sirja gyanánt egy olyan épület szolgált, a mely volt olyan nagy mint valami jókora falu, s melyet Moles Hadrianinak neveztek, s a mi a mái Rómában az Angyalvár. Artemisia királyné férjét Mausoleust olyan sirba temetteté, mely a világ hét csodáinak egyike volt; azonban sem ezt, sem más egyéb pogány sírt nem ékesítettek fel soha mankókkal vagy olyas adományokkal és jelekkel, melyek arról tettek volna tanuságot, hogy a kik e sirokban pihennek, azok szentek valának.

— Épen ide czéloztam, jegyzé meg Sancho, s már most ám mondja meg nagyságod, mi nagyobb: feltámasztani valakit halottaiból vagy pedig egy óriást megölni?

— A felelet magától érthető, viszonzá Don Quijote, bizonyosan nagyobb valakit halottaiból feltámasztani.

— Megfogtam nagyságodat, jegyzé meg Sancho. Így tehát annak a hire, a ki halottakat feltámaszt, vakok szeme világát visszaadja, sántákat járókká tesz, betegeket meggyógyít, s a kiknek sirja előtt lámpások égnek, s a kiknek kápolnái teli vannak áhitatos emberekkel, kik ereklyéiket térden állva imádják, azok hire dicsőbb lesz mind ezen, mind a más világon annál a hirnél, melyet a világ vala-

mennyi pogány császárja és kóbor lovagja hagyott vagy hágy ezentul maga után.

— Elismerem, hogy ez is igaz, viszonzá Don Quijote.

— Így tehát a hirtől, névből, dicsőségből, kiváltságokból, vagy hogy is hívják mind az ilyeseket, a szentek hamvainak és ereklyéinek mégis több jutott, mert azokat a mi anyaszentegyházunk beleegyezésével s engedelmmel lámpásokkal, fátyolokkal, mankókkal, szemfedőkkel, képekkel, hajfürtökkel, szemekkel, lábakkal szokták megtisztelni, az áhitatosság nevelésére s a keresztyén dicsőség gyarapulására. A szentek hamvait s ereklyéit királyok veszik vállokra, megcsókolják csontjaik darabjait, felékesítik s gazdagítják velök házi kápolnáikat s legdrágább oltáraikat.

— S mind ezzel a mit mondtál, Sancho, hova czélzasz? kérdé Don Quijote.

— Oda czéloztam, viszonzá Sancho, törekedjünk mi arra, hogy szentek legyünk, s akkor sokkal könnyebben elnyerjük azt a jó hirnevet a melyre áhitunk. S ne feledje, jó uram, hogy tegnap vagy tegnapelőtt (mondhatom így is, mert nem régen történt) a szentek vagy az üdvözültek közé avattak két mezítlábos barátocskát, a kiknek vas lánczait, mikkal magokat átövezték s ostorozni szokták, még ma is a legnagyobb szerencse megcsókolni vagy illetni, s a mint mondják nagyobb tiszteletben is részesülnek mint Roldan kardja felséges királyunk

fégyvertárában a kit az isten sokáig megtartson. Így tehát, kedves uram, jobb ha az ember valami egyszerű barátcska akármely szerzetes rendben semmint bármily hős kóbor lovag; s többet ér isten előtt két tuzat vezeklési ostorcsapás mint két ezer lánsadöfés akár óriásokba, akár szörnyetegekbe vagy sárkánykigyókba döfjük is.

— Mind igaz, viszonzá Don Quijote, csak hogy mindnyájan nem lehetünk szerzetesekké, s a jó isten különféle utakon vezeti az övéit menyekbe. Kegyes rend a lovagság is s az örök dicsőségben szent lovagok is vannak.

— Hiszem, viszonzá Sancho, de soha se hallottam hogy ne több szerzetes jutott volna menyekbe mint kóbor lovag.

— Ennek az az oka, felelt Don Quijote, hogy szerzetesek nagyobb számmal vannak mint lovagok.

— Van elég kóbor, jegyzé meg Sancho.

— Van, viszonzá Don Quijote, csak hogy kevés, a ki érdemes volna a lovag nevezetre.

Ilyen s ehhez hasonló beszélgetésben töltötték azt az éjet s a rá következő napot is, a nélkül hogy valami említésre méltó dolog történt volna velök, a mi Don Quijotét eléggé bántotta is. Végre más nap alkonyat táján megpillanták a nagy Toboso városát, mely tekintetre Don Quijote lelke egészen felvidult, Sanchonak ellenben nagyon leesett az álla, mert nem tudta hogy Dulcinea háza merre van, és ép ugy nem

látta soha életében mint a hogy gazdája sem. Így tehát egyik épen úgy fel volt izgatva mint a másik, egyik azért, hogy megláthassa, a másik meg azért, mert soha se látta még, s Sancho el se tudta képzelni hová legyen, mihez fogjon, ha ura előre küldi Tobosoba.

Don Quijote végre úgy rendelte, hogy majd csak az éj beálltával vonuljanak be a városba, s addig is a míg az alkalmas pillanat elérkezik, ott időztek egy-két tölgyfa árnyékában Toboso határán, s mikor a kitüzött percz eljött, bementek a városba a hol sok olyasmi történt velök, a mi ritkítja párját e történetben.

IX. FEJEZET.

Melyben arról van szó a mi majd eléfordul.

Az idő körülbelül épen éjféltre járt, midőn Don Quijote és Sancho a tölgyest elhagyák és Tobosoba bevonulának. A faluban zavartalan nyugalom ütötte fel sátorát, mert az egész lakosság elpihent s a mint mondani szokás úgy aludt mint a tej. Az éj elég világos volt, bárha Sancho jobb szerette volna ha koromsötét lenne, akkor legalább a homályosságra fogható vala tudatlanságát. Az egész faluban egyéb se hangzott mint kutyaugatás, a mi Don Quijote fülét hasogatta, Sanchonak pedig szivét összeszorította. Néha-néha egy-egy számár ordi-

totta el magát, disznók rőfögtek, macskák nyávogtak, a mely különféle hangok az éji csend által még áthatóbbakká váltak. Mind ezt a szerelmes lovag igen rosz előjelnek tartotta, mindazáltal ily szavakat intéze Sanchohoz:

— Sancho fiam, vezess engem Dulcinea palotájához, meglehet, hogy még ébren találjuk.

— A mennydörgős mennyköbe is, viszonzá Sancho, micsoda palotához vezessem nagyságodat, mikor az a melyben én láttam ő magasságát, mindössze is egy alacsony vityilló volt.

— Akkor bizonyára várkastélya valamely kisebb melléképületébe vonult vissza hölgyeivel, jegyzé meg Don Quijote, a mint a magas urnök és hercegasszonyok rendesen szoktak.

— Uram, mondá Sancho, ha nagyságod ellenemre minden áron azt akarja, hogy kegyelmes asszonyom Dulcinea háza várkastély legyen, vajon alkalmas idő-e ez a mostani óra arra hogy a kapu nyitva legyen? S vajon helyén lenne-e, hogy bezörgessünk, hogy meghalljanak és bebocsássanak, mi közben fellármáznók az egész környéket? Avagy talán ágyasunk házához megyünk-e, mint a kurafiak, a kik jönnek, zörgetnek s bemennek akármilyen késő legyen is?

— Találjuk meg csak mindenek előtt a várkastélyt, viszonzá Don Quijote, akkor aztán majd megmondom, Sancho, mitevők legyünk. És nézz csak körül, Sancho, mert ha jól látom, bizonyo-

san az az ide látszó nagy sötét tömeg lesz Dulcinea palotája.

— Akkor hát nagyságod vezessen, felele Sancho, meglehet, hogy az lesz; de ha a tulajdon két szememmel látom s a magam két kezével tapintom is meg, még akkor is csak úgy hiszem el mint azt hogy most nappal van.

Don Quijote ment tehát elől, s alig tett mintegy kétszáz lépést, oda értek a sötét tömeg elé s látták, hogy az egy magas torony, a miről tüstént ráismertek az épületre hogy nem várkastély, hanem a falu öreg temploma, mire Don Quijote így szóla:

— A templomhoz értünk, Sancho.

— Látom, viszonzá Sancho, s adja isten, hogy ne értünk legyen tulajdon sírunkhoz, mert nem jó jel az, uram, ilyen későn temető körül barangolni. Különbén is, ha jól emlékszem, figyelmeztettem én nagyságodat, hogy annak a kisasszonynak a háza egy kutyaszorítóban fekszik, a honnan nincs kijárás.

— Hogy az isten büntessen meg, te ostoba! fakadt ki Don Quijote, hát hol láttad te valaha, hogy a királyi várakat és palotákat kutyaszorító zsákutczákba építsék?

— Hja, uram, viszonzá Sancho, valahány ház annyi szokás; meglehet Tobosoban az a szokás, hogy a palotákat és nagy házakat épen kutyaszorítóba építik; a miért is arra kérem nagyságodat, engedje meg hadd én keresem ezekben a zig-zug utcákban, valahol az isten háta mögött majd

csak rá akadok, hogy a kutya egye meg azt a palotát, a mely ennyire meglóttat-futtat bennünket.

— Sancho! tisztelettel szólj mind arról a mi az én hölgyem tulajdona, pattant fel Don Quijote, most pedig szent a béke, s vigyázz, hogy be ne szennyezd a kalapács nyelét.

— Rajta leszek, viszonzá Sancho, de hát tűrhetem e szó nélkül, hogy nagyságod azt akarja, hogy én egyszeri látás után rögtön rátaláljak aszszonyunk házára akár mikor, még éjfélben is, mikor nagyságod maga se akad rá, a ki pedig bizonyosan száz meg százezerszer látta.

— Kétségbe ejtesz, Sancho! kiálta fel Don Quijote, jöszte csak, te eretnek; hát nem mondtam-e néked számtalanszor, hogy a páratlan szépségű Dulcineát én soha életemben se láttam, sem palotája küszöbét soha át nem léptem, s csupán halomlás után szerettem belé, szépsége és eszessége nagy hírére.

— Most már értem, viszonzá Sancho, s ki mondom, hogy ha nagyságod nem látta, bizony nem láttam én magam sem.

— Lehetetlen! kiálta fel Don Quijote, egykor legalább azt mondtad, hogy buzarostálás mellett találtad mikor a neki küldött levelemre választ hoztál.

— Erre ne építsen, uram, viszonzá Sancho, mert az igazat megvallva, én is csak úgy hallo-

másból láttam a kisasszonyt és hoztam tőle feleletet, s oly kevésbé tudom ki az a Dulcinea ő nagysága, mint a mily igaz, hogy az égbe föl nem repülhetek.

— Sancho, Sancho, felele Don Quijote, van ideje a tréfának, de lehet ideje annak is, hogy nagyon pórul jár a ki tréfálozik. Azért, mivel én azt mondtam, hogy szivem választott hölgyét se nem láttam sem véle nem beszéltem, neked nem szabad azt állitanod hogy te sem láttad s véle te sem beszéltél, a mi homlok egyenest ellenkeznék az igazsággal.

Még tartott ez a beszélgetés, midőn valaki két öszvérrel ment el azon mellettök, s az eke csörömpöléséből, melyet a földön vontatott, azt következtették, hogy valami földmives ember lehet, a ki hajnal hasadta előtt pillantott fel, hogy korán dolgára siesen, s valóban így is volt. A földmives ut közben ezt a románczot dudolgatta :

Ugyan rutúl megjártátok
Roncesvallesnál, francziák!

— Életembe mernék fogadni, Sancho, jegyzé meg Don Quijote e szavak hallatára, ez éjjel semmi jó sem ér bennünket. Hallod mit énekel ez a paraszt?

— Ha hallom-e! viszonzá Sancho, de hát mi közünk nekünk a roncesvallesi ütközethez? sza-

kasztott így énekelhetné a Calainos románczát is, a mi jó vagy bal szerencsénkre nézve teljesen mindegy lenne.

E közben a paraszt egészen oda érkezett s Don Quijote így szóla hozzá :

— Nem tudná megmondani kegyelmed, földi, hogy az isten áldja meg, merre van itt a páratlan Doña Dulcinea del Toboso herczegasszony palotája ?

— Uram, viszonzá a legény, nem vagyok ide való, mindössze is csak egy pár napja hogy egy helybeli gazdag földmivest szolgállok, a kihez béresnek állottam. Ebben a házban itt szemközt a helybeli pap meg az egyházi laknak, ezek ketten vagy valamelyikök, úgy hiszem, tud majd hirt adni arról a herczegasszonyról nagyságodnak, mert egész Toboso lakossága fel van nálök jegyezve ; a mi engem illet, én ugyan azt tartom, nem lakik itt egyetlen herczegasszony se, de előkelő uri asszony már inkább, a ki egyébiránt a maga házában mind herczegasszony lehet.

— Akkor tehát ezek között lesz az, a kiről én kérdezősködöm, mondá Don Quijote.

— Meglehet, viszonzá a legény, de most adjon isten jó egészséget, mert már hajnalodik, s azzal öszvéreit megcsapkodta s nem figyelt többé újabb kérdésre.

Sancho látva, hogy ura mily határozatlan s egyszersmind elégedetlen is, így szóla hozzá :

— A hajnal egyre-másra közeledik, uram, s nem lesz valami nagyon illendő, hogy a nap itt lépjen az utcán bennünket. Jobb lesz ha kimegyünk a városon kívül s nagyságod elvonul valami közel sűrűségbe, én meg nappal majd megint visszatérek s tüvé teszem az egész várost az én kegyelmes asszonyom háza, vára vagy palotájáért; s nagyon szerencsétlennek kellene lennem, ha meg nem talál-nám; ha pedig megtalálom s ő kegyelmességével beszélhetek, majd megmondom neki, hol és mikép várakozik arra nagyságod, hogy parancsát vehesse, milyen uton s módon találkozhatnának a kisasszony jó hirneve s becsülete megcsorbitása nélkül.

— Kevés szónak keretében ezer bölcs tanácsot adtál, Sancho, viszonzá Don Quijote, s én az adott tanácsot helyeslem s legszivesebben elfogadom. Jöszte, fiam, s keressünk helyet a hová elvonulhatok, te meg térj vissza majd, hogy — a mint emlitted — felkeresd, meglásd és megszólítsd imádott hölgyemet, a kinek okosságától és udvariasságától a csodással határos kegyeknél is többet várok.

Sancho alig várta hogy urát a faluból kivezet-hesse, hogy ki ne tudódjék mekkorát hazudott mikor azt állította a Sierra Morenában, hogy Dulcinea részéről feleletet hozott; így tehát erőnek erejével sürgette a távozást, mely meg is történt azonnal, s mintegy két futamatnyi földre egy pagonyt vagy erdőcskét találtak a melybe Don Quijote elrejtőzék, míg Sancho ujfént ismét visszatért a városba hogy

Dulcineaával találkozassék, mely küldetésében több olyasmi történt vele a mi új figyelemre s új szakaszra érdemes.

X. FEJEZET.

Melyben az lesz elmondva, hogyan törekedett Sancho Dulcinea kisasszonyt elbűvölni, ugyszintén egyéb ép oly nevetséges mint hitelre méltó események.

A mint e nagyfontosságú történet írója annak elbeszéléséhez ér a mit a jelen fejezetben szándékozik elmondani, megjegyzi, hogy szeretné hallgatással mellőzni, mert fél hogy nem fognak neki hitelt adni, mivel Don Quijote hőbortossága ebben tetőpontját éri el, s oly magas fokra emelkedik a mekkorát csak képzelni lehet, sőt még a képzelhetőn is túl megy két puskalövésnyire. Azonban e félelem és kétség daczára végre még is csak megírta úgy a hogy megírta, sem meg nem toldva, sem meg nem csonkítva az igazságot csak egy morzsányival se, s mit sem törődve azon ellenvetésekkel, melyek talán hazugsággal fognak vádolni; és ez egészen rendén is van, mert az igazságot meg lehet ugyan nyújtani, de eltörni nem, s az mindig úgy fenuszik a hazugság fölött mint az olaj a víz fölött. Így tehát történetét folytatva elmondja, hogy Don Quijote elrejtőzván a pagonyban, tölgyesben vagy erdőben, a nagy Toboso

közelében, megparancsolta Sanchonak, térjen vissza a városba s addig újra színe elé ne kerüljön, a mig üdvözlését nem jelentette szíve imádottjának, a kit esdekelve kér, legyen oly kegyes s mutassa meg magát ezen ő fogoly lovagjának s méltassa áldására hogy általa minden tusájában s legveszedelmesebb vállalataiban a legszerencsésebb sükert remélhesse. Sancho mindenre fogadta hogy egészen úgy jár el a hogy parancsolták, s most is olyan kedvező válasszal fog visszatérni mint az előbbi alkalommal.

— Eredj hát, fiam, szólt hozzá Don Quijote, s meg ne zavarodjál ha majd a szépség azon napja előtt állasz, melynek fölkeresésére indulál. Oh boldogabb te a világ minden fegyvernökénél! Szedd össze az eszedet, s lesd el híven, hogyan fogad, vajon nem változik-e meg színében ha majd üzenetemet átadod, nem veszti-e el nyugalmát, nem zavarodik-e meg nevem hallására, nem dől-e hanyatt párnájára, ha esetleg épen duszgazdag nyugágyán találsz ülve; ha pedig talpon áll, jól vigyázd meg nem támaszkodik-e most egyik, majd ismét a másik lábára, nem ismétli-e hozzád intézendő válaszát kétszer, háromszor, nem fordítja-e ezt hizelgőből rideggé, szigoruból szerelmessé, nem emeli-e kezét hajzatához hogy összeigazgassa, bárha épenséggel nem rendetlen; egy szóval, fiam, vigyázz minden tetteire, mozdulatára, mert ha úgy tudósítasz mind erről a hogy történt, én abból ki fogom venni tudni, mit tartogat szerelmemre nézve szíve legtitkosabb

rejtekében. Mert tudd meg, Sancho, ha ugyan eddig még nem tudod, hogy azon külső cselekedetek és mozdulatok, melyeket a szeretők akkor tesznek, mikor szerelmök forog szóban, két kedves között a legbiztosabb hiradók, melyek a felől nyujtanak tudósítást mi történik ben a sziv mélyében. Menj, barátom, s vezessen téged nagyobb szerencse az enyimmél, s térj vissza sokkal fényesebb sükerrel mint a milyet én e keserves magányban félek és várok, a melyben engem egyedül hagysz.

— Megyek s nem sokára megint itt is termek, viszonzá Sancho, s csak bátorítsa nagyságod addig is azt a kis szivecskét, a mely most alig ha nagyobb egy mogyorónál. Jusson eszébe, hogy a mint mondani szokták, a ki mer nyer, megtalálja zsák a feltjét, s ki lehet ugratni a nyulat a bókorból; a mit csak azért mondtam, hogy ha éjjel nem találtuk is meg kegyelmes asszonyom palotáját vagy várkastélyát, most a mikor nappal lesz, majd ráakadok könynyebben mint gondolnám, s ha egyszer megtaláltam akkor csak tessék a bajt reám bizni.

— Már az igaz, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, ugyancsak hajánál fogva szoktad ezt a sok köz mondást ide czibálni, s adja isten, hogy az én dolgom jobban üssön ki mint a te idézgetéseid.

E szavak után Sancho hátat fordított gazdájának s oldalba ütötte szamarát, Don Quijote pedig lóháton maradt, kengyelére s dárdája nyelére támaszkodva, lelkében szomoru és zürzavart gondolatokkal;

s most mi is magára hagyjuk és követjük Sanchot, a ki ép úgy meg volt zavarodva s ép úgy tépelődött távoztakor mint magára maradt gazdája, elannyira, hogy alig ért ki a pagonyból s visszafordulva tapasztalá hogy a lovag nem látja, leszállt a számárról, oda ült egy fa tövébe s így kezdte szólni magában:

— Lássuk csak, Sancho barátom, hová is törekszik hát kegyelmed? Talán valamelyik szamarát megy keresni a mit elvesztett? Nem biz azt. De mit keres tehát? Keresek, a minek senki ellent nem mondhat, egy herczegasszonyt, s ő benne a szépség napját és egy egész égboltozatot. S ugyan hol fogod megtalálni a mit mondasz, Sancho? Hol? A nagy Toboso városában. No jó; de kitől viszz neki üzenetet? A nagyhirű Don Quijote de la Mancha lovagtól, a ki a ferdeségeket kiegyenesíti, enni ad a szomjazónak s inni ad az éhezőnek. Még ez mind jól van. De tudod-e hol lakik? A gazdám azt mondja, bizonyosan valami királyi palotában vagy valami büszke várkastélyban. S láttad te azt a kisasszonyt valaha? Dehogyláttam, de nem csak én nem, hanem még maga a gazdám se! S ugyan nem gondolod, hogy megeshetik s rendin is lesz, ha a tobosoiak megtudják, hogy téged az hozott ide, hogy az ő herczegasszonyaidat elcsipd az orruk elől s uri hölgyeiket háborgasd, erre kerülhetnek s úgy eldöngetnek, hogy nem marad benned egy porcziكا eleven. S mi tagadás, bizony igazok is lenne, ha ugyan nem néznék azt, hogy én csak küldött vagyok, és: »te követségben jársz, ba-

rátom, téged büntetés nem érhet, nem.« Ebbe ugyan ne bizzál, Sancho, mert ez a manchai lakosság épen olyan indulatos mint becsületes, s nem hagyja magát bolonddá tenni. Isten ugy segéljen, ha megérik a kolbászbűzt, lesz akkor neked ne mulass! Takarodjál, szajha fattya, elhordd magad, ezer villám! S mi több, én még a más kedviért hajszolom a kacska macskát; s még hozzá Tobosoban Dulcineát keresni annyit, tesz mint Ravenában Maricát, Salamancában diákot. Az ördögbe! De csak maga az ördög kevert bele ebbe a dologba, nem is más.

Sancho ilyen magánbeszédet folytatott, a mi aztán arra vezetett hogy még tovább is így szóla magában:

— De se baj, mindennek megvan a maga orvossága, kivéve az egy halálnak, a melynek igája alá életünk végén oda kell hajtánunk fejünket mindnyájunknak akármily nehezünkre essék is. Ez az én gazdám ezerszer is bebizonyította hogy kötni való bolond; s ha ő tizenkilencz, én meg egy hiján húsz vagyok, nem kisebb bolond ő nála, mért követem és szolgálom, ha ugyan igaz a mit a közmondás tart: »milyen a gazdája olyan a szolgája;« meg az a másik: »nem az a kérdés hol születél, hanem az, hol nevekedtél.« Minthogy pedig ő sült bolond, a mint hogy valóban az, még pedig olyan fajta hogy a dolgokat a legtöbb esetben felcseréli egymással s a feketét fehérnek tartja, a fehérét meg feketének, a mint akkor is látszott, mikor a szélmalmokat óriásoknak mondta, a papok öszvéreit meg dromedároknak,

a juhnyájákat ellenséges hadseregeknek és több más-mindenfelét: nem lesz nagyon nehéz elhitetni vele, hogy valami paraszt asszony, a ki legelőször szemünk elé kerül, az a Dulcinea kisasszony; ha ő aztán kételkedik, én majd megesküszöm rá; ha ő esküszik, én káromkodom; ha pöröl, én még jobban pörölök, úgy hogy mindig enyim lesz az utolsó szó, ha az ördög elvisz is. Ezzel a makacskodással talán elérem azt, hogy ilyes követségekbe soha se küld el többé, látva milyen rossz híreket szoktam neki hozni rendesen. De talán még azt is gondolja majd, a mint képzelem, hogy valami gonosz varázsló, a kikkel mindig vesződik hogy kárát akarják, az változtatta el a kisasszony alakját, csak hogy neki bajt és kellemetlenséget okozzon.

Ezen gondolatba Sancho Panza bele is nyugodott, s meg volt győződve róla, egészen rendin a szénája; ott maradt egy helyben egész estig, hogy Don Quijote azt hihesse, hogy oda járt Tobosoba s vissza is tért annak rendje szerint. S terve olyan jóra durrant, hogy a mikor felkelt s szamarára akart megint ülni, látta hogy Toboso felől három paraszt asszony tart feléje, három számaron vagy nőstény számaron a mit ugyan a szerző nem mond ki elég világosan, bárha igen hihető hogy nőstény szamarak voltak, minthogy a parasztasszonyok ilyeneken szoktak járni rendesen; ez azonban nem lévén különös fontosságú, felesleges volna megállapításával sokat vesződnünk. Elég az hozzá, hogy mihelyt Sancho a paraszt

asszonyokat megpillantotta, sebes vágatva nyargalt oda Don Quijotehoz, a ki most is javában sóhajtozott és szerelmes kesergéseket turbékolt.

Alig hogy Don Quijote észre vette, így szólítá meg:

— Mi baj, Sancho barátom? Fehér vagy fekete krétával jegyezzem-e meg e máj napot?

— Legjobb lesz ha vörössel jegyzi meg nagyságod, viszonzá Sancho, mint a hirdetések szokták a katedrán, hogy annál szembe ötlőbbek legyenek a ki olvasni akarja.

— Így tehát, kiálta fel Don Quijote, jó hírt hoztál?

— Olyan jót, válaszolt Sancho, hogy nagyságodnak egyéb teendője sincs mint kapja sarkantyuba Rocinantét és siessen ki a tisztásra Dulcinea del Toboso kisasszony fogadására, a ki két udvarhölgyével közelit nagyságod felé.

— Szentséges isten! mit mondasz, Sancho! kiálta fel Don Quijote. Vigyázz hogy meg ne csalj, s ne akard hamis örömmel megörvendeztetni igazi bűbánatomat.

— Ugyan mi hasznom lenne belőle ha nagyságodat megcsalnám, viszonzá Sancho, kivált mikor oly közel van az alkalom hogy nagyságod az igazság felől meggyőződhessek. Rajta, rajta, uram, ha meg akarja látni kegyelmes hercegasszonyunkat, teljes díszben, fényes öltözetben, szóval úgy a mint illik. Mind hölgyei, mind ő maga csupa arany, egész

gyöngyfűzér, tetőtől talpig gyémánttal, rubinnal borítva, selyembe, bársonyba öltözve. Fürtjeik szabadon lebegnek vállokra, s mind megannyi napsugár mely a szellővel játszadozik; mindenek fölött pedig olyan pettyezett paripákon jönnek mint egy pár ducz, hogy soha szebbet azoknál!

— Párducz, Sancho, párducz, igazítá ki Don Quijote.

— Egy pár ducz vagy párducz, az mind egy ördög, viszonzá Sancho; egyébiránt akármin jönnek is, olyan szép uri asszonyságok, hogy ritkítják párjokat, különösen az én kegyelmes asszonyom Dulcinea, az egészen enni való!

— Jerünk, Sancho fiam, mondá Don Quijote, s jutalmául ezen a mily kevéssé remélt ép oly jó híreknek, ezennel oda ígérem neked legelső kalandomban ejtendő legjava zsákmányomat, vagy ha ezzel be nem érnéd, akkor hát azon három kanczámnak ez idén ellendő csikait, a melyekről tudod hogy vemhesedés végett vannak kicsapva falunk közös legelőjére.

— Már én csak inkább a csikókhoz állok, jegyzé meg Sancho, mert hogy az első kaland zsákmánya elég zsíros lesz-e vajon, azt előre tudni nem lehet.

E közben már kiértek az erdőségből s közlökben megpillanták a három paraszt asszonyt. Don Quijote végig-végig jártatta szemét az egész tobosói uton, mivel azonban a három asszonyon kívül egy

lelket sem látott, szörnyen megzavarodott s azt a kérdést intézte Sanchohoz: vajon a városon kívül vált-e el tőlök?

— Hogyan, a városon kívül? viszonzá ez, talán farkas sötétje van nagyságod szemén, hogy nem látja hogy ezek azok a kik itt jönnek, s ragyognak úgy mint maga a nap fényes délben.

— Én, Sancho, válaszolt Don Quijote, mindössze is csak három paraszt asszonyt látok három számaron.

— Uram szabadíts meg a gonosztól! kiálta fel Sancho, hát lehetséges-e hogy nagyságod ezt a három párduczot, vagy minek is mondja, melyek olyan fehérék mint a hóvilág, szamaraknak nézze? Fogadom istenemre, szálankint tépném ki a szakálatomat ha igaz lenne.

— Már pedig én határozottan állítom, Sancho, mondá Don Quijote, oly igaz hogy ezek szamarak vagy nöstény szamarak, a mily igaz hogy én Don Quijote vagyok, te meg Sancho Panza; nekem legálább azoknak látszanak.

— Hallgasson, uram, erősködék Sancho, s egy szót se többet, inkább törölje ki a szemét és siessen tisztelkedni szive királynéjának a ki már egészen itt van előttünk.

S ezzel leugorva szamaráról, a három paraszt asszony egyikének szamarát megfogta kötőféken, s előtte mind a két térdére földre bocsátkozva így szóla hozzá:

— Királynéja, fejedelemasszonya és hercegnője a szépségnek, legyen nagyságod és magasságod oly kegyes s fogadja szívesen ezen fogoly lovagjának hodolatát, a ki egészen márvány szoborrá van amott merevülve s nagyságod fenséges jelenléte által úgy megzavarodva hogy azt se tudja fiu-e vagy leány? Én Sancho Panza vagyok, az ő fegyvernöke, ő pedig az elkényszeredett Don Quijote de la Mancha, más néven a Bús képű lovag.

Már ekkor Don Quijote is ott térdelt Sancho mellett, s kimeresztett szemmel, zavart tekintettel nézett folytonosan arra, a kit Sancho királynénak és hercegasszonynak czimezett; mivel azonban egyebet se fedezett föl benne fiatal paraszt leánynál, még pedig ezt se a szépiből, a mennyiben nagyon kerek lapos arczu volt, csak bámult nagy csodálkozással, s egy szó kevés, de annyira sem merte nyitni ajakát. Egyébiránt magok a paraszt asszonyok is alig tudtak hová lenni csodálkozásukban, mikor ezt a két fücsa embert ott látták térden, s társok utját ekképen elállani; a csendet azonban először is a feltartóztatott törte meg, a ki egész haraggal és felindulással így szóla:

— Menjenek a pokol fenekébe, s hagyjanak békét nekünk, a kiknek sietős az utunk.

Mire Sancho így válaszolt:

— Oh hercegasszony; Toboso egyetlen birtokosa! S kegyelmességed nagylelkű szíve nem akar-e ellágyulni a midőn itt látja térdelni fenséges

színe előtt a kóbor lovagság támaszát és oszlopait?

A mit a másik asszony hallva rá kiáltott:

— Majd megvakarlak én, te isten lova! Lám, milyen csufot akarnak üzni ezek az uracskák az ilyen magunk szőrü parasztokból, mintha bizony mi öt ujjunknál se tudnánk tovább számlálni. Elkotródjanak előlünk, s hadd menjen kiki békével a maga útján.

— Kelj föl, Sancho, mondá e szavakra Don Quijote, mert immár látom hogy a szerencse, még most sem tartván elegendőnek szenvedésemet, minden utat elállt, a melyen csak némi enyhülés juthatna is be e szegény szivbe, a mely testemben lakozik. Te pedig, oh minden ohajtható tökély összessége, te minden emberi kellem tetőfoka, egyetlen gyógyszere e téged imádó bús kebelnek, habár az álnok varázsló, ki engem üldöz, ködfellegeket borított is szemeimre s csak is egyedül ezek s nem másokra nézve alakította át a te páratlan szépségedet egy szegény paraszt leány képivé, ha ugyan az én arczomat viszont a te szemeidet rémítő szörnyeteggé nem varázsolta át, oh akkor esdekelve kérlek, vess reám egy nyájas, szerelmet tanusító pillantást, s légy kegyes ezen magam megalázásában és térdem meghajtásában, melylyel átváltoztatott szépségednek hódolok, azon teljes odaadást ismerni fel, melylyel ezen én szivem tégedet bálványoz.

— Venebb a nagyapámnál! viszonzá a

pörnő, kell is nekem a maga turbékolása. Menjen isten hírével, s térjen ki az utból, azt még meg is köszönöm.

Sancho ki is tért s utnak eresztette, nagy boldogan, hogy ily szerencsésen kimenekült a kelepceből. A Dulcineát ábrázoló paraszt leány alig hogy kiszabadult, egy bot végébe erősített szöggel megszúrta szamarát s nyargalva rontott neki a mezőségnek; a mint azonban a szamár úgy érezte, hogy a szög a szokottnál mérgesebben szurkálja, ő se vette tréfára a dolgot, hanem hányta a farát s addig rugdalózott, a mig Dulcinea kissasszonyt a földre nem teremtette. Don Quijotének se kellett több, rohant tüstént segítségére, Sancho is futott, hogy a nyeret helyre illeszsze s megszorítsa, mely a szamárnak egész a hasáig alácsuszamodott. Mikor a nyereg rendben volt már, Don Quijote ölében akarta elbüvölt imádottját a paripa hátára feltenni, az urhölgy azonban e fáradságtól megkimélte, a mennyiben alig hogy talpon állt, néhány lépést tett hátra felé, s azután sebes futvást neki szaladt, s a nyeregkápát mind a két kezével megragadva, úgy felpattant a nyeregbe, könnyebben mint valami sólyom, s ülve maradt rajta férfimódra.

— Lánczhordta! kiálta fel Sancho, a mi kissasszonyunk könnyebb a sólyomnál, s a lóra pattanás dolgában tanulhatna tőle a legügyesebb cordovai vagy mejicói ember is. A nyereg hátulján egy lódi-

tással átvette magát s paripáját sarkantyú nélkül is úgy futtatja mint a zebrát; de még az a két udvari kisasszony az se kutya ám; mind úgy rohannak mint a veszedelem.

S csakugyan úgy is volt, mert a mint Dulcinea már a nyeregben ült, a másik kettő is utána rontott s fél mérföldnyinél hamarább még csak hátra sem tekintettek.

Don Quijote szemmel kísérte nyomukat, s midőn már eltűntek előle, oda fordult Sanchohoz e szavakkal:

— Nos, Sancho, mit mondasz hozzá? Üldöznek-e hát engem csakugyan a varázslók? Látod mennyire kiterjed álnokságuk s ellenem forralt haragjok, hogy még attól az élvezettől is meg akartak fosztani, melyet imádottamnak a maga valóságában láthatása nyújthatott volna. Én csakugyan a végre születtem hogy példaképe legyek a megtestesült szerencsétlenségnek, s a célpont és cél tábla melyet a bal sors kitűz magának és nyilait abba lövöldözi. S tudd meg Sancho még azt is, hogy ezek az átkozottak nem érték be azzal, hogy Dulcineámat csupán elváltoztassák, hanem egy ily alacsony és disztelen ábrázatu pór nővé alakították át, sőt még azon tulajdonától is megfosztották, a mi az előkelő urhölgyek sajátja, tudniillik a jó illattól, minthogy mindig ambra és virágok között élnek: mert tudd meg, Sancho, hogy a mikor oda mentem hogy Dul-

cineát felsegítségem párduczára — a mint te mondd, bár én számárnak néztem — olyan fokhagyma szag csapott meg, hogy az orromat szinte hátra tekerte, gyomrom meg majd kiszakadt a helyéből.

— Alávaló czudarok! kiálta fel e szavakra Sancho, ármányos, gonosztevő boszorkányosai! Bár csak úgy láthatnálak mindnyájatokat állatoknál fogva zsinegre füzve mint a sardellákat kopotyujokon. Sokat tudtok, sokat tehetek, de követtek is el sok gonoszt! Beérhettétek volna azzal is, semmire kellők, hogy kegyelmes asszonyom szemének gyönyögeit gubacsosá változtassátok, tiszta arany hajfürtjeit vörös ökör farkaszőre szálaivá, szóval minden kecsességét rútsággá, csak már legalább jó szagát hagyjátok volna meg, erről talán rá jöhettünk volna, mi lappang ez alatt a rút kéreg alatt, bárha az igazat megvallva, én semmi csunyát se láttam, hanem csak a legszebbet, a mit kiváltképen gyönyörűségessé tett egy anyajegy, mely szája fölött jobbról látszik egész bajuszformán s valami hét-nyolcz szálból áll, a mik pirosak mint a szinarany s hosszúságuk több egy arasznál.

— Minthogy az arczon mutatkozó anyajegyek rendszeren szoros összeköttetésben állnak a testen lévőekkel, jegyzé meg Don Quijote, ezen anyajegy következtében Dulcineánál egy másiknak is kell lennie a tomporán az arcz felének megfelelő oldalon; csak hogy a szálak akkora hosszúsága, a mekkorát te mondasz, még is igen nagy lenne anyajegynek.

— S még is, igazán mondhatom nagyságodnak, erősíté Sancho, olyan jól illet neki, hogy kívánat volt rá nézni.

— Meghiszem azt, barátom, viszonzá Don Quijote, mert a természet semmi olyással föl nem ruházta Dulcineát, a mi ne bevégzett és teljes tökéletesség volna; s azért ha száz ilyen anyajegy lenne is rajta a milyet említesz, az nem folt, hanem mind megannyi hold és ragyogó csillag volna. De mondd csak, Sancho, az a mit te megigazitottál s a mit én számárnyeregnek néztem, csak olyan lapos nyereg volt-e vagy hölgynyereg?

— Nem biz az uram, egyik sem, felelt Sancho, hanem kápa-nyereg, de olyan takaróval, a mi megért egy fél országot.

— S oh hogy én mind ezt nem láthattam, Sancho! kiálta fel Don Quijote, még egyszer is mondom, de mondom még ezerszer is, nincsen ember nálam szerencsétlenebb!

Bizony nagy megerötetésébe került a semmirekellő Sanchonak, hogy ily szép szerivel elámított ura ennyi balgaságának hallatára nevetését türtőztesse. Végre aztán sok hasonló szavak váltása után újra felkaptak paripáikra s utra keltek Zaragoza felé, a hová ideje korán el akartak jutni, hogy részt vehessenek amaz ünnepélyekben, melyeket a híres városban évenként tartani szoktak. Mielőtt azonban oda érkeztek volna, sok olyas dolog történt még

velök, a mik mind számos mind új és nagy voltuknál fogva méltók arra hogy megirassanak és elolvas-tassanak, mint továbbad látható is lészen.

XI. FEJEZET.

A bátor Don Quijote különös kalandjáról a Halál udvara kocsijával vagy szekerevel.

Mélységes mélyen elgondolkozva haladt előbbre a maga útján Don Quijote s eszét folytonosan azon a gonosz tréfán jártatá, melyet véle a varázslók üztek, a kik imádott Dulcineáját ama rút képű pórnövé változtatták, s el sem tudta képzelni, mi módon volna lehetséges annak előbbi alakját visszaszerezni; s ezen gondolatokba oly mélyen bele merült, hogy észre sem vette, mikor Rocinante kantárszíja kicsuszott a markából, mire a paripa megérezvén a nyert szabadságot minden lépten-nyomon meg-megállt, hogy jót harapjon a zöld fűből, melynek ama mezőség bőviben volt.

Kábultságából Sancho Panza térítette magához, ki is ekképen szólítá meg:

— Señor, a szomoruságot nem oktalan állatok, hanem az emberek számára teremtették: de, ha az emberek tulságon neki adják magokat a bubá-natnak, akkor ők lesznek oktalan állatokká. Szedje

össze magát, nagyságos uram, térjen magához, fogja meg Rocinante kantárját, viduljon és ébredjen fel, s legyen olyan jókedvű a milyennek a kóbor lovagnak lennie kell. Mi az ördög bántja? Micsoda elcsüggedés ez? Ide haza vagyunk vagy Francziaországban? Hordjon el a sátán minden Dulcineát valahány csak van e világon, mert csakugyan többet ér egyetlen kóbor lovag épsége mint valamennyi elbűvölés meg átváltozás a föld egész kerekiségén.

— Hallgass, Sancho, mondá Don Quijote nem valami nagyon nyájas hangon, hallgass, ismétlem, s ne káromold azt az elvarázsolt urhölgyet, a kinek szerencsétlenségeért én egyesegyedül csak magamat okozhatom; az ő boldogtalansága azon irigységből ered, melylyel a gonoszok én ellenem viseltetnek.

— Magam is azt mondom, viszonzá Sancho, a ki ezelőtt látta és most látja, hol van az a szív a melyik meg ne siratná?

— Te bizvást mondhatod ezt, Sancho, folytatá Don Quijote, mert te eredeti szépségének teljességében láttad, minthogy a varázs arra nem terjedt ki, hogy a te látásodat megzavarja vagy az ő bájait előled elrejtse; egyedül én ellenem s az én szemeim ellen irányúl ez elbűvölés mérgének egész ereje. Hanem mind a mellett valami még is jut eszembe, Sancho, tudniillik az, hogy te rosszul festéd le előttem szépségét, mert ha jól emlékszem, azt mondtad, hogy az ő szemei gyöngyök; már pedig az olyan szem a mely gyöngynek látszik, inkább hal-szem mintsem nőé; míg

nekem részemről az a meggyőződés, hogy Dulcinea szemeinek zöld smaragdoknak kell lenniök, szépmetszésűeknek, két szivárványnyal fölöttük szemöldök gyanánt; azokat a gyöngyöket pedig vedd el a szemektől s illeszd oda a fogakhoz, mert kétség kívül csalódtál, Sancho, és fogait nézted szemeinek.

— Az is meglehet, uram, viszonzá Sancho, mert mi tagadás benne, engem az ő szépsége ép annyira megzavart mint nagyságot az ő ruttsága. Egyébiránt bizzuk ezt a jó istenre, ő tudja mi hogyan történik e siralom völgyében, ebben a mi rosz világunkban a hol alig van valami, a mibe gonoszság, ármány és csalárdság ne keverednék. Van azonban egy, a mi más mindennél jobban bánt, uram, ez pedig az, ha nagyságod valami óriást vagy más lovagot legyőz s megparancsolja neki hogy jelenjék meg a szépséges Dulcinea kisasszony előtt, ugyan mi módon akadhat rá ez a szegény óriás vagy az a szegény szerencsétlen legyőzött lovag? Szinte látom hogyan járnak fel s alá Toboso utczáin mint megannyi madárijesztő, s fütől fától kérdezősködnék Dulcinea kisasszony felől, s ha az utca közepén találkoznának is vele, annyira se ismernének rá mint akár az én apámra.

— Nem lehetetlen, Sancho, viszonzá Don Quijote, hogy a varázs hatása nem terjed ki arra, hogy a legyőzött és megjelenésre kényszerített óriások és lovagok Dulcineát fel ne ismerjék; s majd a legelső egygyelkettővel a kiket legyőzők, próbát is tegyünk hogy vajon látják-e vagy sem, mert majd megparancso-

lom nekik hogy térjenek megint vissza hozzám s adjanak számot e tárgy körül szerzett tapasztalataikról.

— Csak azt akarom megjegyezni, uram, mondá Sancho, nagyon tetszik nekem a mit nagyságod most mondott; ezzel a csselfogással bizonyosan nyomára jutunk annak, a mit tudni kívánunk. S ha úgy fordul, hogy ő csak nagyságod szemei elől van elrejtve, akkor nem ő a szerencsétlenebb, hanem nagyságod; egyébiránt ha Dulcinea kisasszony mind a mellett is jól érzi magát és nincs semmi baja, mi is arra törekedjünk a magunk részéről a mennyire csak lehet; járjunk a mi kalandjaink után s bizzuk az időre a többit, a mely mind az ilyen mind még sokkal súlyosabb nyavalyáknak is legjobb orvosa.

Don Quijote felelni akart Sancho Panzának; azonban egy kocsi akadályoztatta meg, mely az uton most ment keresztül, s olyan különös és furesánál furesább alakokkal volt tele, hogy még képzelni sem lehet különbeket. A ki az öszvéreket kocsis minőségben hajtotta, rút ördög volt. A kocsi egészen nyitott vala minden ernyő s minden kas nélkül. Az első alak, melyet Don Quijote szeme megpillantott, maga volt a halál, emberi ábrázattal; mellette egy angyal foglalt helyet, jókora festett szárnyakkal; emitt egy császár, fején, mint látszék, arany koronával; a halál lábainál a Cupidonak nevezett isten ült, bárha most bekötetlen szemmel, de azért íve,

tegze és nyilai nála voltak; jött velök még egy tetőtől talpig fegyverbe öltözött lovag is, ki azonban nem hordott sem sisakot sem vas süveget, hanem különféle színű tollakkal ékesített kalapot; ezeken kívül még több más meg más képű és öltözetű alakok.

A találkozás egészen váratlan lévén, maga Don Quijote is meg volt némileg lepve, Sanchonak meg épen inába szállt a bátorsága. Don Quijote azonban csakhamar felvidult annak reményében hogy itt valami rendkívüli s veszélyes kalandra lesz kilátás. Ezen gondolattól s azon készségtől ösztönözve hogy bárminő veszedelembé is bele rohan, utját állta a szekérnek s nagy fenszóval és fenyegető hangon kiálta:

— Szekeres, kocsis, vagy ördög, vagy akárki légy is, mondd meg tüstént hogy ki vagy, hová mégy s miféle népet viszz talyigádon a mit az ember hamarább Charon csónakjának vélne semmint valami rendes kocsinak.

Mire az ördög a kocsit megállítván, szeliden így felelt:

— Mi, uram, színészek vagyunk s Angulo el Malo társaságához tartozunk. Ma reggel, minthogy épen egy hete Úrnapjának, ama faluban ott tul a dombon, a »Halál udvara« czimű auto-t játszottuk el, s ma este újra el akarjuk játszani ebben a faluban is mely egészen ide látszik. S minthogy a két hely egymáshoz ily közel van, meg akartuk magunkat ki-mélni a vetkőzés és újra öltözés fáradságától, így

tehát mindnyájan magunkon tartottuk jelmezünket. Az az ifju a halált adja, a másik egy angyalt, ez a nő az igazgató neje, a királynét, a másik egy katonát, emez a császárt, én meg az ördögöt s egyike vagyok az auto legfőbb személyeinek, a mint hogy ezen társaságban az első szerepeket szoktam játszani. Ha nagyságod felőlünk még egyebet is akar tudni, kérdezzen tetszése szerint s én kész leszek mindenre pontosan megfelelni, mert magam lévén az ördög, előttem semmi rejtve nem maradhat.

— Kóbor lovag szavamra mondom, viszonzá Don Quijote, mikor ezt a szekeret megpillantottam, azt képzeltem valami nevezetes kalandra lesz kilátásom; most azonban azt mondom, jó ha az ember kézzel foghatja meg a tüneményeket hogy a csalódást beláthassa. Menjetez isten hírével, jó emberek, játszátok el darabotokat, s ha talán valamiben javatokra válhatok szóljatok bátran, szíves örömmel s egész készséggel megteszem, mert ifjuságomtól fogva mindig szerettem a színészetet s már gyerekkoromban is éltem-haltam a komédiáért.

Még folyt e beszélgetés, midőn a véletlen úgy akarta, hogy a társaság még egy másik tagja is oda érkezzék, a ki bohócnak volt öltözve, s tele aggatva csörgetyűkkel, egy bot végén meg három felfújt marhahólyagot tartott, ki is alig hogy oda jutott Don Quijote mellé, elkezdett a bottal hadonázni; a hólyagokat földhöz pufogatta, s tett olyan bakugrásokat hogy a csörgők zajosan csörömpöltek. Ez a

szokatlan látomány annyira megijeszté Rocinantet, hogy, Don Quijote minden ereje megfeszítése daczára is, fogai közé kapta zabláját s oly könnyűséggel iramodott neki a mezőnek, a melyet az ő csontvázának darabjairól feltenni soha sem lehetett volna.

Sancho látva milyen veszedelemben forog gazdája, hogy mindjárt földre terül, leugrott szamaráról s a mint csak futhatott úgy futott segítségére, mire azonban oda érkezett, már akkor Don Quijote a földön nyult el Rocinanteval egyben, a ki gazdájával együtt maga is földre terült, a mint hogy Rocinante csintalankodása és vakmerősége rendesen mindig ilyen véget szokott érni. Azonban alig hogy Sancho leszállt volt paripájáról, hogy Don Quijote segítségére siessen, az a hólyagpufogató ördög a szamárra pattant s verte a hólyagokkal, mire a csacsi, sokkal inkább a félelem és a szokatlan zaj, semmint az ütések okozta fájdalom miatt, inaszakadtából rohanni kezdett a mezőn s egyenesen a falu irányában, hol a színészek darabjokat el akarták játszani. Sancho mind szamarának nyargalását, mind gazdájának földre terülését látta s nem tudta hamarjában elhatározni, hogy a két baj közül előbb melyiken segítsen; végre azonban, mint hű cseléden s jó fegyvernökön, nagyobb hatalma lett rajta a gazdája iránti szeretetnek semmint a szamarához való ragaszkodásnak, bárha mindannyiszor a hányszor a hólyagokat fensuhogni s aztán szamara oldalára alázuhanni látta, úgy esett neki mintha kést forgattak

volna meg a szívében, s szivesebben eltűrte vala, ha mind ezen ütések a tulajdon szemebogarát érik, mint szamarának akár csak farkaszőre legkisebbik szála-cskáját. Ily folytonos gyötrődés között ért oda Don Quijotehoz, a kinek sokkal rosszabbúl állt a szénája mint maga szerette volna; Sancho felsegité Rocinantera, de aztán tüstént így szóla:

— Nagyságos uram, elvitte az ördög a szamarat.

— Micsoda ördög? kérdé Don Quijote.

— Az a hólyagos, viszonzá Sancho.

— Majd visszاسzerzem én, mondá Don Quijote, rejtőzzék bár véle a poklok legmélyebb és legsötétebb fenekére. Kövess, Sancho, im a kocsi lassan halad, s az eléje fogott öszvérekkel fogom kárpótolni szamarad veszteségét.

— Sohse fáraszsza magát nagyságod, jegyzé meg Sancho, s fékezze haragját, mert ha jól látom az ördög leszállt már szürkémről s ez koczog is már vissza felé.

S csakugyan úgy is volt, mert az ördög készakarva leesett a szamárról, hogy Don Quijotet meg Rocinantet utánozza, s azután ő maga gyalog tartott a falunak, a szamár meg vissza gazdájához.

— Mindazáltal igen is méltó lesz, jegyzé meg Don Quijote, az ördög illetlenségeért a kocsin menő társaság valamelyik tagján boszút állani, akár magán a császáron.

— Verje ki ezt eszéből nagyságod, felelt Sancho, s fogadja el tanácsomat, mely abból áll, soha se kössön

bele komédiásokba, mert azok nagyon ármányos emberek; tudok olyan színészt, a ki két emberölésért jutott tömlöczbe, még is úgy kiszabadult, hogy csak a haja szálát se tudták meggörbiteni. Bizonyosan tudja nagyságod, milyen jó kedvű víg ficzkók, s hogyan be tudják magokat hizelegni, úgy hogy mindenki kedvez nekik, mindenki pártjokat fogja, mindenki segíti, gyámolítja, hát még ha a királyi vagy a szabadalmazott társaságok tagjai, azok mind, vagy legalább nagy része, olyan mint valami herczeg, ha takarosán kicsipik magokat.

— Ha százszor úgy volna is, viszonzá Don Quijote, annak a komédiás ördögnek meg kell lakolnia, bár az egész emberiség fogná is pártját.

S e szavak után a szekér felé rugtatott, mely már egészen közel volt a faluhoz, s rájok kiáltott fenhangon:

— Megálljatok, várjatok, könnyelmű és hejehuja népség, hadd értessem meg veletek, hogyan kell bánni azon szamarakkal és barmokkal, melyek a kóbor lovagok fegyvernökeit szolgálják.

Don Quijote oly harsány hangon kiáltott, hogy a szekérbeliek meg is hallották, meg is értették, s a szavakról azon szándéokra következtetve, melyet a lovag ellenökben táplált, a hálál abban a nyomban leugrott a kocsiról, utána a császár, meg az ördög kocsis és az angyal, de még a királynő és a Cupido isten is. Mindnyájan köveket ragadoztak, és sorba

áltak, hogy Don Quijotet majd oda érkeztekor kavics záporral fogadják.

Don Quijote látva, milyen harczra kész csapatát tömörülnek, hogyan emelik karjokat s mily fenyegető állást foglalnak el, hogy a köveket egész erővel rázúdítsák: Rocinante kantárát visszarántotta s azt hányta vetette fejében, mi módon támadhatná meg őket úgy hogy magát a lehető legkisebb veszélynek se tegye ki. A mig így állt, Sancho is oda érkezett melléje, s látva milyen ügyesen összeillesztett csoporttá alakultak, így szóla:

— Bizony nagy bolondság lenne ebbe a kalandba bele vágni, mert elhiheti nagyságod, hogy az ilyen közápor ellen nincs a világon semmi a mi az embert megvédhetné legfőlebb ha valami ércz harangba bújik bele s abban rejtőzik el. Azután meg azt is figyelembe kell venni, hogy az nem bátorság, hanem valóságos vakmerőség, ha egy magános egyes ember neki ront egy egész hadseregnek, a melyben még a halál is szolgál, a császár maga személyesen viaskodik s úgy a jó mint a rossz angyalok is az ő pártján vannak. S ha mind ennek elgondolása sem indítja nagyságodat arra, hogy békét hagyjon nekik, indítsa legalább az, a mit bizonyosan tudunk, hogy ebben az egész seregben, még ha királyoknak, fejedelmeknek, császároknak látszanak is, nincsen egyetlen egy kóbor lovag se.

— Most találtad el az igazat, Sancho, mondá Don Quijote, a mi szilárdul feltett szándékomtól

eltérít s el is kell térítnie. Nekem nem kell s nem is szabát kardot rántanom, a mint akárhányszor hallhattad is már tőlem, olyasok ellen, a kik nem felütött lovagok, hanem a megtorlás téged illet, ha boszút akarsz állani a szamaradon elkövetett sérelemért, én pedig majd innen segítlek kiáltozással s üdvös tanácsokkal.

— Semmi okunk sincs rá, hogy akárkin is boszút álljunk, uram, jegyzé meg Sancho, már csak azért sem, mert jó keresztyénhez a boszuállás nem illik; majd kiegyezünk mi szamarammal hogy bizza az ő védelmét reám, én pedig azt akarom, hogy békeségben tölthessem napjaimat a mig az ég kedvező kegyelme éltet.

— Ha tehát erre határozta el magadat, te jó Sancho, okos Sancho, keresztyén Sancho, viszonzá Don Quijote, akkor hagyjuk ezeket a barangolókat isten hírével tova menni, mi pedig keljünk jobb és igazibb kalandok keresésére, mert ebből a tájból azt nézem ki, nem leszünk akár háynak s elég csodálatra méltóknak híjával.

S ezzel rögtön megfordította paripáját, Sancho elment szamaráért, a halál pedig egész hadastúl sebtiben felkuporodott talyigájára, s tovább folytatták utjokat. Ily szerencsés véget ért a halál szekerevel történt rettentő kaland, hála Sancho üdvös tanácsának, melyet gazdájának adott, kivel mindjárt más nap egy szerelmes kóbor lovaggal szemben új kaland történt, nem kevésbé meglepő az előbbinél.

XII. FEJEZET.

Azon rendkívüli kalandról, mely a hős Don Quijote s a bajnok Tükrös lovag között történt.

Azon éjet, mely a halállal való találkozás napjára következett, Don Quijote fegyvernökével együtt néhány terebélyes, magas fa árnyában tölté, s Sancho tanácsára falatozáshoz láttak abból a mit a fegyvernök magával hozott szamarán. Vacsora közben Sancho így szóla gazdájához:

— De csak nagy bolond is lettem volna, uram, ha a három csikó helyett azt a zsákmányt választom hírhozásom jutalmául, a mit nagyságod a legelső megtörtént kaland alkalmával ejt vala. Bizony, bizony csak jobb ma egy veréb mint holnap egy tüzök.

— Mindazáltal, viszonzá Don Quijote, ha te, Sancho, nem gátolsz, s én nekik rontok a mint akartam, legalább is a császárné arany koronája s Cupido festett szárnyai estek volna zsákmányodúl, mert tutom isten, erővel is elvettem s kezedbe szolgáltattam volna.

— A komédiás császárokkoronája és fejedelmi pálczája soha sem szokott ám tiszta aranyból lenni uram, viszonzá Sancho Panza, hanem legfőlebb be van futtatva, vagy épen sárga réz.

— Az igaz, jegyzé meg Don Quijote, mert nem szükséges, hogy a szinpadi ékszer igazi legyen, elég ha csak látszik annak s színét viseli, mint maga a színművészet is, a melyre nézve, Sancho, igen szeretném, ha tiszteletben tartanád, következőképen azokat is, a kik a darabokat eljátszszák, valamint a kik költik, mert ezek mind olyan eszközök, melyek az emberi társaságnak igen sok hasznot hajtanak, a mennyiben minden lépten-nyomon olyan tükröt állítanak eléje, melyben az emberi élet cselekedetei a legelevenebb színekben láthatók; s valóban nincs is semmi a mi élénkebben feltárná előttünk mik vagyunk s miknek kellene lennünk, mint a szinpad és a színészek. Avagy mondd: nem láttál-e még olyan szindarabot, melyben királyok, császárok, főpapok, lovagok, úrhölgyek s más egyéb személyek szerepeltek? Az egyik a rablót adja, a másik a csalót, ez a kereskedőt, amaz a katonát, egy másik az okos bolondot, a harmadik a szerelmes bolondot: mikor aztán a darabnak vége van, s a színészek levetik jelmezeiket, egyik olyan mint a másik.

— Ha láttam-e! erősíté Sancho, láttam bizony.

— Ugyanaz történik, lásd, e világ szinpadán és folyása szerint is, folytatá Don Quijote, melyben egyik császár, másik főpap, szóval, a hány szereplő csak lehet valamely szindarabban. Mikor azonban a darabnak vége van, azaz ha vége az életnek: a halál minden szereplőt kivetköztet öltönyéből, mely

őket egymástól megkülönböztette, s akkor aztán a sirban egyenlőkké lesznek valamennyien.

— Pompás összehasonlítás! kiálta fel Sancho, bárha nem olyan új hogy már ezelőtt is akárhányszor ne hallottam volna, mint azt a másikat is a sakkjátékról, melyben minden bábunak megvan a maga különös tisztje míg a játék tart, mikor azonban ezt elvégezték, mindnyáját összedöntögetik, zürik-zavarják s egy zsacskóba töltik mintha csak az életben voltakat sirba tennék.

— Sancho, jegyzé meg Don Quijote, te kezdesz napról napra kevésbbé együgyű s mindegyre okosabb lenni.

— Már hiszen valami csak rám is rám ragad nagyságod okosságából, viszonzá Sancho: lám a terméketlen, sivány földek is termékenyekké válhatnak ha jól megtrágyázzák; ugy értem, hogy nagyságod társalgása volt a trágya mely az én sivány eszem terméketlen földére hullott, a megmunkáló pedig az az idő mióta nagyságodat szolgálom s társaságában élek; így aztán reménylem, hogy majd csak termék én is olyan gyümölcsöket a mikben lesz köszönet s a melyek nem ütnek el azon jó nevelési módtól s nem válnak szégyenére melyet nagyságod az én száraz eszem művelésére alkalmazott.

Don Quijote jót nevetett Sancho kikanyarított nyilatkozatának, s neki magának is úgy látszék, csakugyan van valami a dologban mikor előmenetelről szól, mert néha-néha igazán ugy beszélt hogy

csodálni lehetett, ámbár majd mindig vagy a legtöbb esetben, valahányszor Sancho nagyon fellengzön, udvariasan akart szólni, rendesen az történt hogy együgyüisége sziklacsucsáról tudatlansága mélységébe szokott alázuhanni. Finomságát és emlékező tehetségét azonban kiváltképen a köz mondások idézésében tüntette ki legjobban, melyeket igen sokszor hajoknál fogva czibált oda a hová néha épenséggel nem illettek, a mint erről e történet folyamában akárhány ízben meg lehetett már győződni.

Ilyen és hasonló beszélgetésekben töltötték az éj nagy részét, míg végre Sanchonak kedve kerekedett szeme csapóajtaját lebecsátani, a mint azt szokta kifejezni mikor aludni akart; lenyergelte tehát szamarát s kicsapta a gazdag legelőre. Rocinanteről nem vette le a nyeret, minthogy gazdája szigorúan meghagyta, hogy valahányszor szabad ég alatt időznek s nem fedél alatt töltik az éjszakát, Rocinantet ne merje lenyergelni, így hozván ezt magával a kóbor lovagok által megállapított és hiven megtartott régi szokás; a zablát levenni s a nyeregkapára akasztani, az még megjárta, de a nyeret magát levenni, ments isten! Sancho is ekképen cselekedett tehát s a paripát is ép úgy szabadjára eresztette mind a szamarat, melyek között oly szoros és benső barátság szövődött, hogy apáról fiura fenmaradt annak hire, úgy hogy ezen körülményről egész külön fejezeteket is irt ez igaz történet írója; azonban e hős történet disze és méltósága iránti tekintetből munkájába föl nem vette,

bárha néha ezen elhatározásáról megfélekedzik s leírja hogy a mikor ez a két állat csak szerét tehette mindjárt egymáshoz furakodtak s egymást kölcsönösen vakarták, mikor aztán ebbe belefáradtak vagy megelégtéltek, Rocinante áthajtotta fejét a szamár nyakán, a mi majd fél rőfnyire előre nyult a másik oldalán, s el szoktak ekképen álldogálni mozdulatlanul a földre szögezett tekintettel akár harmad napiglan, vagy legalább is addig a mig indulásra nem nógatták vagy az éhség táplálék-keresésre nem kényszerítette. Azt is mondják hogy a szerző egyik iratában a két paripa barátságát Nisus és Euryalus, Orestes és Pyladeséhez hasonlítja; s ha ez igaz, csakugyan elképzelhető mily nagy lehetett egymáshoz ragaszkodásuk, s mennyire megszegyeníti az embereket a kik a barátságban igen gyakran oly nagyon ingatagok. Ép azért mondja is a vers:

Nincs barátja a barátnak
És a nádszál dárda lesz mind;

a másik pedig:

Tüske a barát barátnak;

és ne is vélje senki, hogy a szerző talán nagyon is nagy tulságba ment, midőn ezen állatok barátságát az emberekével hasonlította egybe: mert az emberek az oktalan állatoktól sok hasznos intést kaptak, sok fontos dolgot tanultak, mint például a gólyától a klisztirt, a kutyáktól a hányást és a háladatosságot, a

darvaktól az éberséget, az elefánttól a becsületességet s a lótól a ragaszkodó hűséget.

Sancho végre egy paratölgy tövében elaludt, Don Quijote pedig egy terebélyes bükk alatt szenderült el; azonban kevés idő mult el még, midőn háta mögött valami nesz hangzék a mi felébreszté. Meglepve talpra ugrott s csupa szem-fül lett hogy a hang irányát fölfedezze, s ime látta hogy két lovas okozta e zajt, kiknek egyike leszállván nyergéből így szóla a másiknak:

— Szállj le, barátom, kantározd le a lovakat, mert a mint látom itt elegendő mezőt találnak s e táj csendje és magánya egyszersmind az én szerelmes elmélázásomra nagyon alkalmas.

Ezt kimondani s a füre leheveredni egy pillanat műve volt, s a mint letelepült, fegyverzete megcsörrent, a miből Don Quijote azonnal világosan azt következteté hogy az érkezettnek kóbor lovagnak kell lennie. Rögtön oda is ment a még egyre alvó Sanchohoz, megrázta karjánál fogva, s nem csekély fáradsággal végre magához térítvén, halk hangon ezt susogta feléje:

— Sancho barátom, kalandunk lesz.

— Adja isten hogy jó vége legyen, viszonzá Sancho, s merre van, señor, az a kaland kisasszony ő nagysága?

— Merre, Sancho? mondá Don Quijote, emeld föl szemeidet és nézz körül s egy kóbor lovat fogsz a földön fekvé látni, a ki — ugy sejtem — nem

lehet valami vidám hangulatban, mert láttam mihelyt leszállt lováról mindjárt a földre henteredett, lefekében pedig fegyverzete megcsörrent.

— Miből következteti már most nagyságod hogy itt kalandra van kilátás? kérdé Sancho.

— Nem azt akartam én mondani, viszonzá Don Quijote, hogy ez már maga kész kaland, hanem csak kezdete annak, mert a kalandok szokás szerint így támadnak. De hallgass csak, úgy látszik valami lantot vagy cziterát hangol, s köhentéseiből s torka köszörüléséből azt lehet következtetni hogy valami énekbe akar belekapni.

— Igaz lelkemre mondom, úgy van, jegyzé meg Sancho, bizonyosan szerelmes lovagnak kell lennie.

— Egyetlen egy kőbor sincs a ki szerelmes ne volna, mondá Don Quijote, de hallgassuk meg, s majd vonhatunk a fonálról gondolatai gombolyagára következtetést, ha ugyan énekel, mert a szívnek teljességéből szól a nyelv.

Sancho szeretett volna urának még válaszolni, azonban az Erdő lovagjának hangja, mely nem volt sem igen jó sem igen rossz, megakadályoztatta szándékában, s mind a ketten oda figyelve a következő éneket hallották:

S z o n e t t.

Oh mondd ki, drága hölgyem, hogy mi kell:
S a mit hivedtül óhajod kívánt,

Én azt tekintem törvényem gyanánt
S nem térek attól semmiben sem el.

Ha kell, hogy némán türve kínomat
Meghaljak : ugy vedd, már beteljesült ;
Avagy, ha róla dal kell, lelkesült :
Dalomhoz szót maga szerelmem ad.

Merő ellentétekből állok én :
Viasz vagyok, lágy, s gyémántkő, kemény ;
S egészen Ámornak hódol szívem.

Im itt hived kemény s lágy kebele :
A mit kívánsz, te vágd vagy ird bele,
S én esküszöm, megörzöm azt hiven.

Énekének egy a sziv mélyéről fakadó jajkiál-
tással vetett véget az Erdő lovagja s azután nem so-
kára bánatos, kesergő hangon így szöla :

— Oh te a világ legszebb és leghálátlanabb
asszonya ! Lehetséges-e, fenséges Casildea de Vanda-
lia, hogy te beleegyezzél abba, hogy ezen te fogoly
lovagod szakadatlan vándorlásokban s keserves és
kínos fáradaľmakban emészsze és fogyasztsa életét ?
Nem éred-e bé azzal, hogy már kivívtam, hogy téged
hirdessenek a világ legszebb asszonyának mind Na-
varra, mind Leon, mind Tartesia, mind Castilia,
mind végre la Mancha minden lovagjai ?

— Ez ugyan nem igaz, jegyzé meg e szavakra
Don Quijote, mert én is la manchai vagyok, s ezt soha
sem állítottam s nem is állíthattam volna, de szabad

se lenne vallanom azt, mi az én hölgyem szépségének rovására történnék; láthatod már, Sancho, hogy ez a lovag félre beszél. Azonban hallgassuk csak, talán majd kimerítőbben is nyilatkozik.

— Szent hogy megteszi, jegyzé meg Sancho, mert a mint látszik úgy neki veselkedett hogy egy hónapig se akarja abba hagyni a panaszkodást.

Ez azonban nem így történt: mert alig hallotta meg az Erdő lovagja hogy körülötte valaki beszél, panaszát azonnal félbeszakasztva talpon termett s nyájjas, csengő hangon felkiálta:

— Ki jár ott? ki az? valami boldog, vagy inkább boldogtalan talán?

— Boldogtalan, viszonzá Don Quijote.

— Akkor tehát lépjen közelebb, mondá az Erdő lovagja, s legyen meggyőződve róla hogy magához a megtestesült búbánathoz és szomorúsághoz lépett.

Don Quijote látván mily gyengéd, udvarias feleletet kap szavaira, oda ment s vele együtt nem különben Sancho is.

A panaszkodó lovag karon fogta Don Quijotét s így szóla hozzá:

— Üljön le ide lovag ur, mert hogy nagyságod valóban az, még pedig a kóbor lovagságot folytatók rendjéből való, ezt már azon egy körülményből is bizvást merem következtetni, hogy itt e helyen találtam kegyedet, a hol egyedüli társasága a magány és a derült boltozat, melyeknél a kóbor loagnak természetesebb ágya és hajléka sehol sem lehet.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Igen, én azon lovagrendhez tartozom melyet nagyságod említ; s habár szívemben bú, gyász és bánat tanyáznak is, mindazáltal a részvét nem tűnt el onnan, hogy mások boldogtalanságában ne akarnék osztozni. Azon dalból, mit az imént hallottam, azt vettem ki hogy nagyságod boldogtalanságát a szerelem okozza, vagy is más szavakkal azon hálátlan szépség a kiknek nevét panaszos kifakadásában említette.

De a mikor e szavakig jutottak, már akkor egymás mellett ültek a kemény földön, s oly szép barátságos megegyezésben, mintha nem is ők volnának azok, a kik a hajnal hasadtával egymás koponyáját készültek hasítani.

— Ha nem csalódom, kérdé az Erdő lovagja Don Quijotét, nagyságod talán szerelmes, lovag ur?

— Fájdalom az vagyok, viszonzá Don Quijote, bár a nemes indulatokból eredő szenvedéseket inkább égi kegyelemnek semmint szerencsétlenségnek lehet tekinteni.

— Szent igaz, viszonzá az Erdő lovagja, csak hogy a közöny megzavarja eszünket és értelmünket, s boszúállásnak látszik ha gyakran keserít.

— Az én hölgyem irántam soha közönnyel nem viseltetett, jegyzé meg Don Quijote.

— Nem bizony, erősíté Sancho, a ki ott állt mellette, mert a mi kegyelmes asszonyunk szelidebb a báránynál s olyan puha mint az irósvaj.

— Ez fegyvernöke önnek? kérdé az Erdő lovagja.

— Az, viszonzá Don Quijote.

— Soha se láttam még olyan fegyvernököt, jegyzé meg az Erdő lovagja, a ki szóra merté volna nyitni ajkait ott, a hol ura beszél; legalább az enyim ugyan nem, a ki van akkora mint az apja, de azért rá nem lehetne bizonyítani semmi áron, hogy valaha megszólalt volna ott a hol én beszéltem.

— Már én bizony, lelkemre mondom, beszéltem, de beszélek is akárki fia előtt, jegyzé meg Sancho, még a. . . . De hagyjuk, jobb lesz ha nem piszkáljuk.

Az Erdő lovagjának fegyvernöke karon fogta Sanchot s így szóla hozzá :

— Jerünk mi oda, a hol lovászosan elbeszélgetünk mindenről kényünk kedvünk szerint; s hagyjuk itt ezeket a mi gazdánk urainkat, hadd mutassák ki egymásnak a foguk fehérét s hadd beszéljék el hegyiről tövire kibe-mibe szerelmesek, s tudom isten ott éri őket a reggel is s még mindig lesz beszélni valójok.

— Ám legyen, isten neki, mondá Sancho, én pedig elbeszélem kegyelmednek ki vagyok mi vagyok, hogy ám kegyelmed ítélje meg, beválok-e a bőbeszédü fegyvernökök csapatába.

Ezzel aztán a két fegyvernök félre vonult s közöttük épen olyan mulatságos párbeszéd eredt meg mint a milyen komoly a gazdáik között.

XIII. FEJEZET.

Az Erdő lovagjával történt kaland folytatása, azon okos, új és mulatságos párbeszéddel egyben, melyet a két fegyvernök folytatott.

Lovagok és fegyvernökök külön váltak tehát, s ezek életök folyását beszéltek el egymásnak, amazok pedig szerelmöket; a történet azonban előbb a cselédek párbeszédét mondja el s azután nyomban uraiké következik; ekkép tehát azt mondja, hogy a mint a csatlósok kissé félrebb vonultak uraiktól, az Erdő lovagjának fegyvernöke így szóla Sanchohoz:

— Bizony csak fáradságos élet ez a mi életünk, pajtás uram, kik kőbor lovagok mellett szolgálunk fegyvernökök gyanánt; mi csakugyan a mi arcunk verejtékével eszszük kenyerünket, a mi az egyik átok, melylyel a teremtő Ádám apánkat megátkozta.

— De még azt is bátran hozzá tehetjük, jegyezze meg Sancho, hogy egészen hideg vette testtel eszszük, mert áll-e ki akár ki fia több hideget vagy meleget mint a kőbor lovagság nyomorult fegyvernökei. Egyéb-iránt még ez csak hagyján ha van mit ennünk, mert ha van még egy-két karaj, még ugy türhető a baj; de van ám aztán arra is akárhányszor eset, hogy két-három napig egyéb betevő falatunk sincs reggelire mint a fuvalló szél.

— Mind ezt el lehet hordozni, és elhordozásán segíteni, mondá az Erdő lovagjáé, ha a jutalom reménye kecsegtet; már pedig ha csak a kőbor lovag, a kinek az ember szolgál, nem szerfölött szerencsétlen, fegyvernökét rövid idő alatt csak igen meg szokta ajándékozni valami sziget kormányzóságával vagy valami tisztességes grófsággal.

— Én, veté közbe Sancho, több ízben mondtam már gazdámnak hogy megelégedném valamely sziget kormányzóságával; ő meg oly nemes szivü s oly bőkezü hogy igen számos és különböző ízben meg is ígerte.

— Én, mondá az Erdő lovagjáé, beérném szolgálatom fejében valami kanonoksággal is, s gazdám ezt már meg is ajánlotta.

— Ugyan ugy-e? mondá Sancho, akkor hát pajtás uram gazdája valami kőbor szerzetes-lovag nemde, s így ajánlhat hü cselédjének e fajta jutalmat; az én uram egészen világi ember; de azért még is nagyon jut eszembe, hogy voltak olyan okos emberek is, csakhogy azt tartom annál rosszabb mulatsuak, a kik minden áron arra akarták rábeszélni hogy legyen érsekké; ő azonban csak császárrá kívánt lenni, pedig akkor majd alig tudtam hova lenni attól való féltében hogy utóbb még is kedve szottyan és felcsap egyházi embernek; már pedig erre a pályára nekem nincsen semmi hajlandóságom, mert hogy az igazat megvalljam pajtás uramnak, bárha így kívülről magam is csak embernek látszom, de

már a mi az egyház dolgát illeti, ahhoz hat ökörvagyok.

— Már pedig abban az egyben pajtás uram igazán csalódik, viszonzá a másik, mert nem minden szigetkormányzóság jó fajta ám, az egyik nagyon terhes, a másik igen sovány, a harmadik meg szörnyü keserves, s végre még a legrendesebbel s a legjövedelmebbel is annyi teher és alkalmatlanság jár együtt, hogy ezek alatt majd leroskad az a szerencsétlen a ki azt a terhet elvállalja. Sokkal többet érne, ha mi, a kik ezt az átkozott szolgálatot folytatjuk, a magunk házába vonulhatnánk vissza s ott aztán olyan kellemes foglalatosságokkal töltenék időnket mint például vadászat vagy halászat: mert ugyan van-e a világon olyan ágról szakadt fegyvernök a kinek legalább is egy paripája s egy pár agara, ugy szinte egy horga ne lenne a mivel oda haza magát jól elmulathatja.

— Nekem van ez mind, mondá Sancho, az igaz hogy lovam nincs ugyan, hanem van olyan egy számaram, a mely két annyit ér mint a gazdám paripája, s itt sülyedjek el, ha isten ugy akarja, ebben a nyomban, ha cserélnék vele, még ha uram négy mérő zabbal toldaná is meg ráadásul. Pajtás uram talán tréfára véli hogy én olyan nagyra szabom szürkém árát, mert hát számaramnak szürke a szine; agár dolgában se lesz fenakadás, mert van az a mi farkunkban annyi mint a tarka kutya, s annál jobb szeretem a nyulat ha más fogja meg a számomra.

— Igaz lelkemre mondhatom, pajtás uram, vevé át a szót megint az Erdő lovagjának fegyvernöke, nekem csakugyan az a szándékom, hogy farba rugom ezeket a lovagos bolondságokat, haza megyek szülő falumba, s nevelgetem három gyermekecskémet, a kik olyan szépek mint az igaz gyöngy.

— Nekem is van kettő olyan, mondá Sancho, hogy bátran bemutathatnám akár magának a pápának is, különösen a leányom, a kit ha isten is úgy akarja, grófnévá akarok tenni, édes anyja akárhogy ellenezze is.

— S hány esztendő ez a kisasszony a ki grófnévá készül lenni? kérdé a másik fegyvernök.

— Ugy tizenöt esztendő körül van, ha kettővel nem több vagy kevesebb, mondá Sancho, de akkora mint valami lándsa, olyan fris mint a tavaszi reggel s van olyan ereje mint valami jó béresnek.

— Mind olyan tulajdonság, jegyzé meg az Erdők lovagja fegyvernöke, a mikkel nem csak grófnévá lehet, hanem akár a zöld erdők nymphájává is! Szajha fattya szajhája, milyen ereje lehet a czudarnak!

A mire Sancho meglehetősen neheztelőleg így válaszolt:

— Nem szajha biz az, meg az anyja sem volt, de nem is lesz azzá egyikök sem, ha isten úgy akarja, a mig én élek; s kegyelmed is jobban megrághatná a szót, ha már egyszer kóbor lovagok között nevelkedett, a kik magok a megtestesült becsület-tudás; az ilyen kifejezéseket kikérem magamnak.

— Ejnye be kevésbé tudja pajtás uram, mondá az Erdők lovagjának fegyvernöke, hogy az ember hogyan szokta kifejezni dicséretét. Hát nem tudja hogy ha a bikaviadalon a lovag valami jó lándsádöfést ejt a bikán, vagy általában ha valaki dolga jól sikerül, a köz nép csak igen úgy szokta mondani: ejnye adta szajha fattya, ezt ugyan jól nyélbe sütötte; s a mi ebben megszólásnak látszik, az épen a fő-fő dicséret. S jobb ha kitagadja kegyelmed fiát lányát mindenből, ha nem végzik dolgukat úgy, hogy szüléik részéről ilyen dicséretre érdemesek ne legyenek.

— Ki is tagadnám, viszonzá Sancho, csak hogy ilyen módon s ilyen okoknál fogva, pajtás uram, nekem meg gyermekeimnek és a feleségemnek egy egész sereg szajhaságot varrhatna a gallérunkhoz, mert azoknak minden tettük-vettük méltó ilyen dicséretre; hogy pedig én újra megláthassam őket, kérem istent szabadítson meg a halálos bűnből, más szavakkal ebből a fegyvernöki veszedelmes szolgálatból, a melybe másodszer is bele állottam, mire egy száz arannyal megtömött zsacska csábított és ösztökélt, a mit a Sierra-Morena bensejében találtam egykor, s azóta az ördög jobbra-balra, előttem s mögöttem mást se mutogat mint mindig csak egész zsák aranyat, úgy hogy minden lépten-nyomon úgy látszik, csak a kezemet kell kinyújtanom érte, hogy magamhoz ragadjam, haza vigyem, kiadjam kamatra, huzzam a jövedelmet s úgy éljek mint valami kis ki-

rály. Valahányszor erre gondolok, mindjárt megkönnyebbül s elviselhetővé lesz minden terhem s fáradalmam, a mit a mellett a félkegyelmű gazdám mellett szenvedek, a kiről jól tudom hogy több van benne a bolondból mint a lovagból.

— Azért tartja a példabeszéd is: kinesszeretetet zsákokot repeszt. Ha pedig már a bolondok forognak szóban, tudom hogy az én gazdámnál nincs nagyobb bolond a világon, a kiről csakugyan el lehet mondani: »másnak ügye-baja pusztítja el a szamarat.« Mert az én uram kapja magát s maga áll be bolondnak hogy megtalálja egy másik lovag esztét a ki elvesztette; ezt keresi hegyen-völgyön, már pedig nem tudom, lesz-e benne köszönet ha megtalálja.

— Talán szerelmes?

— De még mennyire! viszonzá az Erdő lovagjának fegyvernöke, egy bizonyos Casildea de Vandaliába, a kinél kegyetlenebb és keményebb szívű asszony tudom nincsen a teremtett egész világon. Gazdám egyébiránt nem csak ettől a kegyetlenségtől sántult meg, van neki még egyéb furfangosság is a begyiben, a mit rövid idő alatt majd kitálal.

— Lám, a lónak négy lába van, még is megbotlik, jegyzé meg Sancho, más háznál is csak főznek babot, de nálam mindjárt egész üsttel; több uti társas kenyeres pajtása van a bolondságnak mint az okosságnak; de ha igaz, a mit a példabeszéd tart, ha van ki a bajban társunk már ez is vigasztalásunk: akkor én bizvást vigasztalhatom magamat pajtás

urammal, hogy szintolyan urat szolgál, a ki csak olyan bolond mint az én gazdám.

— Bolondnak bolond az, de a mellett bátor, folytatá a másik, s ravaszsága talán még bolondságánál s bátorságánál is nagyobb.

— Már ebben az enyim nem egyez meg veled, viszonzá Sancho, mert abban ugyan csak nincs egy szikra ravaszság se; ellenkezőleg, olyan jámbor mint a birka; nem árt az senkinek, inkább mindenkinek a javát akarja, nincs benne semmi rozszakarát; akármi gyerek is elhithetné vele fényes délben hogy éjjel van. S épen ezért az együgyűségért úgy szeretem mint a lelkeket s nem tudok megválni tőle akár mennyi bolondságot csinál is.

— Mind a mellett, pajtás uram, mondá a másik, ha a vak vezeti a világtalant, utójára mind a ketten verembe esnek. Jobb lesz nekünk annak idejében tovább állani innen, visszatérni a magunk háza tájára, mert nem jár ám mindig jól a ki mindig kalandot keres.

Sancho már egy ideje mind gyakrabban meggyakrabban sűrű nyálat köpködött, s úgy látszott hogy a torka nagyon ki van száradva; mihelyt a figyelmes erdei fegyvernök észre vette, azonnal így szólt hozzá:

— Ugy látszik annyit tereferéltünk, hogy már a nyelvünk is a szánk padlásához tapad; de van énnekem egy locsolóm a nyeregkápára akasztva, a mi nem épen megvetendő.

S ezzel kis időre távozott, de csakhamar vissza

térvén jó nagy kulacs bort hozott magával, azon kívül majd fel rőf hosszú pástétomot, a mi csakugyan nem nagyítás, mert akkora fehér tengeri nyul volt benne, hogy a mint Sancho megtapintotta, nem is valami kis fia-gidának, hanem valóságos kecskebaknak nézte.

— S pajtás uram ilyesmiket is szokott magával hordani? kérdé Sancho, mind ezek láttára.

— Hát hogy ne? viszonzá a másik, hiszen talán csak nem álltam be olyan éhenkórász fegyverhordozónak, a ki kenyéren meg vizen tengődik? Jobban el van látva az én éléstáram mindenfélével nyeregkápámon mint akár melyik generálisé mikor táborba készül.

Sancho ugyan nem sokat kérette magát, hanem tüstént hozzá látott s nyelt a sötétben akkora falatokat mint az öklöm.

— Már az igaz hogy pajtás uram csakugyan hű és derék fegyvernök, mondá Sancho, maga a jóság, szivesség, emberség-tudás és becsületesség; már ez a lakoma is tanusítja, a mely ha nem került is babonáság útján ide, majd úgy látszik hogy ide lett varázsolva. Ehhez képest én bizony szegény koldus vagyok, a kinek tarisznyájában egyéb sines valami kevés kis sajtnál, de még az is oly kemény hogy be lehetne zuzni vele akár melyik óriás fejét. A sajton kívül valami négy tuczat szentjános-kenyér fityeg ott ugyanannyi dió meg mógyoró társaságában, minek mind az uram szükmarkusága az oka, meg aztán azon meggyőződése, hogy a lovagrend törvénye azt tartja, hogy a kóbor lovagnak egyébbel sem szabad táp-

lálkoznia mint aszalt gyümölcsessel meg mezei gyökerekkel.

— Igaz hitemre mondom, pajtás uram, viszonzá az erdei csatlós, az én gyomrom ugyan nem érné be papsajttal, vaczkorral meg erdei gyökérrel. Tartsák meg ezt magoknak lovag törvényeikkel és szabályukkal gazdáink, s egyék meg ha akarják; én bizony a nyeregkápára akasztva mindig hordok magammal hideg pecsenyét, meg ezt a kulacsot, a melylyel olyan jó barátságban élünk, s én ugy szeretem hogy napjában ezerszer is megölelem, megcsókolom.

S ezzel aztán oda nyujtotta Sanchonak, a ki szájához emelé és szitta, szitta egyre, ugy hogy majd egy óranegyedig vizsgálta a csillagokat, s mikor aztán elvégezte az ivást, lehajtotta fejét féloldalt s nagyot fohászkozva így szólott:

— Jaj a szajhafattya czudar bora, de katholicus!

— No lám, jegyzé meg az Erdő lovagjának fegyvernőke a mint Sancho szajhafattyát meghallotta, ugy-e pajtás uram is ugy dicsérte meg a boromat hogy czudarnak mondta?

— Már, válaszolt Sancho, be kell vallanom, csakugyan elismerem, igazán nincs benne semmi sértő, ha az ember szajha fattyának mond valakit, csak hogy abból a szándékból, hogy meg akarja dicsérni. De a Krisztus szerelmére kérem, pajtás uram, ugy-e ez a bor ciudad-reali?

— Ez már aztán borismerő! kiálta fel az erdei csatlós, persze hogy oda való termés, s nem is mai gyerek.

— Az igaz hogy helyre egy bor, folytatá Sancho, de hát reményilem, pajtás uram csak tart is olyan embernek hogy a bort meg tudom a bortól különböztetni. Van én nekem a borismerésre olyan helyes természetes ösztönöm, pajtás uram, hogy csak a pusztaszagáról is megmondom én hol termett, mi fajta, milyen izü, hány esztendős, hányszor kell lefejteti, egy szóval mind azt, a mi borról csak mondható. Ezen azonban nincs mit csodálkozni, mert volt az én családomban, apai részről két olyan borismerő, a kikenél különbet la Mancha sok számos éven át sem ismert. Nagyobb igazság okáért elmondom, hogy mi történt egyszer ezekkel. Bort kóstoltattak velök egyszer egy hordóból, s arra kérték, mondják meg, hogy izlik nekik, jó-e, rossz-e, van-e, nincs-e valami hibája? Az egyik csak a nyelve csucsát mártotta bele, a másik csupán megszagolta. Az első azt mondta hogy a bornak vas ize van; a másik meg azt hogy bőr szaga. A kié a bor volt az váltig állította hogy az ő hordója mindig ilyen tiszta meg olyan tiszta, s nincs rá eset hogy olyasmit kevertek volna valaha borába a mitől ennek vas ize vagy bőr szaga lehetett volna. De a két borismerőnek hijába beszélt, azok csak nem tágitottak egy hajszálnyit sem. Idő multával eladták a bort, s mikor a hordót kimosták, egy piczi kis kulcsot találtak benne keskeny kis szijra kötve; ebből

is láthatja hát pajtás uram, hogy a ki ilyen családból származott, az bátran elmondhatja ilyes dolgokban a maga véleményét.

— Épen azért mondom, szólt a másik, jobb lesz nekünk ha a kalandozást abba hagyjuk s ha otthon megvan a kenyerünk ne járjunk másutt kalács után, hanem térjünk haza a magunk kunyhójába, ott is megtalál a jó isten ha úgy akarja.

— Már a mig uram Zaragosát meg járja, még addig vele maradok, azután majd meglássuk.

A két jó csatlós addig beszélgetett s addig szopogatta a csutorát, hogy utoljára is az álomnak kellett nyelvöket lekötnie és szomjukat csillapítania, mert hogy ezt egészen elolthassa, arról még csak álmodni sem lehet. Így aztán a majd egészen kiürült kulacsot mind a ketten kezökben tartva, szájokban a félig megrágott utolsó falattal szépen elaludtak mind a ketten, s mi egy ideig magokra is hagyjuk, s azt készülünk elmondani, mi történt ez alatt az Erdő lovagja és a Bús képü között.

XIV. FEJEZET.

Az erdő lovagjával történt kaland folytatása.

A történet azt mondja, hogy társalgásuk folyamában az Erdő lovagja a többi között így szóla Don Quijotehoz:

— Szóval, lovag ur, ki kell mondanom hogy a sors vagy talán helyesebben saját választásom indítására beleszerettem a páratlan Casildea de Vandaliába; páratlannak mondom pedig, minthogy csakugyan az, akár teste magasságát, akár állása vagy szépsége nagyságát tekintsük. Ez az említett Casildea tehát azzal viszonzá hódolatomat s érte való rajongásomat, hogy úgy bánt velem mint Herculessel mostohája, mind több meg több veszedelmesnél veszedelmebb dolgok végzését bizta rám, s valahányat csak szerencsésen elvégeztem, mindig újabbat tűzött ki, azon ígérettel, hogy a következőnek szerencsés befejezésével én is óhajtott czélomat érem. Így aztán annyira felszaporodott ez a sok teendő, hogy csakugyan se szeri se száma, sem én nem tudom melyik lesz a legvégső hogy az legyen forró ohajtásom teljesülésének kezdetévé. Egyszer azt kívánta tőlem, hívjam ki párbajra azt a sevillai hires óriás leányt, a Giralrát*), a ki oly kemény s erős mintha ércből volna öntve s a nélkül hogy helyéről valaha távoznék, még is a legingatagabb a legállhatatlanabb hölgy a világon. Jöttem, láttam s győztem, és Giralrát megfékeztem, s mozdulatlaná tettem (minthogy a szél egy hétnél tovább mindig éjszokról fújt). Más alkalommal meg az volt a kívánsága mázsáljam meg a guisandoi ősrégi ha-

*) A Giralda szélkakas vagy szélvitorla Sevilla egy régi tornyán; ércből van öntve s a diadal istenasszonyát ábrázolja. Magassága $4\frac{1}{2}$ spanyol rőf, sulya pedig — állítólag — 28 mázsa.

talmas kőbikákat *), a mi inkább napszámoshoz nem pedig lovaghoz illő munka. Máskor megint azt parancsolta, ugorjam alá a cabrai örvény fenekére, a mi halatlan és borzasztó veszedelem! s tudósítsam körülményesen a felől, mit zár e sötét mélység magába? Giralrát megállítottam, a guisandoi bikákat megmértem, a cabrai örvénybe bele ugrottam s mélységének titkait földérintettem; de azért az én reményim most is csak holt remények, az ő közönye s szeszélyessége pedig még egyre élő közöny és folytonos szeszélyesség. Végre legutóbb azt követelte, járjam be Spanyolország minden tartományát s kényszerítsek az ezekben barangoló minden kóbor lovagot annak bevallására, hogy minden élő szépségek között ő a legnagyobb szépség s hogy én vagyok a világ legszerelmesebb s leghősebb lovagja. Ezen kívánságának hódolva, összejártam már Spanyolország nagy részét, legyőztem akárhány lovagot a kik elég vakmerők voltak hogy ellent mondjanak. A mire azonban a legbüszkébb vagyok, s a mit legfőbb dicsőségemnek tekintek, az hogy párbajban legyőztem azt a nagyhirű lovagot, Don Quijote de la Manchát is, s kicsikartam belőle azon vallomást, hogy az én Casildeám szebb mint az ő Dulcineaája. Ezen egy dialomat úgy tekintem, hogy abban a világ minden más lovagját legyőztem, mert ez az említettem Don Quijote csakugyan legyőzte mindnyáját, ha tehát én

*) Guisandoban, Castiliában. Állítólag a rómaiak korából maradt emlékek.

meg ő rajta diadalmaskodtam, az ő hire, neve di-
csősége mind átszállott én reám.

S annál nagyobb a győztes diadalma,
Mennél nagyobb a meggyőzött hatalma;

ugy hogy az említett Don Quijote számtalan hős
tette most már mind az enyim s mind nekem tulaj-
donítják.

Don Quijote alig tudott hová lenni bámulatá-
ban az Erdő lovagja szavainak hallatára, százszor
meg akarta hazudtolni s már a nyelve csúcsán volt
hogy szemébe mondja: hazudik; mindazáltal még
csak türtőztette magát a mennyire lehetett, hogy az
majd saját nyilatkozatával legyen kénytelen beval-
lani hazugságát, s végre nyugodt hangon így szóla
hozzá:

— Hogy nagyságod, tisztelt lovag ur, Spanyol-
ország, de sőt az egész világ kóbor lovagjainak leg-
többjét legyőzte, az ellen nincs semmi kifogásom, de
hogy Don Quijote de la Manhát legyőzte volna, már
azt kétségbe kell vonnom, meglehet hogy más valaki
volt a kit annak tartott, bárha nem sok van olyan a
ki hozzá hasonlítana.

— Hogyan lehet ezen kételkedni? kiáltá fel az
Erdő lovagja, az égre, a mely bennünket borít, arra
mondom, hogy én Don Quijotéval küzdöttem, legyőz-
tem és maga megadására kényszerítettem. Ő magas

termetű, sovány képű, csontos, szikár ember, haja már deresedik, orra kissé görbült sasorr, s alatta nagy, fekete kajla bajuszt visel, barangolásában a Búsképű lovag nevet vette föl s fegyvernőke gyanánt egy paraszt ember jár vele a kit Sancho Panzának hívnak. Ő maga egy hires hadi ménnek, Rocinantenak hátát nyomja s kantárát kormányozza, végre pedig szive hölgye gyanánt egy bizonyos Dulcinea del Tobosot imád, a kit előbb Aldonza Lorenzonak hívtak, mint a hogy az enyimet is Casildea de Vandaliának hívom, mert a neve Casilda, származására nézve pedig andaluciai. Ha még ez sem elég igazságom hitelére, itt ez a kard, a mely majd hitelt szerez még magával a hitetlenséggel szemben is.

— Csillapuljon, lovag ur, mondá Don Quijote, s hallgassa meg a mit mondani akarok. Tudnia kell nagyságodnak, hogy az említett Don Quijote nekem az egész világon legbensőbb barátom, elannyira, hogy majdnem azt mondhatom róla úgy szeretem mint tulajdon magamat, s azon kimerítő és pontos leírás után melyet felőle nyujtott, csakugyan azt kellene hinnem hogy ő maga volt az, a kit kegyed legyőzött; más részről azonban szemmel látható és kézzel fogható előttem, hogy az semmi szín alatt sem ő lehetett, ha csak úgy nem történt, hogy igen sok varázsló lévén ellensége, különösen egy a ki folytonosan üldözi, netalán ezek valamelyik ölté fel az ő alakját s győzette le magát, hogy megfoszsza azon nagy hírétől, melyet számára kitűnő hős tettei az is-

mert föld egész kerekiségén megszerezték és megteremtettek. Ennek bizonyosságára pedig még azt is felhozhatom, hogy ime alig harmad napja ugyancsak e varázslók a bájos Dulcinea személyét és alakját is átváltoztatták közönséges rút pór leánynyá; meglehet tehát hogy így varázsolták el Don Quijotet is. S ha még ez mind nem elég, hogy nagyságotat állításom igaz volta felől meggyőzzem, ime itt áll Don Quijote maga személyesen, a ki ez igazságot kész fegyverrel is megvédeni, gyalog vagy lóháton vagy a mint kegyednek kedve tartja.

S e szavaknál Don Quijote egész hosszában fölegyenesedék, kezét kardja markolatára vetette s várta mire határozza el magát az Erdő lovagja.

Ez pedig ép oly nyugodt hangon így válaszolt:

— A ki meg szokott fizetni, azt a zálog nem búsítja; a ki önt, señor Don Quijote, elvarázsolt alakjában már egyszer legyőzte, kecsegteti magát azzal a reménnyel, hogy majd legyőzi másodszer is, saját maga valóságában. Minthogy azonban nem járja, hogy a lovagok a magok baját éjnek idején végezzék mint a tolvajok és utonállók, várjuk be a hajnal hasadtát, hogy a nap is tanuja legyen küzdelmünknek; feltétel gyanánt csak azt szeretném kikötni, hogy a vesztes fél köteles legyen a győztes minden kívánságát beteljesíteni, a mennyiben ez a kívánság a lovagilledelemmel nem ellenkezik.

— Teljes tökéletesen beleegyezem mind e föltételbe mind a megállapodásba, mondá Don Quijote.

S azzal oda mentek fegyvernőkeikhez, a kik még most is javában hortyogtak, ugyanazon helyzetben a mint őket az álom meglepte. Felébresztették s megparancsolták nekik tartsák készen a lovakat, mert mihelyt virrad véres és gyilkos párbaajt akarnak küzdeni.

Ezen hir hallatára Sanchonak ijedtében még a szája is tátva maradt, annyira féltette urát azok után a miket az Erdő lovagja fegyvernökétől hallott gazdája hősiségéről. A két fegyvernök szótalanul ment hogy az állatokat összeterelje, melyek azonban, ugy mint a három ló s a szamár, egymást már megszagolván, mind egy rakáson állottak.

Út közben az erdei csatlós így szóla Sanchohoz:

— Ugy-e tudja pajtás uram, hogy Andaluciában az a szokás, hogy az ilyen viaskodások alkalmával a szemtanuk se dugják össze a kezöket tétlenül, míg a hozzájuk tartozó felek egymással tusakodnak, azt akarom mondani más szóval, legyen rá készen kegyelmed, hogy míg majd uraink vivnak addig egymást nekünk is meg kell tapogatnunk, de úgy hogy kékje-zöldje ott maradjon.

— No már hiszen, pajtás uram, viszonzá Sancho, ez a szokás megjárhatja zsványok meg verekedők között, de hogy a kóbor lovagok fegyvernőkei is ahhoz tartsák magokat, azt ugyancsak nem tartom szükségesnek. Én legalább soha se hallottam a gazdámtól semmit ilyes szokásról, már pedig az könyv nélkül tudja a kóbor lovagság minden törvényét.

Egyébiránt még ha úgy volna is igaz, hogy a fegyvernököknek kutya kötelességök magoknak is dulakodniok a mig uraik dulakodnak, én még se állnék kötélnék, szivesebben megadom a bánatpénzt mi az ilyen békeségesebb indulatu fegyvernökökre ki van szabva, tudom hogy ez nem rughat többre két font viasz áránál, s én szivesen leteszem ezt, mert még így is olcsóbb lesz mint a mennyibe a tépés kerülne a mit a fejemre kellene rakatnom, melyről már előre is látom, hogy ketté van hasítva. Aztán meg énnekem már csak azért se lehet viaskodnom, mert kardom sincs, minthogy soha életemben se kötöttem az oldalamra.

— Ezen igen könnyen segíthetünk, viszonzá az erdei csatlós, van nálam két vászon zsák, egyik akkora mint a másik, pajtás uram fogja az egyiket, én meg a másikat, s elzsákoljuk egymást egyenlő fegyverekkel.

— Ebbe már beleegyezem, mondá Sancho, mert így inkább csak kiporoljuk egymást mintsem megsebesítjük.

— De nem addig a! viszonzá a másik, hanem hogy a szél ki ne kapja kezünkből a zsákot, valami fél tuczat csinos, lapos kavicsot kell előbb beléjük hányunk, de úgy hogy egyikünké se legyen se könnyebb se nehezebb mint a másiké, így aztán jól meg-rakhatjuk egymást a nélkül hogy valami nagy bajt okoznánk.

— Ugyan ugy-e? mondá Sancho, a ki lelke van, de jól eltalálta, pajtás uram! Lám milyen puha

prémme, lágy párnával akarná kibélelni a zsákját hogy csak a fejt üsse az embernek hogy meg ne sántuljon. Hát nem verekszem én, tudja, ha mindjárt selyem gubóval tölti is meg a zsacskóját. Üssék, verjék egymást az uraink, ha kedvök tartja, mi meg együnk igyunk, vigadjunk, ugy is van az időnek gondja rá hogy életünket elnyisszantsa, a nélkül hogy mi magunk siettetnök a végét; majd leesik ha megérik.

— Már, török - szakad, viszonzá az erdei csatlós, legalább fél óra folyásáig okvetetlenül verkednünk kell.

— Nem én egy minutáig se, felelé Sancho, hiszen csak nem leszek olyan goromba meg háladatlan hogy hajba kapjak azzal, a kivel csak imént ettem, ittam, vigadtam. És még hozzá minden boszú és harag nélkül! Ki az ördög akarna veszekedni csak ugy potyára?

— Majd segíték én azon könnyü szerrel, mondá a másik, nevezetesen ugy hogy mielőtt a dulakodáshoz fognánk, én suttyomban oda lopózom pajtás uramhoz, s kétszer-háromszor ugy képen felejtem hogy a lábam elé rogy, a mi tudom majd felébreszti haragját ha ugy aludnék is mint a juhászbunda.

— Tudok ez ellen én is valamit, viszonzá Sancho, a mi egy paraszthajszállal se áll hátrább a kegyelmedénél; fogok egy vendégmarasztalót, s előbb hogysen pajtás uram az én haragomat felébresz-

tené, egy pár suhintással úgy elaltatom én a kegyelmedét, hogy tudom isten föl nem ébred hamarabb mint a más világon, a hol pajtás uram majd megtudja hogy nem vagyok olyan ember a kit akárki is az orránál fogva czibálhasson. Azért hát jó lesz ha minden ember rézsen áll, bárha derekabb dolog lenne, ha kiki a maga haragját aludni hagyná: mert nem lehet tudni kibem mi lakik, kicsiny ember nagy bot, a kis csupor hamar felforr, sokan mennek gyapjuért s nyirtan jönnek vissza, az isten megáldotta a békeséget s megátkozta a versengést; mert ha a bezárt, megszorított megnyaggatott macska is oroszlánná lehet: isten a megmondhatója hogy én, a ki ember vagyok, mivé nem lehetek. Azért tehát jó előre csak azt akarom mondani, uram pajtás uram, hogy ha baj lesz, nem én felelek érte, hanem kegyelmed.

— Jó, jó, viszonzá az erdei csatlós, holnap is nap lesz s akkor majd meglássuk.

E közben a fákon már ezer meg ezer apró tarka madárka kezdett csicseregni, melyek vegyes vidám hangicsálásokkal köszönteni s üdvözlepi látszának az üde hajnalt, mely a kelet kapuján és erkélyein már-már meg akarta mutatni bájos arczatát, fürtjeiről véghetetlen számu omlatag gyöngyöt hullatván alá, miknek édes nedvében a füvek megfűremedve, magok is olyanokká váltak mintha töméntelen sok apró fehér gyöngyöt hajtának s ömleszténének; a füvekről illatos manna csepegett, a források mosolyogtak, a patakok mormoltak, az

erdők örültek s a rétek teljes díszbe öltöztek a hajnal érkezéssel. Azonban alighogy a nappal elégséges világosságot szolgáltatott a tárgyakat meglátni s egymástól megkülönböztetni, ime Sancho Panza szemeibe legeslegelőször is az Erdő lovagja fegyvernökének orra ötlött, a mely akkora volt, hogy gazdájának majd az egész testét beárnyékolá. S csakugyan mondják is, hogy ez éktelen nagy orr vala, közepén meghajlott, telised tele bibircsőkkel s olyan szederjes mint a bolond gomba; két hüvelykkel alább ért szájánál, s nagysága, színe, bibircsői s görbülése ugy elrutíták az arcot, hogy a mint Sancho meglátta, keze-lába ugy remegett mint a kit a kórságtör, s megfogadta magában szivesebben kiáll egy tuczat pofoncsapást, semhogy haragját fölébresztesse hogy ezzel a madárijesztővel birokra keljen.

Don Quijote is végig mérte ellenfelét, s látta hogy sisakja lebocsátott rostélylyal fején van már, ugy hogy arcját ki nem veheté; az azonban látszott hogy izmos ember, habár természetére nem magas. Pánczélja fölött valami felöltöt vagy zubbonykát viselt, ugy látszék tiszta arany szövetből, mely számos apróbb, tündöklő tükr-foltokkal volt behintve, melyek külsejének kiváló fényt és urias diszt kölcsönzének. Sisakjáról nagy csomó sárga, zöld és fehér toll lengedezett; egy fa derekához támasztott dárdája igen hosszú és vastag volt s erős vas hegye araszynival hosszabb. Don Quijote mind ezt látta, megfigyelte, s a látottak és megfigyeltekből azt

következteté hogy az említett lovagnak igen erősnek kell lennie, mindazáltal korán sem ijedt meg úgy mint Sancho Panza; sőt ellenkezőleg nemes magatartással így szólt a Tükrök lovagjához:

— Ha a nagy küzdés-vágy nagyságod udvariaságát nem akadályoztatja, ennek nevében kérem kegyedet, sziveskedjék sisakja rostélyát kissé fölemelni, hogy megláthassam vajon arca hősisége is hasonlít-e külső délczégtségéhez?

— Akár nyertes akár vesztes legyen nagyságod e párbajban, viszonzá a Tükrök lovagja, elég ideje marad akkor is hogy arczomat megláthassa. S ha most nem teljesítem kívánságát, ennek az az oka, mert igen sérelmesnek tartanám Casildea de Vandaliára nézve a sisakrostély fölemelésére pazarlott idővesztegetést, mely ennyivel is késleltetné azon vallomás kicsikarását, melyet tudvalevőleg nagyságodtól követelek.

— De hát legalább addig, a mig lóra ülünk, mondá Don Quijote, megmondhatja lovag ur én vagyok-e csakugyan az a Don Quijote a kiről azt állítá hogy legyőzte.

— Erre nézve annyit mondhatok, viszonzá a Tükrös, hogy ama legyőzött lovaghoz nagyságod annyira hasonlít mint egyik tojás a másikhoz; mint-hogy azonban kegyelmedet, állítása szerint, varázslók üldözik, nem merem határozottan erősíteni nagyságod volt-e az valóban vagy sem.

— A mi engem illet, felelt Don Quijote, ez nekem elég, hogy kegyelmed csalódásáról meg legyek győződve; a mi pedig azt illeti, hogy nagyságod is belássa tévedését, csak ide a lovakkal, s rövidebb idő alatt mint a mennyi a sisakrostély felemelésére kellett volna, ha isten, ha imádoztam és karom el nem hagynak, majd meglátom én kegyelmed arcját, s kegyelmed majd belátja azt, hogy a legyőzöttnek gondolt Don Quijote nem én vagyok.

Ezzel félbeszakadt közöttük minden szóváltás, lóra pattantak s Don Quijote egy kanyarulatot tett Rocinanteval hogy a támadásra szükséges távolságra juthasson; hasonlóképp cselekedett a Tükrök lovagja is. Azonban Don Quijote nem igen lehetett még husz lépésnyire sem, midőn a Tükrök lovagja visszahívtá, mire megint egymáshoz közelitének mind a ketten, a Tükrös pedig így szólott.

— Ne feledje lovag ur hogy tusakodásunk feltétele az, hogy a mint már említettem, a vesztes fél köteles a győztes akaratának teljesen meghódolni.

— Tudom, viszonzá Don Quijote, azon kikötéssel azonban, hogy a legyőzöttnek csak azt szabad rendelni és parancsolni a mi a lovagság korlátain túl nem terjed.

— Igen természetes, jegyzé meg a Tükrök lovagja.

E pillanatban látta meg Don Quijote a fegyvernök ormányát, s láttára nem kisebb csodálkozás fogta el őt magát is mint előbb Sanchot, elannyira

hogy valami csodaszörnynek gondolta vagy olyan új fajta embernek, a milyent a világon eddig még nem ismertek.

A mint Sancho látta hogy gazdája tér fogni távozik, semmi áron se kívánczozott a nagy orruval magára maradni, félve hogy ha ez orrával az övét csak egyetlen egyszer meg találja is legyinteni, már akkor az ő küzdelmének vége lesz, mert vagy az ütéstől vagy az ijedségtől földre roskad; azért tehát ura után szaladt s Rocinante egyik kengyelszijába kapaszkodott, mikor pedig észre vette hogy gazdája már fordulni szándékozik, így szóla hozzá:

— Az isten is megáldja nagyságos uramat, billentsen föl engem kérem, arra a tölgyfára, mielőtt még a támadáshoz látna, a honnan sokkal bátor-ságosabban, de még jobban is láthatom majd, mint a földről, azt a vakmerő viaskodást melyre nagyságod ezzel a lovaggal készül.

— Vagy is az igazat megvallva, jegyzé meg Don Quijote, ugy-e azért szeretnél a kakasülőre felkuperodni hogy minden veszedelemtől menten láthasd a bikákat?

— Mi tagadás benn, uram, felele Sancho, ennek a csatlósnak éktelen orra ugy meglepett, de meg is ijesztett, hogy nem merek közelében maradni.

— Csakugyan akkora is, mondá Don Quijote, hogy ha nem az volnék a ki vagyok, magam is megdöbbennék tőle; jer tehát, fölsegitlek oda a hova kívánczozol.

A mig Don Quijote azzal vesződött hogy Sanchot a paratölgyre fölemelje, addig a Tükrök lovagja elegendő távolságra vonúlt már vissza, s gondolván hogy Don Quijote is ekképen cselekedett, semmiféle trombitaszóra vagy egyéb jeladásra nem várva, lovát megfordítá a mely sem futósabb sem szemrevalóbb nem volt Rocinantenál, s a töle telhető legnagyobb sebességgel, tudniillik lassu koczogvást, szembe indult ellenséggel. Mikor azonban meglátta hogy Don Quijote azzal van elfoglalva hogy Sanchot a fára szuszakolja, egyszerre megrántá kantársziját s a fele uton megállt, a mely jóságot a paripa mély háladatos-sággal fogadott, minthogy már úgy is alig lett volna képes megmoczanni.

Don Quijote, a kinek ugy látszott hogy ellensége vágatva közelít, nagy hirtelen belenyomta sarkantyuit Rocinante soványságtól horpadó két oldalába, a mi ezt annyira felcsiklandozta hogy a történet tanuskodása szerint most az egyszer csakugyan neki iramodott, mig más egyébkor minden futása csupán lassú koczogásból állt. Most tehát e soha nem látott hevességgel száguldott oda, hol a Tükrök lovagja paripájával megfeneklett, a ki tövig nyomta ugyan sarkantyuját lovába, de csak egy arasznyira se tudta elébbre ösztökélni álló helyéből a hol négy lábát megvetette.

E kedvező pillanatban, e szerencsés körülmények között rohanta meg Don Quijote az ellenséget, a ki már lovával is rettenetesen meg volt akadva,

azon kívül még dárdája neki szögezésével sem tudott semmi módon boldogulni. Don Quijote észre sem véve az ellenség szorultságát, könnyü szerrel s minden veszedelem nélkül rajt üthetett tehát a Tükrök lovagján, s neki is rontott olyan erővel, hogy ugyan-csak pogányul lelökte lováról, s az úgy vágódott a földre hanyatt, hogy se keze se lába meg se mozdult, mintha egészen halva lett volna.

Alig hogy Sancho ezt az esést meglátta, csuszott rögtön a tölgyfáról s rohant, a mint csak a lába birta, gazdájához. Ez már leszállt Rocinanteről, oda lépett a Tükrök lovagja mellé, megeresztette sisakja állazóját hogy lássa meg van-e halva, s ha még él hogy szabad levegőhöz juttathassa. És ime látta . . . De ki tudná csodálkozás, ámulat és meglepetés nélkül hallani, mit látott! Látta, így szól a történet, a baccalaureus Carrasco Sámson tulajdon arczát, tulajdon képét, a maga valóságos személyében, s a mint látta, nagy harsányan felkiáltott:

— Ide, Sancho, nézd mily hihetetlen látomány! Siess, fiam, s lásd mire képes a hüvölés, a boszorkányság és a varázslók!

Sancho oda érkezett, s a mint a babéros Carrasco arczát meglátta, vetett magára ezer keresztet s mondott ugyanannyi imádságot.

A földre terített lovag e közben az élet legkisebb jelét sem adta, Sancho pedig végre így szólott urához:

— Én a mondó vagyok, nagyságos uram, ne is gondolkozzunk sokat, hanem fogja azt a kardot s üsse torkába ennek a Carrasco Sámson formájú babérosnak, hát ha valamelyik varázsló ellenségét teszi el benne láb alól.

— Nem rossz tanács, jegyzé meg Don Quijote, mert annál jobb mennél kevesebb az ellenség, s azzal kardot rántott hogy Sancho tanácsát és figyelmeztetését foganatosítsa.

Ekkor azonban a Tükrök lovagjának fegyvernöke rohant feléjük, de most már az elrutító orr nélkül, s nagy szóval kiálta mesziről;

— Az istenért, mit akar, señor Don Quijote! Jó barátja, a baccalaureus Carrasco Sámson fekszik ott lábainál, én meg az ő lovása vagyok!

Sancho oda nézett, s nem látva többé előbbi rútságát, s kérdezé:

— Hát az orrod?

Mire amaz így válaszolt:

— Itt van a zsebemben, s azzal jobb zsebébe nyulva, kihuzott egy ál orrt belakkozott kártyapapírból, a mely akképen volt kifestve mint leirtuk. Sancho nézte, nézte mindegyre, míg végre nagy csodálkozással felkiálta:

— Szentséges szüz Mária! Akármi legyek ha ez nem Cecial Tamás, szomszédom és komám!

— De még mennyire az vagyok! viszonzá az orra-fosztott fegyverhordozó, Cecial Tamás vagyok, kedves barátom és komám Sancho Panza, s mindjárt

elmondom milyen uton-módon, ösvényen és kerülőn jöttem idáig; addig azonban kérje meg komám uram gazdája urát hogy ne bántsa, ne sértse, ne ölje, gyilkolja a lábainál fekvő Tükrös lovagot, mert ez a boldogtalan vakmerő senki más mint a mi földink a baccalaureus Carrasco Sámson.

El közben a Tükrök lovagja is magához jött, mit Don Quijote észrevévén, kivont kardja hegyét szemének szögezte s így szóla hozzá:

— Halál fia vagy, lovag, ha el nem ismered hogy a páratlan Dulcinea del Toboso szépség dolgában nagyban felülmulja a te Casildea de Vandaliádat, s azon fölül meg kell ígérned hogy ha e tusakodás és esés után még életben maradsz, elmégy Tobosoba, megjelenesz előtte az én nevemben, hogy azt cselekedje véled a mit épen kedve tart. Ha pedig szabadon bocsát, azonnal fel fogsz keresni engemet, hős tetteim nyoma elegendő vezető gyanánt szolgál majd hogy tartózkodásom helyéhez elvezessen, s akkor hiven elmondod mi történt köztetek. Mind ezek oly feltételek, melyeket párbajunk előtt megszabtunk s a kóbor lovagság törvényeit át nem hágják.

— Elismerem, szólt a lebukott lovag, hogy a señora Dulcinea del Tobosonak elveslett, sáros czipője is többet ér mint Casildea roszul fésült, bárha jól tisztán tartott szakála; megígérem hogy mind ő előtte mind azután nagyságod előtt megjelenek s

részletes és kimerítő tudósítást nyújtandok mind arról a mit kegyelmességed követel.

— Még azt is hinned és vallanod kell, tevé hozzá Don Quijote, hogy ama lovag a kit legyőztél, nem volt s nem is lehetett Don Quijote de la Mancha, hanem más valaki a ki hozzá hasonlított; valamint én is hiszem és vallom, hogy te, bármennyire hasonlits is a baccalaureus Carrasco Sámsonhoz, nem az vagy, hanem más valaki a ki hozzá hasonlít, s a kit ellenségeim az ő képében állítottak ide szemem elé, hogy lángharagomnak kitörését visszatartóztassam és fékezzem s fényes győzedelmem dicsőségét csak szeliden használjam.

— Mindent akképen vallok, hiszek és érzek a mint nagyságod vallja, hiszi és érzi, viszonzá a csipertes lovag; de most arra kérem, emeljenek föl ha ugyan lehetséges, mert esésemben rettenetes ütést szenvedtem.

Don Quijote és a maga fegyvernöke Cecial Tamás emelték föl, mely utóbbiról Sancho le nem vette a szemét, s kérdett tőle olyanokat, hogy a rájuk adott feleletek világosan tanuskodtak a felől, hogy ő csakugyan az igazi Cecial Tamás, kinek magát mondotta; azonban az a képzelődés mit Don Quijote vert a fejébe azzal hogy a varázslók büvölték el a Tükrök lovagja alakját a baccalaureus Carrascoévá, nem hagyta elhinnie azon igazságot, melyet tulajdon két szemével látott. Szóval a gazda és szolgája megmaradtak csalódásukban, a Tükrök lovagja és fegy-

vernőke pedig megszegyenülve és kedvök szegetten váltak el Don Quijotetól és Sanchotól, azzal a szándékkal hogy valami faluba juthassanak a hol a megsérült lovagra flastromot rakathassanak s kificza-modott csontjait helyre igazítsák. Don Quijote és Sancho pedig tovább folytaták utjokat Zaragoza felé, a hová a történet most nem is követi, minthogy előbb azt akarja elmondani, ki volt a Tükrök lovagja s az ő hosszú orru fegyvernőke.

XV. FEJEZET.

Melyben az lesz elmondva s megismertetve, ki volt a Tükrök lovagja s ki az ő fegyvernőke.

Don Quijote szívét a legteljesebb megalégedés, büszkeség és diadalérzet tölté el annak tudatában hogy oly hős lovagot sikerült levernie, milyennek a Tükrök lovagját képzelé, a kinek lovag-szavára fogadott ígérete szerint hirt remélt vehetni arról, fel van-e már imádottja oldva a varázs alól, mert a legyőzött loagnak, a lovagrendből kitaszítás terhe alatt okvetetlenül vissza kellett térnie hogy számot adjon a közöttük történetekről. Azonban mig Don Quijote ezt gondolta, a Tükrök lovagja meg egészen máson jártatta az eszét, nevezetesen mindenek előtt kiváltképen azon, hogy, a mint említettük, hol találhat valakit a ki bekötözze.

A történet egyébiránt elmondja hogy akkor a mikor a baccalaureus Carrasco Sámson Don Quijoténak azon tanácsot adta, térjen újra vissza félbehagyott lovagságához, már megelőzőleg szót váltott a pappal és a borbélylyal, mi uton s módon lehetne Don Quijotét megtéríteni hogy nyugodtan és békén hon maradjon s szerencsétlen kaland-vágya ne háboríthassa. Ezen tanácskozás folytán abban állapotak meg köz megegyezéssel s Carrasco különös öröme: hadd távozzék Don Quijote még egyszer, ha már ugy sem lehet visszatartóztatni, Sámson meg kövesse nyomrul nyomra kóbor lovagnak öltözve, egyszer aztán kössön bele, a mire nagyon könnyű lesz alkalmat találni, s győzze le, a mi viszont nagyon kevés fáradságába fog kerülni, de kösse ki előre azt a megállapodást, hogy a vesztes fél köteles lesz a győztes kívánságának engedelmeskedni; ha majd aztán a baccalaureus legyőzte Don Quijotet, parancsolja neki azt hogy térjen haza lakóhelyére s onnan két esztendő leforgásáig ne merjen eltávozni, vagy addig a mig más valamit nem rendelnek. Bizonyos volt hogy a legyőzött Don Quijote mind ezt kétségkívül a leghívebben betöltötte volna, nehogy a lovagság törvényeit áthágja s megszegje, s az sem volt lehetetlen hogy elvonultsága ideje alatt bogarától megszabadul, vagy alkalom nyilik bohóságából valami módon kigyógyítani. Carrasco elvállalta a szerepet, fegyvernöke gyanánt pedig Cecial Tamás ajánlkozott, Sancho Panza szomszédja és komája,

a mily vig kedvü, ép oly agyafürt, ármányos ficzkó.

Sámson tehát, a már említett módon, fegyverbe öltözött, Cecial Tamás pedig a maga természetes orrára azt a nevezett ál orrt vonta rá, hogy találkozás esetén komája föl ne ismerje; így aztán ugyanazon utra tértek, melyen Don Quijote haladott, s majdnem ott találkoztak velök már a halál szekere körül eléfordult kalandnál, végre pedig ott jöttek össze az erdőben a hol aztán mind az végbe ment a mi a figyelmes olvasó előtt már ismeretes. S ha Don Quijote eszelősségében nem képzei hogy a baccalaureus nem a baccalaureus, a baccalaureus ur bizony soha életében se lehetett volna licentiatussá a mennyiben még csak fészket sem talált a hol madarat keresett.

A mint Cecial Tamás látta hogyan sült el a tanuló terve s útja mily szerencsétlenül ütött ki, ekkép szóla hozzá :

— Mi tagadás benne, señor Sámson Carrasco, mi ugyan megkaptuk a magunkét; de ugy kell nekünk: könnyü valamibe belekapni, de igen sokszor annál nehezebb kikeveredni belöle. Don Quijote bolond, mi épeszüek, s még is ő távozik épen és nevetve, kegyed pedig zuzva, törve és szomoruan. Lássuk már most ki a bolondabb: vajon az-e a ki az, mert más nem lehet, avagy az a ki készakarva lesz bolonddá?

Mire Sámson így válaszolt:

— Az e fajta két bolond között az a különbség hogy az, a ki kénytelen bolondnak lenni, mind örökké az marad, míg a ki a maga jó szántából az, megszünik bolond lenni mihelyt akarja.

— Ha így áll a dolog, jegyzé meg Cecial Tamás, akkor én a magam jószántából lettem bolonddá mikor uraságod mellé fegyvernökül szegődtem, s ugyan csak ennél fogva mondok is le szolgálatomról hogy szépecskén haza menjek.

— Azt megteheti kend, viszonzá Sámson, mert abból ugyan semmi se lesz, mondhatom, hogy én is visszatérjek mindaddig a míg Don Quijotet derekasan el nem páholtam; már ezentúl nem az a kívánság ösztönöz felkeresésére hogy észére térítsem, hanem az hogy rajta boszút álljak; úgy megrokkant a keresztcsontom hogy semmiféle irgalmat se tudok érzeni.

Ilyes beszélgetések között értek egy faluba a hol szerencséjökre akadt valami sebész, a ki a szerencsétlen Sámsonot bekötözte. Cecial Tamás elvált a tanulótól és haza tért, amaz pedig magára maradt boszútervet forralva. A történet annak idejében majd felkeresi újra; most azonban meg nem állhatja hogy megint ne Don Quijoteval mulasson.

XVI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval s egy értelmes la manchai lovaggal.

Don Quijote, a mint már említettük, vigan, elégedetten és büszkén folytatta utját, a menyiben a nyert diadal folytán azt képzelte, hogy ez idő szerint a kerek világnak ő a legderekabb kóbor lovagja; már ezentúl akármi kalandba ereszkedjék is, nem lesz olyan a mit ne fogna jól és sikeresen végrehajtani; föl se vette többé a búbájosságot és a varázslókat, eszébe se jutott az a töméntelen sok botlítás a mit lovagsága folytán kapott vala, sem az a közápor, mely fogai felét kiütötte, sem a gályarabok háladatlasága, sem a yangüesek vakmerősége és dorong-esője. Szóval, azt mondá magában, ha szerit tudná ejteni hogy imádott Dulcineáját valami uton-módon a varázs alól feloldhatná: nem irigyelné a legnagyobb szerencsét sem, melyben a mult századok akár melyik leghiresebb kóbor lovagja részesült vagy részesülhetett.

Még folytonosan ez a képzelődés foglalkoztatá, mikor Sancho egyszer így szóla hozzá:

— Nem csodálatra méltó-e, uram, hogy az én eszemben még most is az én Cecial Tamás komám rettenetes és iszonytató orra jár minduntalan?

— S te csakugyan azt hiszed, Sancho, hogy a Tükrök lovagja a baccalaureus Carrasco volt, fegyvernőke meg a te Cecial Tamás komád?

— Magam se tudom mit feleljek, viszonylag Sancho, de annyi szent, hogy a mit házam népiról feleségemről, cselédeimről mondott, az mind arról tanuskodott, hogy ezt senki más nem mondhatja mint épen ő, s egész arca, nagy orra kivételével, szakasztott a Cecial Tamásé volt, a mint akárhány-szor láttam falunkban, de még a magam háza négy falán belül is, épen úgy a hang is egészen az ő hangja.

— Beszéljünk okosan, Sancho, felelt Don Quijote, jer ide; ugyan mi oknál fogva eshetett volna meg az, hogy a baccalaureus Carrasco Sámson kőbor lovaggá öltözzék, védő és támadó fegyverekkel lássa el magát hogy velem viadalra keljen? Avagy ellensége voltam én valaha? Szolgáltattam-e okot arra bármikor hogy haragosom legyen? Vetélytársam vagyok-e én, avagy ő fegyverviselő férfiu-e, hogy talán irigyelje azt a dicsőséget, melyet én a fegyverhordás által kivívtam?

— De mit mondjunk hát arról, uram, jegyzék meg Sancho, hogy az a lovag, már akár ki volt is, olyan roppant nagyon hasonlított a babéros Carrascohoz, fegyvernőke pedig az én Cecial Tamás komámhoz? S ha ez boszorkányság, a minek nagyságát állítja, nincs a világon más egy pár ember, a kiket inkább hasonlíthattak volna.

— Ez mind az engem üldöző roszakaratu va-

rászlók csalfasága és ármányossága, mondá Don Quijote, a kik előre látván hogy e párbajban én leszek a győztes, úgy intézték hogy a legyőzött lovag az én baccalaureus barátom képét viselje, hogy iránta érzett bárátságom vesse magát kardom éle és karom szigorúsága közé s az mérsékelje szívem méltó haragját, s ekképen megmenthesse életét az, a ki csalfaság és ármány által az enyimtől akart megfosztani engemet. A minek bizonyosságára magad tudod, oh Sancho, saját tapasztalásodból, mely nem fog hazugságba hagyni s áztatni, mi könnyü a varázslóknak az arczokat átváltoztatniok, s a szépet ruttá, a rutat széppé teniök, hiszen alig egy-két napja tulajdon szemekkel láttad a páratlan Dulcinea szépségét és bájait a magok természetes és egész teljességökben, míg viszont én csak egy aljas, rút paraszt dajnáat láttam, kinek a szeme csipás volt, szája pedig szagos. S ha már ez az átkozott varázsló elég vakmerő vala egy ily szörnyü átváltoztatást vinni véghez, nincs abban sem semmi különös, ha ugyanezt cselekedte Carrasco Sámson és a te komád képével, hogy kiragadja markomból a győzelem dicsőségét. Mindazáltal akár mint legyen is, nekem megvan az a vigasztalásom, hogy utóvégre, akármi alakot öltött légyen, még is csak én diadalmaskodtam ellenségemen.

— Isten tudja mindennek igazságát, viszonzá Sancho, s mivel tudta hogy a Dulcinea átváltozása az ő csalfasága és ármánykodásának munkája, sehogysem volt kibékülve ura agyrémeivel; most azonban

nem mert feleselni vele, nehogy olyan szót találjon kivakkantani, a mi által kisülne hamissága.

Ez a beszélgetés folyt közöttök, midőn egy ember érte utól őket, a ki ugyancsak ezen az uton jött nyomukban egy igen szép almásszürke kanczalovon. Az érkezett finom zöld posztó köpenyt viselt barna bársony szegélylyel, fején pedig ugyan olyan színű bársony süveget. Lova harcziasan, mintegy tornára készen volt szerszámozva, s színre nézve az is barna és zöld. Aranynyal és zölddel vegyes széles kardövérről görbe mór kard függött alá s bakancsa épen olyan volt mint kardöve. Sarkantyuja nem volt megaranyozva, hanem zöld zománczczal befuttatva, s olyan csillogóra s tündöklőre kifényesítve, hogy az egész öltözettel öszhangzásban lévén, így még diszelebb volt mint ha szinaranyból lett volna.

Mikor az utas melléjük érkezett, udvariasan köszönté őket s azután megsarkantyuzva kanczáját tovább ügetett. Don Quijote azonban így szóla hozzá:

— Lovag ur, ha nagyságod egy uton megy velünk, s utja nem épen sietős, igen nagy hálaért kötelezne, ha mihozzánk csatlakoznék.

— Az igazat megvallva viszonzá a kancza tulajdonosa, nem siettem volna el annyira, ha nem tartanék attól, hogy kanczámnak közelsége nagyságod lovának alkalmatlanságot fog szerezni.

— Bátran meghuzhatja nagyságod, nagyon bátran, kanczája zablaszárát, mondá e szavakra Sancho, a mi lovunk olyan szelid, jámbor állat, hogy

ritkítja párját a világon. Ilyes esetekben soha sem követett el semmi illetlenséget, s mikor egyszer még is megfélekedezett magáról, gazdámmal együtt hetszeresen megadtuk az árát. Azért még egyszer is azt mondom, ha nagyságodnak kedve tartja, bizvást csilapíthatja futását, mert ha tányéron hoznák is ide azt a másikat, bizonyomra mondom, a mi lovunk csak a fülét se billentené.

Az utas megrántotta a kantárszárát, s csodálkozva nézett Don Quijote alakjára és arczára, a kinek most nem volt a sisak fején, minthogy azt Sancho tarisznya gyanánt akasztotta a nyerge kápájára. S ha a zöld lovag is nagyon nézte Don Quijotet, ez még jobban nézte a zöld lovagot, a kit igen előkelő férfinak tartott. Korára nézve ez mintegy ötven éves lehetett, haja ritka, orra hajlott s tekintete félig vidám, félig komoly, szóval, mind öltözete, mind egész alakja arról tettek tanuságot hogy nem közönséges ember. A mit viszont a zöld lovag jegyzett meg Don Quijote felől, az volt hogy ilyen fajta és külsejű embert soha életében eddigelé még nem látott; bámulta lova hosszúságát, a lovag magas termetét, arcza soványságát és sápadtságát, fegyverzetét, egész külsejét s magatartását, a mi olyan képet s alakot mutatott, a melyet ez országban már régidőktől fogva nem láttak.

Don Quijote igen jól látta, mily nagy figyelemmel nézi őt az idegen, s leolvasta meglepetéséről titkos ohajtását is; s a mily udvarias és szives volt

hogy másoknak örömet szerezzen, most sem várta be amannak kérdését, hanem maga ment feléje s így szóla hozzá:

— Nem csodálom hogy nagyságod annyira megcsodálja azt a bennem látott alakot, mely annyira ujszerű és oly eltérő a minden nap látható alakoktól; azonban nagyságod csodálkozása rögtön alább fog hagyni, ha kimondom, a mint hogy ki is mondom, hogy én azon lovagok közé tartozom, a kikről azt szokták mondani hogy kalandok után járnak. Szülőföldemről eltávoztam, vagyonomat elzalogosítám, kényelmemről lemondtam s a szerencse karjai közé vettem magamat, hogy ám vigyen a merre néki tetszik. Fel akartam támasztani halottaiból a már enyészetnek induló kóbor lovag-rendet, s immár jó ideje. esve és bukva amott, most levette majd megint fölemelkedve, vágyaim nagy részét elértem, a mennyiben özvegyeket segítettem, szüzeket gyámoltottam, s hitveseknek, árváknak és csecsemőknek mentésére siettem, a mi a kóbor lovagoknak legfőbb és kiváló kötelessége. S így jeles, számos és keresztényen hős tetteimért kiérdemeltem azt, hogy kinyomtatva a világ majd minden nemzeténél kézről kézre járjak. Történetem harmincz ezer példányban jelent meg, s van rá kilátás hogy még harmiczezerszer ezer példányban kinyomassék ha isten is úgy akarja. Szóval, hogy röviden egybe foglaljam vagy egy szóval is kimondjam, én Don Quijote de la Mancha vagyok, más néven a Bus képű lovag; s bárha igaz hogy nem

illik az embernek maga magát dicsérni, nekem néha meg kell tennem, a mikor nincs körülöttem más valaki, a ki dicsérjen. Ekkép tehát nemes uraságod nem csodálkozhatik ezentul cly szerföltt sem e lovon, sem e dárdán, sem e pajzson, sem e fegyvernökön, sem egész összes fegyverzetemen, sem arczom sárgaságán, sem neki vékonyodott soványságomon, ha már tudja ki vagyok én s minő tisztséget gyakorlok.

E szavak után Don Quijote elhallgatott; a Zöld ruhás pedig, a mint feleletének késedelmezéséből nyilván kitünt, maga sem volt tisztában magával mit válaszoljon; jó sok idő mulva azonban végtére így szólott :

— Meglepetésemből igen jól kitalálta szivem óhajtasát, lovag ur ; azonban meglátása által gerjesztett csodálkozásomat még sem tudta eloszlatni, mert bárha nágyságod azt állítja hogy ha már megtudtam ki ön, ez eloszlathatja a csodálkozást: a dolog épen nem úgy áll, mert ellenkezőleg, mióta ezt tudom, azóta annál jobban meg vagyok lepve s annál inkább csodálkozom. Hogyan, s avagy lehetséges-e hogy e világon még ma napság is legyenek kóbor lovagok, s nyomtatásban megjelent történetek, melyek igazi lovag-tettekről szólnak? Nem tudom elhítenni magammal, hogy még ma is találkozzék a földön olyan, a ki özvegyket gyámolítson, szüzeket védelmezen, asszonyoknak hódoljon, árvákon segítsen ; el nem hinném, ha nagyságodat tulajdon két szememmel nem látnám. Legyen hála az égnek, hogy az a történet

melyet nagyságod említ, s a mely nyomtatásban is megjelent és nagyságod igazán megtörtént hős tetteiről szól, feledésbe meríté azt a számtalan költött kóbor-lovag-regényt, melyekkel a világ tele volt a jó erkölcsök oly nagy ártalmára s az igazán jó könyvek kárára és rovására.

— Ahhoz még igen sok szó férne, jegyzé meg Don Quijote, vajon a kóbor lovagokról szóló történetek költöttek-e vagy sem.

— De hát kételkedhetik-e valaki, viszonzá a Zöld, hogy ez a sok történet mind csupa mese?

— Én kételkedem, viszonzá Don Quijote, most azonban hagyjuk abba, mert ha huzamosabban utazhatunk együtt, hiszem istent, meg fogom győzhetni nagyságodat, mily nagy tévedésben van, ha azok árjával uszik a kik azt tartják hogy e történetek nem igazak.

Don Quijote ez utolsó szavaiból az utas már sejtette hogy a jó lovag nincs ki egészen, s leste hogy mi győzheti meg felőle még jobban. Mielőtt azonban újabb beszélgetésbe ereszkedtek volna, Don Quijote fölkérte, mondja meg kicsoda, minthogy ő már közölte véle állását és életét.

Mire a Zöld köpenyes így válaszolt:

— Én, Bus képű lovag ur, oda való nemes ember vagyok, a hol, ha isten is úgy akarja, még ma ebédelünk. Meglehetős gazdag vagyok s nevem Don Diego de Miranda; életemet nőm, gyermekeim s néhány jó barátom körében töltöm; kedvencz fog-

lalkozásom a halászat és vadászat; agarakat vagy sólymot azonban nem tartok, hanem igen is egy-két szelidített lépmadarat, s néhány derekas vadászmenyétet. Van valami hat tuczat könyvem, egyik spanyol, másik latin; részint történeti munkák, részint vallásos tartalmuak; de lovagregények mind eddig nem lépték át küszöbömet. A világi olvasmányokkal gyakrabban foglalkozom mint a vallásosakkal, de csak úgy, ha tisztességes szórakozást nyújtanak, nyelvezetőkkel gyönyörködtetnek, találékonyságukkal érdekesítőleg mulattatnak, bárha e fajta könyv igen kevés van Spanyolországban. Egyszer-másszor barátim és szomszédim vendége vagyok, viszont én is gyakran meghívom őket magamhoz. Tisztességes, jó asztalt tartok, a mely nem is szük semmiben; a susárlást se magam nem szeretem, sem meg nem engedem, hogy fülem hallatára mást rágal-mazzanak. Más dolgában nem szokásom kanalazni, s másnak tettét-vettét nem lesem hiúz-szemmel. A misére minden nap eljárók, vagyonomat megosztom a szegényekkel, a nélkül hogy alamizsnámat kikürtöl-tetném, nehogy a szenteskedés vagy a hiúság lo-pózzék be szivembe, a mik különben oly ellenségek, melyek a legóvatosabb szívet is észrevétlenül hatal-mokba tudják keríteni. A kik egymás közt meg-hasonlottak, azokat törekszem kibékíteni. A szent szüzet buzgón imádom s rendületlenül bizom isten véghetetlen irgalmasságában.

Sancho a legnagyobb figyelemmel hallgatá vé-

gig a nemes úr előadását életéről és foglalkozásairól, s a mit hallott, az mind oly szentnek, oly magasznak látszott az ő szemei előtt, hogy arról, a ki így él, azt tette föl, hogy csodákat tehet; a miért is leugrott szamaráról s nagy sietve oda ment a nemes úr jobb kengyeléhez, megragadta, s alázatos szívvvel és csaknem könybe lábadó szemmel számtalan csókot ejtett lábára. A mint a nemes úr ezt látta, ily kérdést intéze hozzá:

— Mit csinál kend, atyafi? Mit jelentsen ez a csókolás?

— Hadd csókoljam tovább is, viszonzá Sancho, életemben most látok legelőször szentet lóháton, nagyságod személyében.

— Szent én nem vagyok, válaszolá a nemes, hanem igenis nagy bűnös; mig kegyelmed meg az, a ki bizonyosan igen becsületes ember lehet, a mint egyszerűségéből láthatom.

Sancho ezzel újra nyeregbe vetette magát, miután urát mély komolysága daczára egy mosolyra, Don Diegot pedig újabb csodálkozásra gerjeszté.

Don Quijote most ehhez azon kérdést intézé: hány gyermeke van, s azzal toldá meg kérdését, hogy a régi bölcsek, a kik az egy igaz istenről szóló tudományt még nem ismerték, a legfőbbjónak azt tartották, ha az ember a természet és szerencse javaival, számos baráttal és sok jó gyermekkel dicsekedhetik.

— Nekem, señor Don Quijote, felelt a nemes, csak egyetlenegy fiam van, s talán még sze-

rencsésebb lennék, ha ez sem volna : nem azért, mintha ő talán rossz volna, hanem azért, mert nem olyan jó, a milyennek én szeretném. Most körülbelül tizennyolcz esztendőös ; hat esztendeig tanulta Salamancában a latin és a görög nyelvet, s mikor arra akartam rávenni, hogy most már lásson hozzá egyéb tudományokhoz is, azt kelle tapasztalnom, hogy annyira bele van bolondulva a költészetbe (ha ugyan ezt tudománynak lehet nevezni), hogy semmi módon sem lehet rávenni, hogy a jogot tanulja, a mint én szeretném, vagy a tudományok királynéját, a theológiát. Nagyon óhajtottam volna, hogy családjának koronájává legyen, holott olyan korban élünk, a melyben a királyok a hasznos és üdvös tudományokat gazdagon meg szokták jutalmazni : mert hiszen az olyan tudomány, a melynek czélja nem üdvös, gyöngy a szemétdombon. Reggeltől napestig mindig azt üzi-hajtja, jól fejezi-e ki magát vagy se Homerus az Ilias ez meg ama sorában ; illetlen-e vagy se Martialis ebben meg abban az epigrammában ; így kell-e érteni Virgilius e meg ama versét vagy amúgy ; szóval, más egyébbel se foglalkozik mint az említett költői művekkel, azután meg Horatiussal, Persiussal és Tibullussal. Az újabb korbeli spanyol írókra nem is hederít. Mind a mellett habár ily keveset törődik a spanyol költészetel, most még is az a gondolat pöffeszti, hogy egy glossát ír négy verssorra, a mit Salamancából küldtek neki, sa mivel ugy tudom, valami irodalmi verseny van összekötvé.

Mind ezekre Don Quijote így válaszolt:

— A gyermekek, uram, szüléik bensejének egy-egy darabja, s ennél fogva ha jók, ha rosszak, úgy kell őket szeretni mint azokat szeretjük a kiktől életünket vettük. A szüléknek az a kötelességök hogy csecsemőkoruktól fogva az erény útján, a jó nevelés, meg a keresztyén erkölcsök ösvényén vezessék, hogy mire felnőnek, megaggott szüléik támaszává s utódaik dicsőségévé váljanak. Azonban azt, hogy őket e vagy ama tudományra kényszerítsük, nem tartom helyesnek, habár őket rábeszélni akarni aligha lehet veszedelmes. S midőn nem arról van szó, hogy az ifju *pro pane lucrando* tanuljon, a mennyiben oly szerencsés, hogy az ég olyan szülékkel ádotta meg a kik földi javakkal ellátják, nézetem szerint az a legjobb, ha rájuk bizzuk hogy ám foglalkozzanak azon tudománnyal a melyhez legtöbb hajlamot éreznek magokban, s habár a költészet nem oly hasznos is mint a mily gyönyörködtető, nem szokott azok gyalázatára válni a kik véle foglalkoznak. A költészet, jó uram, az én nézetem szerint olyan valami gyengéd, nagyon fiatal s minden tekintetben bájos leányka, a kit más egyéb hajadonok, tudniillik a többi tudományok, a legnagyobb gonddal diszitenek, öltöztetnek és ékesítenek; neki a többiek mind szolgálnak, s a többiek mind barátjok gyanánt tekintik. Csakhogy ezt a leánykát nem szabad szennyes kézzel megilletni, az utczákon meghurczolni, nyílt terek zugába vagy paloták szögleteibe szem elé ki-

tenni. O olyan becses anyagból van, hogy a ki jól tud bánni vele, megbecsülhetetlen értékű tiszta aranynyá alakítandja; az, a kié, tartsa féken, hogy szerte ne csapongjon rút szatirákban vagy lelketlen alkalmi költeményekben. Semmi szín alatt sem szabad áruczikké válnia, ha csak nem valami hős költemény, szivreható tragédia vagy vidám és mulattató vigjáték alakjában. Nem szabad a bohócokkal vagy a tudatlan tömeggel szövetkeznie, mert azok képtelenek a benne rejlő kincsek felismerésére. S ne gondolja uraságod, hogy én itt a tömeg alatt csupán az alacsony köznépet értem: mind az a ki tudatlan, még úr vagy fejedelem létére is, a tömeghez tartozik. Mig ellenben az, a ki az említettem tulajdonokkal szenteli magát a költészetnek, nagy hirre és becsületre tesz szert a világ minden művelt népínél. A mi pedig azt illeti, hogy az ön fia, uram, nem sokra becsüli a spanyol költészetet, ebből azt következtetem, hogy nem is nagyon jártas benne, a minek ismét ez az oka: a nagy Homeros nem irt latinul, mert görög volt; Virgilius sem irt görögül, mert latin volt. Szóval a régi költők mind azon a nyelven irtak, melyet az anyatejjel szoptak, s nem hajhászták az idegent, hogy azon fejezzék ki fellengző gondolataikat; s minthogy ez így van, igen helyes lenne ha ez minden nemzetnél szokássá válnék, s ne néznék le a német költőt azért mert németül ír, s a spanyolt de még a vizcayit se a miért a magok nyelvén írnak. Azonban az ön fia, uram, legalább én úgy képzelem, nem a spanyol

költészetet nézi le, hanem csupán azokat a költőket, a kik merő spanyolok, elannyira hogy sem más nyelvhez, sem egyéb tudományokhoz nem értenek, a mikkel pedig természetes tehetségöket ékesíteniök, ébreszteniök és gyámolítaniok kellene. De még ebben is könnyen csalódhatik az ember, mert igen igazán tartják: a költő születik, a mi azt jelenti, hogy a költő már anyja méhéből költőnek jön a világra, s azon hajlamának erejénél fogva, melylyel az ég felruházta, minden egyéb tanulmány s mesterkélés nélkül is teremthet oly műveket, melyek szépen igazolják ama mondást: *Est Deus in nobis*. Mind a mellett az én nézetem az, hogy a született költő a művészet segítségével sokkal jelesebbé lesz s nagyon felül fogja mulni azt, a ki csupa merő tanulás utján akar költővé lenni. Ennek pedig az az oka, hogy a művészet nem pótolhatja a született hivatást, hanem csak tökéletesbítheti; így tehát abból lesz az igazi költő a kiben természet és művészet egymással szövetkeznek. Szavaim e szerint oda irányulnak, jó uram, hagyja ön fiát azon az uton haladni, a melyre jó csillaga hívja, mert ha ő csakugyan oly derék tanuló, a milyennek lennie kell, s már is szerencsésen elérte az első fokot a tudományok lépcsőjén, tudniillik a nyelvek ismerését, már ezeknek segedelmével a maga erejéből is fel fog juthatni a szép művészetek tetőpontjára, melyek épen oly jól állnak az előkelő nemesnek, s ép úgy diszítik, ékesítik és kitüntetik mint a mitra a püspököt vagy a díszöltöny a nagy jár-

tasságu törvénytudót. Feddje meg fiát nagyságod, ha szatirákat ír, melyek mások becsületének ártanak, büntesse meg értők s tépje el azokat; ha azonban olyan tankölteményeket ír mint Horatius irt, melyekben az általános hibákat ostorozza, miket az oly finomul ostorozott, akkor dicsérje meg, mert a költőnek igen is szabad az irigység ellen írnia s meg-
 rónia verseiben az irigyeket, valamint egyéb bűnöket is, de az egyes személyeket kimélje. Vannak azonban költők, a kik készek magokat még a Pontus szigetére való számkivetés büntetésének is kitenni, csak hogy valami roszaságot elmondhassanak. Ha a költő maga tiszta erkölcsű, tiszta lesz a verse is: a toll a sziv nyelve; a milyen érzelmek ebben fogamzanak, olyanok lesznek művei is. S ha a királyok vagy fejedelmek a költészet bámulatra keltő tudományát okos, erényes, komoly alattvalókban látják, ezeket megbecsülik, kitüntetik, megjutalmazzák sőt még meg is koszoruzzák azon fának leveleivel, melyet még a villám sem sért, mint egy annak jeléül hogy senki se merészelje sérteni azokat se a kik halántékát ilyen korona díszíti és ékesíti.

A zöld köpenyes alig tudott hová lenni bámul-
 tában Don Quijote e szavai hallatára, elannyira hogy már-már hajlandó volt megváltoztatni előbbi véleményét, mely szerint a lovagot eszelősnek tartotta.

Sancho a beszéd közepe táján, mely nem igen volt inyére, letért az utról hogy egy kis tejet kérjen

azon pásztoroktól, a kik ott a közelben épen juhaikat fejték.

A nemes ur épen uj tárgyba akart ereszkedni, mert igen gyönyörködött Don Quijote eszességében s kellemes kifejezési modorában, a midőn Don Quijote feltekintett s látta hogy egy szekér jön velök szem közt az uton, mely teli van tüzdözve királyi lobogókkal. Meg volt győződve róla, hogy itt valami uj kaland van készülöben, a miért nagy fenszóval oda kiáltott Sanchohoz jöjön tüstént s hozza a sisakját. Neve hallatára Sancho mindjárt elvált a pásztoroktól, nagy sebesen megsarkalta szamarát s oda rugtatott urához, a kivel csakugyan egy rettenetes és nem mindennapi kaland történt nem sokára.

XVII. FEJEZET.

Melyben arról van szó, hogyan ragadta és ragadhatta el Don Quijotét hallatlan bátorsága a legeslegszélső végletig, az oroszánokkal történt s szerencsés véget ért kaland alkalmával.

A történet elmondja, hogy a midőn a sisakért kiáltott Sanchonak, ez a jó ember épen fris turót vett a pásztoroktól, a kiknél ez is volt kapható; urának nagy sürgetése annyira megzavarta, hogy hamarjában azt se tudta mit kezdjen a turóval, hová tegye, mibe vigye, már pedig ha egyszer kifizette az

árát, bizony csak nem akarta ő ott hagyni hamarosan ; abban állapotott meg tehát hogy beleönti gazdája sisakjába. S csakugyan e gondos előrelátás szerint cselekedett, s aztán oda sietett ura parancsára, ki az érkezőhöz így szólott :

— Ide hamar azt a sisakot, barátom, mert vagy én nem értek a kalandokhoz, vagy pedig az a mi készülöben van, csakugyan olyan a mi szükségessé teszi s arra kényszerít hogy fegyverkezzen.

E szavak hallatára a Zöld köpönyeges szanaszét tekintett, azonban egyebet sem látott egy feljök jövő kocsinál, a melyre két-három zászlócska volt tűzve, annak jeléül hogy valami királyi pénzt visz ; ezt a nemes ur meg is mondá Don Quijoténak. A lovag azonban rá sem hederített, mivel az ő észében mindig az járt, hogy a mi vele történik az mind kaland meg kaland, minek következtében így válaszolt a nemes ur szavaira :

— Vigyázz, nem hibázzsz ; ha vigyázok nem lesz káromra, mert tapasztalásból tudom, sok a látható és láthatatlan ellenségem, s nem lehet tudnom hol, mikor, milyen időben és alakban ütnek rajtam ; s ezzel Sanchohoz fordulva elkérte tőle a sisakot, a kinek nem lévén rá ideje hogy a lágy turót hová borítsa, úgy kellett oda adnia a mint volt.

Don Quijote átvette s meg se nézve mi van benne, nagy gyorsan a fejére tette ; a turó azonban összenyomódott, levet eresztett, úgy hogy a savó Don

Quijote képén, bajuszán végig csorgott, mi a lovat annyira meglepte hogy így szóla Sanchohoz :

— Mi jelentsen ez, Sancho? Majd ugy látszik mintha a koponyám lágyulna, vagy agyvelőm olvadni kezdene, vagy tetőtől talpig csurok, viz lennék az izzadástól. Meglehet hogy izzadok, de bizonyára mondom nem félelmemben. Kétségtelen hogy ez rettenetes kaland lesz a mi rám váraozik. Adj valamit a mivel megtörülközhessem, mert ez a tenger verejték majd megvakít.

Sancho mélyen hallgatott, s oda nyujtott neki valami kendőt és áldá magában az istent hogy gazdája nem jött a dolog nyomára.

Don Quijote megtörülközött, aztán levette a sisakot hogy lássa mi hütötte le ugy a fejét, s megpillantva benne azt a fehér kását, orrához vitte s megszagolta.

— Dulcinea del Toboso, imádott hölgyem üdvösségére mondom, kiálta fel, te most öntött turót tettél a sisakomba, semmirevaló gazember, esztelen fegyverhordozó.

Mire Sancho a legnagyobb higgadtsággal és tettetett nyugalommal így felelt :

— Ha turó, ugyan adja ide nagyságod, hadd eszem meg; de még is . . . . egye ám meg az ördög a ki bele tette. Ugyan hogy lehettem volna én olyan vakmerő, hogy nagyságod sisakját így bemocskoljam? Ezt ugyan jól eltalálta nagyságod. Igaz hitemre mondom, señor, a mint isten tudnom adta.

már bizonyos hogy a boszorkányok között nekem is megvannak a magam ellenségei, a kik azért üldöznek a mért hogy keze-lába vagyok nagyságodnak. Azok tették ebbe a sisakba ezt a rondaságot hogy nagyságodat rám haragítsák hogy aztán szokása szerint össze-vissza törje, zuzza minden bordámat. Most az egyszer azonban pórul jártak, mert tudom istenem, van az én uramnak annyi esze, hogy meggondolja hogy én nálam se tej, se turó, se más ilyen nincsen, de meg ha volna is, inkább a gyomromba raktam volna mint a sisakba.

— Az is meglehet, mondá Don Quijote.

A nemes ur látta, hallotta mind ezt, és nem fogyott esodája, kivált akkor, a mikor Don Quijote szemét, száját, arcját, sisakját megtörülvén, ezt meg-meg fejére tette, lábát keményen megveté ken-gyelében, kardját megtapintotta s aztán dárdáját marokra fogva így szóla:

— Most már jöjjön a minék jönni kell, én itt vagyok, s kiállok bátran magának az ördögnek is!

E közben a fellobogózott kocsi is oda érkezék, melyen más se jött mint a kocsis öszvérháton s rajta kívül egy másik ember a ki a kocsi elején ült.

Don Quijote utjokba állt s így szóla hozzájuk:

— Hová atyafiak? Micsoda kocsi ez, mit visznek rajta, s milyen lobogók ezek?

Mire a kocsis eképen válaszolt:

— A kocsi az enyim, rajta pedig két hatalmas oroszlánt viszünk ketreczben; az orani helytartó

küldi az udvarhoz ő felségének ajándékba; a lobogók urunk és királyunk lobogói, annak jeléül hogy az övé a mit viszünk.

— S nagyok ezek az oroszánok? kérdé Don Quijote.

— Olyan nagyok, vette át most a szót a kocsielején ülő ember, hogy nagyobbakat soha sem hoztak Afrikából Spanyolországba. Én vagyok az etetőjük, s hoztam én már máskor is oroszánt, de még ekkorát soha egy izben sem. Épen egy pár, him és nő; a him itt van az első ketreczben, a nöstény meg a hátulsóban; ma még nem ettek, s éhesek is nagyon, a mi végre kérem is nagyságodat ne tartóztasson bennünket, mert sietnünk kell hogy mentül előbb meg-etethessük.

Mire Don Quijote ajkait mosolyra vonva így válaszolt:

— Oroszán-kölykeket hozzám? Hozzám fia-oroszánokat, és e mostani órában! De istenemre mondom, majd megmutatom azoknak az uraknak a kik ide küldték, vagyok olyan ember, a ki nem ijed meg az oroszánoktól! Szálljon le, jó ember, s mint-hogy kegyelmed az oroszán-etető, nyissa ki csak ezeket a ketreczeket, ereszsze ki e vadállatokat, hadd mutassam meg nekik e nyílt mezőn, ki az a Don Quijote de la Mancha, minden búbájos daczára és ellenére is, a kik ez oroszánokat ide küldték.

— Ahá! mondá magában e szavakra a nemes ur, most üt ki a szög a zsákból, hogy a mi lovagunk

milyen legény; a turó csakugyan fellágyította koponyáját és elhigitotta agyvelejét.

E közben Sancho is oda lépett a nemeshez és így rimánkodék:

— Uram, az isten szent szerelmére kérem, akadályoztassa meg nagyságod valami módon hogy gazdám bele ne kössön az oroszánokba, mert ha beléjük köt, itt szaggatnak bennünket darabokká a hányan csak vagyunk.

— De hát oly bolond a kegyelmed gazdája, viszonzá a nemes, hogy csakugyan attól lehet tartani hogy beléjük köt az ilyen vadállatokba?

— Nem bolond az, uram, felelé Sancho, hanem vakmerő.

— Majd teszek én róla hogy ne legyen az, mondá a nemes; s azzal oda lépén Don Quijotéhoz, ki az etetőt egyre sürgeté hogy a ketreczajtót kinyissa, így szóla hozzá:

— Lovag ur, a kóbor lovagoknak csak olyan kalandokba kell bocsátkozniok, a melyek felől remélhetik hogy jó véget érnek, nem pedig olyanokba, a melyekről előre látható hogy rajta vesztenek. Mert az olyan bátorságba, mely a vakmerőség határán is túl megy, több a bolondság mint a hősiség. Ezek az oroszánok egyáltalában nem nagyságod ellen jönnek; eszökben sincs; ajándékba küldték a királynak, s kár lenne utjokat állani s feltartóztani.

— Menjen uraságod a maga szelidített lép-madarához meg a merész vadász-menyétjéhez, vi-

szonzá Don Quijote, azokkal törődjék s hagyja más embernek dolgát végeznie. Ez az én dolgom, s én tudom hogy ezek a tisztelt oroszánok én ellenem jönnek-e vagy se.

S azzal megint az oroszán-etetőhöz fordulva így szóla :

— Lelkemre mondom, silány ficzkója, kinyisd nekem tüstént azokat a ketreczeket, más különben a kocsihoz szögezlek ezzel a dárdával.

A kocsis látva hogy ennek a fegyveres kísértetnek ugyan hijába beszélnek, így szóla hozzá :

— Kegyelmes uram, csak azt engedje meg, hadd fogom ki öszvéreimet s hadd meneküljek velök mig az oroszánokat ki nem eresztik, mert ha ezek oda lesznek, ki nem heverem holtom napjáig sem, mert se égen se padláson nincs egyebem ennél a kocsinál meg az öszvéreimnél.

— Oh kicsiny hitü! viszonzá Don Quijote, szállj le hát és fogj ki s tégy kedved szerint, bárha tudom, hamar belátod hogy hijábavaló munkát cselekedtél, s ez az aggodalmad merőben felesleges volt.

A kocsis földre pattant, a mint tudott oly sebesen látott a kifogáshoz, mig az oroszán-etető nagy fenszóval ezt mondá :

— Tanu gyanánt hívok fel minden embert valaki csak itt van, hogy akaratom ellen s kényszerűségből nyitom ki a ketreczeket s ereszttem ki az oroszánokat, s hogy szemébe mondom ennek az urnak, hogy azon kárért és veszedelemért a mit csak

a vadállatok okozni fognak, ő a felelős, s neki kell megtérítenie mindent, még az én béremet és jusomat is. Az urak meg, előbb semmint ajtót nyitok, meneküljenek mind a hová tudnak, mert a mi engem illet, én nem félek hogy az oroslánok bántsanak.

A nemes ur még egyszer megkérte, ne tegyen ilyen bolondot, mert valóságos istenkisértés ily esztelenséget elkövetni. Mire Don Quijote azzal válaszolt: tudja ő hogy mit cselekszik. A nemes azt felelte vigyázzon, ő azt hiszi hogy csalatkozik.

— Már most, uram, szakasztá félbe Don Quijote a beszélgetést, ha nem akar nézője lenni annak, a mi nagyságod véleménye szerint szomorujáték lesz, akkor kapja sarkantyuba a lovát és meneküljön.

Minek hallatára Sancho könyes szemekkel kért, könyörgött, hagyjon fel szándékával, mert hiszen ahoz képest a mi itt készül, a szélmalomharcz, a szörnyü kótisok, egy szóval életének minden ajabaja mind, mind csupa merő lakodalom.

— Uram, kedves uram, rimánkodék Sancho, itt nincs ám semmi boszorkányság vagy ilyesféle, hanem van akkora igazi oroslán, hogy a mint én a ketrecz nyilásán, hasadékán keresztül csak a körmit megláttam, mindjárt azt kellett gondolnom, hogy a melyik oroslánnak ekkora a körme, az maga nagyobb lehet egy hegynél.

— Legalább félelmed, viszonzá Don Quijote, látja, tudom, akkorának mint a fél világ. Eredj, Sancho, hagyj magamra, s ha itt halok meg, tudod

már miben egyeztünk meg egykoron. Dulcineához elmegy . . . . De nem mondok többet.

E szavait még egyebekkel toldotta meg, a miből bizonyosan lehetett következtetni, nincs rá semmi kilátás hogy esztelen szándékával felhagyjon.

A Zöld köpönyeges kész lett volna erővel is ellenállni, azonban belátta hogy fegyvereik nem egyenlők s nem tartotta czélszerűnek bologd emberbe belekötni, már pedig Don Quijotet most egészen annak ismerte. A lovag nem hagyott alább az oroszlán - etetőhöz intézett sürgetéseivel s fenyegetőzéseivel, minék aztán az lett a következménye hogy a nemes ur sarkantyuba kapta kanczáját, Sancho meg szamarát, valamint a kocsis is öszvéreit, mindnyájoknak az lévén legfőbb törekvésök, hogy a kocsitól mentül távolabb juthassanak mire az oroszlánok a ketreczből kiszabadulnak. Sancho már előre megsiratta gazdája halálát, mert egészen bizonyosnak hitte hogy ez alkalommal okvetetlenül ott vesz az oroszlánok körmei között; átkozta a sorsot és jajt kiáltott még arra az órára is, mikor arra tökélté el magát hogy megint szolgálatába lépjen; azonban minden sirása, jajgatása se gátolták hogy a szamarat mindegyre sarkalja hogy mind messzebb meg messzebb legyen a kocsitól.

A mint az oroszlán-etető látta hogy a menekvők már jó távol estek, újra kérte, könyörgött Don Quijoténak s még egyszer elmondta a már elmondottakat, a lovag azonban csak annyit felelt, hogy

ezt már hallotta, s ne fáraszsza magát több kéréssel, könyörgéssel a mi ugy sem használ semmit, hanem inkább siessen.

Az alatt míg az oroszán-etető az első ketrecz-ajtó nyitására látott, Don Quijote arról gondolkozott hogyan lesz jobb a viadalt küzdeni, gyalog-e vagy lóháton? Végre arra határozta el magát hogy gyalog küzköd, mert attól tartott hogy az oroszánok megpillantása Rocinantet megrémítené. Ennek következtében a földre pattant, dárdáját félre lökte, pajzsát karjára füzte, kardját kirántotta s kimért léptekkel, bámulatra méltó hidegvérűséggel, s bátor szívvél oda ment a koci elé, magát lelke mélyéből isten és Dulcinea kegyeibe ajánlva.

Meg kell említenünk hogy a midőn ez igaz történet írója ide ér, így kiált fel, mondván:

— Oh te erős és minden dicséretet fölülmuló bátorságu Don Quijote de la Mancha, tükre te a világ minden hőseinek, te második és újabb Don Manuel de Leon, ki a spanyol lovagok disze és dicsősége volt! Minő szavakkal beszéljem el ezt a hajmeresztő történetet, minő szavakkal hitethetem el a jövő századokkal, van-e olyan dicséret, a mely téged méltóképen megne illetne, lenne bár a nagyítások nagyítása! Te gyalog, te egyedül, te rettenthetetlenül, te nagylelküleg egy szál karddal a kezében, pedig az sem valami finom aczélból s nem is különös éles, egy paizszsal, a mely szintén nem nagyon tiszta és tündöklő, ott állsz, ott várod a legkegyetlenebb oroszánokat, melyek az

afrikai sivatagon valaha növekedtek. A te saját tetteid zengjék el dicséretedet, hős manchai, melyeket én im e pontnál félbeszakasztok, minthogy méltó magasztalásukra az én szavam nem elegendő.

Itt azután félbe marad a szerző felkiáltása s újra felfogja a történet fonalát, elmondva hogy a mint az oroszán-etető látta hogy Don Quijote már ott áll egészen csatára készen s neki a him oroszánt ki kell eresztetni, ha csak a megsértett és vakmerő lovag haragját magára vonni nem akarja, csinján kinyitotta az első ketrecz ajtaját, melyen belül, a mint már említettük, a him oroszán volt, a mely csakugyan rendkívül nagynak s borzasztó és ijedelemgerjesztő tekintetűnek látszék. A legelső is a mit tett az vala, hogy megfordult a ketreczben a melybe vetették, körmeit kimeresztette s egész hosszában kinyújtózék, azután száját feltátotta, roppant nagyot ásított s majdnem két arasznyi nyelvét kiöltötte, megnyalta vele szemét s megmosta arcát. Mikor ez megtörtént, fejét kinyújtotta a ketreczből, jobbra-balra szét tekintett szikraképen égő két szemével, s olyan tekintettel, oly fenyegető mozdulattal hogy magát a megtestesült vakmerőséget is el tudta volna rémíteni. Egyedül az egy Don Quijote kísérte szakadatlan figyelemmel, s alig várta mikor ugrik le már a kocsiról, mikor kaparíthatja kezei közé hogy aztán darabokra szabadalja.

Páratlan hóbortossága egész eddig a szélsőségig ment; a nagylelkű oroszán azonban sokkal ille-

delmesebb lévén mint sem merész s mit se törődve ilyes ostobaságokkal s hetvenkedésekkel, miután, a mint említettük, jobbra-balra széjjel nézett, szépen megfordult s farka táját tartva neki Don Quijotének nagy csendesen és nyugodtan újra lefeküdt a ketreczbe. Don Quijote ennek láttára azt parancsolta a felvigyázónak, csapkodjon rá az oroszlánra s kényseritse így a kiugrásra.

— De már azt nem teszem, viszonzá a felvigyázó, mert ha én izgatom, legelőször is engemet szaggat széjjel. Nagyságod nagyon beérheti azzal a mi történt, mert ennél többet a legnagyobb bátorságtól sem lehet követelni; nem jó lenne még egyszer szerencsét próbálni. Az oroszlán előtt nyitva az ajtó, szabadságában áll kिरontani vagy benmaradni, minthogy pedig mindedig ki nem rontott nem is fogna kिरontani egész nap se. Nagyságod szívének hősiségéről senkinek sem lehet többé semmi kétsége; semmiféle bajnok küzdő sem lehet egyébre kötelezve, legalább a mint én tudom, mint arra hogy ellenfelét kihívja s aztán a nyílt mezőn bevárja; ha ez az ellenség nem jelen meg, őt bélyegzi a gyáázat, míg a reá várakozó pedig a győzelemnek koronáját nyeri.

— Az igaz, viszonzá Don Quijote, zárd be hát az ajtót, barátom, s szolgáltass ki számomra egy bizonyítványt oly formában a mi tőled a lehető legjobban telik, mely mind azt elmondja a mit itt láttál: tudniillik hogy ajtót nyitottál az oroszlánnak, én vártam

rá, ő nem jött ki, én tovább vártam, ő még sem jött, hanem újra visszafeküdt. Egyébre nincs szükségem, s ezzel pusztuljon a varázslat, isten segítse az észet és az erényt és az igaz lovagságot. Zárd be, a mint mondtam, az ajtót, míg én meg jelt adok a megfutottnak és távollevőknek hogy térjenek vissza és a te szavaidból értesüljenek az egész eseményről.

Az oroszán-etető ugy is tett, Don Quijote pedig rá kötvén dárdája hegyére azt a kendőt a melybe belé törülközött, mikor a savó-zápor szemín-száján végig csurgott, utánok kiáltozott a többieknek, a kik még egyre szaladtak s majd minden lépésnél vissza-vissza néztek, mind egy rakáson s élőkön a nemes ember. Azonban alig hogy Sancho észrevette a fehér kendő lobogtatásával adott jelt, fölkiálta:

— Akár mi legyenek ha uram meg nem győzte a vérengző vadállatokat, mert ime utánunk kiált.

Erre mindnyájan megállottak s látták hogy a ki jelt ad az csakugyan maga Don Quijote, s így valami kevésbé neki bátorodva lassankint közeledni kezdének, míg végre tisztán kivehették Don Quijote hívogató kiáltozását. Végre csakugyan oda bátorodtak a kocsihoz, s mikor ide érkeztek, Don Quijote így szólította meg a fuvarost:

— Fogja be újra az öszvéreit, atyámfia, s aztán menjenek tovább isten hírével; te meg Sancho adj nekik fejenként két aranyat, az legyen a kárpótlás a miért miattam késtek.

— Adok én szives örömet, viszonzá Sancho, de

hát az oroszlánokból mi lett? Végök van-e vagy élnek?

Akkor a felvigyázó körülményesen elbeszélte szakadozottan az egész nagy viaskodás lefolyását, s kidicsérte a mennyire csak isten tudnia adta, Don Quijote bátorságát, a kinek pusztá tekintetétől az oroszlán úgy megfélemlert hogy se nem mert se nem akart a ketreczből kijönni, bárha a ketreczajtó ugyan csak sokáig nyitva volt, s hogy ő azt mondta a lovagnak, valóságos isten kísértés lenne, ha az oroszlánt felbőszítenék s erőszakosan kergetnék ki, a mint a lovag váltig akarta is, utóbb azután sokára és nagynehezen mégis csak beleegyezett hogy ő az ajtót bezárja.

— Nos, Sancho, mint mondasz ehhez? kérde Don Quijote, kifog-e hát varázslat az igazi bátorságon? A varázslók megfoszthatnak a szerencsétől, de karom erejétől s rendíthetlenségemtől sohasem!

Sancho az aranyakat oda adta, a fuvaros befogott, az oroszlán-etető kezét csókolt Don Quijotének kegyes jóságáért, s megígérte hogy ezt a bátor cselekedetet mindjárt elmondja magának a királynak mihelyt az udvarhoz érkezik.

— S ha netalán ő felsége kérdeni találná ki tette, azt mondja neki, atyámfia: az Oroszlán lovag, mert azt akarom hogy mától fogva ezen névvé cseréljék, változtassák, fordítsák és alakítsák át eddig használt Bus képü lovag elnevezésemet. A régi kóbor lovagok példáját követem ezzel is, a kik

szintén megváltoztatták nevöket a mikor kedvök tartotta vagy jónak látták.

A kocsi aztán tovább ment a maga útján, Don Quijote, Sancho és a Zöld köpönyeges is a magokén. Don Diego de Miranda az egész idő alatt egyetlen szót sem váltott Don Quijoteval, csupán a legéberebb figyelemmel kísérte a lovag minden tettét-vettét, s úgy látszott neki, hogy ez okos bolond olyan bolond a kinek esze is van. Don Quijote történetének első részét még eddigelé nem ismerte, mert ha olvasta volna, bizonyára nem csodálkozik vala oly nagyon szavain és cselekedetein, tudva hogy e bolondság mi fán termett; minthogy azonban nem ismerte, azért tartotta majd okosnak, majd meg bolondnak, mert a mit a lovag mondott, az mind igen talpra esett volt, de a mit tett, az meg csupa bolondság, vakmerőség és esztelenség. Így szólt ugyanis magában :

— Lehet-e annál nagyobb bolondság mint a tőrös sisakot fejébe nyomni s azt hitetni el magával hogy a varázslók olvasztják meg agyvelejét? S hová kell nagyobb vakmerőség és esztelenség mint az oroslánokba minden áron beléjük kötni akarni?

Ezen elgondolkodásából s magával beszélgetéséből Don Quijote ragadta ki, e szavakat intézve hozzá :

— Semmi kétség, señor Don Diego de Miranda, nagyságod engem ugy-e esztelen bolond embernek tart? S valóban nem csodálnám, ha annak tartana, mert hiszen cselekedeteimből alig lehet

mást következtetni. Mindazáltal szeretném, ha nagyságod elismerné hogy én még sem vagyok olyan bolond, sem olyan esztelen, a milyennek látszom. Gyönyörű látvány, ha egy fürgé lovag, királya szeme láttára, valami tágas küzdő téren jó sikerrel belé hajtja dárdáját a bátor bikába; gyönyörű látvány, ha valami délczeg lovag, tündöklő fegyverzetben, a vidám tornán oda robban a hölgyek elé a sorompók közt; és igen szép látványt nyujtanak mind azon lovagok, a kik harcziás, vagy annak látszó gyakorlatokkal mulattatják, gyönyörködtetik, vagy ha szabad így szólani, díszesítik fejedelmök udvarát. Azonban mind ezeknél még sokkal szebb látvány az a kóbor lovag, a ki pusztákon, sivatagokon, keresztutakon, hegyen-völgyön szerteszét barangol, s veszedelmes kalandokat keres, azzal a szándékkal hogy boldogul és szerencsésen végrehajtsa, egyesegyedül azért hogy állandó és dicsőséges hirt szerezzen. Sokkal szebb látványt nyujt, ismétlem, az a kóbor lovag, a ki valamely pusztaságon egy özvegy segítségére siet, mint az az udvaronc lovag, a ki a városban valami kisasszonynak a levet csapja. Minden lovagnak megvan a maga teendője: az udvaroncám szolgáljon a hölgyeknek, fényes öltözetével gyarapítsa királya udvarának ragyogását, vendégelje meg a szegényebb lovagokat rakott asztalánál, rendezzen harcziátékokat, tartson tornákat, legyen szives, bőkezű, nagylelkű s mindenek fölött jó keresztyén; ezzel betöltötte a maga kötelességét;

ellenben a kóbor lovag fürkészsze ki a világ legelrejtettebb zugait, hatoljon be a legtekervényesebb labirintusokba, hajtsa végre minden lépten-nyomon a lehetetlenséget, állja ki a sivatag pusztaságon a nap égető sugarait nyár közepén, télen pedig szélnek, fagynak irgalmat nem ismerő kegyetlenségét; orosz-lánok ne döbbsentsék, kísértetek ne ijesszék, sárkányok ne rémítsék meg, mert ezeket fölkeresni, amazokkal megküzdeni s mindnyáján diadalmaskodni, neki ez fő, neki ez az igazi teendője. Én tehát, mint-hogy a sors úgy rendelte, hogy magam is a kóbor lovagok közé tartozzam, elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom sikra szállni mind az ellen, a miről azt hiszem hogy foglalatosságom körébe esik. Így az orosz-lánokkal való összetűzés, a mit az imént cselekedtem, határozott kötelességem vala, bárha tudtam hogy az irtózatoss vakmerőség, mert jól tudom mi a bátorság, tudom hogy az olyan erény a mely két vétkes szélsőség közé van helyezve, melyek egyike a gyávaság, másika a vakmerőség; azonban kisebb hiba még is, ha a bátor a vakmerőséget érinti s odáig emelkedik, semmint ha a gyávaságot érintené s ehhez sülyedne alá: mert valamint könnyebb hogy a pazarlóból bőkezű legyen mint a fösvényből, épen úgy könnyebb hogy a vakmerőből igazi bátor legyen mint hogy a gyáva legyen képes az igazi bátorságig föl-emelkedni. A mi pedig a kalandokat illeti, ezekben meghiheti señor Don Diego, csakugyan jobb ha az ember inkább többet tesz mint kevesebbet, mert

akár ki hallja is, még is csak jobban hangzik ha így szólnak: ez meg ez a lovag tulmerész és vakmerő, mint ha azt mondják: ez meg ez a lovag félénk és gyáva.

— Be kell vallanom, señor Don Quijote, viszonzá Don Diego, hogy mind az a mit nagyságod tett és mondott, teljesen a józan ész színvonalán áll, s azt hiszem, ha a kóbor lovagság törvényei és szabályai mind elvesznének is, nagyságod kebelében úgy fel lehetne találni mint az ő tulajdon letéteményes helyökön és levéltárukban. Most azonban siessünk, mert az idő már előre haladt, s igyekezzünk hogy hozzám haza érkezzünk a hol nagyságod kipihenheti majd a kiállott fáradaimat, melyek ha a testet épen nem is, de annál inkább igénybe vették a lelket, a mi a testet rendesen ép úgy ki szokta fárasztani.

— Az ajánlatot igen nagy hálával és köszönettel fogadom, señor Don Diego, viszonzá Don Quijote, s azzal jobban neki eresztették paripáikat mint eddig jöttökben s körülbelül délutáni két óra tájon érkeztek meg a faluba és Don Diego házába, a kit Don Quijote a Zöld köpönyeges lovagnak nevezett el.

XVIII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval a Zöld köpönyeges lovag várában vagy házában, ugy szintén egyéb különös dolgok.

Don Quijote ugy találta, hogy Don Diego de Miranda háza téres-tágas falusi épület; mindazáltal a nemesi czimer — bárha közönséges homokkőből faragva is — de azért ott diszlett a kapu fölött; az élés-tár ott volt az udvaron, a pincze a kapuszinre nyílt, köröskörül pedig sok cserépkorsó állt, a mi mind tobosoi készítmény levén, Don Quijotének azonnal elvarázsolt és átalakított Dulcineáját juttaták eszébe. Fel is sóhajtott mélyen, s a nélkül hogy meggondolná hol és ki előtt mondja, így szólott:

Oh búmra való drága zálogok, ti,
De édesek, ha isten ugy akarja!

— Oh ti tobosoi korsók, hogy úgy eszembe juttatátok az én legnagyobb keserűségem édes zálogát!

E szavakat Don Diego tanuló fia, a költő is meghallotta, ki anyjával együtt ment a lovag elfogadására, s mind az anya mind a fiu alig tudtak hová lenni csodájokban, a mint Don Quijote különös alakját meglátták, a ki is Rocinanteről leszállván nagy udvariasan oda ment az urnőhöz hogy kezét csókra kérje, Don Diego pedig így szóla:

— Fogadja, señora, szokott nyájasságával Don Quijote de la Mancha urat, mert ő az a ki előttünk áll, a világ legbátrabb s legeszesebb kóbor lovagja.

Az urnő, a kit Doña Krisztinának hívtak, igen szeretetteljesen s udvariasan fogadá, Don Quijote pedig a legválogatottabb hódoló szavakkal ajánlá magát kegyeibe. Majdnem ugyan ilyen udvarias bemutatás történt a lovag és a tanuló között is, ki Don Quijotet beszéde után okos és értelmes embernek tartotta.

Itt azután a szerző körülményesen leírja Don Diego egész háza tájékát, elsorol részletesen mindent a mi valamely jómodu földesur házában rendesen található; e történet fordítója azonban czélszerűnek látta hogy mind ezen mind más hasonló aprólékos részleteket elhallgasson, minthogy azok ugy sincsenek lényeges összefüggésben a történet folyamával, melynél sokkal főben járóbb dolog az igazság semmint az ilyes fagyos elcsapongások.

Don Quijotet egy terembe vezették, Sancho lecsatoló pánczélját, úgy hogy csak a bő bugyogó s a zergebőr ujjas zubbony maradt rajta, a mi csupa maszat lett a rozsdás pánczéltől. Inge gallérja diákosan elől-hátul kihajtva, de sem kikeményítve, sem csipkével nem szegélyezve; csizmájának kurta szára festetlen volt, feje azonban mázos. Jó kardját derekára övezte, mely tengeri kutyabőrből készült szijon függött, mivel az a híre, hogy a lovag több éve már vesebajban szenvedt. Vállaira barna finom posztó

köpenykét terített, mind ezek előtt azonban öt vagy hat vödör vízben (a vödrök száma felől a tudósítások némileg eltérők) fejét s arcát mosta meg, mindazáltal a víz mindegyre savószínű maradt, a mit Sancho falánkságának lehet tulajdonítani, s annak az átkozott turóvásárnak mely gazdáját úgy beféherítette.

Don Quijote ekképen kicsipvén magát, délczeg urias magatartással ment át egy másik terembe, a hol a tanuló várt reá hogy az ebéd elkészültéig mulattassa, mert az ily nemes vendég jöttének örömeére Doña Krisztina ki akart tenni magáért, s meg akarta mutatni, hogyan tudja és szokta ellátni azokat a kik az ő házához szállanak.

A mig Sancho Don Quijotet vetköztette, Don Lorenzonak (igy hívták Don Diego fiát) akadt egy kis ideje hogy atyjához igy szólhasson:

— Ki ez a lovag, kedves atyám, a ki kegyeddel hozzánk jött? mert neve, alakja, valamint az hogy kóbor lovagnak mondják, mind anyámat mind engem igen nagyon meglepett.

— Magam sem tudom mit mondjak rá, fiam, viszonzá Don Diego, csak annyit mondhatok, láttam tetteit olyanokat, a milyeneket csupán a világ legnagyobb bolondja tehet, mig ellenben hallottam megint olyan értelmes, józan nyilatkozatait is, melyek tetteit elnémitják, elfelejtetik. Beszélj vele magad, s tapints tndományának elevenére, s van elég belátásod hogy magad is megítélhesd, vajon okossága nagyobb-e

mint bolondsága, bár az igazat megvallva, én csakugyan inkább bolondnak tartom mint okosnak.

Don Lorenzo tehát, a mint már említettük, ment Don Quijotet mulattatni, s a mint beszédbe ereszkedtek, Don Quijote a többi között így szóla Don Lorenzohoz :

— Don Diego de Miranda ur, kegyed édes atyja sok szépet beszélt nekem kegyed jeles képességeiről s fényes tehetségéről, különösen pedig azt emelte ki hogy kegyed mily nagy költő.

— Költő még talán igen, viszonzá Don Lorenzo de hogy nagy költő volnék, arról még csak álmodni sem lehet; annyi igaz hogy a költészetet igen szeretem s a jó költőket nagy kedvvel olvasom; mind ez azonban ingyen sem elég arra, hogy, a mint atyám mondja, engem valaki nagy költőnek tarthasson.

— El vagyok ragadtatva e szerénység által, viszonzá Don Quijote, mert nincs költő a ki elbizakodott ne volna s ne azt hinné magáról hogy ő a világ első poetája.

— Nincsen szabály kivétel nélkül, felelé Don Lorenzo, s lehet valaki költő, a nélkül hogy épen így gondolkozzék.

— Bizony gyéren, jegyzé meg Don Quijote; egyébiránt nem lenne kegyed szives megmondani, miféle vers az a mi épen most van készülöben s a miről kedves atyja azt mondá, hogy önt némileg nyugtalanítja s elkomolyítja? Ha valami glossa, én magam is értek valamicskét a glossákhoz s nagyon

örülnék ha láthatnám; ha pedig valami pályamű, akkor törekedjék kegyed a második díj elnyerésére, mert az elsőt rendesen a pártfogás vagy a személyes magas állás szokta megnyerni; a másodikat a szigorú igazság, s így a harmadik lesz a másodikká, az első pedig az említett okoknál fogva a harmadikká, szakasztott úgy mint a mi egyetemeinken osztott kitüntetéseknel szokás.

— Még eddig, mondá magában Don Lorenzo, nem tarthatom bolondnak; de jerünk tovább, s így szóla: Ugy látszik, nagyságod is végezte az egyetemi pályát; melyik tudományt hallgatta?

— A kőbor lovagságról szólót, viszonzá Don Quijote, mert van ám ez is oly dicső mint a költészet vagy talán egy-két hüvelykkel még dicsőbb.

— Ezt a tudományt nem ismerem, viszonzá Don Lorenzo, s mindeddig mit sem hallottam felőle.

— Ez oly tudomány, mondá Don Quijote, a mely magában foglalja a világ minden vagy majdnem minden tudományát, azon oknál fogva, minthogy annak ki erre a pályára lépett, a jogtudományban jártasnak kell lennie s tudnia kell úgy a distributiva mint a commutativa justitia törvényeit, hogy mindenkinek megadhassa a magáét s a mi őt megilleti; de theologusnak is kell lennie hogy a keresztyén hitről melyet vall világosan és határozottan számot tudjon adni akárhol is követelik; medicusnak is kell lennie, kiváltképen pedig botanikusnak hogy a puszták és sivatagok közepett is fel

tudja ismerni azon növényeket, melyek a sebet begyógyítják, minthogy a kóbor lovag nem kereshet ám akármikor is olyan embert, a ki sebeit bekötözze; astrologusnak is kell lennie, hogy a csillagok állásából megmondja hány óra mult el már az éjszakából, s hogy a világnak melyik részén, melyik ég-öv alatt barangol; értenie kell a matematikához is, mert minden lépten-nyomon rá szorulhat. Mellőzve most azt, hogy neki minden keresztyén és sarkalatos erényekkel föl kell diszítve lennie, az alárendeltebb dolgokra térek át, s azt állítom hogy ugy kell uszni tudnia mint a »hal« Miklós*), értenie kell a lópatkoláshoz, nyergeléshez, kantározáshoz; s ha megint a magasabbakhoz akarunk visszatérni: hiven meg kell őriznie hűségét istenéhez és szive választottjához; tisztának kell lennie gondolataiban, illedelmesnek szavaiban, bőkezűnek jó cselekedeteiben, bátornak hős tetteiben, türelmesnek fáradalmaiban, részvevőnek a szükségben szenvedők iránt, s végül az igazság pártfogójának, kerüljön bár életébe annak védelmezése. Az igazi kóbor lovag e nagy és kisebb részekből van alkotva, s ebből láthatja kegyed señor Lorenzo, vajon megvetendő tudomány-e az, mit a kóbor lovag tanul, folytat és művel, s egybe lehet-e

*) Cervantesnél spanyolúl »Peje Nicolas ó Nicolao« az olaszoknál Pesce Cola vagy Pesce Nicolas, egy hires sicilliai buvár a XV-dik században, kinek az uszásban tanusított hihetetlen ügyességeért adták a »hal« melléknevet. Ford.

hasonlítani ama legtöbbre becsültekkel mikkel a gymnasiumokban s az egyetemeken foglalkoznak.

— Ha ez való, viszonzá Don Lorenzo, akkor azt kell mondanom hogy e tudomány a többit mind felülmulja.

— Mit ért ön az alatt: ha ez való? kérdé Don Quijote.

— Azt akartam mondani, folytatá Don Lorenzo, kétlem hogy lettek volna valaha vagy volnának ma napság kőbor lovagok, s kivált a kik ennyi erénnyel ékeskednének.

— Sokszor elmondtam már a mit most megint ismételni akarok, viszonzá Don Quijote, hogy a világ nagy részének az a nézete, hogy kőbor lovagok nem léteztek. Én, részemről azt tartom, hogy ha az ég valami csodálatos módon meg nem győzi ezeket azon igazság felől hogy csakugyan voltak s vannak még ma is: kárba vezett fáradság lesz akármit tegyen is e végett az ember, a mint ezt magam előtt a tapasztalás számos izben bebizonyította. Semmi szándékom sincs tehát kegyednek ez oly sokakkal közös tévedését eloszlatni; én csak annyit tehetek, hogy az eget kérem, oszlassa el az e tévedést, s juttassa kegyednek értésére, mily hasznosak és szükségesek voltak e világon a kőbor lovagok a mult századokban, s mily hasznosak lennének még ma is ha fenállának. Ma napság azonban az emberiség büntetése gyanánt a restség, a lomhaság, a tobzódás és az elpuhultság diadalmaskodnak.

— Kiugrasztottuk már a bokorból a mi kedves vendégünket, mondá magában Don Lorenzo, mindazáltal ő nemes szívü bolond, én pedig sületlen együgyü lennék ha nem annak tartanám.

Itt vége szakadt beszélgetésöknek, mert ebédelni hívták őket.

Don Diego megkérdezte fiától tisztában van-e már vendégök értelmével? Mire az ifju így felelt:

— Ezt a makulatát a világ minden orvosa és szép írója sem fogja soha tökéletesen letisztázni; megtestesült bolond ez, a kinek közbe-közbe tisztább pillanatai is vannak.

Enni mentek, s az ebéd csakugyan olyan volt a milyennek ut közben Don Diego mondta; tiszta, bőséges és izletes, a milyenben vendégeit rendszeren részesíteni szokta. A mi azonban Don Quijote tetszését legjobban megnyerte, ama bámulatra méltó csendesség vala, mely az egész házban uralkodott, úgy hogy ez valami karthausi zárdához hasonlított.

Ebéd végeztével, az asztali imádság elmondása és a kézmosás után, Don Quijote a legmelegebben kérte Don Lorenzot, olvassa fel a pályázatra készített költeményét. Mire az ifju így válaszolt:

— Nem szeretném ha azon költők közé sorolnának, a kik megtagadják verseik felolvasását a mikor őket kérik, a mikor meg nem kérik akkor csak úgy ontják: szívesen felolvasom glossámat, a melyért azonban semmi díjat sem várok, minthogy csupán tehetségem gyakorlása végett irtam.

— Egy igen eszes barátomnak az volt a nézete, mondá Don Quijote, bár soha se fárásztaná magát senki glossák irásával; okul pedig azt hozta fel, hogy a glossa soha sem éri el magát a szöveget s hogy igen sokszor tulcsap azon a mit kifejtenie s magyaráznia kellene; azonkívül a glossa szabályai oly tulszigoruak, hogy semmi kérdést, semmi: »mondom« vagy »mondok«-féle kifejezést meg nem tűrnek, ugy szintén azt sem hogy az ember az igét főnév gyanánt használja, a szóknak más értelmet adjon, s más több ilyes megszorítások és kikötések a melyekhez, mint kegyed igen jól fogja tudni, a glossairónak magát folytonosan szabnia kell.

— Nem tagadhatom, señor Don Quijote, mondá Don Lorenzo, ugy szeretném nagyságodat valamin rajta kapni, de mindig ugy kisiklik kezeim közül mint az angolna.

— Ezt nem értem, viszonzá Don Quijote, hova czéloz, mit akar kegyed e kisiklással mondani?

— Majd meglátja, felelé Don Lorenzo, most azonban méltassa figyelmére mind a thema gyanánt szolgáló sorokat mind a glossát magát a mely így hangzik:

Térne multam vissza még,
Mást ne várjak mit se bár;
Vagy az a nap jönne már
Melyen elszólít az ég.

G l o s s a.

Mint mindennek vége léssen,
 Annak is csak vége lett
 A mit — kedvezésre készen —
 Sorsom üdvemül vetett,
 S újra elrabolt egészen.
 Oh szerencse, már mi rég
 Térden esdek szolgakép,
 Mást se várva, mást se lesve
 Üdvömül csak azt keresve :
 T é r n e m u l t a m v i s s z a m é g .

Élvet e szív nem talál ma,
 Fényt, hatalmat, mért szeressek ;
 Mit nekem hír s bármi pálma.
 Add : elégedett lehessenek,
 Így valósul lelkem álma.
 Hogyha ennek enyhe vár,
 Akkor, oh szerencse, már
 — Főleg, fel hamar ha tűnik —
 Láng-kinom gyötrelme szűnik,
 M á s t n e v á r j a k m i t s e b á r .

A mit esdek, az lehetlen,
 Visszahozni a mi mult
 Erre az idő tehetlen.
 A mi egyszer elvonult,
 Végekép visszanyerhetetlen.
 Az idő rohanva jár,
 Könnyű szárnya kit se vár,
 A ki mást hisz, csalva lenne ;
 Így tehát, bár futva menne
 V a g y , a z a n a p j ö n n e m á r .

Nyugodalmat nem találni,
 Csak reméljek s újra féljek,
 Annyi mint halálra válni;
 Semhogy ily gyötörtén éljek
 Jobb, bizonynyal, sirba szállni.
 Énnekem csak nyereség
 Hogyha végem . . . Nem! ne még,
 Jobban véve fontolóra
 Még is rettent az az óra
 Melyben elszólít az ég.

A mint Don Lorenzo a glossát elvégezte, Don Quijote felállt s olyan emelt hangon hogy majdnem kiáltásnak is beillett volna így szólt, Don Lorenzo jobb kezét megragadva:

— A legeslegmagosabb egekre mondom, nemes ifju, ön a világ legkitünőbb költője, s méltó lenne rá, hogy megkoszorúzzák, de nem Cyprusban vagy Gaetaban, a mint egy költő mondá — a kinek isten rossz néven ne vegye — hanem, ha még meg volna az athenei, koszorúzza meg az, vagy a meglévő párizsi, bolognai és salamancai akademiák. Adja az ég, hogy azon pályabírákat, a kik önt az első díjtól elejtik, Apolló nyilazza agyon, a Muzsák pedig soha többé át ne lépjék házok küszöbét. Nem lenne kegyed szives nekem még egy pár nagyobb verset elolvasni, hogy csodálatra méltó szép tehetségét egész teljességében megismerhessem.

Nem különös-e, ha ki kell mondanunk, hogy Don Quijote dicsérete igen jól esett Lorenzonak,

bárha bolondnak tartotta is. Oh hízeltetés hatalma, mennyire kiterjedsz te, s mily tágasak a te kellemes itéletednek határai! Ezen igazságot bizonyítá Don Lorenzo is, ki Don Quijote kértére s kívánságára a Pyramus és Thisbe történetéről vagy mondájáról szóló e következő szonettet olvasá fel:

Szonett.

A köfalon tör a szép lányka rézst
 Kiért Pyramus hő szívébe' kín dul ;
 Cyprusbul Amor utra kelve indul
 Megnézni e csodás, e szűk törést.

A némaság szól itt : mert nem merészel
 A hang e szűk nyíláson át behatni,
 Csak a szív ; így szokott utat mutatni,
 Amor, hogy szembe szálljunk bármi vézszel.

A vágy lesz az iránytű mely vezet ;
 De áldozatja lesz heves szívének
 A balga lány, ki éltét veszti el ;

S im, mind a kettőt — oh mi gyász-estet ! —
 Egy és azon kard, e g y sír és e g y ének
 Öldökli, zárja és ébreszti fel.

— Hála isten! mondá Don Quijote Don Lorenzo szonettje meghallgatása után, csak hogy találtam a mai számtalan tökéletlen költő közt egy tökéletes költőt is kegyedben, uram, miről ezen művésziileg szerkesztett szonett tanuskodik.

Don Quijote négy napig maradt Don Diego házánál tejbe-vajba fürösztve, mely idő eltelte után bucsut vett a háziaktól, a leghálásabb köszönetet mondva azon szives fogadásért s gazdag ellátásért, melyben hajlékukban részesíték; minthogy azonban nem találja helyesnek, hogy a kóbor lovagok nagyon is sok időt töltsenek el kényelemben és jóllétben, ő újra tisztének betöltésére akar indulni, kalandokat keresni, mivel úgy van értesülve hogy ez a táj bőviben van azoknak. Idejét erre fordítja majd addig a míg a zaragozai harcjáték napja elérkezik, mert utja egyenesen oda irányul. Legelőször pedig a Montesinos barlangba kíván alászállani, melyről vidékszerte annyi és oly csodás dolgokat beszélnek, s tulajdon maga akarja felkutatni és szemügyre venni kutfejét és igazi forrását ama hét tónak, melyeket közönségesen Ruiderának neveznek.

Don Diego, ugyszintén fia is megdicsérték nemes szándékát, s azt mondák neki, hogy a mire csak szüksége van lássa el magát mindennel az ő házokból s vagyonukból, ők a lehető legszívesebben szolgálnak vele, mert mind saját becses személyét, mind tiszteletre méltó állását a legnagyobb becsben tartják.

Végre jött a távozás napja, ép oly örömeire Don Quijoténak, a mily bújára-bánatára Sancho Panzának, a ki nagyon jól érezte magát Don Diego háza bőségében, s előre is fázott az erdőn s mezőn szenvedni szokott éhségtől s gyéren megrakott tarisz-

nyája szük voltától; miért is, a mint csak isten tudnia adta, ugy megtömté most a legszükségesebbekkel.

Bucsuzásakor Don Quijote így szóla Don Lorenzohoz:

— Nem tudom mondtam-e már kegyednek, s ha mondtam is, most még egyszer mondom, hogy ha nem retten vissza azon út fáradaimaitól, mely a hir templomának elérhetetlen magas ormához vezet: nem kell egyebet tennie, csak hagyja el ön a költészet szükecske ösvényét s lépjen a kóbor lovagság legeslegszükebb csapására, ez elég alkalmas arra hogy az ember csakhamar császárrá legyen.

Ezen nyilatkozatával Don Quijote egészen ráütötte a pecsétet bolondságára, még jobban pedig azzal a mit így toldott szavaihoz:

— Isten a megmondhatója mennyire szeretném señor Don Lorenzot magammal vinni, hogy megtanítsam hogyan kell a legyőzöttöknek megkegyelmezni, a kevélyeket megalázni és porba sujtani, mik az én hivatásommal együtt járó tulajdonok. Minthogy azonban ezt sem az ő gyenge kora, sem dicséretre méltó tanulmányai meg nem engedik, beérem most azzal is, hogy kegyedet arra figyelmeztessem, hogy igazán nagy költővé ugy lehet, ha magát inkább mások s nem a maga ítélete által vezetteti. Mert nincs olyan atya meg anya, a ki tulajdon gyermekeit rutaknak tartaná, s a szellemi szülöttek körül ez a tévedés még sokkal gyakrabban elé szokott fordulni.

Apja és fia ujra elcsodálkoztak a Don Quijote

szavaiban nyilatkozó okos és oktalan gondolatok különös vegyülékén, s azon hajthatatlan magasságán, melylyel újra meg újra visszatér mindig boldogtalan kalandjai kereséséhez miket vágyai czéljának és végének tekintett. Még egyszer ismételték kölcsönösen a legudvariasabb nyilatkozatokat, s aztán a kastélybeli urnától a legilledelmesebb módon búcsút vevén, Don Quijote és Sancho Rocinanten meg a szürkén utra keltek.

XIX. FEJEZET.

Melyben a szerelmes pásztor története lesz elmondva, más igazán mulatságos eseményekkel egyben.

Don Quijote nem volt még nagyon messzire Don Diego falujától, midőn két diák vagy kispap-félével s két paraszt emberrel találkozott, a kik számárháton ültek. Az egyik tanuló zöldes zsákvászonból készült tarisznya formában valami kevés fehérneműt s egy pár pamuk harisnyát vitt magával; a másodiknál egyéb se volt mint két börgombos, uj vivó-tőr. A parasztok ellenben sok egyéb holmival voltak megrakodva, világos jeléül hogy valami nagyobb városban tettek bevásárlást és most haza mennek. Mind a tanulókat mind a parasztokat épen úgy meglepte Don Quijote megpillantása, mint általában meg szokott lepni mindenkit a ki őt először látta, s alig tudtak hova

lenni kíváncsiságukban, ki lehet ez, a ki más emberektől annyira különbözik.

Don Quijote nyájasan köszönté őket, s a mint megtudta hogy vele egy uton mennek, hozzájok akart csatlakozni, csak hogy arra kérte őket, menjenek valamivel lassabban, mert az ő lova nem olyan futós mint amazok szamarai. Hogy rá álljanak, elmondá nekik hogy ő kicsoda, micsoda, hogy ő kóbor lovag, s kalandokat hajhász a föld egész kerektségén. Hozzá tette még azt is, hogy igazi neve Don Quijote de la Mancha, mellékesen azonban az Oroszlánlovagnak hívják.

A két paraszt mind ebből egy árva kukkot sem értett, de a két diák megszagolta már hogy Don Quijote esze nincs ki egészen, mindazáltal igen tiszteletteljes csodálkozással néztek rá s egyikök így szólott:

— Ha nagyságodnak, kóbor lovag ur, nincsen épen határozottan kitüzött utja, a mint hogy a kóbor lovagoknak rendesen nem is szokott lenni, jöjjen velünk nagyságod, s lát olyan fényes, gazdag lakodalmat, a milyet la Manchában, de még nagy messze környékén se tartottak eddigelé sohasem.

Don Quijote azt kérdezte, talán valami herczeg tartja hogy ily nagyon feldicsérte?

— Nem az bizony, viszonzá a tanuló, hanem egy paraszt ember vett el egy paraszt leányt. A vőlegény-nél nincs gazdagabb legény az országban, a menyasszonynál szebbet pedig soha ember még nem látott.

Hallatlan és rendkívüli módon készültek neki a lakodalomnak: ott tartják meg a menyasszony faluja határában terülő rétségen; s a menyasszonyt kitüntetés okáért csak a szép Quiteriának hívja mindenki, a vőlegényt meg a gazdag Camachonak, s amaz tizennyolcz esztendő, emez pedig huszonkettő. Egészen egymás számára vannak teremtvé, bárha van olyan is, a ki az egész világ iját-fiját ismerve azt állítja, hogy a szép Quiteria családja előkelőbb mint a Camachoé, de most már ennek oda se néznek, mert a gazdagság egyenesre tudja billenteni a mérleget. Egyébiránt Camacho igazán bőkezű, s azt mondják, olyan sűrű lombsátort készül az egész rét fölé üttetni, hogy a napnak ugyancsak lesz dolga ha be akar kukkanni a térséget borító pázsitra. Még arról is gondoskodott, hogy fegyveres meg csörgős-dobos táncz is legyen, mert van ember a falujában elég, a ki ehhez mind nagyon ért; a közönséges tánczosokról nem is szólok, ilyen egy egész sereg lesz hivatalos. De sem az a mit elésoroltam, sem sok egyéb a mit még elhallgattam, nem az teszi e lakodalmat különösen nevezetessé, hanem a mint gondolom, leghiresebbé az teszi majd, a mit a késébe esett Basilio akar cselekedni. Ez a Basilio egy oda való legény a Quiteria falujába, a ki ott lakott a Quiteria szülei házának tőszomszédjában, a miből a szerelem alkalmat vett magának hogy újra fel-elevenítse a világon Pyramus és Thisbe már-már feledésbe merült történetét, mert Basilio első gyer-

mek-korától fogva úgy bele szeretett Quiteriába, ez meg annyi tisztességes vonzódással viszonzta ragaszkodását, hogy a faluban multság okáért akárhányszor fel-felhozták a gyermek Basilionak és Quiteriának szerelmét. A növendékek fölcseperedtek, s ekkor Quiteria atyja jónak látta hogy Basiliot eltiltsa háza rendes látogatásától; hogy pedig ez semmi szóbeszédre s gyanúra okot ne szolgáltatasson, rávette leányát hogy a gazdag Camachohoz menjen nőül, mert Basiliohoz nem akarta adni, mivel azt a szerencse nem részesíté annyi áldásában mint a természet. De ha az igazat minden irigykedés nélkül meg kell vallani: ügyesebb legény egy sincs Basilionál, mert akár a dorongvetésben, akár a birkózásban vagy a lapdázásban csakugyan ritkitja párját; futni úgy fut mint a zerge, ugrani jobban mint a kecske, úgy tekézik mintha boszorkányokkal állna czimboraságban, úgy énekel mint a pacsirta, a gitár szinte beszél ha ő pengeti, vívni pedig olyan jól vív hogy jobban sem kell.

— Már ezen egyetlen képességeért is megérdemlené ez az ifju, vágott közbe most Don Quijote, hogy ne csak a szép Quiteriát, hanem ha élne, magát Ginevra királynét kapja meg feleségül, akármit szólna is hozzá Lanzarote meg a többiek, a kik meg akarnák akadályoztatni.

— Az én feleségemnek tessék ezt megmondani, szóla most Sancho Panza, a ki mindeddig szótlanul hallgatott, a ki hallani sem akar arról hogy az ember

ne a maga szőre-szürebelit válaszsza; a ki olyan keményen tartja magát ahhoz a példabeszédhez: nem illik a számárra bársonynerég. Én azt szeretném, hogy ez a derék Basilio, a ki már most is emberem, az vegye el ezt a kincsem adta Quiteriát, s aztán áldja meg az isten mind a két kezével azokat (épen az ellenkezőjét akarta mondani) a kik megakadályoztatják hogy két szerelmes egymásé legyen.

— Ha azok a kik egymást szeretik mindig egymásé lehetnének, jegyzé meg Don Quijote, ezzel megfosztanak a szüléket azon joguktól hogy gyermekeik számára ők válaszszanak házas társat s kellekorán házasítsák meg azokat; ha meg a leánynak hagynák szabadjára hogy a férjét ő válaszsza, az egyik hozzá menne apja béreséhez, a másik meg ahhoz a kit az utczán egyszer meglátott, a ki szemre-fejre ugyan kínálatos, de igazában sehonnai tekergő. Mert a szerelem és a szenvedély igen könnyen elvakítják a józan ész szemét, melyre pedig nagy szükség van, ha valaki pályát választ; a ki házasságra lép, az meg különösen közel áll a hibás választás veszedelméhez, s itt igen nagy óvatosságra s az ég kedvező kegyelmére van szükség, hogy kívánatos eredményt lehessen biztosítani. Ha valaki hosszas utazást akar tenni, ha okos ember, előbb semhogya utra kelne, valami biztos és kellemes társaság után fog nézni, a kikkel együtt utazhassék; hogy ne cselekednék tehát hasonlóképen az, a kinek az egész életen át kell utaznia mind a halál nyugvóhelyéig, s mi több, uti társával

meg kell osztania ágyát, asztalát, s vele megy az mindenhová a mint a férj és feleségnél szokás. A feleség nem áruczikk, a mit ha az ember egyszer megvett megint el lehetne adni vagy cserélni vagy felváltani : elválaszthatatlan függelék az, mely addig tart a meddig maga az élet; olyan kötél, melyet ha valakinek nyakára vetnek, gordiusi csomóvá lesz, a mit nem lehet feloldani, csak az egy halál kaszája vághatja ketté. Sokat mondhatnék még e tárgyról, ha azon óhajomásom nem akadályoztatna, mely szerint tudni szeretném van-e a licentiatus urnak még valami elbeszélni valója Basilio történetéről.

A mire a diák, a tanuló vagy a mint Don Quijote nevezte, a licentiátus ekképen válaszolt:

— Semmi egyéb mondani valóm sincs, mindössze is csak annyi hogy azon pillanattól kezdve, mikor Basilio megtudta hogy a szép Quiteria a gazdag Camachohoz megy, azóta senki se látta soha többé egyetlen mosolyát sem, nem hallotta senki egyetlen okos szavát; mindig magába mélyedve jár-kél szomorún, folytonosan magával beszél, a mi bizonyos és világos jele annak hogy elméjében megháborodott; keveset eszik, keveset alszik, semmit sem eszik egyebet gyümölcs félénél, aludni pedig, ha ugyan megteszi, csak szabad ég alatt alszik a kemény földön, mint valami erdei vad; néha-néha feltekint az égre, másszor meg a földre szögzi merően szeméit, s olyan mozdulatlanúl áll mint valami felöltöztetett szobor, melynek csak a szél lengeti ruháját. Szóval

annyira elárulja hogy szívében nagy a baj, hogy a kik ismerjük, mindnyájan attól félünk, ha a szép Quiteria holnap i g e n-t mond, ez lesz Basilio halálos ítélete.

— Majd jobbra fordítja a jó isten, mondá Sancho, isten az a ki megsebesít, de az is ő a ki békötöz. Senki se tudja mit hoz a holnap, s mától holnapig még messze van; egyszer történik a mi még nem volt, s láttam én már hogy esett is meg nap is süttött egyszerre; olyan is volt a ki épen feküdt le este s más nap már egy tagját se mozdíthatta. S ugyan ki mondhatja el magáról hogy a szerencse kerekébe csak egyetlen egy szeget is ütött? Bizonyára senki, aztán meg a fehérnép igen-je meg nem-je közé tū hegyét se mernék oda tűzni, mert nem tudom, lenne-e a mibe megálljon. Csak azt mondják meg nekem szereti-e Quiteria igazán Basiliot, szereti-e szívből, s ha igen, akkor egész zsák jó szerencsét merek neki ígérni, mert a mint én hallottam, a szerelem pápaszemet visel, a min keresztül a réz aranynak látszik, a szegénység gazdagságnak, a csipa meg gyöngynek.

— Mikor lesz már vége ezeknek az átkozott példabeszédeknek, Sancho, szakasztá félbe Don Quijote, ha te egyszer ezekbe kapsz, más se győzi végöket várni mint az ördög, a ki elvigyen. Ugyan mondd meg, te füles, mit tudsz te szögekről, kerekéről s egyéb ilyesekről?

— Hja, ha nem értik a mit mondok, jegyzé

meg Sancho, akkor nem csodálom, ha példabeszédeimet ostobaságnak tartják. De se baj, én értem s tudom is hogy nem mondtam bolondot, csakhogy nagyságodnak az a szokása, édes jó uram, hogy a mit én teszek, mondok, abban mindjárt piszkál is.

— Fiskális, nem piszkális, te nyelvcsavaró, igazítá ki Don Quijote, hogy az isten akárhová tegyen!

— Azért ugyan kár olyan nagyon rám berzenkedni, viszonzá Sancho, jól tudhatja nagyságod hogy én sem az udvarnál nem nevedtem, sem Salamancában nem tanultam, hogy mindig eltaláljam egy betű hija nélkül az igazi szót. Sohase kívánhatja senki a sayaguéz-től hogy szakasztott úgy beszéljen mint a toledo, s még toledo is akadhat olyan, a kinek beszédében sok volna a kivetni való.

— Az igaz, jegyzé meg a licentiátus, mert a a kik a cserző vargák közt vagy a Zocodoveren növekednek fel, azok csakugyan nem beszélnek olyan tisztán mint a kik majd az egész napot a nagy templom oszlopcsarnokában töltik, pedig ezek is amazok is toledoik. A tiszta, igazi, finom világos nyelv a művelt udvari emberek tulajdona, még ha Majalahondában születtek is; művelteket mondtam, mert van akárhány a ki nem az, s a műveltség a nyelv grammatikája, melylyel a gyakorlatnak karöltve kell járnia. Én, uraim, meglehetősen kedvvel tanultam az egyházjogot Salamancában, s tartok

magam felől valamit hogy gondolataimat világos, egyszerű, de jellemző szavakkal tudom kifejezni.

— Hiszen csak ne azt tartanád még nagyobb-
ra, hogy ezt a most is czipelt rapirt még jobban
tudod forgatni mint a nyelvedet, jegyzé meg a másik
tanuló, akkor te nyerted volna el az első kitüntetést,
mig most a sorban csak hátul kullogsz.

— A világ legnagyobb tévedésében vagy, bacca-
laureus, viszonzá a licentiátus, ha a kardforgatás
ügyességét fél vállról nézed s úgy vélekedel hogy az
hasztalanság.

— Nem csak vélekedem, mondá Corchuelo, de
az szilárd meggyőződése, s ha kívánod hogy saját
tapasztalásoddal bizonyítsam be: rapirod van, a hely
alkalmas, izmos, erős kéz nálam is akad, mely, nem
épen megvetendő bátorsággal szövetkezve, be
fogja vallasni véled hogy nem csalódom. Szállj le, s
ki vele minden dobogásoddal, irgéseddelforgásoddal,
meg egész tudományoddal, s fogadni mernék hogy
azért az én természetes, mesterkéletlen ügyességem
meg teszi, hogy fényes nappal is csillagokat látsz, s
hiszem istent nem született meg az az ember még, a
kinek én hátat fordítsak, s nincsen a világon senki a
kit meg ne szalajtsak.

— Hátat fordítani vagy nem fordítani, erről
nem vitatkozom, mondá a vivő, bárha meglehet, hogy
a hol lábadat először megveted, ott nyilik meg sirod
is, ezzel pedig azt akarom modani: ott maradsz halva
épen azért, mert ezen ügyességet becsmérled.

— Majd meglássuk, viszonzá Carchuelo, s azzal nagy sebtiben talpra szökvén ösvéréről, hevesen kikapta a licentiátus kezéből egyik vívókardját.

— Nem addig a! szóla most közbe Don Quijote, majd én leszek e párviadal hadbirája s én döntöm el e sokszor vitatott és tisztába soha nem hozott fontos kérdést.

S azzal Rocinanteról leszállva, a pályatér közepén dárdájára támaszkodék, míg a licentiatus nemes magatartással kiállott Corchuelo ellen, a ki, mint mondani szokás, lángokat lövellő szemmel rohant feléje. A társaságukhoz tartozó két paraszt ember, le sem szállva szamarokról, nézője volt a halálos tusának.

Corchuelo vágásainak, döféseinek, szurkálásának, terzeinek és quartjainak nem volt se szeri se száma, sűrűbben omlottak mint a zápor s keményebben mint a jégeső; úgy támadott mint valami bőszült oroszlán; de a licentiatus rapirja börgombját egyszer csak úgy oda nyomta Carchuelo szájához, hogy dühének kellős közepette kénytelen volt a börgombot úgy megcsókolni mint valami szent ereklyét, bárha nem olyan áhitattal csókolta is meg, a milyennel az ereklyéket illő és szokás. Végre a licentiatus sorra vette s egyenkint megszámlálta ellenfele kurta felöltőjének minden gombját, szárnyait meg úgy szétezafrangolta mint a pozdorját. Kalapját kétszer is kiütötte fejéből, s annyira kifárasztotta, hogy végre kétségbeesésében, haragjában és dühében

tövön kapta a vivó kardot, s olyan erővel hajítá el a levegőbe, hogy az egyik paraszt ember, a ki tanácsbeli volt, s a ki érte ment a fegyverért, utóbb kész lett volna rá hitet is tenni, hogy a tett-helyről majd három fertály mérföldnyire találta meg, a mely tanubizonyosság elég fényesen szól és szólhat is amelletten mennyire igaz és kétségtelen hogy többet észszel mint erővel.

Corchuelo egészen kimerülve leült, Sancho pedig hozzá lépven így szóla :

— Igaz lelkemre mondom, babéros ur, fogadja el uraságod azt a tanácsomot, hogy ezentúl soha se menjen ki senkivel egyszál kardra, hanem igen is birokra vagy dorongvetésre, arra már erejénél, karánál fogva rá van teremve ; de az ilyen vivómes-tere kolyan ügyesek hogy, a mint én hallottam, bele találnak kardjok hegyével a tü lyukába is.

— Örülök neki, viszonzá Corchuelo, hogy tévedésemből kijózanodtam, s hogy magából a tapasztalásból győződtem meg azon igazság felől, melytől eddig oly távol voltam.

Azután felkelt, a licentiatust megölelte, s még jobb barátokká lettek mint eddig. A kardért ment tanácsbelit nem győzték bevárni, addig késett, s így tehát utra kerekedtek hogy még ideje korán érjenek Quiteria falujába, a hová mindnyájan valók voltak.

Az út hátralevő darabján a licentiatus annyi bizonyító okot hozott fel a vivásmesterség mellett, annyi testmozdulattal és matematikai ábrával vilá-

gositotta eladását, hogy utóljára mindnyájokat meggyőzte e tudomány jeles voltáról s még Corchuelo is egészen alább hagyott makacosságával.

Meglehetősen besötétedett már, mielőtt azonban beérkeztek volna, mindnyájoknak ugy látszott, mintha a falu fölött ezer meg ezer csillaggal tündöklő eget látnának. Egyszersmind különféle zenészek: fuvola, dob, hárfa, oboa, tamburin, csengetyű kellemesen egybevegyülő hangjait hallották; s a mint közelebb érkezték, akkor vették észre hogy a falu előtt vert levélszín ágfala van lámpásokkal teli aggatva, melyeknek a szél nem ártott, mivel olyan enyhén fuvalt csak, hogy a fák levelét is alig lengette. A zenészek azok voltak a kiket a lakodalomra fogadtak, s a kik most a kies helyen külön csapatokra oszolva részint táncoltak, részint pedig énekeltek, részint pedig az említett különféle hangszereken játszottak. Csakugyan ugy látszott mintha ezen a réten maga a megtettesült vidámság csapongana és a megelégedés lejtene. Mások meg számosan abban fáradoztak, hogy állványokat emeljenek, a honnét majd holnap kényelmesen lehet nézni azokat az eladásokat és tánczokat melyeknek az a czéljok, hogy fényessé tegyék a gazdag Camacho lakodalmát és Basilio temetését.

Don Quijotet sehogy sem lehetett rá venni, hogy a faluba szálljon, bár mind a paraszt ember mind a baccalaureus a legszivesebben hívták. Ő azzal mentegőzött, a mi nézete szerint nagyon elegendő mentség is volt, hogy a kóbor lovagok inkább erdön,

mezőn szoktak hálni semmint lakott helyeken, még ha aranyos tetővel kínálnák is meg őket. S ezzel aztán kissé oldalvást vonult az uttól, nagyon ellenére Sanchonak, a kinek az a jó szállás jutott eszébe, melyet Don Diego házában vagy kastélyában kaptak.

XX. FEJEZET.

Folytatása a gazdag Camacho lakodalmának a szegény Basilio esetével egyben.

Alighogy a halvány hajnal a tündöklő Phoebusnak megengedte hogy lángsugarai hevével az ő arany fürtjein lepergő gyöngyöket fölszárítsa: ime Don Quijote lerázzván tagjairól a tétlenséget, talpra állott, s fegyvernökét, Sancho Panzát szólta a ki még ekkor is javában hortyogott; minek láttára Don Quijote az alvót föl nem ébresztve így szóla:

— Oh te, a föld színén élő oly számosaknál sokszorta boldogabb! Nem irigykedve s nem irigyelve alszol nyugodt lélekkel, téged varázsló nem üldöz, varázs téged nem busít! Aludjál, s ujra, de még százszor is mondom aludjál; téged a te hölgyedért szenvedett féltékenység nem tart ébren szakadatlan virrasztásban, téged nem ébreszt föl az a gondolat, hogyan fizeted le a mivel tartozol, sem hogy mi módon szerzed be holnapra a mindennapi kenyeret

magad és kiseded szükecske családotd számára. Téged a dicsvágy nem nyugtalanít, a világ hiú fénye nem bánt tégedet, mert a te vágyaid határa nem terjed túl azon, hogy szamaradnak jól gondját viselhesd: mert a magad személyének gondját az én vállaimra vetted: olyan gond és olyan teher, melyet a természet maga és a szokás gördített az urak vállára. A szolga alszik, míg gazdája virraszt s azon töri a fejét, hogyan lássa el őt, hogyan javítsa sorsát s hogyan jutalmazza. Az a szorongó aggalom, az érzeczé.vált egeknek láttára, melyek a földet a szükséges harmattal nem akarják üdíteni, az a szolgát nem busítja, hanem igen is az urat, a kinek szükségben is inségben is el kell tartania azt, ki őt a bőségben és jó világban szolgálta.

Sancho azonban mind erre csak a fülét se billentette, mert tovább aludt s egyhamar föl sem ébred, ha Don Quijote a dárda vasával magához nem térítette volna. Végre nagy álmosan és lomhán felébredt, s utóbb szerteszét tekintvén így szóla:

— A felől a levélszín felől olyan gőz, olyan illat csapta meg az orromat, a mi ha nem csalódom, jobban hasonlít pecsenye szaghoz mint akármilyen fünek-fának illatához; az olyan lakodalom, a mi ilyen szagon kezdődik, lelkem ugyse tisztességes, helyre egy lakodalom lehet.

— Hallgass, te gőzü, mondá Don Quijote, jer inkább az esküvőre, lássuk mi történik a boldogtalan Basilioval.

— Bánom is én, akármi történik vele, viszonzá Sancho, ha szegény nem volna, az övé lehetne Quiteria. De a kinek alig van meg a betevő falatja, az ne rugdalózzék. Én igazán azt tartom, uram, hogy a szegény ember érje be a maga sorsával és ne horgászszon szeleken. Egy a nyakam, de azt is fel merném rá tenni, hogy Camacho ezüst pénzzel is betemethetné az egész Basiliót, s ha ez úgy van, már pedig bizonyos hogy úgy van, akkor csakugyan egy csöpp esze sem volna Quiteriának, ha annak a sok szép ajándéknak, csecsebecsének a mit Camachótól, tudom, eddig is kapott, meg ezután is kap, fittyet hányna a Basilio dorongvetéseért és kardszurkálásaért. Az ilyen dorongdobálásért vagy akár a leghatalmasabb kardszurásért csak egy ital bort se adnák a kocsmában. Az olyan ügyességeket, tehetségeket, a mik a konyhára semmit sem hajtanak, elviheti az ördög; de már ha olyan ember birja, a kinek van mit aprítani a tejbe, már akkor még is csak többet érnek a semminél. Jó alapra jó házat lehet építeni, a világon pedig a legjobb alap a teli tömött pénzes zacskó.

— Az isten irgalmára kérlek, Sancho, vágott közbe Don Quijote, vess véget valahára szöszaporításodnak: mert igazán azt kell hinnem, ha a te szád egyszer megered s valamiképp el nem hallgattatnak, neked se evésre, se alvásra nem jutna idő, mind fecsegsre pazarolnád.

— Ha nagyságodnak jobb emlékező tehetsége volna, viszonzá Sancho, akkor bizonyosan nem felejt-

tette volna el, miben alkudtunk meg oda haza mielőtt e mostani utunkra keltünk. Azt is mondtuk a többi között, hogy én bátran beszélhetek a mint csak kedvem tartja, azzal a kikötéssel, hogy sem felebarátomat sem nagyságod becses személyét ne sértsem; már pedig ez ellen, mind e mostani pillanatig, úgy gondolom, csakugyan nem vétettem.

— Olyan kikötésre én nem emlékszem, Sancho, viszonzá Don Quijote, de még ha úgy lett volna is, most azt akarom hogy hallgass és jőj, mert a tegnap este hallott hangszerek már ismét öröme kezdik a völgyet kelteni, s úgy hiszem az esküvőt nem a délutáni hőségben, hanem a reg hűségben fogják megtartani.

Sancho engedelmeskedett ura parancsolatának, s mind Rocinantét mind a szamarat fölnyergelvén, mind a ketten fölültek s csendes léptetve indultak s haladtak a lombsátor alatt be felé.

A legelső, a mi Sancho szeme előtt feltárult, egy roppant szilfa-nyársra tűzött egész ökör volt, melyet akkora tüzön sütöttek, hogy a farakáshoz kellett egy középszerű erdőcske; a máglya körül hat nagy fazék állt, a miket bizony nem a közönséges korongon gyártottak, úgy hogy valóságos hordók voltak, s beléjük fért volna egy egész mézárszék husa; csakugyan egész ürök sülték-főttek bennök, a mikből azonban egy morzsa sem látszott ki, mintha csak galambok volnának. A bőrükből már kifordított nyulaknak, a megkoppasztott baromfinak, a mik fákra voltak

aggatva, hogy azután a fazekakba temetkezzenek, nem volt se szeri se száma; a különféle fajta vadmadár tenger sokaságban függött a fákon, hogy a hűvösön friss maradjon. Sancho többet számlált meg hatvan tömlőnél, a mibe darabonkint több férhetett két akónál, s mind tele, a mint utóbb kitűnt, a legjobb fajta borral. Volt továbbá egész halom hófehér kenyér, akkora mint valami nagy buza garmada a szérűn; téglá formára egymás tetejibe rakott sajtokból egész falat építettek; két nagy kazánban, a mikben olaj volt, s nagyobbak lehettek mint a festőkád, finom tészta ételeket sütöttek, a miket aztán két hatalmas lapáttal kimeregettek, s egy közel álló másik üstbe mártogattak, a mely csurgatott mézet tartalmazott. Szakács meg szakácsasszony legalább is ötven sürgött-forgott a munka körül, mind tiszták, mind serények, mind csupa elevenség. Az ökör tág gyomrában tizenkét gyöngye kis malacz sült, hogy benne süljenek meg s azon fölül azt is izesebbé s porhanyóbbá tegyék. Látszott hogy a sok különféle fűszert nem fonszámra, hanem mázsaszámra vették, s mind nagy nyitott lázában állt szem előtt. Szóval, a lakodalom parasztosan volt ugyan készítve, de oly bőséggel hogy elég lett volna egy egész hadseregnek.

Sancho látta mind ezt, Sancho nézte mind ezt, és Sancho egészen oda lett mind ennek láttára. Most a fazekak tették rabbá s vonzották szive vágját magokhoz, melyekből úgy szeretett volna egy jó táltra.

valót elkaparítani; majd meg a tömlők felé vetett sovárgó pillantásokat, végre a serpenyőkre sandított, ha ugyan e puffadt üstöket serpenyőknek lehet nevezni. Nem is tudott a kisértésnek soká ellentállani, hanem fogta magát oda sompolygott az egyik sürgő-forgó szakácshoz és alázatos, éhes szavakkal megkérte, engedje meg, hadd mártson bele csak egy falat kis kenyeret valamelyik fazékba.

— Hála a gazdag Camachonak, mondá erre a szakács, a mái nap nem olyan nap, a melyre az éhség akármit is ráfoghatna. Szálljon le kend, atyafi, fogjon fülön valami kanalat, merítsen ki egy-két tyukot s aztán adja isten egészségére.

— De nem látok ám sehol kanalat, mondá Sancho.

— Megálljon no, felelt a szakács, eb a lelke, de szemérmes kend, hogy nem tudja magát feltalálni; s e szavakra fülön fogott egy merítő kannát, bele nyomta a nagy fazékba s kimerített belőle három tyukot meg két libát s azt mondá Sanchonak:

— Fogja atyafi, s érje be addig előljáróba ezzel a kis habbal, a míg majd az ebéd ideje elérkezik.

— De nincs mibe tennem, mondá Sancho.

— Vigye hát edényestül, mindenestül, viszonzá a szakács, nem érzi azt meg Camachonak se öröme se gazdagsága.

A míg Sanchoval ez történt, az alatt Don Quijote azt látta, hogy a levélszín egyik oldalán mintegy

tizenkét paraszt legény rugtatott be ugyanannyi gyönyörű paripán, a mik gazdagon és fényesen voltak fölszerszámozva, szügyelőik pedig teli aggatva csörgőkkel; mindnyájan díszes, ünneplő ruhába voltak öltözve, s rendes sort tartva nem csak egyszer, hanem, többször is körül nyargalták a rétet, mindegyre azt az örömkialtást hangoztatva:

— Éljen Camacho! éljen Quiteria! a vőlegény a ki oly gazdag mint menyasszonya a mily szép, kinél nincs is szebb leány a világon.

Minek hallatára Don Quijote így szóla magában:

— Látszik hogy nem látták az én Dulcineámat, mert ha látták volna, bizonyosan jobban mérsékelnék magokat Quiteriájok dicséretében.

Ezután kevéssel, a levélszin külön-külön oldalain más meg másféle tánczosok tüntek elé, az egyik csoport fegyveresen, valami huszonnégy jó képű, csinos paraszt legény, mind a legfinomabb fehér patyolatba öltözve, fejökön tarka, finom selyemkendő. Vezetőjökhez, a ki fürge suhancz volt, a lovasok egyike azt a kérdést intézte, nem kapott-e a tánczosok valamelyike még sebet?

— Még eddig, hála isten, nem sebesült meg egyikünk sem, s mind épek vagyunk.

S társaival együtt rögtön olyan bonyolódott tánczba kezdett, a mi csupa fordulatokból állt, s olyan ügyesen lejtették, hogy bárha Don Quijote akárhányszor látott már ilyest, egy sem tetszett neki

annyira mint ez az itteni. De tetszését nem kevésbé megnyerte egy másik táncz is: ugyanis egy csoport gyönyörű fiatal lányka lépett be, a kik olyan ifjak voltak, hogy a mint látszott egy sem lehet közülök tizennégy éven alul vagy tizennyolczon fölül; mindnyájok ruhája zöld palmilla-szövet volt, hajok részint befonva, részint szabadon lengő, de valamennyié oly aransárga, hogy a nap sugarával versenyzett; fejökön mind rózsa-, jázmin- és amaranth-koszorut viseltek. Vezetőjük egy tisztes külsejű öreg ember s egy agg anyóka voltak, a kik azonban sokkal függebben mozogtak semmint koruktól várni lehetett. Zamorai dudaszóra tánczoltak, arcuk és szemök maga a megtestesült szemérmesség, míg lábaikban megannyi könnyedség, hogy őket a világ legjobb tánczosainak lehetett tartani.

Utánok megint más tánczcsoporthozat következett, a mely már tanultabb volt s a mit »beszédes« táncznak szokás nevezni. Nyolcz nimfából állt, a kik két külön csapatra oszlottak: az egyiket Cupido isten vezette, a másikat az Érdek; amaz szárnyakat, ívet, puzdrát, nyilakat viselt ékesség gyanánt, emez drága és különféle arany meg ezüst színekbe volt öltözve. Az Amort követő nimfák vállára fehér pergamen lap volt alkalmazva, melyre nagy betűvel irták rá mindegyiknek a nevét: az első a Költészet volt; a második az Okosság; a harmadik az Előkelő származás; a negyedik a Bátor-ság. Hasonló módon voltak megjegyezve azok is, a kik

az Érdeket követték. Az első czime az volt: B ő k e z ü-
s é g; a másodiké: A j á n d é k; K i n c s a harmadiké;
a negyediké N y u g a l m a s b i r t o k. Előttök egy
fa várat vittek, a mit négy vadember huzott, a kik
repkénybe és zöldre festett kenderbe voltak öltözve,
s olyan igazi vadaknak látszottak, hogy Sancho majd
megugrott előlük ijedtiben. A vár elején, valamint
a négy sarkán mindenütt ez a név volt olvasható:
»A z e r é n y e s s é g k a s t é l y a.« Ezt a csoportot
négy ügyes tamburinverő és fuvolás kísérte. A tán-
czot Cupido kezdte meg, a ki egy-két forduló után
feltekintett, s rászögezte nyilát azon leánykára a ki
e közben a várfalon megjelent, s így szóla hozzá:

Én vagyok az a nagy isten,
A kinél föbb földön, égen
S tenger árján senki nincsen,
S lent sem a pokolfenéken
Hol a rosz nyög a bilincsen.

Félelmet nem ismerek,
Tenni mindent meg merek,
Semmi sincs nekem lehetlen,
Senki nincsen engedetlen,
Szólok, intek, rendelek.

Szavai végeztével egy nyilat pattantott el a
vár felé s azután visszavonult helyére. Ekkor az
Érdek lépett elé, s két fordulót tett; a tamburinok
elhallgattak, ő pedig így szólt:

Én hatalmasabb vagyok
 Ámornál, bár ő vezet ;
 Ősi fényem úgy ragyog
 Hogy betölt földet s eget,
 Mind rabom kicsiny s nagyok.

Nékem Érdek a nevem :
 Ritka munkál nélkülem ;
 És ha tenné, nagy csoda !
 S most magam vetem oda
 Néked önként mindenem.

Visszavonult az Érdek is, mire megint a Költészet lépett elé; ő is megtette a maga fordulóit mint az előbbieket, s azután a várbeli leánykára föltekintve így szóla :

Béhizelgő lány szavával
 Jó a Költészet feléd ;
 Elragadni vágy dalával,
 Zengve szép, jó, bölcs igét
 Nyájas-édes ajakával.

Hogyha lantom kedveled,
 Hír s dicsőség jár veled,
 Mert egész az irigységig
 Én magasztalom fel édig
 Ünnepeletté vált neved.

Elvonult a Költészet, s most megint az Érdek részéről lépett elé a Bőkezűség s a maga fordulatai után így szólott :

Bökezü az a ki ád,
 Bár nem úgy mint a pazar,
 S úgy se vonja ki magát
 Mint az a fösvény, fukar
 Ki nem osztja meg javát.

Ámde téged dussá tenni
 Kész vagyok pazarrá lenni,
 A mi tisztos bűn, ha bűn;
 A ki tud szeretni hűn,
 Az szokott tulságba menni.

Igy lépett elé s vonult megint vissza a két külön csoport minden alakja, megtette mindegyik a maga fordulót, elmondta verseit, melyek közül egyik komoly, másik tréfás volt, Don Quijote azonban (a kinek kitünő emlékező tehetsége volt) csak az elmondottakat tartotta elméjében. Azután mind összekeveredtek s igen finomul és könnyeden fontak magokból füzért, meg bontották fel újra, s valahányszor Amor a vár alatt elhaladt, mindig egy-egy nyilat röpített föl, míg az Érdek meg aranyos takarékperselyekkel ostromolta. Végre jó hosszas táncz után, az Érdek egy pénzes zsacsót vont elé, mely nagy vadmacska bőrből volt készítve s úgy látszott tele van pénzzel; ezt rádobta a várra, mire a falak tüstént összeroskadtak s a magára maradt leányt egészen védetlen hagyták. Ekkor az Érdek az ő csoportjabeli alakokkal oda lépett, s nagy arany lánczot vetvén a leány nyakára, azt akarták jeleníteni vele hogy megfogták, rabbá teszik s magokkal

viszik. Minek láttára Amor és a hozzá tartozók rajtok rontottak s ki akarták ragadni karjaik közül, a mi mind tamburinszó, táncz és lejtés közben történt. A békét a négy vadember állította helyre közöttök, kik nagy gyorsasággal újra felemelték s megerősítették a vár négy falát, s a kisasszony abba megint elzárkózott, a mivel aztán vége szakadt a táncznak is, melyet a nézők folytonosan a legnagyobb gyönyörködéssel kísérték.

Don Quijote az egyik nimfától megkérdezte, ki volt e tánczdarab szerzője és rendezője. Azt kapta válaszul, hogy az oda való alafás, a ki nagyon tud az ilyesek készítéséhez.

— Fogadni mernék, mondá Don Quijote, hogy ez a bizonyos alafás vagy baccalaureus inkább a Camacho pártján áll mint a Basilioén, de meg arra is hogy többet törődik a szatírákkal mint a vecsernyével; egyébiránt a tánczba igen ügyesen bele tudta szőni Basilio ügyességét s Camacho gazdagságát.

A mint Sancho ezt hallotta, közbe szólott:

— A kinek a szekere farkán ülök, annak a nótáját dudolom; én Camachoval tartok.

— Látszik, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, hogy sehonnai ember vagy, s te is azt vallod: a ki bírja a marja.

— Nem tudom én ki s mi vagyok, viszonzá Sancho, de azt igen is jól tudom, hogy a Basilio fazekaiából sohase penderítettek volna olyan takaros egy habot a markomba, mint a milyet a Camachoé-

ból penderítettek; s ezzel oda mutatta a luddal-tyukkal teli bögrét; s menten hozzá is fogott a jóízű falatozáshoz, közbe-közbe így beszélve: Vigye a patvar Basilio minden ügyességét! A mennyid van annyit érsz, s a mennyit érsz annyid van. Öreg anyám is azt tartotta, csak két család van a világon: a »Van neki« meg a »Nincs neki;« ő pedig a »Van neki« család pártján állott. Ma napság is, jó uram, nagyobb becsülete van a hozománynak mint a tudománynak, szebbet mutat az aranynyal megterhelt számar mint a fölnyergelt paripa. Azért tehát még egyszer is azt mondom, én Camachoval tartok, a kinek a fazekait ha csak lehabozzák is, ludhus, tyukhus, vad nyul, tengeri nyul van bőséggel még a habjában is, míg a Basilioéban meg, akár ha a fenekén kotornak is, legfőlebb csak littyet-lottyot találnak.

— Elvégezted már a mit mondani akartál, Sancho? kérdé Don Quijote.

— Elvégeztem, felelé Sancho, mert látom hogy nagyságod megint rossz néven veszi; a mi ha nem történik, eltartanám szóval harmad napig.

— Adná isten, Sancho, viszonzá Don Quijote, hogy még holtom előtt némának lássalak.

— A milyen életet mink folytatunk, uram, mondá Sancho, a mellett ugyan könnyen megeshetik hogy még nagyságod holta előtt is felkopik az állam, de még az is meglehet hogy úgy elnémulok hogy a világ végéig vagy legalább itéletnapig se szólok egy kukkot se.

— Még ha így fordulna is, oh Sancho, jegyzé meg Don Quijote, hallgatásod még akkor se rugna annyira a mennyire az rugott, a mit már eddig összedaráltál, darálsz és darálni fogsz a mig életedbe tart. S minthogy a természet rendes folyása szerint, az én halálom órája alkalmasint előbb üt majd mint a tied: azt tartom, soha se látlak én téged némának, még akkor se ha eszel, iszol, de még ha alszol se többet ennél nem mondhatok.

— Igaz lelkemre mondom, uram, viszonzá Sancho, abban a csontvázban, a halált értem, nincs miért bizni, az a bárányt fölfalja, de a kost sem sokallja; s a mi papunktól hallottam, hogy épen úgy letapodta a királyok magas tornyait mint a szegény alacsony kunyhóját. Ő kegyelme nagyon hatalmas legény, s nem finnyás, nem válogató; mindent felfal, minden izlik neki, s mindenféle fajta néppel, korral, kiváltsággal tömi tele a tarisznyáját. Nem olyan arató a ki pihenőt tartana, hanem egyre-másra vágja, kaszálja, ha zöld ha nem zöld a gaza, s úgy látszik hogy meg se rágja csak nyeli-falja a mi keze ügyébe kerül, mert olyan éhes mint a farkas és soha se tud jól lakni. Hasa sincsen, még is olyan mintha vízi betegségben volna, mindig szomjas s úgy felhörpenti minden élők életét mint akár csak egy kancsó fris vizet.

— Ne többet Sancho, mondá e szavaknál Don Quijote, állj meg erősen mielőtt elbuknál, mert igazán mondom, a te parasztos módodon olyan sok ta-

lálót mondottál a halálról, hogy akármi prédikátornak se válnék szégyenére. Be kell vallanom, Sancho, ha neked annyi eszed volna mint a milyen természetes jó felfogásod van, bátran felléphetnél a szószékre, bejárhatnád a világot és prédikálhatnál sok épületeset.

— Az prédikál jól a kinek tisztességes az élete, viszonzá Sancho, az én bölcseségem mindössze is ennyiből áll.

— Nincs is egyéb szükséged, mondá Don Quijote, de én csakugyan sehogy se tudom elgondolni, s elképzelni, honnan van te benned ez a nagy tudomány, holott a mint mondják: az isten félelme minden tudásnak kezdete; már pedig te a gyiktól is jobban félsz mint az istentől.

— Nagyságodnak csak a maga lovagságára legyen gondja, viszonzá Sancho, s ne törődjék más embernek se félelmével se bátorságával, mert vagyok én olyan igaz istenfélő mint akárki fia. Most pedig engedje meg nagyságod hogy ezt a kis habot békén elszürcsölgethessem, a többi ugy is mind csak üres beszéd, a miről számot kell adnunk a más világon.

S e szavakkal újra neki rontott a bögrének, s olyan jóízűen eszegetett belőle, hogy még Don Quijote étvágyát is felgerjeszté, a ki kétségkívül falatozó társává szegődött volna, ha az a körülmény nem gátolja, a minek kénytelenek vagyunk egy újabb fejezetet szentelni.

XXI. FEJEZET.

Camacho menyegzőjének folytatása s egyéb pompás események.

Don Quijote és Sancho Panza között javában folyt még az előbbi szakaszban megírt párbeszéd, mikor egyszer csak nagy ujjongás, kiáltás csapott fülökbe, mely a lovasok ajkairól származott, a kik sebes vágatva s nagy ujjongással nyargaltak a mátkapár elé, kik száz meg száz hangszertől s különféle csoportoktól környezve épen most érkeztek meg, a helybeli lelkész, mind a két jegyes szülei s a környékbeli faluk csupa ünneplő ruhába öltözött legelőkelőbb lakosai társaságában.

A mint Sancho a menyasszonyt megpillantotta, így szólott:

— A ki lelke van, ez ugyancsak nincs ám parasztosan öltözve, hanem olyan mint valami udvari dáma. Isten az atyám, ugy látom hogy a közönséges nyakláncz helyétt igazi koral pótolja, a cuencai zöld palmilla helyett meg valóságos selyem bársonyból van a rokolyája. De meg azt se mondja senki, hogy a ruha czifrája fehér patyolat, meg mernék rá esküdni, atlaszszal van beszegve. De az ujján még is csak agát gyűrűket hord; nem a biz a; akármi legyenek hogy arany gyűrűk, igazi három próbás arany gyűrűk, s olyan fehér gyönggyel vannak kirakva mint az

aludt tej, odadhatnád egyért-egyért egy szemedet. Adta szajhája, milyen szép a haja; no ha ez nem hamis haj, soha életembe se láttam ennél hosszabb, ennél szökébb haját. Hát a természetben, tartásában van-e csak egy morzsa kivető? Olyan az mint a pálma, mely a datolya fürtök terhe alatt hajladozik, mert igazán olyan az a sok ékszer a mit hajján, nyakán visel. Lelkem ugyse olyan helyre egy leány, hogy kész pénz gyanánt elfogadnák akármelyik flandriai pénzváltóháznál.

Don Quijote jót nevetett Sancho Panza póriás magasztalásán; azonban magának is úgy tetszett, hogy az ő Dulcinea del Tobosóján kívül soha se látott ennél szebb nőszemélyt.

A szép Quiteria kissé halovány volt, a mi bizonyosan onnan származott, hogy a mult éjjel rosz éjszakája volt, mint a menyasszonyoknak rendszeren a kik más napra menyegzőjökre készülnek. Egy emelvény felé tartottak, mely a rét egy oldalán volt felállítva, szőnyegekkel s falombokkal ékesítve; ott kelle az esküvőnek megtörténnie s onnan fogták volna nézni aztán a tánczokat és az előadásokat. De azon pillanatban mikor oda értek, hátok mögött nagy fenszóval e kiáltás hangzék:

— Várjatok kissé, ti ép oly meggondolatlanok mint a mily nyakra-főre sietők!

E szavakra mindnyájan visszafordultak, s látták hogy a kitől a kiáltás származott, az egy feketébe öltözött férfi, kinek ruhája lángformára kivágott

vörös csikokkal van tarkítva. Fején (a mint azonnal ki lehetett venni) gyász cyprus-koszorú, kezében pedig nagy görcsös bot volt. Mihelyt közelebb jött, mindenki rá ismert benne a derék Basilióra, s mind különös érdekeltséggel várták mit fog szólni, mondani, s féltek hogy ép a mostani alkalommal történt ide jötte valami bajt fog okozni. Lihegve, kimerülten érkezék, s a mátkapár elé jutva, aczél-hegyes botját a földbe szurta s színe-változottan és szemeit Quiteriára meresztve remegő és tompa hangon így szóla:

— Jól tudod, hálátlan Quiteria, hogy azon szent hit alapján, melyet mind a ketten vallunk, neked addig nem szabad férjhez menned, a meddig én életben vagyok; tudod egyszersmind azt is, hogy én annak reményében, hogy az idő és saját szorgalmam majd felgyarapítják az én vagyonomat is, soha se szüntem meg azon tiszteletet tanusítani irántad, melyet becsületed követelt. Azonban te, megfelekezve mind arról, a mivel tisztességes óhajtásomnak tartoztál, másnak akarod adni azt a mi az enyim, annak, a ki gazdagságával nem csak minden egyéb élvezetet, hanem még ezt a legfőbb szerencsét is megszerezheti. Hogy tehát ő ezt valóban elérhesse (nem azért, mintha talán azt hinném hogy megérdemli, hanem mert az ég neki akarja adni), én tulajdon kezemmel háritom el a lehetetlenséget s azon akadályt, mely őt gátolhatná, a mennyiben utjából magam örökre kitérek. Éljen, éljen a gazdag Camacho a hálátlan Quiteriával sok számos, boldog évekig, s haljon, haljon meg

a szegény Basilio, a kinek szegénysége az ő boldogságának szárnyait szegte s őt sirjába fektette.

S e szavaknál megragadta földbe szúrt botját, melynek fele azontul is a földben maradt, s látszott hogy nem egyéb mint csupán hüvelye a benne rejlő hatalmas törnek. Ekkor a fegyver azon részét, a melyet markolatnak lelete nevezni, neki feszítvén a földnek, könnyelmű vakmerőséggel s szilárd elhatározottsággal hegyébe dőlt. A tör hegye abban a pillanatban azon véresen jött ki a hátán a lemeznek majd feléig, a boldogtalan férfiú pedig vérében ázva terült el a földön, tulajdon fegyverével által ütve. Barátai, a kiket siralmas, szerencsétlen állapota a legnagyobb szájalomra gerjesztett, menten segítségére siettek; Don Quijote is leugrott Rocinanteről, segítségére sietett, fölemelte, s úgy találta, hogy még nem ment ki belőle a lélek. A tört ki akarták huzni testéből, azonban a jelenlévő pap azt javasolta, ne huzzák ki addig a míg meg nem gyónt, mert mihelyest kiveszik, abban a pillanatban vége lesz az embernek.

Mikor Basilio valami kevésé magához jött, bágyadt, nyögdelő hangon így szóla:

— Ha most, ez utolsó, kínos pillanatban kész lennél nőm gyanánt kezedet nékem adni, kegyetlen Quiteria, akkor még azt hiszem, vakmerőségem tarthatna számot bocsánatra, mert általa azon boldogságot értem el, hogy a tieddé lehettem.

A mit a lelkész hallva, arra figyelmezteté, gondoljon inkább lelke üdvösségére mint testi kíván-

ságaira, s kérje istent törődelmes szívvel büneinek s kétségbe esett elhatározásának bocsánatáért. Mire Basilio viszont azzal válaszolt, hogy semmi szín alatt sem akar mindaddig meggyónni, a mig Quiteria kezét nem ad neki, hogy az ő nejévé lesz; ez a boldogság erőt fog neki kölcsönözni és hajlandóvá is teszi majd a gyónásra.

Don Quijote a sebesült kérelmének hallatára fenszóval azt jegyzé meg, hogy a mit Basilio kér, az jogosult és méltánylást érdemlő kérelem, s azon fölül nagyon könnyen teljesíthető is, mert Camacho ur becsületét egy szikrát se sértheti, hogy ha Quiteria kisasszony a derék Basilio öszvegyekép megy hozzá, a mennyiben olybá veheti mintha egyenesen atyja oldala mellől lett volna nejévé. Itt mindössze is csak egy igen-ről van szó, a minek nincs semmi egyéb következménye a puszta kimondásnál, minthogy azon házasságnak nászágya egyenesen maga lesz a sir.

Camacho hallotta mind ezt, s zavarában, meg-lepetésében azt se tudta mit tegyen; Basilio barátai azonban addig kérték, könyörögtek, egyezték bele hogy Quiteria menjen nőül a haldoklóhoz, nehogy lelke az elcsüggedés miatt kárhozatra jusson, hogy Camacho utoljára is kénytelen volt úgy nyilatkozni, ha Quiteria beleegyezik, neki nincs semmi kifogása, hiszen ez mindössze is csak egy-két pillanattal hátráltatja az ő vágyainak teljesülését.

Erre aztán mindnyájan Quiteriának estek, az egyik könyörgéssel, a másik rimánkodással, a harma-

dik meggyőző szavakkal, s mind arra akarták rávenni, hogy nyujtsa kezét a szegény Basilionak. A leány azonban keményebben mint a márvány, mozdulatlanabban mint a szobor, sem nem tudott, sem nem akart egyetlen egy szót is szólani, s bizonyára nem is szól vala, ha a lelkész azt nem mondja neki, határozza el magát gyorsan arra a mit tenni szándékozik, mert Basilio már egészen az utóját járja s nincs többé idő a hosszas tétovázásra.

Ekkor a szép Quiteria minden szó viszonzása nélkül, szemmel látható zavarban, szomoruan és bánatosan oda lépett Basiliohoz, a kinek szeme már majdnem megmerevedett, lélekezete lassu szakgatott volt, s a ki fogai között Quiteria nevét susogá, s úgy látszott hogy úgy fog meghalni mint pogány, nem pedig mint keresztyén. Quiteria végre oda ért, letérdelt melléje, s nem szóval, hanem csak jelekkel kérte hogy nyujtsa kezét feléje.

Basilio felveté még szemeit s figyelmesen nézve rá így szóla:

— Oh Quiteria, miért hogy akkor lettél irántam irgalmas, a mikor irgalmasságod azon gyilokká lesz, mely életemtől megfoszt, mert nincs többé erőm, hogy azt a dicsőséget elhordozhassam, hogy te a magadéva választottál engemet, vagy azon fájdalmat feltartóztathassam, mely a halál borzalmas árnyékát borítja nem sokára szememre. Csak arra kérlek, oh én gyász csillagom, hogy a midőn kezemet kéred s a tiédet nekem nyujtod, ne tedd azt csupa kegyelemből

vagy azért hogy újra kijátszszál, hanem valld be nyíltan s mondd ki őszintén, hogy minden kényszerítés nélkül ugy adod szabad akarattól mint törvényes hitvesednek. Mert csakugyan iszonyu volna, ha engem egy ilyen pillanatban megcsalnál, s álnok hitetéssel bánnál azzal, a ki olyan igazán érzett irántad.

E szavak után elájult, ugy hogy a jelenlévők azt hitték, most megy ki belőle mindjárt a lélek.

Quiteria szemérmesen s pirulva fogta meg Basilio jobbját s így szóla hozzá:

— Semmiféle erőszaknak sincs annyi hatalma, hogy az én akaratomat kényszerithesse; így tehát a legszabadabban nyujtom kezemet néked mint törvényes feleséged, s fogadom el a tiedet, ha ugyan te is szabad akarattal nyujtod énnekem, s ha nem homályosítja el értelmedet az a szerencsétlenség, melybe elhamarkodott cselekedeted döntött.

— Igen, ugy nyujtom, viszonzá Basilio, nem zavarodott, nem elhomályosított elmével, hanem értelmem legteljesebb épségével, a mint csak isten adta, s így mondom és vallom magamat férjednek.

— Én pedig a te nődek, viszonzá Quiteria, akár számos évig élj is, akár most mindjárt karjaim közül vigyenek is sirodba.

— Olyan nagy sebesült létére, jegyzé meg Sancho Panza e pillanatban, ez a fiatal ember ugyancsak sokat beszél; jobb tenné, ha felhagyna már szerelmeskedésével s inkább lelkével törődne, a mely, ugy

látom, nem a fogától, hanem inkább a nyelvétől nem tud elszabadulni.

A mint Basilio és Quiteria egymással kezét fogták, a lelkész megindulva és meghatottan megáldotta őket, s kérte az eget, adjon örök üdvösséget az új házastárs lelkének. Ez pedig, a mint az áldás szavai elhangzottak, nagy gyorsan talpra szökött és páratlan hegykeséggel rántotta ki a kardot, melynek hüvelye még csak imént saját teste volt. A körülállók alig tudtak hová lenni csodálkozásukban, s néhányan, inkább együgyűségből mint meglepetésből, így kiáltának fel:

— Oh csoda, csodák csodája!

Basilio azonban így felelt:

— Nem csodák csodája, hanem furfangosság furfangossága!

A lelkész ijedten, rémülve szaladt oda s két kezével tapogatta meg a sebhelyet, s még csak most látta, hogy a tőr hegye nem Basilio testén s bordái között furódott keresztül, hanem egy vérrrel töltött bádoggal csövön, a mely igen ügyesen volt a test e részére alkalmazva; a vér, a mint utóbb kitudódott, úgy volt elkészítve hogy ki nem hülhetett. Ennek folytán a lelkész, Camacho meg a jelenlévők nagy része olybá vették, hogy ki vannak játszva és el vannak bolondítva. Az új menyecske azonban semmi jelét se adta annak mintha a tréfát talán zokni vette volna, ellenkezőleg, a mint hallá, hogy ezen házasság csalás útján köttetvén, ennél fogva érvény-

telen, oda nyilatkozott hogy ő ujfent megerősíti, a miből mindnyájan azt következtették, hogy az egész eselvetés az ő tudtával s előleges beleegyezésével történt, a mi Camachot és a pártjához tartozókat annyira felharagitotta, hogy abban a nyomban boszut akartak állani, a miért is sokan kardot rántva megrohanták Basiliot, a ki mellett viszont egy pillanat alatt csaknem ugyanannyian szintén kardot rántottak, kiknek Don Quijote állott élére lőháton, ki is dárdáját szögezve s magát pajzsával jól elfödve keresztül rontott mindnyájokon.

Sancho, a kinek az ilyes viaskodások soha sem voltak se inyére se kedvére, oda menekült ama fazekek tájára, honnan azt a kellemes habocskát kapta, mert úgy vélekedett hogy ezt a helyet mind a két fél szentnek nézi majd, a mit bizonyosan tiszteletben fognak tartani.

Don Quijote harsány hangon kiáltá:

— Vissza, urak, vissza, mert csakugyan balgatagság olyan sérelmekért akarni boszut állani, melyeket a szerelem követett el valakin. Gondolják meg hogy a szerelem és háboru mindenben meg egyeznek; s így valamint a háboruban megszokott és megengedett dolog hogy az ellenség legyőzésére cselet és tört vessünk, a szerelmi versengések és vetélkedésekben is meg lehet engedni hogy a czél elérésére furfangossághoz és csselfogásokhoz folyamodjunk, azon egy kikötéssel hogy a szeretett tárgynak kisebbségére vagy gyalázatára ne váljanak. Qui-

teria Basilioé, Basilio Quiteriáé volt a menny kegyelmes és igazságos rendelése szerint. Camacho gazdag, s boldogságot ott és akkor vásárolhat, a hol és a mikor akarja. Basilionak egyebe sincs ezen egy bárányocskájánál, s ezt tőle senki el ne vegye akár mily gazdag legyen is, mert a mit isten összeszerzett, soha ember el ne válaszsza. A ki pedig még is megakarná tenni, annak előbb e dárda hegyével gyül meg a baja.

S azzal hatalmasan és oly ügyesen kezdé pörgetni, hogy mind megfélemlettek tőle a kik nem ismerték. Camacho különben is annyira szivére vette Quiteria hidegségét, hogy a leány emlékét egy pillanat alatt kitörölte lelkéből, s így a józan, okos gondolkozásu lelkész rábeszélése nem veszett kárba, sőt ellenkezőleg csakhamar rávette Camachot s mind azokat a kik hozzá tartoztak, hogy békén és nyugodtan maradtak. A minek jeléül kardjokat visszatették hüvelyökbe, s inkább Quiteria könnyelműségét roszták semmint Basilio furfangosságát. Camacho is átgondolta, hogy ha Quiteria leánykorában is szerette Basiliot, asszony korában se hagyna föl vele, s így csak hálát adhatott az égnek hogy kezéről elütötték s nem hagyták nála.

A mint Camacho s az ő hozzá tartozók megbé-
kültek s lecsillapodtak, lecsendesültek mind azok is, a kik Basilionak fogták pártját. S a gazdag Camacho annak jeléül hogy a tréfát nem veszi roszt néven és semmi boszút nem rejteget, azt akarta hogy az

ünnepet tartsák meg azon módon mintha csakugyan ő ülné meg lakodalmát. Azonban sem Basilionak, sem feleségének, sem az ő pártfeleinek nem volt többé maradásuk, a miért is fölkerelkedtek s átvonultak Basilio falujába: mert hiszen a derék becsületes szegénynek is van a ki kövesse, becsülje és pártját fogja, a mint a gazdagnak is, a ki néki hizelegjen s hozzá csatlakozzék. A távozók magokkal vitték Don Quijotet is, a kit olyan fogas embernek tartottak, a ki ugyancsak nem ijed meg a maga árnyékától. Egyedül az egy Sancho lelke borult el, a mint látta hogy lehetetlen már bevárni a Camacho ebédjét s multságát a mely pedig késő estig tartott, s így fejét bűnnek adva s neki keseredve követte gazdáját a ki Basilio násznépéhez csatlakozott. Így hagyta el az egyiptomi husos fazekakat, bárha emlékezeteket magával vitte szívében, melyeknek már-már fölémésztett és elpárolgott azon habja a mit a bögrében hordozott, vissza-visszaidézte lelke elé az ekképen elvesztett jónak bőségét és dicsőségét. Így tehát búbanatosan s gondolatokba mélyedve, bárha most nem éhesen, szamaráról le nem szállva, követte Rocinante nyomdokát.

XXII. FEJEZET.

Melyben a la Mancha kellős közepén fekvő Montesinos barlangban történt nagyszerű kaland lesz elmondva, a melynek a bajnok Don Quijote de la Mancha oly szerencsésen vetett véget.

Az új házaspár sok és nagy kitüntetésben részesíté Don Quijotet azon hűségéért, melylyel az ő ügyöknek védelmére kelt; bátorságát egy színvonalra helyezték okosságával s a fegyverforgatásban valóságos Cidnek, az ékesszólásban pedig Cicero-nak tartották.

A jó Sancho három napig evett-ivott az új házaspár rovására, a kikről bebizonyodott, hogy a szép Quiteria még sem tudott előre semmit Basilio tettett megsebesülésének csélfogásáról, ezt egy maga Basilio koholta s várta tőle azt az eredményt a mire csakugyan vezetett is. Azt azonban bevallotta, hogy egy-két barátjával csakugyan még is közölte a tervet s megkérte őket hogy kellete korán ott legyenek segítségére s tegyék sükeressé a tervezett csalást.

— Nem lehet és nem is szabad csalásnak mondani azt, jegyzé meg Don Quijote, a mi erényes vég célra irányul, már pedig nemesebb cél annál hogy két szerető szív egymásé legyen, nem is képzeltető; csak azt az egyet nem szabad felednünk, hogy a szerelem legnagyobb ellensége az éhség meg a

folytonos szükség. Mert a szerelem csupa öröm, gyönyör és megelégedés, különösen ha a szerető szív bírja is valóban szeretete tárgyát; melynek pedig a szükség és szegénység határozott és esküdt ellenségei. Mind ezt pedig azért emlitém, hogy Basilio ur hagyjon fel ezentul ismert foglalkozásaival, melyek dicsőséget szereznek ugyan számára, de pénzt épen nem, és törekedjék arra hogy szabad és tisztességes eszközökkel, a mikben a józan gondolkozásuak és szorgalmasak soha sem szevednek hiányt, vagyont szerezzén magának. A tiszteletben álló szegény (ha ugyan szegény tiszteletben állhat) nagy kincsnek tarthatja ha szép neje van, de vegyék el ezt tőle, elvették és megölték becsületét. A szegénynek szép és becsületét megőrző neje megérdemli, hogy a győzelem és diadal babérijával s pálmájával koszoruzzák meg. A szépség már egy maga is fölgerjeszti mind azok kívánságát, a kik látják s ismerik, s mint valami izes csalétekre, ugy csapnak le rá a királyi sasok és az orvmadarak. Ha azonban az ilyen szépség szegénységgel s inséggel van egybekötve, akkor még a hollók, vércsék s egyéb alacsonyabb rabló madarak is rajta ütnek, s azt a nőt a ki mind ezen támadásoknak szilárdul ellenáll, méltán lehet férje koronájának nevezni. Lássá, kedves Basiliom, tevé hozzá Don Quijote, nem tudom már melyik bölcsnek az volt a nézete hogy az egész földön csak egyetlen egy jó asszony van; ennek folytán azt a tanácsot adta, higye és gondolja minden férfi, hogy ez az egyetlen

jó asszony az övé, s akkor boldogság lesz az élete. Én nem vagyok házas ember, s mind ez ideig nem is gondoltam rá hogy megházasodjam, mindazáltal menék tanácsot adni akárkinek is, ha engem kérdené meg a felől hogyan keressen nőt magának a kit feleségül akar venni. Először is azt tanácsolnám, inkább a jó hirre-névre nézzen mintsem a vagyontra, mert a jó asszony nem csak az által nyer jó hirt, mivel igazán jó, hanem mivel jónak látszik is; sokkal többet ártanak a nőnek a nyilvánosan elkövetett könnyelműségek s meggondolatlanságok mint a titokban véghez vitt gonoszságok. Ha jó asszonyt viszz haza, könnyü lesz megtartanod jónak, sőt még jobbá is tenned; de ha rosztat vettél el, nagy fáradságodba fog kerülni hogy megjavítsd, mert igen bajos egyik szélsőségből a másikba menni át. Nem mondom hogy lehetetlen, csakhogy én igen nehéznek tartom.

Sancho mind ezt hallotta s meg nem állhatá hogy így ne szóljon magában:

— Mikor én egyszer-másszor holmi velős, magvas mondásokkal állok elé, akkor gazdám azt szokta megjegyezni, hogy bátran kezembe vehetném a pulpitust s világgá mehetnék épületes dolgokat prédikálni. Én meg azt mondom, hogy a mikor ő hozzá fog és szórja a sok arany mondást és jó tanácsot, nem csak egy pulpitust vehetne a kezébe, hanem minden ujjára kettőt s bejárhatna heted-hét országot, úgy hogy jobban se kellene. Vigye az ördög a kóbor

lovagságot olyan embernél aki annyit tud! Eleinte azt hittem hogy ő csak ahhoz ért a mi lovagságába vág; de van annak esze mindenhez, és savát-borsát meg tudja adni beszédének.

Sancho kissé mormogva gondolta mind ezt, úgy hogy gazdája észrevette s meg is kérde:

— Mit mormogsz Sancho?

— Se nem mondok, se nem mormogok semmit, viszonzá Sancho, csak azon gondolkodtam magamban, mennyire bánom hogy nagyságodat nem hallottam előbb még mielőtt megházasodtam, mert ha hallom, ma talán azt mondhatnám, mindjárt könnyebben nyalja magát az ökör mihelyt az igából kifogták.

— Hát olyan rossz a te Teresád, Sancho? kérde Don Quijote.

— Nem épen nagyon rossz, viszonzá Sancho, de nem is valami nagyon jó, legalább nem olyan jó a milyennek én szeretném.

— Nem jól teszed, Sancho, felelé Don Quijote, ha feleségedről rosszat mondasz, még is csak anyja az gyermekeidnek.

— Nem maradunk egymásnak adósai, mondá Sancho, szól-szapúl ő engem is eleget, ha az orrát feldúzza; kivált ha féltékeny, akkor az ördög se bír vele.

Három napot töltöttek az új házaspár körében, a hol tejbe vajba fürösztötték őket, s úgy éltek mint a kis király.

Don Quijote megkérte azt a vivásban jártas

licentiátust, szerezzen neki valami kalauzot, a ki a Montesinos barlangba bevezesse, mert igen nagy kedve volt abba bele menni hogy szemtől szembe meg-lássa, mind igaz-e az a sok csoda a mit környékszerte beszélnek e barlangról. A licentiatus azt felelte, egy unokaöccsét adja majd melléje, a ki igen kitünő tanuló s szenvedélyes lovag-regény-olvasó, az nagyon szivesen oda vezeti a barlang szájához, s megmutatja neki Ruidera tavait, melyeknek hírok van az egész la Manchában, de még magában egész Spanyol-országban is. Egyszersmind megjegyzé, hogy azon ifjuval igen jól el fogja idejét tölteni, mert az olyan könyveket is tud írni, a miket bizvást ki lehetne nyomtatni s fejedelmi személyeknek ajánlani. Ez az unokatestvér aztán csakugyan el is jött egy vemhes számaron, melynek nyeregtakarója egy darab csikos pakrócz vagy viaszos vászonból volt.

Sancho fölnyergelte Rocinantet, a szürkét is rendbe szedte, tarisznyáját jól teli tömte, mely így méltó társa volt az unokatestvér szintén jól megrakott tarisznyájának, s ekkép magokat istennek ajánlva s mindenkitől bucsút véve utra keltek a nagy hirű Montesinos barlang felé.

Ut közben Don Quijote azon kérdést intézte a fiatal emberhez: minő pályát választott, mivel foglalkozik s minő tanulmányoknak él? Mire az ifju azzal válaszolt, hogy ő a szépirodalmi pályát folytatja, s azzal foglalkozik hogy könyveket ír és ad ki nyomtatva, a mik a közönségnek mind nagy hasznára

s nem kevesebb mulattatásra szolgálnak. Az egyik a Jelmez-ekről szól, a melyben hét száz három jelmezt irt le, színeikkel, jelmondataikkal s diszítványeikkel egyetemben, s ezen munkájából ünnepek s mulatságok alkalmával minden udvaroncز kénye-kedve szerint válogathat, a nélkül hogy más kegyelmére szoruljon, vagy, a mint mondani szokás, magát törje-marja, míg szándékához és czéljához alkalmas öltözetet talál. »Van abban a féltékenynek való, van a megvetettnek, az elfelejtettnek, a távollévőnek való, s mind olyan mintha csak rá öntötték volna. Irtam egy másik könyvet is, melynek czime: *Metamorphosis*, vagy a spanyol *Ovidius*, mely egészen új és ritka találékonytsággal van szerkesztve. Abban ugyanis, *Ovidius* burleszk utánzásával, azt írom le, ki volt a Sevillai Giralda, ki a Magdolna egyház angyala; rajzolom továbbá a córdovai *Vecin-guerra*-csatornát, a *guisandoi* bikákat, a *Sierra-Morenát*, a madridi *Leganitos* és *Lavapiés* forrásokat, ki nem hagyva természetesen a *Piojo*, a *Cañodorado* és a *Priora*-kutakat sem; s ezt, allegoriáikkal, *metamorphosisaikkal* és *átalakulásaikkal* egyben, úgy hogy nem csak mulattatnak és gyönyörködtetnek, hanem egyszersmind tanítanak. Van egy harmadik művem is, melyet »Toldalék *Virgilius Polidorushoz*« czimen neveztem el, mely a találmányok történetéről szól, s a mi nagy alaposzággal és tudományos készütséggel van írva, minthogy azon fontos tárgyakat, a miket *Polidorus* kihagyott, én itt bebizonyítom s

behizelgő irálylyal tárgyalom. Virgilius elfelejtette följegyezni, kinek volt a világon legelőször náthája, s ki volt az első, a ki a bujakór ellen kenőcsöt használt, a mit én hegyiről tövire megírok, s bebizonyítom huszonöt különféle szerzőből, a miből megláthatja nagyságod jól dolgoztam-e s használ-e művem valamit a világnak.

Sancho, ki a fiatal ember szavait igen nagy figyelemmel hallgatta, így szóla hozzá:

— Ugyan mondja meg nekem uram, áldja meg az isten a könyvcsináló mesterségét: meg tudná e mondani, ki vakarózott először a fején? Mert én részemről azt hiszem hogy az Ádám apánk volt.

— Minden esetre az lehetett, viszonzá az utmutató, mert Ádámnak kétségkívül volt feje is, haja is; minthogy pedig volt, s minthogy az első ember is ő volt, néha-néha bizonyosan vakarózott is.

— Én is úgy hiszem, felelé Sancho; hanem mondja meg már most azt, ki volt e világon a legelső, a ki a levegőben bukfenczet hányt?

— Az igazat megvallva, viszonzá a fiatal ember, határozottan nem tudnám megmondani a mig e tárgyat nem tanulmányoztam; azonban mihelyt könyveimhez visszatérek, azonnal tanulmányozom, s mire még egyszer találkozunk, mert adja isten hogy ne most láttuk legyen egymást utójára, meg fogok felelni a kérdésre.

— Sohase fáraszsza biz azzal magát uraságod, mondá Sancho, mert épen most jutott eszembe

magamnak a mit az imént kérdeztem: a legelső bukfenczhányó a Lucifer volt, mikor az égből levetették vagy letaszították, úgy hogy egész a pokol fenekéig bukfenczezett.

— Igaza van, atyafi, viszonzá az unokaöcs.

Don Quijote pedig így szólt:

— Ez a kérdés s ez a feletet nem a te eszedben termett, Sancho; valakitől hallottad.

— Ugyan hagyja el nagyságos uram, felelé Sancho, tudom igaz lelkemre, ha én egyszer benne vagyok a kérdezősködésben s felelgetésben, ki nem fogyok belőle reggelig. Ugy bizony; de hiszen bolond kérdést meg sületlen feletetet nem kell a szomszédtól kölcsön kérnem.

— Okosabbat mondtál Sancho mint magad is gondolnád, jegyzé meg Don Quijote, mert van akárhány olyan ember, a kinek se éjjele se nappala, míg egyet s mást meg nem tud s be nem bizonyít, a mi pedig, ha az ember jól meggondolja s szemügyre veszi, se az észnek, se a szívnek nem használ egy fityínget se.

Ilyen s ehhez hasonló mulatságos beszélgetéssel töltötték az egész napot, estére kelve pedig egy kicsiny falucskába szálltak meg, a hol a vezető azt mondá Don Quijoténak, hogy a Montesinos barlang már csak két mérföldnyire van, ha azonban csakugyan határozott szándéka bele menni, akkor mulhatatlanul szükség kötelel venniök, a mit a lovag majd derekára köt s azon bocsátkozik alá a mélységbe.

Don Quijote azt felelte, hogy ha magába a pokol fenekébe kellene is leszállania, oda is lemenne, a miért is vettek valami száz öl hosszú kötelet, s más nap délután mintegy két óra tájban értek a barlanghoz, melynek szája téres-tágas ugyan, de annyira be van növe túskebokokkal, vadfügével, tele szederrel s bozótokkal, hogy az elborító sűrűség egészen elrejti szem elől.

A mikor rá akadtak, mind a vezető, mind Sancho Panza, valamint Don Quijote is leszállottak, s a lovagot rögtön nagy keményen rákötötték a kötélre, s a míg a hurkolás és a csomózás folyt, Sancho így szólott gazdájához:

— Gondolja meg, nagyságos jó uram, mit cselekszik; minek temetteti el magát elevenen, s minek száll le a mélységbe mint valami üveg a mit behűteni a kutba leeresztenek? Igen bizony; hiszen nagyságodnak senki se parancsolja, semmi se követeli, hogy ebben a barlangban motozzon, a mi gonoszabb lehet akármilyen farkasveremnél.

— Kötözz és hallgass, viszonzá Don Quijote, az a feladat, mely itt magoldandó, az én számomra volt rendelve, Sancho barátom.

Majd a vezető szólalt meg:

— Nagyon kérem nagyságodat, señor Don Quijote, jól kinyissa mind a két szemét s látatlan ne hagyjon oda lent semmit, mert könnyen megeshetik hogy akad olyasmire is a mit én »Átváltozásaimban« igen jól felhasználhatok.

— Olyan kézben van a dob, a ki jól tudja ütni, jegyzé meg Sancho Panza.

E szavak után, s mikor a kötözést elvégezték (a mi nem a pánczél, hanem a zubbony fölé alkalmaztatott), Don Quijote így szóla:

— Gondatlanul jártunk el, hogy el nem láttuk magunkat valami kis csengetyüvel, a mit ugyancsak e kötélre kellett volna ide mellém illeszteniünk, hogy annak hangja jelentette volna hogy még mindig lejjebb megyek és élek. Minthogy azonban ez most már lehetetlen, isten vezető kezére bízom magamat.

S azzal térdre borult, s halk hangon imádkozott, kérve istent hogy segítse meg s adjon jó kimenetelt ezen veszedelmesnek látszó új kalandnak; majd fenhangon tüstént így szólott:

— Oh minden tettem-vettem asszonya, ragyogó és páratlan Dulcinea del Toboso! Ha lehetséges hogy e te kegyelt imádód esdeklései és könyörgései hozzád elhassanak: hallatlan szépségedre kérlek, hallgass meg; hiszen mindössze is csak arra kérlek, ne tagadd meg tőlem gyámolításodat és segedelmedet, a mikre most oly nagy a szükségem. Rohanni, sülyedni, alámerülni készülök ez előttem lévő mélységbe, s egyedül azért hogy mind a világ tudja, hogyha a te kegyelmed vélem van, nincs az a lehetetlenség a mit én meg ne kísértsek s le ne győzzek.

S e szavak után a barlang-nyílás széléhez

ment, látta hogy nem csak leereszkednie nem, de még bejutni sem lehet, ha csak kardja erejével utat nem csinál magának, fegyvert rántott tehát s vágta-kaszabolta a barlang szája előtti bokrokat, a mely zajra s zörrenésre roppant hollók s kányák egész serege rebbent föl, s oly sűrű tömegben s akkora sebességgel, hogy Don Quijotet hanyatt lökték a földre, úgy hogy ha ő olyan babonás lett volna mint a milyen igaz katolikus keresztyén, rossz jelnek tartja ezt s ilyen veszedelmes helyre semmi szín alatt be nem zárkozik. Ő azonban végre fölemelkedett, s látva hogy immár se holló, se más éji madár, mind például denevérek, a mik szintén voltak a hollók csoportjában, többé nem tolulnak kifelé: a mint a vezető és Sancho a kötelet eresztették, alább meg alább merült a rémítő barlang öblébe.

Mikor süllyedni kezdett, Sancho áldást mondott rá s vetett utána ezer meg ezer keresztet s így szóla:

— Isten vezéreljen, s vele együtt a francziaországi szent szikla és a gaetai háromság, oh virága, színe és habja te a kóbor lovagságnak! Lemerülsz tehát, világ hőse, aczélszívü, érczkaru! Isten vezéreljen még egyszer is, s hozzon újra vissza ép kéz-láb, minden sérülés nélkül a napvilágra, melyet elhagyttál azon sötétségért a mit most felkeressz.

Körülbelül ugyan ilyen szavakban és kifejezésekben áradozott a licentiatus unokaöcscse is.

Don Quijote pedig sülyedt, sülyedt mindegyre, s mindegyre fölkiáltozott ereszsзык a kötelet, csak ereszsзык tovább; ők pedig eresztették nagy lassan, csendesesen. S mire aztán a barlang tölcseréből fölhangzó kiáltozás végre teljesen megszűnt, már akkor a száz ölnyi kötél is egészen elfogyott. Most azt gondolták, ha már ugy se ereszhetnek több kötelet, jobb lesz ha Don Quijotet megint felhuzzák; mindazáltal valami fél óráig még is csak vártak, az idő multával azonban elkezdtek a kötelet föl huzni, de az oly könnyen ment mintha semmi teher se volna már az alsó végén. Ebből világosan azt lehetett következtetni, hogy Don Quijote lemaradt róla, a mely gondolat Sanchot keserves sirásra fakasztotta, s hogy az ellenkezőről győződhessék meg, eszeveszett gyorsasággal kezdte a kötelet felmotelálni. Azonban mikor körülbelül nyolczvan ölnél valamivel többet felhuztak már, akkor kezdék érezni hogy nehezedik, a minek rendkívül megörültek. Végre mintegy tiz ölnyire világosan ki tudták venni Don Quijote alakját, a kire Sancho mindjárt rá is kiáltott:

— Isten hozta szerencsésen, nagyságos jóuram, csakhogy megint itt van, mert már igazán azt hittük hogy ott fogták vesztire.

Don Quijote azonban egyetlen szóval sem válaszolt. Mikor egészen kihuzták, akkor látták hogy szeme zárva mintha aludnék. Lefektették a földre, a kötelet leoldották, de ő csak nem ébredt föl még erre sem. Erre aztán elkezdtek irgetni-forgatni, rázták,

keltették, s végre nagy sokára csakugyan magához tért, nyújtózott egy nagyot mintha valami mély nehéz álomból ébredne, s csodálkozva körül nézett.

— Isten bocsássa meg, barátaim, mondá azután, hogy kiragadtatok abból a gyönyörű, kedves életből s látományból, a melynél szebbet ember nem töltött s nem élvezett még sohasem. Valóban, még csak most látom be igazán, hogy e világ minden boldogsága csak elmulandó árny és álom, s úgy hervad el mint a mező virága. Oh te boldogtalan Montesinos! Oh iszonyun megsebzett Durandarte! Oh szerencsétlen Belerma! Oh siránkozó Quadiana, és ti Ruidera boldogtalan leányai, kik vizeitekben mutatjátok hogy szép szemeitek mennyit sirtanak!

Sancho és a licentiatus unokaöccse a legnagyobb figyelemmel hallgaták Don Quijote e szavait, melyeket úgy ejtett ki mintha végtelen fájdalommal szakasztaná föl kebeléből. Kérve kérték, magyarázza meg szavai értelmét s mondja el nekik, mit látott oda len ama pokolban.

— Ti pokolnak mondjátok? kérdé Don Quijote. Oh ne mondjátok annak, nem arra méltó az, a mint rögtön meglátjátok.

Kérte őket, adjanak neki valamit enni, mert nagyon éhes. A vezető pokróczát tehát a zöld fűre terítették, előszedtek mindent a mit a tarisznya adhatott, s barátságos egyetértéssel mind a hárman oda telepedve az uzsonnát és vacsorát egy füst alatt költötték el.

A mint a falatozásnak vége volt, Don Quijote de la Mancha így szóla:

— Egyitek se moccsanjon, fiaim, de hallgatatok mindnyájan figyelemmel.

XXIII. FEJEZET.

Azon bámulatra méltó dolgokról, melyeket az elragadott Don Quijote a Montesinos mélységes barlangjában látott, a melyek azonban oly rendkívüliek és lehetetlenek hogy ezt a kalandot becsusztatottnak kell tartani.

Délutáni négy óra lehetett, midőn a fellegek mögé rejtőzött nap meggyérített fényével és sugarainak mérséklésivel alkalmat nyújtott Don Quijotének, hogy minden forróság és egyéb kellemetlenség okozta akadály nélkül mondhasa el rendkívül figyelmes két hallgatójának, mi mindent nem látott a Montesinos barlangjában. Kezdé pedig ekképen:

— Körülbelül mintegy tiz-tizennégy ölnyire e börtön mélyiben, jobb kéz felől egy üreg mélyed, mely van akkora hogy egy nagy kocsi elférne benne öszvérestül. Némi csekély világosságot holmi távol hasadékoktól s repedésektől kap, melyek nyílása a föld fölszine felé van. Ezt az üreget, ezt a mélyedést akkor pillantottam meg, a mikor már-már boszantott és bántott hogy kötélre akasztva s a levegőben függve mind mélyebben és mélyebben megyek alá e sötét

regiókba, a nélkül hogy határozottan tudnám utam hová és merre viszen; elhatároztam tehát magamban hogy be megyek e mélyedésbe s kissé megpihenek. Felkiáltottam hozzátok, ne ereszszétek tovább a kötelet a mig nem mondom; ti azonban hihetőleg nem hallottátok. Fogtam tehát a kötelet a mit ti mindegyre alább bocsátottatok s kerek tekerescsésé összecsavargattam, s azután rá ültem gondolatokba mélyedve, s azt hánytam-vetettem eszemben, hogyan ejtsem szerit hogy — ha most már senki nem tart is — a mélységbe alábocsátkozhasam. A mig e gondolatokkal tépelődtem, egyszerre s egészen váratlanul mély álom lepett meg, azonban csakhamar, midőn meg se gondoltam volna, s most se tudom hogy s hogy nem, fölébredtem, s ott voltam egy oly gyönyörű rétség kellős közepén, a melynél szebbet a természet nem alkothat s a legragyogóbb emberi képzelem gondolatban nem teremthet. Dörzsöltem, törülgettem a szememet, de láttam hogy nem alszom, hanem valósággal ébren vagyok. Mind a mellett megtapogattam fejemet, mellemet hogy csakugyan én vagyok-e az ott vagy pedig valami üres káprázat, a mi hozzám hasonlít. Azonban a tapintás, az érzés, a magammal folytatott összefüggő beszélgetés mind arról győztek meg, hogy akkor is az voltam a ki most vagyok.

Egyszerre csak gyönyörű királyi palota vagy vagy alcazár tűnt szemembe, melynek falai mintha tiszta, átlátszó kristályból volnának építve; most

egy nagy kapu szárnyai nyiltak ketté, s egy tisztes aggot láttam elélépni, a ki egyenesen felém jött. Violaszin hosszú felöltő borítá, mely egész a földig ért; vállára s mellére zöld atlasz gallér simult, fején milanoi fekete főveget viselt, hófehér, hosszú szakála pedig egész övig ért. Fegyver nem volt nála semminémű, hanem kezeiben igen is egy olvasó, melynek szemei diónagyságuak valának, a hiszekegyek pedig akkorák mint valami középszerű strucztojás. Magartartása, járása, méltóságteljes s még is oly szelid arczkifejezése egyenkint úgy mint összevéve a legnagyobb mértékben megleptek s bámulatra keltettek.

Oda lépett hozzám s legelőször is megölelt szorosán s azonnal így szólott:

— Régóta várunk már reád, oh bajnok Don Quijote de la Mancha, régóta kívántunk már látni mindnyájan kik e magányba ide vagyunk bűvölve hogy te adj hírt a világnak a felől mit rejt s mit foglal magában ez a mély barlang a melybe léptél s melyet Montesinos barlangjának mondanak; s mi olyan hős tett vala, melynek megkisérlését egyes egyedül a te győzhetetlen szived és rendületlen bátorságod számára tartogatták. Jer velem, dicső bajnok, hadd mutogassam meg mind azon csodákat a melyeket az átlátszó alcazár magában foglal, a melynek én vagyok parancsnoka s örökös őre, mert én magam vagyok ama bizonyos Montesinos a kiről a barlangot nevezik.

Alig hogy kimondta előttem hogy ő ama Montesinos, azonnal azt a kérdést intéztem hozzá, igaz-e a mit felőle oda fen a világban beszélnek, hogy nagy barátjának, Durandartenak szivét egy kis töröcskével kivágta keble kellős közepéből s oda vitte Belerma kisasszonynak, a mint a lovag halála órájában kivánta. Azt felelte hogy ez tökéletesen igaz, annak az egynek kivételével a mit a törőről mondanak, mert az nem tör volt, s nem is kicsiny, hanem egy hosszú gyilok s hegyesebb akármilyen árnl.

— Akkor hát bizonyosan a sevillai Ramon de Hocestól való gyilok lehetett, szöla közbe Sancho.

— Azt nem tudom, folytatá Don Quijote, azonban alig hiszem hogy ezen fegyverkovács készítette volna, mert hiszen Ramon de Hocés csak a minapában élt, míg a roncesvallei ütközetnek, a hol ez a szerencsétlenség történt, immár sok száz esztendeje. Egyébiránt ezen körülmény bebizonyítása épenséggel nem fontos s a történet valóságán és egybefüggésén semmit sem változtat.

— Tökéletes igaz, jegyzé meg a licentiatus unokaöcscse, kérem, señor Don Quijote, folytassa csak tovább, mert nem mondhatom ki eléggé, elbeszélése mennyire érdekel.

— Magam is örömmel folytatom, viszonzá Don Quijote, s így tehát el kell mondanom, hogy a tiszteletre méltó Montesinos bevezetett a kristály palotába, a hol egy alacsony s rendkívül hűvös teremben, a mely egészen alabastromból van, egy igen művé-

szíleg faragott márvány koporsó állt, melyben egy egész hosszában kinyújtóztatott lovagot láttam fekdülni, a ki azonban nem volt sem érzezből, sem márványból vagy jáspisból faragva mint más koporsókon szokás, hanem valóságos csontból és húsból. Jobb kezét (mely a mint nekem látszott jó szőrös és izmos, a mi azt mutatja hogy a kié e kéz, az igen erős lehet) ott tartá szíve oldalára fektetve, s még mielőtt akármit is kérdezni tudtam volna, Montesinos meglepésemet látva, a sirban fekvőre irányzott tekintettel így szóla :

— Ez az én Durandarte barátom, kora szerelmes és hős lovagjainak igazi tükre és virága. Őt, valamint engem is s velünk együtt sok más férfit és nőt, a francia varázsló Merlin tart itt lebüvölve, kiről azt mondják hogy az ördög fia volt, én azonban azt hiszem, nem volt ő az ördögnek fia, hanem a mint mondják, egyben-másban tultett ő még az ördögön is. Senki se tudja azt, hogy s mikép varázsolt el bennünket, de majd kiderül az is annak idejében, a mely idő nincs már nagyon messze a mint képzelem. A mi fölött nem tudok eléggé csodálkozni, az, hogy bárha úgy tudom mint hogy most nappal van, hogy Durandarte az én karjaim közt lehelte ki életét, s hogy halála után rögtön én magam vettem ki a szívét tulajdon két kezemmel; s igazán mondom, többet nyomhatott két fontnál, mint a természettudósok is azt tartják hogy annak nagyobb a bátorsága kinek a szíve is nagyobb mint a kié kicsiny; mint-

hogy ez így van, s ez a lovag csakugyan meghalálózott: hogyan lehetséges tehát hogy néha-néha még most is úgy felnyög és felsóhajt mintha még élne.

Alig hogy ezt kimondotta, a szánalomra méltó Durandarte nagy fenszóval elkiáltá magát:

Oh hű rokon, Montesinos,
 Arra kérlek utoljára,
 Hogy ha éltem már bevégezém
 S lelkem a testből kivála,
 Vágd ki szívem e kebelből
 Egy gyilok vagy tör vasával
 S vidd el aztán s adjad által
 Kedvesemnek, Belermának.

Minek hallatára a tisztos Montesinos térdre roskadt a szenvedő lovag mellett, s könnyes szemekkel így szóla hozzá:

— Igen, señor Durandarte, kedves, drága unokaöcsém, híven megcselekedtem a mit veszedelmünk ama szerencsétlen napján parancsoltál. Kivettem szivedet, olyan jól a mint csak tudtam, s nem hagytam belőle kebledben csak egy porczikát se; megtörölgettem egy finom csipkekendővel s rohantam vele lóhalálában Franciaországba, minekutána előbb eltettelek téged a föld ölébe annyi keserves könyhullatás között, a mennyi arra is elég volt hogy kezemet tisztára mossam azon vértől, mely rajtam maradt mikor bensődben vájkáltam. S nagyobb igazság okárt még azt is elmondom, lelkem édes öcsém, hogy a legelső faluban a mit Ronces-

vallesból távoztam után értem, szivedet jócskán besóztam hogy meg ne szagosodjék, s ha már egészen fris nem lehet is, legalább száraz legyen mire señoira Belerma szine elé érkezünk, a kit veled, velem s fegyvernököddel Guadianával, valamint Ruidera asszonysággal s hét leányával, nem különben két unokahugával, ugy szintén sok ismerősöddel s barátoddal együtt a bölcs Merlin itt tart lebüvölve régóta. Ötszáz esztendejénél is több immár hogy itt vagyunk, de azért még senki se halt meg közülünk, csak Ruidera asszonyság leányai és unokahugai hiányzanak, a kik iránt szakadatlan sirásukért Merlinnek bizonyára szájalomra kellett gerjednie, s megannyi tóvá változtatta őket, miket az élők földén még ma is, kiváltképen pedig la Mancha tartományában a Ruidera tavainak neveznek: a hét leány Spanyolország hét királyáé, a két unokatestvér pedig azon szent lovagrendé, a mely Szent Jánostól vette nevezetét. Guadianát, fegyverhordozódat, a ki szintén siratta szerencsétlenségedet, hasonlóképen folyóvá változtatták mely az ő maga nevét viseli, s mikor ez a földnek fölszínére jutott s meglátta a másik ég napját, annyira szivére vette hogy tőled távoznia kellett, hogy újra alámerült a föld mélyébe; mint hogy azonban lehetetlen hogy természetes folyásának ne engedelmeskedjék, helylyel-közzel újra kilép a hol a nap és az emberek megint láthatják. Vizökkel a már említett tavak is szolgálatára állanak, s ezekkel, valamint a beléje ömlő más egyebekkel, hatalmassá

s nagygyá növekedve lép be Portugaliába. Mindazáltal szomorusága és búskomorsága csak meglátszik rajta mindenütt, s vizében sincsenek oly kitünő és keresett halak mint az aranyos Tajoében, hanem csak nyiszletek és izetlenek. Mind azt, a mit most elbeszéltem néked, oh drága rokonom, elmondtam én már akár hányszor is, de mivel szavaimra soha se válaszolsz, azt kell hinnem hogy vagy nem hiszed vagy nem hallod a mit mondok, a mi nekem annyira fáj hogy csak isten a megmondhatója! Most azonban még egy ujságot akarok közölni véled, a mi ha enyhülést nem fog is szerezni fájdalmadnak, nevelni legalább bizonyára semmi szín alatt sem nevel. Tudd meg hogy im itt előtted (s vesd föl szemeidet hogy magad is láthasd) ama nagy lovag áll, a kiről a böles Merlin annyi fontos dolgot prófétált meg, az a Don Quijote de la Mancha, a ki a mult századokénál is hatalmasabb minőségben támasztotta fel újra halottaiból a jelenkorban már-már feledésbe merült kóbor lovagrendet, s a kinek közbenjárásával és segítségével meglehet hogy mi is föl leszünk oldva a mi varázsunk bilincsei alól, mert a nagyszerű hős tettek nagy emberek számára vannak tartogatva.

— S még ha ugy nem lenne is, viszonzá a szánalomra méltó Durandarte bágyadt, tompa hangon még ha, mondom, ugy nem lenne is, oh drága bátyám, azért türelem, s keverjük újra a kártyát; s azzal a másik oldalára fordult, s minden további szó nélkül megint az ő szokott némaságába mélyedett.

E pillanatban nagy sirás, jajgatás hangzott fel, mély sóhajokkal s keserves zokogással egyetemben. Arra fordultam s a kristály falon keresztül láttam hogy a másik teremben bájos leánykák menete vonul két sorban, mindnyájan mély gyászba öltözve, s fejökön török módra fehér turbánnal. A menet végén egy urnő jött, mert méltóságáról ítélve, csakugyan urnőnek látszott, az is egészen feketében, fején azonban széles és oly hosszú fehér fátyollal, hogy vége a földet csókolta. Ennek a turbánja két akkora volt mint a többieké közt a legnagyobbik. Szemöldöke majd egészen össze volt nőve, orra kissé pisze, szája nagy, de ajkai pirosak; fogai, a mik néha szintén láthatók valának, ugy látszék ritkák, s meglehetősen össze-vissza állók, de oly fehérek mint a héjából kifejtett mandola. Kezében finom kendőcskét tartott, ebben pedig, a mennyire kivehettem, egy mumia-szívet, annyira össze volt aszva és száradva. Montesinos elmondá, hogy ez a menet Durandarte és Belerma cseléségéből áll, a kik gazdáikkal együtt szintén ide vannak varázsolva, s hogy a legutolsó, a ki a kendőcskében a szívet viszi, az maga Belerma kisasszony, a ki nőcselédeivel együtt hetenkint négyszer tartja ezt a gyászmenetet, s annyiszor éneklik vagy is jobban mondva sirják el halottas énekeket az ő unokaöccsének holtteste és szerencsétlenül járt szíve fölött; s ha talán kissé csunyának láttam vagy nem olyan szépnek a milyennek a hír mondja, ennek a sok rosz éjszaka s még

roszabb nappalok az okai, miket elbűvöltségében töltött, a mit a szemei körül látható kék gyűrűkből s beteges színéből is lehet következtetni. Ez a sárgaság s ezek a szem körüli karikák azonban nem a nőknél szokásos havi bajból származnak, mert hiszen már sok hónapja, sőt esztendeje hogy ezzel a bajjal nincs baja többé, hanem származnak azon fájdalomtól, melyet szive a folytonosan kezében tartott szív iránt érez, s mi újra meg újra föleleveníti emlékezetében gyászos véget ért kedvesének szerencsétlenségét. Máskülönb, ha ez nem volna, szépségben, bájban és kellemben még a nagy Dulcinea del Toboso is alig közelítené meg, a kinek pedig ugyancsak nagy hire van ezen az egész környéken, de mind a széles világon is.

— Csak lassan a testtel, señor Don Montesinos, vágtam ekkor közbe én, úgy mondja el mondokáját nagyságod a mint illik, mert jól tudja hogy minden hasonlítás sántít, s azért nem is kell az embereket egymással összehasonlítani. A páratlan szépségű Dulcinea del Toboso az a ki, señora Doña Belerma pedig az a ki s a ki volt, és azzal punktum.

Mire ő így válaszolt: — Señor Don Quijote, bocsásson meg nagyságod; bevallom hogy a szám eljárt egy kissé, s nem jól fejeztem ki magamat mikor azt mondtam: Dulcinea kisasszony alig hasonlítana Belerma kisasszonyhoz: mert ha bármi sejtelemből azt következtethetém vala hogy kegyed az ő lovagja: később leharaptam volna a nyelvemet, semhogy őt

magánál az égnél egyébbel merjem összehasonlítani.

Ezen elégtételre, mit a nagy Montesinos adott, az én szívem is lecsillapult azon felindulásából, melyre annak hallatára gerjedett, hogy az én imádottnak Belermával hasonlítják össze.

— Már pedig én csakugyan csodálom, jegyzé meg most Sancho, hogy nagyságod neki nem ment annak a vénségnek, s minden csontját izzé-porrá nem zúzta, s a szakálát úgy meg nem tépte hogy egy szál se maradt volna belőle hirmondónak.

— Nem, Sancho barátom, viszonzá Don Quijote, ez nem illett volna hozzám, mert mindnyájunknak kötelessége hogy az öregeket tiszteletben tartsuk, még ha nem lovagok is, annyival inkább ha azok s hozzá még el is vannak varázsolva. S jól tudom hogy a többi kérdésben és feleletben, miket egymás közt váltottunk, semmivel se maradtunk egymásnak adóssai.

A licentiatius unokaöccse e szavaknál közbevágott:

— Még elképzelni is alig tudom, señor Don Quijote, hogy azon rövid idő alatt, a mit nagyságod oda lent töltött, hogyan láthatott annyit s hogyan kérdehetett és felelhetett oly tömérdek.

— Mennyi ideje hogy alászálltam? kérdé Don Quijote.

— Alig egy órája, viszonzá Sancho.

— Az lehetetlen, felelt Don Quijote, mert ott

ért az est és ott viradtam meg, s ott ért újra este, reggel háromszor egymás után, úgy hogy az én számításom szerint nekem három napot kelle töltenem ama távol s a mi szemeink elől elrejtett tájakon.

— Igaza lehet nagyságodnak, mondá Sancho, mert a miképen mind azon a mi nagyságoddal történt a varázslat hagyta rajta a keze szennyét, meg lehet hogy a mi nekünk egy órának látszott, az oda len három nap meg három éjjel egy végben.

— Bizonyosan úgy lesz, viszonzá Don Quijote.

— S evett valamit nagyságod ezen egész idő alatt? kérdé a vezető.

— Nem ettem én egyetlen egy falatot sem, felelt Don Quijote, de sőt az éhség még csak eszembe se jutott.

— Hát az elbűvöltek esznek-e? kérdé az unokaöcs.

— Nem esznek, viszonzá Don Quijote, s nincs is soha vastagabb szükségök, bárha a köz vélemény azt tartja ugyan hogy körmük, szakáluk és hajok még is meg szokott nőni.

— De hát aludni alusznak-e az elbűvöltek, uram? kérdé Sancho.

— Egyáltalában nem alusznak, viszonzá Don Quijote, legalább az alatt a három nap alatt a míg én velök voltam, még csak a szemét se hunyta le egyik se, de még én magam sem.

— Ide aztán csakugyan az a példabeszéd jól ide vág, jegyzé meg Sancho, barátjáról lehet az

embert megismerni. Nagyságod is megbabonázottakkal, böjtölőkkel, virasztókkal barátkozott, nem csoda hát ha se nem evett, se nem aludt a mig közöttük vetyengett. De bocsásson meg, nagyságos jó uram, ha kereken kimondom, hogy mind abból a mit nagyságodtól eddig hallottunk, isten engem akárhová tegyen, hogy azt ne mondjam az ördög, egy szó, mondom, kevés, de én annyit se hiszek el.

— Nem hiszi? kérdé az unokaöcs, hát hazudik-e Don Quijote ur? De még ha hazudni akarna is, ugyan hogy lett volna ideje ennyi tenger hazugságot kigondolni?

— Azt nem hiszem hogy az én uram hazudnék, mondá Sancho.

— S ha nem, mit hiszsz tehát? kérdé Don Quijote.

— Azt hiszem, viszonzá Sancho, hogy az a Merlin, vagy azok a varázslók a kik ezt az egész hadat megboszorkányozták, a melylyel nagyságod, a mint állítja, oda lent találkozott és társalkodott, azok babonázták bele képzeletébe vagy eszébe ezt az egész mesét a mit nekünk elbeszél s a mit még ezentul majd elbeszél.

— Az sem volna lehetetlen, Sancho, viszonzá Don Quijote, csak hogy még sincs ugy, mert a mit elmondtam, azt mind a tulajdon két szememmel láttam s kezemmel tapintottam. De hát ahhoz mit szólsz, ha elmondom, hogy azon számtalan sok csoda dolog közt a miket Montesinos mutatott (s a miket

annak idejében utazásunk folytán majd mind elmondok, mert most nem mind ide valók), mutatott egyebek közt három paraszt leányt is, a kik ezen a mezőségen ugy szökdécseltek s ugrándoztak mint a kecskék, s a kiket alig hogy megpillatottam, mindjárt rá ismertem az egyikben a páratlan Dulcinea del Tobosóra, a másik kettőben pedig arra a két paraszt leányra, a kikkel Toboso előtt találkoztunk? Kérdeztem Montesinostól, ismeri-e őket? Azt felelte: nem ismeri, de azt gondolja hogy valami elvárásolt előkelő kisasszonyoknak kell lenniök, mert csak néhány napja mióta ide kerültek a mezőségre. Ezen pedig én egy cseppet se csodálkozzam, mert van itt akárhány más előkelő nőszemély is mind a régi mind a jelen korból, igen különböző és meglepő alakban, a kik között ő ráismert Jinebra királynéra és udvarhölgyére Quinaña asszonyságra, ki Lanza-rotenak a bort töltötte mikor Britanniából távozott.

A mint Sancho urának e szavait hallotta, azt hitte hogy vagy az esze megy el vagy megpukkad nevében. Jól tudta miben áll Dulcinea képzelt elbűvölése, s hogy az egész boszorkányságnak és varázslásnak ő volt a mestere, a miből teljes bizonyossággal következett, hogy urának csakugyan nincs egy mákszemnyi józan esze, hanem meg van egészen bolondulva. Most tehát így szóla hozzá:

— Igen szerencsétlen csillagzat alatt, igen rossz órában s igen veszedelmes napon szállott alá nagyságod, kedves jó gazdám, a más világra, s

ugyancsak vesztére találkozott azzal a Montesinos urral, a ki nagyságodat ilyen állapotban küldte aztán vissza mihozzánk. Milyen ép ember volt nagyságod ide fent, mikor még teljesen megvolt az esze úgy a hogy az isten megteremtette, akkor minden lépten-nyomon a legnyomásabb igazságokat mondta ki, a legjobb tanácsokat adta, most pedig, láj, olyan sületlenségeket hadar össze hogy nagyobbakat már képzelni sem lehet.

— Sokkal jobban ismerlek, Sancho, viszonzá Don Quijote, semhogy szavaiddal törödném.

— De még én sem ám a nagyságodéival, felelé Sancho, ha mindjárt itt aprít is össze azért a mit mondtam vagy még ezután is mondok, ha nagyságod józanabbul és okosabban nem beszél. De hát most, hogy immár kibékültünk, ugyan kérem mondja csak nagyságod, hogyan s mikép ismert rá a mi kegyelmes asszonyunkra? S ha beszélt vele, mit mondott, s mit felelt nagyságodnak?

— Arról a ruháról ismertem rá, viszonzá Don Quijote, a mit akkor is hordott, mikor nekem te megmutattad. Megszólitottam, de ő semmit sem válaszolt, sőt ellenkezőleg hátat fordított s olyan gyorsan elszaladt hogy a nyil se tudta volna utolérni. Utána akartam iramodni, s meg is tettem volna ha Montesinos azt nem mondja, soha se fárasztaszam magamat, úgy is mind hijába, azon fölül meg itt is már az ideje hogy a mélységből megint visszatérjek. Megmondta azt is, hogy annak idejében értésemre

adják, hogyan lehet a varázs alól Belermát, Durandart s mind a többi ott lévőt feloldani. De a mi minden itt látott s tapasztalt dolgok között szívemnek legfájdalmasabban esett, az volt, hogy a mig Montesinos hozzám e szavakat intézé, egyszer csak a nélkül hogy láttam volna merről, honnan, a boldogtalan Dulcinea egyik társa áll ott mellettem s könyekkel tölt szemmel, zavart, halk hangon ezt susogja: — Asszonyom Dulcinea del Toboso csókoltatja nagyságod kezeit, s kéri nagyságodat, üzenje meg hogy s mint érzi magát; minthogy pedig Dulcinea kisasszony igen meg van szorulva, igen-igen szépen kéreti a lovag urat, legyen olyan kegyes s kölcsönözön neki erre a pamutvászon ujdonatuj alsószoknyájára itt ni valami hat reált, vagy a mennyit épen kölcsönözhet, s ő becsülete szavára fogadja, hogy a lehető legrövidebb idő alatt visszafizeti.

Ezen kívánság hallatára alig tudtam hová lenni bámulatomban és csodálkozásomban. Tüstént Montesinos urhoz fordultam e szavakkal: Lehetséges az, señor Montesinos, hogy az elbüvölt fejedelmi személyek meg legyenek szorulva?

Mire ő így válaszolt: — Higye meg nagyságod, señor Don Quijote de la Mancha, hogy az az ugynevezett pénzsükség mindenütt érezhető: kihat az mindenkire, érzi azt mindenki, s nem kiméli meg az még az elbüvöltöket sem. S minthogy Dulcinea del Toboso kisasszony ezt a hat reált kéreti, a zálog pedig ugy látszik elég jó, nincs mit tenni mint oda

kell adni, mert kétségkívül igen nagy zavarban lehet.

— Zálogot nem fogadok el én, viszonzám, de annyit sem adhatok a mennyit kér, mert magamnak sincs több mindössze négy réalomnál (a mit a minap te adtál nekem Sancho, hogy ha ut közben valami koldussal találkozunk, alamizsnaképen oda vethessem). Ezt tehát a leánynak adtam s így szóltam hozzá: — Mondja meg asszonyának, édes lelkem, hogy teljes szivemből szánom és sajnálom szegényt, s szeretném ha Fugger*) lehetnék hogy baján segíthessek; azt is üzenem neki, hogy számomra nincs üdv, nincs boldogság, a míg bájos arca láthatását s elmés társalgása élvezetét nélkülözni vagyok kénytelen; kérve is kérem oly forrón a mint csak lehetséges, kegyeskedjék ő nagysága ezen ő rabszolgájának és vigasztalhatatlan lovagjának megengedni hogy őt láthassa s véle találkozhassek. De mondja meg neki még azt is, hogy a mikor nem is várná, egyszer csak azt hallja majd, hogy én is úgy megesküdtem, én is olyan fogadást tettem, milyet Mantua ama marquese, a ki esküt tett rá hogy boszút áll unokaöcséséért Balduinért, a kit vég vonaglás közt talált egy erdő közepén, s megfogadta hogy mindaddig terített asztalról nem eszik, s mind azt a többi függelékét a mit még hozzá csatolt, mig érte boszút nem áll. Így nekem se lesz

---

*) Cervantes korának Rothschild-jai. A Fugger-ek nevét azonban a spanyol Fúcar-nak írja. Ford.

nyugtom, s bejárom a világ mind a hét részét pontosabban magánál a portugali infans Don Pedronál, a míg csak varázsa alól fel nem oldottam.

— Mind ezzel, de ennél még többel is tartozik nagyságod az én asszonyomnak, mondá most a szobaleány, s átvette a négy reált, azonban a helyett hogy magát előttem mélyen meghajtotta volna, akkorát ugrott hogy majd két ölnyire libbent föl a levegőbe.

— Szentséges istenem! kiáltá föl e szavakra Sancho, hát még ilyen is eshetik meg a világon! S ekkora hatalmok lehet a varázslóknak és babonáságoknak, hogy az én uram józan eszét ilyen éktelen bolondsággá tudják átvarázsolni? Oh, uram, uram, az isten szent szerelmére kérem, gondoljon nagyságod magával s becsületével és ne adjon hitelt ezeknek a sületlenségeknek, a mik az eszét úgy elvették s elcsavarták.

— Tudom hogy a szeretet szól belőled így, Sancho, mondá Don Quijote, s mivel magad járatlan vagy a világ folyásának ismerésében, azért látszik neked mindjárt lehetetlennek minden a mi csak némileg is nehéz. De majd eljön az az idő, mikor, a mint már említettem, beszélek neked az ott alant látottak felől egyet s mást, a mi majd hitelt szerez az eddig elmondottaknak is, melyeknek igaz valóságához sem kétség nem fér sem ellenmondás.

XXIV. FEJEZET.

Melyben ezer olyan apróság lesz elmondva, a mik ép oly bohók mint a mily szükségesek e nagyszerű történet helyes megértésére.

A ki ezen nagyszerű történetet az első szerzője, Cide Hamete Benengeli által megírt eredetiből lefordította, azt mondja hogy a mint a Montesinos barlangjában történt kalandról szóló fejezethez jutott, a margón magának e Hametenek keze irásával e szavakat látta oda jegyezve:

Sehogy sem tudom felfogni, sem magammal elhítni, hogy mind az a mi az előbbi fejezetben megíratott, a bajnok Don Quijotéval csakugyan pontról pontra megtörtént volna. Ezt pedig abból következtetem, hogy minden eddig elmondott kaland lehetséges és valószínű volt; azonban ebben a barlangról szólóban, mely a józan okosság határán annyira túlesapong, legkisebb nyomát sem látom a valószínűségnek. De meg azt sem tudom semmikép sem elhinni, hogy Don Quijote hazudott volna, ő, a kinél igazságszeretőbb nemes s nemesebb lovag egy se volt a maga korában, s a ki készebb lett volna meghalni sem hogy csak egyetlen egyszer is hazudjék. Más részről azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ő maga beszélte el, még pedig, a mint láttuk, olyan részletesen, hogy ily kevés idő alatt csakugyan

lehetetlen lett volna ily szövevényes sok bolondságot kigondolni. Ha tehát ez a kaland nem látszik hitelesnek, annak nem én vagyok az oka, én leírom a nélkül hogy akár igaznak, akár hamisnak állítsam. Neked, nyájas olvasóm, van elég belátásod, hogy magad hozz itéletet, mert én többet mondani sem köteles sem képes nem vagyok. Igaz ugyan, hogy vége felé, mikor már halálához közel volt, ezt a kalandot visszavonta, s bevallá hogy ő maga találta ki, mivel akkor úgy látszott neki, hogy tökéletesen megegyez s egészen egy huron pendül azon történetekkel, a miket regényeiben olvasott.

Azután pedig így folytatja:

A licentiatus unokaöcscsét Sancho Panza vakmerősége nem lepte meg kevésbbé mint gazdájának türodelme, s azt gondolta hogy a Don Qujotén most tapasztalható lágyságnak bizonyára azon boldogság az oka hogy imádott Dulcinea del Tobosoját, ha csak elvarázsolt állapotban is, de láthatta; más különben, a milyen hangon és szavakban Sancho Panza beszélt, csakugyan megérdemlette volna hogy megegyengessék, mert mi tagadás benne, bizony nagyon is szabad száju kezdett lenni urával szem közt. Ehhez most a tanuló e szavakat intézé:

— Én részemről igen háladatosnak tartom ezt az utat, señor Don Quijote de la Mancha, melyet nagyságoddal tettem, mert négy az, a mit általa nyertem. Az első, hogy nagyságoddal megismerkedtem, a mit igen nagy szerencsémnek tartok. A

második, hogy imé tudomásomra jutott, mit zár magában Montesinos e barlangja, valamint hogy a Guadiana átváltozásairól s a Ruidera tavairól is értesültem, a mit mind igen jól fel fogok használhatni az épen munkában lévő spanyol Ovidiusomnál. A harmadik, hogy azt is megtudhattam, milyen régóta használják immár a kártyát, mert e játéknak legalább is Nagy Károly császár korában divatban kellett már lenni, a mit azon szavakból következtetek hogy nagyságod közlése szerint Durandarte, a Montesinos által hozzá intézett hosszú beszéd befejezése után végtére fölébredvén így szólott: Türelem, s keverjük újra a kártyát. Már pedig ezt a kifejezést bizonyára nem elbűvölt állapotában tanulta, hanem akkor, a mikor még nem volt elvarázsolva, de ottan élt az említett Nagy Károly császár korában Franciaországban. S ez a felfedezés mintha csak az égből pottyant volna a markomba, olyan alkalmas új adat lesz ama másik művem számára, melynek czime: »Toldalék Virgilius Polidorius a Régi ségekről szóló munkájához.« Ugyanis azt hiszem, hogy ő a kártyáról abban aligha tesz említést, a mit majd én megteszek, a mi igen fontos felfedezés, kivált ha az ember olyan tekintélyes és hitelt érdemlő szerzőre hivatkozhatik mint a köz tiszteletben álló Durandarte ur. A negyedik pedig az, hogy immár egész bizonyossággal elmondhatom, hogy a Guadiana folyónak hol az eredete, a mi e mai napiglan ismeretlen vala a világ előtt.

— Kegyednek teljes igaza van, mondá Don Quijote, csak azt szeretném tudni, ha isten kedvező kegyelméből megkapja rá az engedelmet, a mit ugyan kétlek, hogy e könyveit kinyomtathassa: vajon kinek szándékozik ajánlani?

— Van Spanyolországban elég főúr és grande a kiknek a könyveket ajánlani lehet, jegyzé meg az unokaöcs.

— Bizony nem valami nagyon sok, viszonzá Don Quijote, nem úgy értem mintha talán meg nem érdemelnék, hanem úgy, hogy nem igen szokták megengedni, nehogy valami viszonzásra legyenek kötelezve, a mit az ilyen művek szerzőinek munkája s udvariassága követelni látszik. Egy herczeget ismerek, a ki a többiek hiányát oly nagy mértékben, annyira pótolhatja, hogy ha ki merném mondani mennyire, meglehet hogy akárhány más nemes szívet irigységre keltenék. Egyébiránt elég erről most ennyi, a többit hagyjuk alkalmasabb időre, most pedig keressünk valami helyet a hol a jövő éjszakát tölthetjük.

— Nem igen távol innen, mondá a vezető, van egy remetelak, melyben egy remete lakik, ki, a mint mondják, katona volt, s általánosán azt tartják felőle, hogy igen jó keresztyén, nagyon értelmes és rendkívül barátságos ember. A remetelak közelében egy kis házikó is van, melyet ő építtetett a maga költségén; igaz ugyan hogy nagyon kicsiny, de azért egy-két vendéget el lehet benne szállásolni.

— Hát valami tyuk-féle akad-e ott a remete körül? kérdé Sancho.

— Kevés remete van ilyesminek híjával, jegyzé meg Don Quijote, mert a mai remeték egészen mások mint azok a hajdaniak voltak az egyiptomi pusztaságokon, a kik pálma levelekbe öltöztek s gyökerekkel táplálkoztak. Ezt azonban senki se értse úgy mintha talán emezek dicséretével kárhozzatni akarnám amazokat, csupán azt akartam mondani, hogy e mostaniak vezeklése nem oly szigorú és sa-nyaru már mint a régieké volt. Ezért azonban mind igen derék emberek lehetnek, én legalább azoknak tartom, s még ha az ellenkező eset állna is, a magát jónak tettető képmutató még mindig kevesebb rosztat követ el mint a nyilvános gonosztevő.

A mint így beszéltek, egyszer csak egy embert láttak feléjük közelíteni, a ki nagyon sebesen jött gyalog, s egyre ütlegelte dárdákkal és alabárdokkal ugyancsak sulyosan megterhelt öszvérét. A mint oda ért hozzájuk, köszöntötte őket s azzal tovább haladt. Don Quijote megszólítá:

— Álljon meg kissé, atyafi, úgy látszik jobban siet mint öszvére szeretné.

— Nem állhatok meg, uram, viszonzá az ember, mert ezekre a fegyverekre a miket öszvéremen látnak holnap reggel szükség lesz, utam tehát nagyon sietős; isten áldja meg az urakat. Hanem, ha kíváncsiak tudni miért viszem e fegyvereket, az éjszakát ott akarom tölteni a remetelakon túl fekvő kocsmában.

S ha talán egy uton jönnek velem, ott majd találkozhatunk, a hol aztán csoda dolgokat fogok elbeszélni; most pedig másodszor is isten velünk.

S azzal ugy neki esett dorongjával megint az öszvérnek, hogy Don Quijoténak nem nyílt többé alkalma hogy megkérdezze, milyen csoda dolgokat akar neki elbeszélni. S minthogy általában meglehetősen bántotta a kíváncsiság s mindig kapott az ujdonságokon, megparancsolta hogy rögtön induljanak s az éjet ők is ott töltsék a fogadóban, a nélkül hogy a remetelakot érintenék, a mint az imént a licentiatu unokaöcscse ajánlotta.

Igy is történt, lóra ültek s mind a hárman egyenesen a vendégfogadó felé vették utjokat, a hová kevéssel alkonyat előtt meg is érkeztek.

Az unokaöcs azt mondá Don Quijoténak, még is csak jó lenne a remetelakra befordulni s egyet hörpenteni. Sancho Panzának se kellett több ennél, mindjárt a remeteség felé fordította szamarát, a miben Don Quijote és a vezető is követték példáját. Azonban Sancho szerencsétlenségére a sore ugy akarta hogy a remete maga nem volt oda haza, a mi felől egy alremete által értesültek, a kít a remetelakon találtak. Kértek tőle egy ital bort. Azt felelte, még a gazdájának sincs, hanem ha jó friss vízzel is beérik, azzal szolgál szívesen.

— Ha vizre szomjaznám, viszonzá Sancho, van az ut mentén elég kut, ihattam volna. Hej Camacho

lakodalma, Don Diego gazdag háza, de csak sokszor meg foglak még sinleni!

Ezzel ott hagyták a remetelakot s a fogadó felé ügettek. Nem sokára egy fiatal sihederrel találkoztak, a ki nem sietett valami keményen, úgy hogy csakhamar utolérték. Kardját vállán vitte, arra pedig egy kis csomag vagy batyu volt rátűzve, melyben bizonyosan ruháit vitte, holmi nadrágot, felöltöt és egy-két inget, mert testére rövid bársony zubbony volt öltve, némi atlasz foszlányokkal diszítve, mely alól inge kilátszott. Harisnyája selyem volt, cipője meg széles orrú mint az udvarnál hordták. Korára nézve úgy tizenhét - tizenkilenc éves lehetett, tekintete vidám, s termete úgy látszék hajlékony. Seguidillákat énekelt hogy az uti fáradalmakat könnyebbítse. A mikor utolérték, éppen akkor végezte egyik dalát, a mit a licentiatus unokaöccse meg is tanult mindjárt könyv nélkül; ez a dal így hangzott:

A nagy pénztelenség
Az mi harezba von;
Birtokom ha volna,
Nem mennék bizony.

Legelőször is Don Quijote szólítja meg ily szavakkal:

— Nagyon könnyű szerrel utazik, fiatal barátom; s hová, merre? Igen szeretném tudni, ha szives lenne megmondani.

Mire az ifju így felelt:

— A miért hogy oly könnyü szerrel utazom, annak a nagy meleg meg a szegénység az oka ; menni pedig háboruba megyek.

— Hogy-hogy a szegénység ? kérdé Don Quijote, már a mi a meleget illeti, azt hiszem.

— Señor, viszonzá a siheder, ebben a kis batyuban egy bársony nadrágot viszek, a mi édes testvére a zubbonyomnak ; de ha azt az uton elszakgatom, a városban nincs mit fölhuznom, mert nincs a min ujat vehetnék. Így tehát mind ezért, mind pedig a végett hogy hűtőzzem, ekkép folytatom utamat, míg oda érek azon néhány gyalog századhoz, melyek innét alig tizenkét mérföldnyire fekszenek, a hol majd én is felcsapok, ott aztán kapok mindent a mivel beérem egész a hajóra szállásig, mely a mint mondják Carthagenában fog történni. Inkább a király legyen uram és paracsnokom s szivesebben szolgálom őt a háboruban mint valami zsugorit a fővárosban.

— S van önnek kilátása zsoldja mellett valami pótlékra ? kérdé a licentiatus unokaöcscse.

— Ha valami spanyol grande vagy fejedelmi egyén szolgálatában állottam volna, viszonzá az ifju, akkor kétségkívül lenne, mert ha az ember ilyen előkelő uraságokat szolgál, az a haszna még is csak megvan, hogy ugyszólván a cseléd szobából hadnagygyá vagy kapitánnyá lesz, vagy legalább is tisztességes havi pénz üti a markát ; én azonban szerencsétlenségemre mindig csak olyan pipotya,

jött-ment embereknél szolgáltam, a hol annyi bérem volt, hogy fele mindig ráment ha a galléromat egyszer ki akartam keményíttetni; s igazán valóságos csoda lenne, ha egy ilyen éhenkórász apródnak a szerencse csak valamennyire is kedvezne.

— S ugyan mondja meg, az isten szerelmére kérem, barátocskám, kérdé Don Quijote, szolgálata egész ideje alatt nem tudott szert tenni valami liberiára?

— Kaptam kettőt, viszonzá az apród. Hanem hát, mint a mikor valaki egyik vagy másik egyházi rendből kilép mielőtt még fogadalmát letette volna, kivetkőztetik a reverendából s rá adják megint régi ruháját: így adatták rám az enyimet is gazdáim, mikor teendőiket az udvarnál elvégezvén megint haza mentek, a libériákat meg elcsípték az orrom elől a mikbe előbb csupa merő parádéból öltöztettek.

— Nevezetes *espilorcheria*, a mint az olaszok mondják*), jegyzé meg Don Quijote, de mind a mellett még is szerencsés ember ön, hogy a fővárosból ilyen jó feltételekkel távozott, mert nincs a földön semmi a mi az embernek nagyobb tisztességet szerezne vagy hasznosabb lehetne mint mindenek előtt istennek szolgálni, azután pedig a királynak, mint született urunknak, főleg fegyverben, melylyel ha több gazdagságot nem is, de bizonyára sokkal

*) Csakhogy azok *spilorceria*-nak mondják, a mi fukarságot, zsugoriságot jelent.

több dicsőséget lehet szerezni mint a tudományos pályán, a mint ezt már számos ízben kifejtettem. Mert ha megengedem is hogy a tudományok gyakrabban megalapítják a szerencsét mint a fegyverek, mindazáltal a fegyverek egy bizonyos nem tudom mivel fölötte állnak a tudományoknak, egy bizonyos igen is jól tudom milyen fényvel, a mi ezeket minden más egyéb fölé emeli. S a mit önnek most mondani szándékozom, tartsa meg azt jól emlékezetében, nagy hasznára s könnyebbségére fog válni szenvedései elhordozásában. Ez pedig az, ne törődjék a bekövetkehető szerencsétlenségekkel, melyek között legrosszabb a halál, de ha ez dicsőséges, akkor meghalni a legnagyobb szerencse. Julius Caesartól, ama hőslélkű római császártól azt kérdezték egykor, melyik a legszerencsésebb halál? A váratlan, viszonzá ő, a mely akkor lep meg gyorsan, a mikor meg se gondoljuk. Pogány létére, a ki az egy igaz istent még nem ismeré, bizonyára igen jól felelt, az embernek vele született félelme legyőzésére. Mert fölteszem, ha ön már a legelső összecsapás vagy csetepaté alkalmával elesik, valami golyó találja vagy egy akna által levegőbe repül: mit árt? Egyik halál olyan mint a másik, s a szenvedésnek vége. Terentius szerint pedig szebb a csatában elesett katona mint a ki épen sértetlenül menekült futással. A katonának annál nagyobb a becsülete, minél hivebben engedelmeskedik tisztjeinek vagy általában azoknak a kiknek jogában áll hogy neki parancsoljanak. S jegyezze meg azt is,

édes fiam, sokkal derekabb dolog, ha a katonán pus-
 kaporszag érzik mint ha pézsma; s ha ezen tisztas
 állásban találja az öregség az embert, még ha se-
 bekkal telve, csonkán vagy bénán is, legalább nem
 találja disztelenül, hanem olyan becsületben, a mit
 még maga a szegénység sem csökkenthet. Annál
 inkább is, minthogy ma már gondoskodni kezdenek
 az elaggott és megcsonkult katonák ellátásáról, mert
 bizony nem is járja hogy ezekkel is úgy bánjanak a
 mint némelyek a megöregedett s szolgálatra már
 képtelen négereikkel bánni szoktak, a kiket ilyenkor
 felszabadítanak s elbocsátanak, s a szabadultság
 czimén kivetik házokból s rabszolgáivá teszik az
 éhségnek, a melynek bilincseiből majd csak a halál
 szabadítja meg őket. Most azonban egyelőre nem
 akarok egyebet mondani, legfőlebb még csak azt,
 üljön fel a lovam farára egész a vendéglőig, ott meg-
 vacsorálunk együtt, holnap aztán tovább megy ön a
 maga útján, melyet isten tegyen oly szerencséssé mint
 jó feltételei megérdemlik.

A ló farára felülést az apród nem fogadta el,
 de az együtt vacsorálásra kapott meghívást annál
 szivesebben; Sancho pedig ekkor így szólott ma-
 gában:

— Hogy az isten áldja meg a gazdáját!
 Hogyan lehetséges hogy az az ember, a ki ilyen
 szépen, jól és okosan tud beszélni mint a hogy most
 ő beszélt, ugyanaz annyi hihetetlen ostobaságot

összehadarjon mint ő hadart a Montesinos barlangjáról? Egyébiránt, oda neki!

Végre alkonyattájon oda értek a fogadóba, s Sancho igen nagy öröme, gazdája most az egyszer maga is igazi fogadónak nézte az épületet, nem pedig várkastélynak a mint különben szokta.

Alig tértek be s Don Quijote a fogadóstól mindjárt ama dárdás és alabárdos ember után tudakozódott; a fogadós azt felelte hogy ott van az istállóban és épen abrakol. A vezető és Sancho is hasonlóképp cselekedtek aztán csakhamar, de az istállóban a jászol mellett a legjobb helyet Rocinantenak hagyták.

XXV. FEJEZET.

Melyben a számárrordításról szóló, s a bábjátékossal történt mulatságos kaland lesz eléadva, ugy szintén a jós majomnak emlékezetre méltó jóslatai.

Don Quijote, a mint mondani szokták, majd alig tudott hova lenni a kíváncsiság miatt, hogy a fegyvereket vivő embertől mentül előbb meghallhassa az ígért csoda dolgokat. Mindjárt utána ment oda a hová a fogadós utasította, ott is találta s felszólította hogy elmondjon neki okvetlenül mindjárt mindent, a mi felől az uton említés történt. Az ember azonban így felelt:

— Több idő kell ahhoz, uram, aztán meg nem is lehet így álltában elbeszélni; engedje meg előbb, jó uram, hadd végezzem el egészen az abrakolást, s akkor hallhat tőlem olyan történetet, hogy tudom csodálkozik.

— Ha csak az abrakolás hátráltatja, mondá Don Quijote, szívesen segítségére leszek én magam is.

S azzal mindjárt hozzálátott az abrak rostálásához s a jászol kikotrásához, a mi oly nagy leereszkedés volt, hogy az ember most már kétszer oly szívesen teljesítette kívánságát. Leült egy kő padra, Don Quijote meg melléje, körülöttük pedig hallgatóság gyanánt az unokaöcs, az apród, Sancho Panza és a vendégfogadós foglalván helyet, az ember így kezdé előadását:

— Előjárójában tudniok kell uraságtoknak, hogy a környékbeli egyik faluban, mely e fogadótól mintegy négy mérföldnyire fekszik, egy odavaló esküdt ember szamara, szolgálójának gondatlansága vagy roszakarata folytán, elveszett (a mit nagyon is hosszas lenne hegyiről tövire elmondani); elég az hozzá hogy elveszett, s bár az esküdt mindent tüvé tétetett is érte, csak nem tudták az ő szamarát megtalálni. Valami két hete mult már, mióta köz hirré lett hogy a szamar elveszett, mikor egyszer a piacon a vesztes esküdtnek egy ugyancsak odavaló másik esküdt ember azt mondja:

— Ide a borravalót, komám uram, megvan a számár.

— Meg is adom szivesen, komám uram, csak tiszteséges áldomást, viszonzá a másik, de hát hol a számár?

— Az erdőben, mondá a ki megtalálta, ma reggel ott láttam, de nincs rajta se nyereg, se semmi szerszámféle, s a mellett úgy lesóványodott, hogy szinte megesik rajt az embernek a szive. Haza is akartam terelni, de már annyira elvadult s oly szilaj, hogy a mikor feléje mentem, futásnak eredt s elrejtőzött az erdő legsűrűbb sűrűjébe. Ha akarja komám uram hogy elmenjünk érte mind a ketten, én tüstént itt leszek, csak ezt a szamarat vezetem előbb haza.

— Bizony jó szívvel veszem, mondá a számár gazdája, s vagy egyben vagy másban majd megcsol-gálom komám uramnak.

Mind azok, a kik az egész esetet alaposan ismerik, épen így s szakasztott ilyen körülményesen szokták elbeszélni mint a hogy én beszélem.

Egy szó mint száz, a két belső ember tehát karon fogva neki indult az erdőnek gyalog. S a mint oda értek arra helyre a hol úgy gondolták hogy megtalálják, bizony csak nem volt az ott, de se hire se hamva még az egész környéken se akármennyire keresték.

A mint látták hogy semmikép se akadnak már

nyomára, azt mondja a tanácsbeli, a ki a szamarat látta, a másiknak:

— Megálljon csak, komám uram, jutott eszembe valami mesterség, a minek segítségével ide csalogatjuk mi azt a szamarat, még ha a föld gyomrába s nem csak az erdő sűrűjébe bujt volna is. Ez pedig abból áll hogy én csodálatosan jól tudom utánozni a szamárordítást, s ha komám uram is ért hozzá valami keveset, akkor úgy tekinthetjük mintha már a markunkban tartanók.

— Valami keveset? azt mondta komám uram? szólt a másik, istenemre mondom, úgy értek hozzá hogy senki különben; jobban mint az igazi szamár.

— No majd meglássuk, viszonzá a másik tanácsbeli, mert én úgy gondolnám jónak, hogy komám uram egy felül kerülje meg az erdőt, én meg más felül, úgy hogy az egészet körüljárjuk, s közbe-közbe egyszer komám uram ordít szamár módjára, egyszer meg én, s lehetetlen hogy a szamár meg ne halljon bennünket s ne feleljen ha csak az erdőben van még.

Mire a szamár tulajdonosa így válaszolt:

— Annyit mondhatok, komám uram, hogy ez egészen helyre egy terv s méltó a kegyelmed szép eszéhez.

S ezzel aztán köz megegyezés szerint külön váltak, de történetesen majd egy és ugyanazon pillanatban fogtak az ordításhoz mind a ketten, úgy hogy egyik a másik ordításától elámitva, oda siettek s

megint összeakadtak, pedig azt gondolták hogy megvan már a számár.

Mikor egymást megpillantották, a vesztés így szólott:

— Hát nem az én számaram volt az, komám uram, a ki ordított?

— Nem ám, hanem én, viszonzá a másik.

— Akkor hát a mondó vagyok, szólt a tulajdonos, hogy komám uram és az igazi számár között, már a mi az ordítást illeti, csakugyan nincs semmi különbség, mert ilyet én még soha életemben se nem láttam se nem hallottam.

— Ez a dicséret és magasztalás, viszonzá a tervkoholó, jobban megilleti komám uramat mint engemet: mert, isten az atyám, kegyelmed legalább is kétszer olyan jól ordít mint a világ legjobb s legügyesebb ordítója. Kegyelmed hangja olyan csengő, olyan jól tudja a taktust tartani, olyan sűrűn kezdi s szakasztja félbe az i-á i-át, hogy én megadom magamat, komám uramnak nyujtom a diadal pálmáját s meghajtom e ritka szép tehetség előtt zászlómat.

— Akkor hát mától fogva tartok valamit magamra, mondá a tulajdonos, s még elhiszem hogy engem se a gölya költött, s van olyan tehetségem, a miről ugyan eddig is tudtam hogy nem épen megvetendő, de hogy igazán olyan tökéletes legyen mint komám uram mondja, soha még csak meg se álmodtam volna.

— Én pedig még egyszer is mondom, jegyzé meg a másik, van akárhány igen szép tehetség e világon, a mi azonban elveszett, s kár hogy olyanok birják a kik nem tudják felhasználni.

— A mi a mi tehetségeinket illeti, felelt a tulajdonos, ezt bizony nem lehet valami sűrűn használni, ha csak ilyen esetben nem mint ez a mostani, s adja isten hogy legalább most hasznunkra fordíthassuk.

E szavak után újra külön váltak s megint hozzá fogtak az ordításhoz, de majd minden léptenyomon megcsalódtak s újra összejöttek, úgy hogy utóljára kénytelenek voltak, ismertető jel gyanánt hogy ők ordítottak nem pedig a szamár, abban egyezni meg, hogy mindegyik kétszer fog ordítani egymás után. Így tehát az iákolást megduplázták s bejárták már az egész erdőt a nélkül hogy a szamár csak a fülét is billentette volna. De hát hogy is billentette volna a szerencsétlen, s hogyan adhatott volna jelt, mikor utóljára is ott találák meg az erdő legsűrűbb sűrűjében a hol a farkasok már szétmarczangolták.

A mit a tulajdonos látva, így szólott:

— Nem fogyott csodám hogy nem felel; de tudom, ha élt volna, ordításunk hallatára bizony felelt volna, ha szamár. Mind a mellett én nem sajnálom a fáradságot, s még ha élettelenül találtam is meg a sok keresés után, mindent kipótól az, hogy komám uramat oly pompásan hallottam ordítani.

— Nem nagy tus, komám uram, viszonzá a másik, mert ha jól fúja az apát, a kántor se hagyja magát.

Ekképen mind a ketten megnyugtatta s elrekedve tértek vissza falujokba, s elmondták boldognak boldogtalannak mi történt velök a szamar keresése alkalmával, s nem győzték dicsérni egymás ordító képességét. Híre ment aztán az egésznek környékzerte, és az ördög, a ki nem alszik, hanem mindenütt a hol csak lehet izgágát szokott csinálni, beleüti az orrát mindenbe s még a kicsit is nagygyá fúja, az rendelte és intézte úgy, hogy valahányszor ha azóta a vidékiek a mi falunkbeli emberrel találkoztak, mindjárt elkezdtek szamar módra ordítani, mint ha csak a mi esküdteinket akarnák szemtől szembe gunyolni. Még a gyerekek is rákaptak, a mivel aztán úgy elmérgesedett a dolog, mintha a pokol minden ördöge vette volna kezébe, szájába, s az ordítás ráragadt egyik faluról a másikra, úgy hogy ma már az ordító falubelieket úgy ismeri mindenki mint a hogy a szerecsent meg lehet különböztetni a fehérektől. S ez a gonosz tréfa már annyira ment, hogy a kigunyoltak fegyveres kézzel egész csapatonkint ütöttek rajtok a gunyolókon s valóságos csatát küzdöttek egymás ellen; de nincs az az erő, nincs az a hatalom, se szégyen, se félelem, a mi ezt a bajt meg tudja orvosolni. Alkalmasint holnap vagy holnap után száll síkra a mi falunk, melyet a szamarak falvának neveznek, egy két mérföldnyire fekvő másik

falu ellen, a melyik belőlünk leginkább csúfot szokott üzni, s hogy annál jobban helyt állhassunk, azért viszem én magammal ezeket a most vett dárdákat és alabárdokat. Ez az a csoda dolog a minek elmondását ígértem, s ha az urak nem találták olyan csodálatra méltónak, én különbet nem mondhatok.

S ezzel a jó ember végét szakasztotta az elbeszélésnek. Épen e pillanatban lépett be a fogadó kapuján egy férfiú, a kinek egész öltözete, bekecse, nadrágja, harisnyája mind zergebőrből volt, s emelt hangon így szóla:

— Fogadós ur, van-e szállás? Most itt a jós majom s a Melisendra megszabadulásának mutatványa.

— Tyüh, lánczos-lobogós! kiálta fel a vendéglős, hisz ez Pedro mester! Jó estét fogunk ma tölteni.

Elfelejtettem mondani, hogy ezen bizonyos Pedro mester bal szemét s majd a fele arczát egy darab zöld tafota fedte, miből azt lehetett következtetni, hogy ezen az oldalán bizonyosan valami baja van. A fogadós így folytatá:

— Isten hozta Pedro mester uramat; de hol a majom meg a bábuk? hogy egyiket se látom.

— Mindjárt itt lesznek, viszonzá a zergebőrös, csakhogy én magam előre jöttem, megtudni, ha kaphatunk-e szállást?

— Még magától Alba herczegtől is megtagadnám, csak hogy Péter mesternek adhassam, vi-

szonza a fogadós, csak hadd jöjön a majom, meg a bábjáték, van itt ma ember a fogadóban a ki szívesen megfizet ha a játékot meg a majom ügyességét megláthatja.

— Akkor hát minden jól van, mondá a flas-tromos, én meg jutányos árt szabok, s azzal is beérem ha a magam költsége megkerül; mindjárt ide szólitom a kocsit, mely a majmot és a játékot hozza.

S azzal tüstént kiment a fogadóból.

Don Quijote mindjárt azt kérdezte a fogadóstól, ki ez a Pedro mester s miféle játékot és majmot mutogat? Mire a vendéglős így válaszolt:

— Egy hatalmas bábjátékos, a ki Aragonból jött s már régen jár-kei itt Manchában, s azt mutogatja bábjaival, hogyan szabadítá meg a derék Don Gaiferos Melisendrát; a mi olyan szép történet s olyan takarosán van előadva, hogy ahhoz foghatót rég nem láttak ezen ország e részében. Azon kívül hordoz magával egy olyan rendkívüli ügyességű majmot is, a mely ritkítja párját a majmok között, de még embernek is sok volna. Mert ha valamit kérdeznek tőle, figyelmesen ráhallgat a kérdésre, aztán egyszerre gazdája vállára ugrik, fejét oda hajtja ennek füléhez s megsugja a feleletet a kérdésre, a mit aztán Pedro mester tolmácsol. De sokkal inkább arról szokott beszélni a mi már megtörtént, semmint arról a mi még csak ezután fog történni. S ha ugyan néha-néha nem találja is el egészen, igen ritkán téved, úgy hogy az embernek

azt kell hinni, maga az ördög van benne. Két reált kér minden kérdésért a mire a majom felel, akarom mondani a mire helyette gazdája felel, mikor a majom már fülébe sugott. Ennek folytán az a köz hiedelem, hogy Pedro mester nagyon megszedte magát, s a mint Olaszországban mondják: *valóságos galantuomo* és *buon compagno*, s úgy él mint valami kis király. Beszél annyit mint hat más, és iszik annyit mint más tizenkettő se, s mind ezt nyelve, majma és játékmutatványa rovására.

E pillanatban Pedro mester újra megjelent, s hozta magával kocsin a bábjátékot, meg egy farkatlan nagy majmot, melynek alfele olyan volt mintha nemezből volna, máskülönben nem visszaszító.

Alighogy Don Quijote meglátta, mindjárt ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mondja meg nekem nagyságos jós uram, mi járatban vagyunk, s mit hoz ránk a holnap? Itt a két reál. S ezzel megparancsolta Sanchonak hogy a pénzt adja oda Pedro mester kezébe; ez azonban majma helyett így felelt:

— Uram, ez állat nem ad sem feleletet, sem felvilágosítást a jövődőről; a multról azonban tud egyet-mást mondani, nemkülönben a jelenről is.

— Süsse meg! mondá Sancho, azért ugyan soha egy kurta fityinget se adnék, hogy azt mondják meg a mi velem már megtörtént; ki tudja azt jobban mint én magam? Már pedig ha én azért fizetnék a

mit különben is tudok, az csakugyan sült bolondság lenne. No, hanem hát ha azt is tudja a mi épen most történik, itt a két reálom, s mondja meg nekem ő legmajmabb urasága, mit csinál ez idő szerint az én feleségem Teréza Panza, mivel foglalatoskodik?

Pedro mester vonakodott a pénzt elfogadni, s így szóla:

— Nem szoktam előbb elfogadni a jutalmat a mig meg nem szolgáltam.

S azzal, kétszer rá ütvén bal vállára, a majom abban a nyomban fen termett rajt, s száját oda hajtva gazdája füléhez csunya gyorsasággal csikorgatta fogait. Ezt a mesterséget körülbelül addig folytatta a mig egy »hiszek-egyet« el lehetne mondani, s aztán egy másik ugrással megint a földre szökött, ekkor pedig Pedro mester hirtelen térdre borult Don Quijote előtt s lábait átkarolva így szóla:

— Ugy karolom át nagyságod két lába szárát, mintha csak a Hercules oszlopait karolnám! Oh dicső feltámasztója a már-már feledésbe merülő kőbor lovag rendnek! Oh, érdeme szerint eléggé soha nem magasztalható nemes lovag, Don Quijote de la Mancha, lelke ön az aléldozóknak, támasza az elesőknek, karja az elesetteknek, mankója és vigasztalása minden szerencsétlennek!

Don Quijote megmervült, Sancho elképedt, az unokaöcs bámult, az apród szörnyüködött, a számárordításos elkábult, a vendégfogadós megkeveredett,

egy szóval a kik csak hallották a bábjátékos szavait, mind egészen elhaltak ámulásokban. Ez pedig így folytatta:

— Te meg, oh jó Sancho Panza, a világ legjobb lovagjának legjobb fegyvernöke, örülj, örvendezzél, mert a te jó nőd Teresa hű, s most épen ez órában egy csomó lent gerebenez, s nagyobb igazság okáért egy csempe korsó áll mellette bal felől, lehet úgy egy jó pintes, a melylyel magát munkája közben mulatgatja.

— Már ezt elhiszem, viszonzá Sancho, mert ő igazán olyan asszony hogy jobb se kell, s ha olyan féltékeny nem volna, oda nem adnám, de nem én, magáért Andadona óriás asszonyért se, a kiről uram azt mondja, hogy az volt még csak a helyre asszony, de olyan ám hogy ugyancsak, aztán meg az én Terezám olyan is, hogy nem igen szokta magától a költséget kimélni, még ha az örököse iszsza is meg a levét.

— Be kell vallanom, mondá ekkor Don Quijote, hogy a ki sokat olvas, sokat jár, sokat lát az s sokat tud. Errre pedig az indít, mert ugyan ki tudta volna elhíttetni velem, a mit most a tulajdon két szemmemmel láttam, hogy e világon még jós majmok is létezzenek. Igen, én csakugyan az a Don Quijote vagyok, a kit e kedves állat említett, bárha talán kissé tulzó volt is a dicséretben. Egyébiránt akár-milyen legyenek is, hálát adok az istennek, hogy olyan

érző és részvevő szívvvel ruházott fel, mely jót akarna tenni mindenkivel, rosztat pedig senkinek.

— Ha nekem is volna pénzem, mondá az apród, én is megkérdezném majom ő uraságát, mire virradok én e mostani utazásommal?

Mire Pedro mester (a ki ekkor már fölemelkedett Don Quijote lábaitól) így szóla:

— Emlitettem már, hogy ez az állatocska nem szól a jövődőről, mert ha szólna, nem törödném én azzal van-e nincs-e önnek pénze: a jelenlévő Don Quijote ur kedvéért szívesen szolgálnék ingyért is s lemondanék a világ akármely nyereségéről. Az ő tiszteletére s gyönyörködtetésére fel is állítom tüstént a bábjátékot is, s a ki csak itt van, mind megnézheti ingyen.

Ennek hallatára a fogadós alig tudott hová lenni örömében, helyet mutatott a hová legalkalmasabb lesz fölállítani, s az egészet nyomban össze is ütötték.

Don Quijote nem igen volt kibékülve a majom jövődölgetésével, mert sehogy se tudta helyeselni hogy egy majom jelen és elmúlt dolgok felől jósolgasson; így tehát addig, a mig Pedro mester a játék összeillesztésével foglalkozott, Don Quijote az istáló egyik szögletébe vonult Sanchoval, a hol senki mástól nem hallva, így szóla hozzá:

— Hallgass csak Sancho; én e majom rendkívüli ügyességét jól meghánytam-vetettem magam-

ban, s nekem ugy látszik hogy ez a Pedro mester alkalmasint valami titkos vagy határozott egyességre lépett az ördöggel.

— Már hiszen akár titkos, vagy akár milyen hegyesség volt is a mire az ördöggel lépett, mondá Sancho, azt ugyan vesztire tette; majd is a lábában marad a tüskéje. De mit használna Pedro mesternek hogy ő az ördöggel hegyességre lépjen?

— Nem értesz, Sancho; nem hegyességről szólok én, hanem arról hogy ő bizonyosan valami egyességre lépett, valami szövetséget kötött az ördöggel, hogy az ruházza föl e majmot ezen ügyességgel, mi által ő a maga kenyerét mgekeresse, s ha aztán jól meggazdagodott, akkor oda adja neki a lelkét, mert épen ez az, a mire az a közös ellenség mindig áhítozik. Ezt pedig különösen az hiteti el velem, hogy a majom csak a megtörtént vagy épen most történő dolgokra tud felelni, s lám az ördög tudománya sem terjedhet ki egyébre. Mert a mi a jövődöt illeti, azt ő csak ugy találomra tudhatja, s gyakran csalódik is, mivel egyedül istennek áll hatalmában időt és pillanatot ismerni, s egyedül az ő számára nincs sem mult, sem jövődö, hanem minden csak jelenvaló; s minthogy ez így van, már pedig így van, világos hogy ez a majom egészen az ördög nyelvén beszél. S valóban csodálom is, hogy hogy nem állították mindeddig a szent inquisitio elé, s hogy hogy nem vallatták ki, vajon kinek-minek segedelmével jösolgat? Mert annyi bizonyos, hogy ez

a majom nem astrologus, és sem gazdája, sem ő nem tudják megfejteni s magyarázni azon csillagképeket, a melyek magyarázgatása pedig ma napság annyira divattá lett már Spanyolországban, hogy nincs az a banya, vagy inas, vagy csizmafoltozó, a ki el ne hinné magáról hogy ő is tudja magyarázni, mintha semmivel se lenne nehezebb mint valami kártyabeli alsót felvenni a földről, úgy hogy hazugságaik és tudatlanságuk által csakugyan vesztére válnak e tudomány csodálatos igazságának. Tudok egy esetet egy asszonyságról, a ki szintén kérdést intézett egy ilyen csillagjóshoz, mondja meg neki hasas lesz-e az ő ölebecskéje, megkölykezik-e, s hányat kölykezik és milyen szőrüeket? A mire a tisztelt csillagjós ur, fölvévén a csillagképletet, azt felelte, hogy igenis az ölebecske hasas lesz és hármát kölykezik, egy zöldet, egy barnát és egy tarkát, de csak azon feltétel alatt ha a kutyácska déli vagy éjféli tizenegy és tizenkét óra között párosodik, még pedig hétfőn vagy szombaton. Erre aztán az történt, hogy az ölebecske megzabálás folytán harmad napra kiadta páráját, a csillagjós urat pedig tovább is a leghitelesebb és legbiztosabb jóvendőmondónak tartották a faluban, mint a csillagjósokat általában tartani szokták.

— Mind a mellett még is szeretném, jegyzé meg Sancho, ha nagyságod megmondaná Pedro mesternek, kérdezze meg majmától: igaz-e az mind a mi nagyságoddal a Montesinos barlangban történt? Mert én, nagyságod kegyes engedelmével, még most

is csak a mondó vagyok, hogy az bizony csupa merő káprázat és hazugság volt, vagy legalább is pusztá álom.

— Az mind meglehet, viszonzá Don Quijote, egyébiránt megteszem a mit tanácsolsz, bárha nem tagadhatom, van valami kétségem.

Pedro mester épen ekkor jött oda hozzájuk, hogy jelentse Don Quijotének, a bábjáték fel van már állítva s legyen szives megtekinteni, mert valóban érdemes a megnézésre.

Don Quijote elmondta neki miről gondolkozik, s felszolitá, kérdezze meg majmát, mondja meg nekik hogy bizonyos dolgok a mik vele a Montesinos barlangban történtek igazak voltak-e vagy csak úgy álmolta, mert néki úgy látszik hogy van bennök valami mind a kettőből. Mire Pedro mester minden további szó nélkül újra eléhozta majmát, s Don Quijote és Sancho elé állítva, így szóla:

— Ime, majom ur, ezen lovag ő nagysága azt akarja tudni, hogy bizonyos dolgok, a mik véle az ugynevezett Montesinos barlangban történtek, igazak voltak-e vagy sem?

S ezzel megadván a szokott jelet, a majom mindjárt fölugrott a bal vállára, s úgy tett mintha fülébe sugna valamit; mire Pedro mester rögtön így szólott:

— A majom azt mondja, hogy azon dolgok egy része a miket nagyságod az említett barlangban

látott vagy tapasztalt, nem igaz, másik része azonban igaz. Ő ezen kérdéses tárgy felől most csak ennyit tud mondani. Ha azonban nagyságod még többet is meg akarna tudni, a jövő pénteken megfelel minden kérdésre, most azonban kifogyott már erejéből melyet péntekig nem is tud újra összeszedni, a mint már említettem.

— Nem megmondtam-e, szólt Sancho, hogy sehogy se fért a fejembe, hogy a barlangban törtéteknek csak a fele is igaz legyen?

— Majd elvállik, Sancho, viszonzá Don Quijote, mert az idő, mely mindent fölfedez, semmit sem hágy rejtve, de napfényre hozza, legyen bár a föld mély-séges mélyébe elrejtőzve. S most erről elég ennyi, mi pedig menjünk a jó Pedro mester mutatványának megszemlélésére, a miben azt hiszem alkalmasint lesz valami érdekes is.

— Hogyan, csak valami érdekes? felelé Pedro mester, van az én mutatványomban ezer meg ezer érdekesnél érdekesebb látványság; merem állítani nagyságod előtt, señor Don Quijote, hogy alig van a világon ma napság valami a mit érdemesebb volna megszemlélni; azért tehát *operibus credite et non verbis*, ne késlelkedjünk, mert az idő már is előre haladt, nekünk pedig sok a tenni, mondani és mutatni valónk.

Don Quijote és Sancho szót fogadtak és oda mentek a hol a bábjáték már fel volt állítva s köz

szemlére kitéve, s körülötte minden oldalról égő viasz gyertyácskák, melyek fénye az egésztest igen esinossá s ragyogóvá tette.

A mint oda értek, Pedro mester az állvány mögé vonult, mert neki kellett a mesterséges bábukat igazgatnia, az állvány előtt pedig egy fiatal gyerkőcz foglalt helyet, Pedro mester inasa, ki a látványság titkainak magyarázója és felvilágosítója gyanánt szolgált. Kezében egy pálczácskát tartott, melylyel a kilépő bábukat mutogatta.

Mikor aztán a vendéglőbeliek mind helyet foglaltak már, némelyek szemben a játékkal állva, Don Quijote, Sancho, az apród, s a licentiatus unokaöcscse pedig a legjobb helyeken ülve: a tolmács így kezdé mondókáját, a mint látni vagy hallani fogja az, ki a következő fejezetet elolvassa vagy meghallgatja.

XXVI. FEJEZET.

A bábjátékkal történt mulatságos kaland folytatása,
egyéb igazán nagyon jó dolgokkal egyben.

Mind elhallgattak, a tyrusok úgy mint a trójaiak, vagyis, más szavakkal, a bábszínház nézői mind azon gyerkőcz ajkain csügöttek, a ki a csoda dolgokat magyarázni készült. Egyszerre dob-pergés, trombita-harsogás és nagy ágyudörgés hangzott fel a szinpad mögött, melyek zaja azonban igen rövid idő alatt elnémult, a mire a siheder tüstént fölemelte szavát és így szóla:

— Ezen igaz történet, mely itt nagyságtok szeme láttára eléadatik, betüröl betüre a francia krónikákból és azon spanyol románczokból van merítve, mik a nép között szájról szájra járnak s miket az utczás gyerekek is ismernek. Szól pedig arról, hogy Don Gaiferos hogyan szabadította meg az ő hitvesét Melisendrát, a ki ekkor Spanyolországban fogva volt, a mórok hatalmában Sansueña városában, a mint akkor azt a várost nevezték, melyet ma Zaragosának hívnak. Im itt láthatják nagyságtok hogy Don Gaiferos most is épen a sakkjátékkal foglalkozik, a mint a dal is mondja:

Sakkozik Don Gaiferos, már
Elfelejté Melisendrát.

Az a másik személy pedig, a ki ott látszik fején koronával, kezében királyi pálczával, az Nagy Károly császár, kit ama bizonyos Melisendra atyjának tartanak; nagyon rossz kedvű hogy veje tétlenségét s könnyelműségét látja, s épen azért jön hogy megpirongassa. Tessék csak nézni milyen hevesen, milyen haraggal száll szembe véle, úgy hogy az ember majdnem hajlandó volna hinni, hogy királyi pálczájával legalább is fél tuczat ütést sózott oda a nyaka közé; sőt vannak olyan történetírók, a kik azt állítják hogy oda is sózta, pedig ugyancsak keményen. S a mikor már jól eleibe rakta mennyire ártalmára van az becsületének hogy felesége megszabadításával nem törődik, azt mondják így szóla hozzá:

Én beszéltem, ám te lássad.

S lássák most nagyságtok is, hogyan fordít neki hátat a császár, s hogyan hagyja magára a felbőszült Don Gaiferost, a ki haragjában nagymeszire eltaszítja a sakktáblát bábustul, fegyverzetét követeli sebtiben, unokaöccsétől Don Roldantól kölcsön kéri kardját, Durindanát, a mit azonban Don Roldan nem akar neki oda kölcsönözni, hanem a helyett felajánlja szolgálatát, hogy ő is hozzá csatlakozik a veszedelmes utra, melyre kelni készül. A bátor haragvó meg ezt az ajánlatot utasítja vissza, s azt mondja, elég lesz ő egy maga is felesége kiszabadítására, még ha a föld kellős közepének mélységébe

volna is elrejtve; s azzal aztán fegyverbe öltözik hogy menten utra kelhessen.

Most pedig fordítsák önök tekintetöket arra a toronyra, mely amott látszik, s a melyről tudni kell hogy ez Zaragosa vára tornyainak egyike, a melyet ma Aljaferiának neveznek, az a hölgy pedig ki mór öltözetben az erkélyen megjelen, az a páratlan Melisendra, a ki erről számtalanszor alá-alá tekint a Franciaországba vezető utra, s fogságában azzal vigasztalja magát, hogy Párizsra és férjére gondol szüntelen. Vigyázzanak most ezen új jelenetré a mely következik s a melynek mását talán még sohase látták. Tessék csak nézni azt a mórt, a ki ujját ajakára szoritva, csendesen és zajtalanul, lábujj-hegyen lopózik oda Melisendra háta mögé. S tessék csak nézni milyen hatalmas csókot czuppant ajkaira, a hölgy pedig hogyan siet köpni egyet s inge fehér ujjával törülgetni a csók helyét, s hogyan jajgat, hogyan tépi szép haját, mintha ez volna oka az elkövetett gonoszságnak. De nézzék egyszersmind azt a komoly mór férfit is, ki amott áll az oszlopos csarnokban: az Marsilio, Sansueña királya, ki alig hogy meglátta a mór szemtelenségét, azonnal megparancsolá hogy fogják el, bárha közel rokona és igen bizalmas embere; kétszáz korbács ütésre ítélte, s a mint szokták, meg fogják hurczolni a város utczáin, siposokkal előtte s örökkel mögötte. És ime tessék csak nézni, már is indulnak hogy az ítéletet rajta végrehajtsák, bárha a bünt még alig hogy

elkövette: mert a móroknál nincs fölebbezés, nincs vizsgálati fogság mint minálunk.

— Fiu, fiu, mondá e pillanatban emelt hangon Don Quijote, haladj te csak egyenes csapáson a történet elmondásánál s ne csapongj el se jobbra se balra; hogy az ember egy igazságot tisztába hozhasson, arra sok próba és bizonyágtétel szükséges.

Pedro mester is kiszólt a szinfalak mögül:

— Ne kotyogj, ficzkó, hanem azt tedd a mit ez a nagyságos úr parancsol, az van rendin; mondd el a te mondókádat egyszerüen, s ne czifrázd, mert akkor szokott az ember leghamarább bele sülni, mikor legczikornyásabban ki akarja kanyarítani.

— Értem uram, viszonzá a ficzkó, s azzal így folytatá eléadását: Az az alak ott, gascognei köpenybe burkolózva, az maga Don Gaiferos, a kit hitvese oly epedve vár. Most, midőn a szerelmes mór vakmerősége érdemlett büntetését már elvette, ő is jobb kedvvel és nyugodtabban állt oda a torony ablakába, s ime férjével eredt beszélgetésbe, a kiről azt hiszi hogy valami utas, s közöttük szakasztott olyan szavakban foly a párbeszéd a mint a románcz mondja:

Ha Frankhonba mégy, vitéz ur,
Kérdezd hogy van Gaiferos.

Ezt azonban nem akarom jelenleg tovább folytatni, mert a szószaporítás unalmas. Elég ha

látjuk hogy Don Gaiferos megismerteti magát, Melisendra pedig örvendező arczkifejezése által értésünkre adja, hogy felismerte, s mi több leereszkedik az erkélyről hogy férje mögé oda üljön a nyeregbe. De, jaj minő szerencsétlenség! Ime, alsó szoknyájának egyik csucsa bele akadt az erkély vas rácsába, s a hölgy ott függ a levegőben s nem juthat le a földre semmiképen. Azonban, nézzék önök, hogyan segít a kegyelmes ég a legnagyobb szükségben: ime Don Gaiferos oda siet, és kisebb gondja is nagyobb lévén annál reped-hasad-e a drága alsószoknya vagy sem, megragadja feleségét s egy rántással a földre teremti. A jövő pillanatban már fölvetette lova farára férfi módra, s meghagyja neki, kapaszkodjék bele erősen s két karjával fogja át vállon, úgy hogy keze keresztben legyen férje mellén hogy le ne pottyanjon, a mennyiben Melisendra asszonyság nem volt valami nagyon hozzászokva az ilyen lovagláshoz. Tessék most arra figyelmeznii hogy a paripának vidám nyerítése mily hiven kifejezi, mennyire örül hogy urának és asszonyának személyében olyan bátor és olyan szép terhet hordozhat. Ime már hátat fordítanak a városnak, indulnak, s nagy örömmel boldogan térnek azon utra, mely Párizsba vezet. Menj békével, oh páratlan hű szerelmes pár! Érzétek el bántatlanul vágyva vágyott hazátokat, s szerencsés utazásokban semmi akadályt a sors ti elétek ne gördítsen! Barátaitok és rokonaitok békében és meglégedésben lássák telni

napjaitokat (melyek ériék el a Nestor napjai számát) a melyek éltetekből még hátra vannak.

— Ne kotyogj, ficzkó! szólt közbe Pedro mester emelt hangon másodszer is, csak egyszerüen; nem ér az a czifrázás semmit!

A magyarázó nem felelt egy szót se, hanem folytatta az előadást:

— Itt is akadt heverő-henye szem, a mi mindent észre szokott venni; meglátták Melisendra földre szökellését, lóra pattanását s mindjárt hirül vitték Marsilio királynak, a ki abban a nyomban harezi lármát üttet; s ime milyen gyorsan fegyverkeznek, ime az egész város cseng-bong a harangzugástól, mely minden mecset tornyából aláhangzik.

— Az ugyan nehezen, szóla közbe most Don Quijote, a mi a harangokat illeti, azzal ugyan elvetették a sulykot, Pedro mester, mert a móroknál nem szokás harangozni, hanem igen is dobolni, trombitálni olyas forma sipokon mint nálunk az oboa. Hogy Sansueñában harangozzanak, már az még is szarvas hiba.

Pedro mester e szavakra mindjárt félbeszakasztotta a harangozást s így szóla:

— Ne méltóztassék az ilyen apróságokon fenakadni, señor Don Quijote, s ne kívánja hogy minden a legeslegtökéletesebb legyen; az lehetetlen. Hát vajon nincs-e száz meg száz szindarab a mi nálunk ma napság előadni szokottak között, melyek tele vannak izetlenséggel, sületlenséggel, s azért még

is a legnagyobb szerencsével futják meg pályájokat, s nem csak hogy tetszésben részesülnek, hanem mindenütt bámulattal fogadják. Folytasd, fiu, hadd beszéljen ki mit akar; csak az én erszényem teljék, bánom is én aztán ha annyi hiba van is a darabban mint parány a napban.

— Az már igaz, jegyzé meg Don Quijote.

A fiu pedig folytatá:

— Nézzék, uraim, mily számos és mily fényes lovasság rohan ki a városból a két keresztyén szerelmes üldözésére! hány meg hány trombita harsog, hány meg hány réz sip süvít fel, hány meg hány kis s nagy dob pereg! Bizony félek hogy elérik, s úgy hozzák vissza a tulajdon lovuk farkához kötve, a mi csakugyan rettenetes látomány lenne!

Don Quijote pedig látva ezt a tenger pogányságot, s hallva a nagy zengés-bongást, úgy találta hogy nagy ideje van immár, hogy a menekvők segítségére siessen; talpra szökött tehát s hatalmas hangon így kiáltott:

— Semmikép se fogom eltérni hogy az én koromban s szemem láttára valami sérelmet kövessenek el egy oly hires lovagon s vakmerő szeretőn a milyen Don Gaiferos. Vissza, te alacsony csöcselék, ne üzzétek s üldözzétek, különben én velem gyül meg a bajotok!

E szavak után kardját kirántotta s egy ugrással ott termett a szinpad előtt és soha nem látott dühvel és gyorsasággal rettenetes kardcsapás záport

zuditott a bábu mórokra. Kit ledöntött, kit levágott, ennek fejét vette, amaszt ketté hasította, s a többi között ütött egyszer akkorát, hogy ha Pedro mester le nem bukik, meg nem lapúl s össze nem huzza a nyakát, szent egy igaz úgy lecsippentik a fejét mintha sífiből lett volna.

Meg is eredt aztán Pedro mester kiáltozása :

— Megálljon, nagyságos uram, señor Don Quijote! gondolja meg hogy a miket itt szabdalvagdal, öldököl, gyilkol, azok nem igazi mórok, hanem csak tészta bábok. Jaj, nekem, jaj szegény bűnös lelkemnek! oda vagyok, vége az egész vagyonomnak!

De csak mind nem használt az semmit, és Don Quijote egyre ütött, vágott, szurkált, szabdalt sűrűn mint a záporosó. Szóval, rövidebb idő alatt mint két hiszek egyet el lehetne mondani, tönkre verte az egész színházat, diribbé-darabbá gépeket, bábukat. Marsilio király pogány égy sebet kapott, Nagy Károly császárnak pedig koronája, koponyája ketté volt hasítva. Az egész néző közönség összezavarodott, a majom ijedtében a ház tetejére menekült, az unokaöcs remegett, az apród reszketett; de magának Sancho Panzának is az inába szállt minden bátorsága: mert, a mint utóbb a zivatar elmúltával még esküvel is bizonyította, ilyen éktelen nagy haragban soha sohase látta még eddig gazdáját.

Midőn a bábszínház már végkép elpusztult, Don Quijote csak akkor csillapodott le némileg, s így szólott:

— Szeretném, ha e pillanatban itt láthatnám magam előtt mind azokat, a kik nem hiszik, nem is akarják hinni, mennyire hasznára válnak a kóbor lovagok e világnak: mert lám, ha én most nem vagyok, mi lesz abból a jó Don Gaiferosból s a bájos Melisendrából. Eddig ezek a kutyák minden bizonynyal utolérték volna őket s tudom lett volna aztán hadd el hadd. Szóval, éljen a kóbor lovagság, éljen mindennél inkább a mi a földön él!

— Éljen, éljen! nyögdécselé rá Pedro mester, én pedig gebedjek meg, ha már egyszer annyira semmivé lettem, hogy Don Rodrigo királylyal együtt azt mondhatom:

Tegnap még enyim Spanyolhon,
S már ma nincs egyetlen ormó
Mit enyimnek mondhatok.

Nincs egy fél órája, de csak fél minutája sincs, s még akkor királyok és császárok ura voltam, istálóim, ládáim, zsákjaim tele számtalan lóval és megmérhetetlen pompával; most pedig oda vagyok, semmi vagyok, szegény vagyok, koldus vagyok, s a mi legfőbb, majom nélkül való vagyok, mert tudom istenemre véres verejtékembe fog kerülni a mig azt megint megkeríthetem. S mind ezt ennek a lovag ur meggondatlan dühösségének köszönhetem, a kiről azt mondják hogy az árvákat gyámolítja, a ferdeségeket eligazítja s más egyéb könyörületes dolgokat cselekszik; s egyedül én vélem szemben hagyta őt cserbe

sok nemes feltétele, hogy az isten áldja meg érte mind a két kezével! Szóval a Búsképü lovag ur volt hivatva arra, hogy képtelenné tegye minden bábomat.

Sancho Panza szive nagyon megesett e szavakra Pedro mesteren; mindjárt is így szóla hozzá:

— Ne sirj, ne rij, Pedro mester, megszakasztod bele a szívemet. Ne félj, van az én uram olyan jó katolikus keresztyén, hogy ha belátja hogy neked valami kárt tett, meg is tudja, meg is akarja azt busásan téríteni

— Ha Don Quijote úr megfizeti elpusztított bábuim egy részét, azzal is beérem; ő nagysága pedig meg fogja ezzel nyugtatni lelkiismeretét, mert a ki más vagyónát ura akarata ellenére magánál tartja s vissza nem adja, nem üdvözü.

— Ugy van, jegyzé meg Don Quijote, csak-hogy én mind e mostani óráig se tudom hogy magától, Pedro mester, valamit elvettem volna.

— Vajon nem-e? kérdé Pedro mester, hát ezt a sok romot, a mi itt hever a kemény, terméketlen földön, ugyan ki szórta széjjel, ki pusztította el más egyéb mint e hatalmas karnak legyőzhetetlen ereje? Kiéi voltak ezek a testek, ugy-e az enyimek? S mivel kerestem meg én a kenyereimet, ugy-e hogy ezekkel?

— De most már csakugyan teljesen hiszem, szóla közbe Don Quijote, hogy azok a varázslók a kik üldöznek, először a magok valóságában állítják szemeim elé a tárgyakat, s azután mindjárt azzá vál-

toztatják a mivé akarják. Igaz lelkekre mondom önöknek, uraim, valakik csak szavaimat hallják, hogy a mi itt történt, azt én egészen szó szerint vettem, hogy Melisendra csakugyan Melisendra volt, Don Gaiferos Don Gaiferos, Marsilio Marsilio, Nagy Károly meg igazán Nagy Károly; ezért ragadt el a harag, s kóbor lovag tisztem betöltése végett akartam a menekvőkön segíteni, s így a legjobb szándékkal tettem a mit tettem. Ha fonákul ütött ki, annak nem én vagyok az oka, hanem azok a gonoszok a kik üldöznek. Mindazáltal, habár hibám nem eredt is szántszádekos gonoszságból, kész vagyok magamat kártérítésre itélni. Mondja ki Pedro mester, mit kíván az elpusztított bábukért, s ime én ezennel felajánlom készségemet, hogy jó és folyó spanyol pénzben az egészet rögtön megtéritem.

Pedro mester mélyen meghajolt és így szóla:

— Kevesebbet nem is vártam a hős Don Quijote de la Maucha páratlan keresztyén érzületétől, a ki minden szükségben szenvedő és szorongatott csavargónak igazi támasza és gyámolítója. A fogadós úr és a nagy Sancho Panza legyenek a becsüsök és közbenjárók nagyságod közt és én közöttem, hogy mit érnek vagy érhetnek a pocsékká tett figurák.

A fogadós és Sancho elvállalták a tisztséget, Pedro mester pedig azonnal fölemelte feje hijával Marsiliót, Zaragosa királyát, s így szóla:

— Világos, hogy ezt a királyt teljes lehetetlen azzá tenni megint a ki előbb volt, nekem tehát ugy

látszik, ha ugyan mások is helyben hagyják, hogy haláláért, élte végeért és befejezéseért ötödfél reált minden esetre követelhetek.

— Tovább, mondá Don Quijote.

— Ezért a tetőtől talpig érő hasadásért, folytatá Pedromester, a ketté vágott Nagy Károly császárt véve kezébe, nem lesz sok, ha öt és egy negyed reált kérek.

— Nem is kevés, jegyzé meg Sancho.

— De nem is sok, tevé hozzá a fogadós, hanem hát közlessük a követelést, s mondjunk kerek számmal öt reált.

— Maradjon az egész öt és egy negyed reál, mondá Don Quijote, mert egy ilyen főben járó szerencsétlenségnél egy negyeddal több vagy kevesebb csakugyan szóba se jöhet. Pedro mester pedig siessen, mert itt a vacsora ideje, s én olyasmit érzek mintha éhes volnék.

— Ezt a bábót, folytatá Pedro mester, a melyiknek orra le van vágva s fél szeme kiütve, s a ki a bájos Melisendra volt, ezt, s úgy hiszem igen méltán, két reál és tizenkét maravedíre becsülöm.

— Elvihetné az ördög, mondá Don Quijote, ha Melisendra eddig legalább is Franciaország határára nem jutott férjével. Hiszen az a ló, a melyiken mentek, a mint én láttam, nem szaladt, hanem szinte repült, minek következtében nincs rá semmi szükség hogy velem nyúl helyett macskát vetessenek, s ezt az orratlan Melisendrát állítsák elé, míg az igazi, ha az alkalom kiadja, eddig már javában ott mulatozik

férjével Franciaországban. Adja meg isten mindenkinek a magáét, kedves Pedro mester, azért járjunk az egyenes uton és becsületes szándékkal; most pedig folytassa.

Pedro mester látva hogy Don Quijote már megint balra kanyarodik s hogy már-már megint a régi nótát fújja, nem akarta körmei közül kiereszteni, a miért is így szóla:

— Akkor hát ez csakugyan nem Melisendra, hanem bizonyosan valamelyik szobaleánya, a ki szolgálatában állt, a miért is beérem és megelégszem hatvan maravedivel ha magadják.

Igy szabta meg a többi elroncsolt bábnak árát is, mit aztán a becsüsök, mind a két fél belenyugvása mellett, valamivel lejobb szállítottak, úgy hogy az egész negyven reálra és három negyedre rugott, a mit Sancho azonnal ki is fizetett, Pedro mester azonban ráadásul még két reált kért a majom megkerítéseért.

— Add oda neki Sancho, mondá Don Quijote, ha nem is a majoméért, de a bajoméért, mert szivesen adnék akár kétszáz reált is borra valóul annak, a ki egész bizonyossággal hirt tudna hozni a felől, vajon Doña Melisendra asszonyság és Don Gaiferos ur csakugyan ott vannak-e már Franciaországban övéik közt.

— Senki se tudná azt jobban megmondani mint az én majmom, szólt Pedro mester, csak hogy azt most az ördög se tudja megfogni; egyébiránt, azt

tartom, hogy ragaszkodása meg az éhség majd hozzám hajtják ez éjjel; ha isten új reggelt enged érnünk, majd meglássuk.

Igy tehát a bábszínház viharja végképen lecsillapult, s mindnyájan békén és barátságos egyetértésben vacsoráltak együtt Don Quijote költségén a ki egész a tulságig bőkezű volt.

A lándzsás és alabárdos ember még jóval pitymallat előtt utra kelt; hajnal hasadta után pedig a licentiatus unokaöcscse s az apród vettek bucsút Don Quijotétól, amaz hogy haza térjen, emez pedig hogy utját tovább folytassa, minek megkönnyebbitésére Don Quijote tizenkét reált adott neki ajándékba.

Pedro mester semmiféle szóváltásba se akart többé bocsátkozni Don Quijotéval, a kit ő nagyon is jól ismert, így tehát még a napnál is korábban felpislantott, összeszedte minden sátorfáját majmostul együtt, s ő is ment a maga kalandjait hajhászni. A fogadós, a ki Don Quijotét nem ismerte, jó kellvén azt se tudta min csodálkozzék inkább, bolondságain-e vagy bőkezűségén? Sancho végre ezt is kifizette egy fillérig ura parancsára, s mintegy reggeli nyolcz óra tájban bucsút véve tőle, a fogadóból eltávoztak s utra keltek; mi pedig menni hagyjuk őket, mert szükségesnek látjuk itt ragadni meg az alkalmat, hogy egyet-mást elmondjunk, a mi e nevezetes történet fölvilágosítására tartozik.

XXVII. FEJEZET.

Melyben az lesz elmondva ki volt Pedro mester az ő majmával együtt, továbbá Don Quijote rosz kimenetelű kalandja a szamár ordítással, mely nem ütött ki olyan jól, a mint ő gondolta vagy szerette volna.

Cide Hamete, e nagy történet kronistája, a következő fejezetet e szavakon kezdi: Esküszöm mint valami katolikus keresztyén: mire a fordító azt jegyzi meg hogy a mikor Cide Hamete már létre, a mint bizonyos hogy az volt, azt mondja: esküszik mint valami katolikus keresztyén, nem akar egyebet mondani annál, hogy valamint a katolikus keresztyén, ha esküszik bizonyítja az igazságot vagy kell bizonyítania esküjével s minden szavában igazságnak kell foglaltatni: mint a katolikus keresztyén esküjében, ép ugy igazat mond ő is, midőn Don Quijote történetét írja, kivált pedig midőn azt akarja elmondani, ki volt Pedro mester, s ki az a jós majom a ki jóslásával az egész környékbeli falvakat bámulásra gerjesztette. Elmondja tehát, hogy a kik e történet első részét elolvasták, bizonyosan emlékezni fognak még ama Gines de Pasamontéra, kit Don Quijote a Sierra Morenában a többi gályarabbal egyetemben megszabadított, mely jóteteményért azonban az a gonosz és aljas népség ugyancsak kevésbé volt hálás s nagyon roszúl fizette vissza. Ez

a Gines de Pasamonte, a kit Don Quijote Ginesillo de Parapillának nevezett el, ez lopta el Sancho Panza szürkéjét, a minek hogyan s miképje azonban a betűszedők hibájából az első részből kimaradván, többeket azon gondolatra vezetett hogy a szedők által elkövetett hibát az író feledékenységének tulajdoníták. Egyébiránt, egy szó annyi mint száz, Gines csakugyan kilopta a szamarat a rajta volt alvó Sancho alól, ugyanazon módon és hasonló csel fogással mihez Brunelo folyamodott midőn Albraca alatt Sacripante alól két lába szára közül kilopta ennek a paripáját; Sancho azonban utóbb megint visszakapta, a mint már elmondottuk. Ez a Gines tehát, attól való féltében hogy az igazság kezébe ne kerüljön, a mely pedig ugyancsak keményen a sarkában volt hogy méltóképen megbüntethesse azon végtelen sok csinjáért s gonoszságáért, miknek se szeri se száma, elannyira hogy ő maga egy vastag kötetet tudott belőlök összeállítani, ez a Gines tehát, ismételjük, tanácsosnak tartotta az aragoni királyságba osonni át, a mi végett bal szemét betapasztotta, s felesapott bábjátékosnak, a mihez, valamint a szemfényvesztéshez is, rendkívül jól értett. Idő közben aztán egy kereszténytől, ki a berber földről jött vissza most már szabadon, megvette ezt a majmot s megtanította arra, hogy egy bizonyos adott jelre ugorjék a vállára s mormogjon valamit a fülébe, vagy legalább is tegyen egy mintha mormogna. Mikor már ez sükerült, attól fogva úgy szokott eljárni, hogy mielőtt valamely faluba a báb-

színházzal bement volna, előbb a szomszéd faluban, vagy általában attól a kitől legjobban lehetett, kitudakolta hogy ott a hová épen készült, micsoda nevezetesebb dolgok estek meg s különösen kiken. Mind ezt aztán jól elméjében tartva, először rendesen a bábszínházat szokta megmutatni, melyben egyszer egy, másszor meg más történetet adott elé, de mindig valami ismereteset, vigat és mulattatót. A mint a színi előadásnak vége szakadt, akkor tett aztán említést a közönség előtt majma ügyességéről, hogy az a multat és jelent mind meg tudja mondani, de a jövővel nem törődik. Minden feleletért a mit a hozzá intézett kérdésekre adott, két reált szokott kérni, néha azonban olcsóbban is megtette, kitől mennyit kaphatott. S mikor egyszer-másszor olyanok házába köszöntött be, a kiknek körülményeit ismerte, ha ezek nem kérdeztek is tőle semmit hogy ne legyenek kénytelenek fizetni, ő még is jelt adott a majomnak, s aztán rögtön elmondott egyet s mást a mi épen oda illett. Ilyen módon roppant hitelre tudott szert tenni, s csak ugy csődült hozzája minden. Máskor megint, a mily furfangos volt, ugy felelt, hogy a válasz egészen oda vágott a kérdéshez, s minthogy senki se tudott vagy akart az elevenére tapintani s nem kérték számon tőle hogyan jósol a majom, ő fette lóvá az egész világot s megtömté az erszényét. Most is, alig-hogy a vendéglőbe lépett, mindjárt rá ismert Don Quijotera és Sancho Panzára, s így aztán igen könnyű szerrel bámulatra ragadhatta mind Don Quijotet,

mind Sanchot, mind a többi jelen voltak. Hanem ugyan csak pórul járhatott volna, ha Don Quijote valahogy lejjebb talál mártani kezével, mikor Marsilio király fejét leütötte s egész lovagságát tönkre verte, a mint az előbbi fejezetben elbeszéltek.

Ennyi az a mit Pedro mesterről és majmáról szükséges volt mondani.

Most pedig visszatérve Don Quijotehoz, meg kell említenem, hogy miután a vendégfogadóból eltávozott, azt határozta el, hogy előbb az Ebro partja vidékét járja be, mielőtt Zaragosa városába menne, a mire még elegendő ideje maradt a harcjáték megnyitáig. Ezen szándékkal folytatta útját, melyen már megint két napot töltött el, a nélkül hogy olyasmi történt volna vele, a mit érdemes lenne megírni; harmad nap azonban a mint egy dombon felfelé haladna, dob és trombitaszó ütötte meg füleit. Eleinte azt gondolá valami arra vonuló katona csapat lehet, s hogy megláthassa, Rocinantet sarkantyuba kapta s felrugtatott a hegyre. Mikor a halom tetejére ért, úgy látta hogy ennek aljában valami kétszáz ember mozog, a kik különféleképen vannak fegyverkezve, mint például lándzsával, nyíllal, kelevézzel, alabárdal, szuronyokkal, néhányan puskával, igen sokan paizszal. Lefelé indult a domboldalon s már oly közel jutott a csapathoz hogy egész világosan megláthatta a zászlókat, megkülönböztethette a színeket s felismerheté a rajtok lévő jelvényeket. Különösen egy zászló vagy lobogó vonta magára figyelmét: ez fehér

atlaszból volt, melyre a megszólamlásig hiven egy olyan apróbb sardiniai fajta számár volt festve, s épen abban az állásban, mikor fölemelt fejfel, tátott szájjal s kiöltött nyelvvel épen ordítani készül. A számár körül nagy betűkkel ez a két sor volt oda írva :

A két bíró nem hijába
Fogott bele az i-á-ba.

E föliratból Don Quijote mindjárt azt következteté hogy ez a fegyveres csapat bizonyára a számár ordítás falujából való, s ezt a véleményét Sanchoval is közölte, a kinek a zászló-feliratot megmagyarázta. Még azt is megjegyezte, hogy a ki nekik ezen esetről említést tett, az okvetetlenül tévedett midőn a két ordítót esküdt embereknek mondta, mert ime a zászló feliratának tanúsága szerint azok bizony bírák voltak. Mire Sancho Panza így válaszolt :

— Ezen épen nem lehet valami nagyon fenakadni, uram, mert meglehet hogy azokat a kik ordításuk korában még csak esküdtek voltak, azóta bírákká tették a faluban, így tehát ennek is, annak is lehet őket mondani. De meg különben se változtat a dolog igazságán semmit, vajon az ordítók bírák vagy esküdtek voltak-e? csakhogy derekasan ordított-e mind a kettő, mert a mi magát az ordítást illeti, az csak ugy illik bíróhoz mint esküdthöz.

Végre tehát csakugyan kitudták s bizonyossakká lettek a felől, hogy a felharagitott falu akar

megverekedni egy másikkal, a mely többet is boszantotta mint a mennyi szabad s a jó szomszédsághoz illendő lett volna.

Don Quijote oda léptetett hozzájok, nem kevés szomorúságára Sanchonak, a ki sohase volt barátja az ilyen csetepatéknak. A fegyveresek szivesen befogadták magok közé, mert azt hitték hogy valami pártfelök. Don Quijote délczeg és méltóságos magatartással fölütötte sisakja rostélyát, s oda ment a számár-zászló alá, a hol a sereg legfőbbjei mind köréje gyültek, hogy közelebről is szemügyre vegyék, s megbámulták azzal a szokott bámulással, melyre rendesen mind azok gerjedtek, kik életökben először látták. Don Quijote látva mily figyelmesen szemlélik, a nélkül hogy akárki csak egyetlen szót vagy kérdést intézne is hozzája, fel akarta használni e mély csendességet, s a maga hallgatását megtörve, nagy fenhangon így szólott:

— Jó uraim, a mily bensőség csak lehetséges, olyannal kérem önöket, ne szakaszzák félbe azon beszédemet, melyet önökhez szándékozom intézni; ne szakaszzák félbe addig, a mig azt nem látják hogy ellenökre van és unalmas. Mert ha ez az eset állna be: én, az önök részéről adott legeslegkisebb jelre féket kötök nyelvemre s lakatot teszek a számra.

De amazok mind azt felelték csak mondja el bátran a mit akar, meghallgatják szivesen.

Don Quijote ekképen rá levén szabadítva a beszédre, hozzá fogott:

— Én, tisztelt uraim, kóbor lovag vagyok, a kinek foglalkozása a fegyverhordás s tiszte a szükségben lévőkön segíteni s a gyámolításra szorultaknak pártját fogni. Már néhány nappal ezelőtt értesültem önök szerencsétlenségéről, s azon okról mely önöket arra kényszeríti hogy minden léptenyomon fegyvert ragadjanak s boszut álljanak ellenségeiken. Azóta igen gyakran gondolkoztam az önök ügyéről, s a párbaj szabályai szerint úgy találok, hogy önök csalódnak ha azt hiszik hogy meg vannak gyalázva, mert magános ember egész községet soha meg nem gyalázhat, ha csak mindnyájokat egyetemben árulóknak nem mondja, minthogy nem tudja ki volt az az egyes, a ki azon gonoszságot elkövette, melylyel őket vádolja. Példa gyanánt erre Don Diego Ordoñez de Lara szolgálhat, a ki az egész zamorai lakosságot párbajra hívta, mert nem tudta hogy csak Vellido Dolfos egymaga volt az, ki gonosz árulással királyát elejtette; s így kihíttá mindnyájokat, a mire aztán a megfelelés s a boszuállás mindnyájokat közösen illette. Igaz ugyan hogy a señor Don Diego is messzire ment kissé, s nagyon is tulcsapott a kihívás határán, mert arra csakugyan nem volt semmi oka, hogy még a halottakat, a vizet, a kenyeret, az ezután születendőket is kihíja, azon többi aprólékos dolgokkal egyben, a mikről ott említés történik. Egyébiránt isten neki, mert az is igaz, ha az embert

egyszer előnti az epe, akkor aztán se lát se hall, hanem neki megy mindennek. Minthogy tehát igaz, hogy az egyes ember nem sérthet meg egy egész országot, tartományt, várost, községet vagy falut, tiszta igazság hogy nincs miért megtorlására kelni egy olyan kihívó sérelemnek a mi valóban nem is létezik. Ugyancsak szép dolog lenne, ha egyik-másik helység lakossága minden lépten-nyomon ölné, gyilkolná azokat, a kik őket kolompárokknak, tökfilkóknak, tengeri borjúknak, szappanosoknak csufolják vagy más egyéb ilyes gunyveveket adnak, a mi az utczás gyerekek s a csöcselék nép között épen nem ritkaság. Bizony szép dolog lenne, ha az ilyen derék községek folytonosan gyűlölködnének s háboruskodnának egymással, s kardjok a legkisebb csekélységért is ugy járna folytonosan ki s be mint a ki s be toló trombita. Nem, nem, ezt isten sem engedi, isten sem akarja; a józan vitézek, s a jól rendezett álladalmak csupán négy esetben ragadhatnak fegyvert, ránthatnak kardot, s vethetik koczára személyöket, életöket és birtokukat: először a keresztyén hitért; másodsor életök védelmére, a mit mind a természet mind az isten törvénye megenged; harmadszor becsületök, családjuk és vagyonuk védelmére; negyedszer pedig királyuk szolgálatában valamely igazságos háboru alkalmával; s ha még az ötödik esetet is hozzá akarjuk tenni (a mi ugyan egy a felhozott másodikkal) hazájok védelmére. Ehhez az öt fő esethez hozzá lehet még sorolni egy párt, a mi

szintén elég alapos okot szolgáltat arra hogy az ember fegyvert ragadjon. Azonban fegyvert fogni semmiségekért, olyas dolgokért a mik inkább nevetésesek s mulattatók semmint sértők, a ki ezt tenné, annak aligha van csak egy csepp józan esze is, főleg ha még meggondoljuk, hogy az igazságtalan boszuállás (már pedig boszuállás igazságos nem is lehet) homlokegyenest ellenkezik az általunk vallott szent hittel, mely azt parancsolja, tegyünk jót a mi ellenségeinkkel s szeressük azokat a kik bennünket gyűlölnék. Igaz ugyan hogy ez olyan parancsolat, melynek betöltése kissé nehéznek látszik, pedig nem az, ha csak azok számára nem a kik jobban csüggenek e világon mint az istenen, s inkább testiek mint lelkiek: mert Jézus Krisztus, igaz isten és igaz ember, a ki soha álnokságot nem mondott s nem is mondhatott, mint a mi törvényhozónk ugy nyilatkozott, hogy az ő igája enyhe és az ő terhe könnyű, így tehát semmi olyast nekünk nem parancsolhatott a mit lehetetlen volna betölteni. Mind ezeket összefoglalva, önöket, uraim, isteni és emberi törvény kötelezi arra hogy lecsillapuljanak.

— Itt vigyen el mindjárt az ördög, mondá Sancho e pillanatban magában, ha az én uram nem kész theologus, s ha nem az, ugy hasonlít hozzá mint egyik tojás a másikhöz.

Don Quijote kissé lélekzetet vett, s látva hogy még mindegyre készek figyelemmel hallgatni, folytatni akarta beszédét, s bizonyára folytatja is, ha

Sancho bölcsesége bele nem pletykáz, a ki ő maga eresztette neki a nyelvét, mikor azt vette észre hogy gazdája elhallgatott.

— Az én uram, Don Quijote de la Mancha kit egy ideig a Bús képü lovagnak hívtak, most pedig Oroszlán lovagnak neveznek, igen tanult nemes ember, s ugy tud latinul és spanyolul mint akármelyik baccalaureus; a mit mond és a mit javasol, abból mindből kilátszik a jó katona, s a párbajnak minden csinja-binja, törvénye, mind egy szálíg benne van a kis ujjában; annak okáért tehát csak annyit mondok kegyelmeteknek, hogy minden tétova nélkül fogadják el és kövessék a mit ő tanácsol, annál is inkább, mert hiszen valóságos sült bolondság azon felfortyanni, ha az embernek egyszer-kétszer a fülébe ordítanak. Jól emlékezem hogy gyerek koromban magam is akárhányszor el-elordítottam magamat valahányszor csak kedvem szottyant, még ha senki nem esett is a kezem ügyébe; s értettem is hozzá ugy, olyan tökéletesen, hogy a mikor én elordítottam magamat, mindjárt rákezdte utánam a falu minden számar, s azért én még is az apám fia maradtam, a kit pedig senki se tartott holmi pipotya embernek. Irigyelte is ezt az ügyességemet akárhány oda való gazdalegény, de azért én még se lettem rátarti. S hogy szavamnak ura legyek s megmutassam hogy igazat mondtam, várjanak egy kissé s hallgassanak, olyan tudomány ez mint az uszás, ha az ember egyszer megtanulta, soha többé el nem felejtí.

S erre nyomban marokra fogta az orrát, s rágyujtott az ordításra, de oly rettenetesen, hogy az egész környék hegye, völgye csak úgy harsogott.

De jaj! egy közeliben álló ember azt gondolta, hogy ez is őket csufolja; ennek se kellett több, hanem fogta azt a kezébéli dorongot, s úgy végig felejtette véle Sancho Panzát, hogy az minden nyekkenés nélkül azon módon a földre henteredett.

Don Quijote látván fegyvernökének gyászos esetét, mindjárt dárdát szögezett s neki akart rontani a bántalmazónak, de a körül egyszerre annyian összeröföntek hogy lehetetlen volt boszút állnia. Sőt a mint látta hogy egész kőzapor zuhan le rá, s száz meg száz felajzott nyil s nem kevesebb puskacsó veszi célba: megfordította Rocinantét, s a mily gyorsan csak koczoghatott úgy koczogott el közülök, teljes szivéből istennek ajánlva magát hogy e veszedelemből kiszabadítsa, mert minden pillanatban attól tartott hogy most meg most üti hátba valami golyó, mely aztán a mellén jön ki, a miért is folyton folyvást nagyokat lélekzett, próbaképen hogy nem fogyott-e még ki a szuszából. Azonban a csapatbeliek azzal is beérték hogy megszalajtották s rá lőni nem akartak. Mikor Sancho magához tért, még azt is föltették a számárra s hagyták menni ura után; ő ugyan maga egyáltalában nem tudta még igazgatni szamarát, hanem a szürke magától vitte Rocinante felé, mely nélkül immár sehogy el nem lehetett.

Don Quijote jó futamatnyira haladván, egyszer

visszafordult s látta hogy Sancho is közelit; mint-hogy senki se volt nyomukban, bevárta a fegyvernököt.

A csapatbeliek pedig ott maradtak estig, az ellenség azonban nem jelenvén meg a csatára, ők is visszatértek a faluba vigan s jó kedvvel. Ha a régi görögök szokását ismerék vala, ezen a helyen bizonyosan egy diadal-emléket fogtak volna felállítani.

XXVIII. FEJEZET.

Hogy ez a fejezet mit foglal magában, mondja Benengeli, megtudhatja az az olvasó, a ki egész figyelemmel olvassa.

Bizonyosan cselt fődözött fel a bátor, ha még ő is megszalad, s az okos vitéznek nem válik szégyenére, ha megkiméli magát egyéb hasznosabb alkalmokra. Ezen igazság bizonyodott meg Don Quijote példájában is, a ki a megsértett csapat dühössége s veszedelmes szándéka elől kitérve, kereket oldott, és kisebb gondja is nagyobb levén mind Sanchonál, mind azon veszedelemnél a melyben hagyta, olyan meszire elinált, a hol aztán magát már teljes biztosságban gondolta. Sancho, a mint említettük, ugyszólván két-rét fektetve követte szamarán. Végre annyira a mennyire még is csak fölocsudott, de a mint gazdája mellé ért, egyenesen oda gurult Roci-

nante lábaihoz, annyira össze volt zuzva, törve, lankadva.

Don Quijote rögtön leszállt hogy sebeit megvizsgálja; mikor azonban látná hogy nincs annak tetőtől talpig mi baja se, nagy harraggal rá rivalt:

— Te is ugyancsak eltaláltad, Sancho, mikor ordítsd el magadat. Hogy a mennydörgős mennykőbe tudtad elfelejteni, hogy az akasztott ember házában nem szabad kötelet emlegetni. Hogyha te az i-át fujtad, ugyan kontrázhattak volna-e mással mint doronggal? De adj hálát az istennek, Sancho, hogy csak egy fütykőssel mérték rád az áldást s nem valami szablyával adták meg az utósó kenetet.

— Nem tudok felelni, viszonzá Sancho, egészen úgy érzem mintha a hátamon jönne ki a beszéd. Ülünk fel, uram, jerünk innét; én nem ordítok többet. Hanem azt az egyet még se tudom elhallgatni, hogy hát még a kóbor lovagok is megfutnak s ott hagyják a szegény fegyvernököt az ellenség kezében a csávéban?

— A visszavonulás nem megfutás, jegyzé meg Don Quijote, mert tudnod kell, Sancho, hogy azt a bátorságot, a mely nem az okosságnak alapjára van fektetve, vakmerőségnek szokták nevezni, s a vakmerőnek hős tettei sokkal inkább a vak szerencsének tulajdoníthatók semmint az ő maga érdemének. Így bevallom én is, vissza ugyan visszavonultam, de meg nem futottam, s a mi a visszavonulást illeti, abban sok

jeles hősök példáját utánoztam, a kik jobb időkre kimélték meg magokat, miről a történetben ezerszer meg ezerszer tétetik említés, a mely eseteket azonban most nincs kedvem elésorolni, de neked se válna valami különös hasznodra.

Sancho már ekkor a nyeregben ült Don Quijote segedelméből, a ki szintén újra felveté magát Rocinántéra, s azután lassu léptetve egy jegenyés felé tartottak, mely valami negyed mérföldnyire volt előttök. Sancho időről időre nagyot nyögött s egy egy keserveset sóhajtott. Don Quijote megkérdezte: mijét fájditja olyan nagyon? Sancho pedig azt felelte hogy a hátgerinceze legalsó porczikájától egész a esigolyájáig úgy fáj mindene, hogy azt se tudja hová legyen.

— Ezen fájdalomnak kétségkívül az az oka, mondá Don Quijote, hogy az a dorong a melylyel rajtad végig ütöttek igen vastag és hosszú volt, úgy hogy az egész hátadon végig nyult s mind azon részeidet érte a miket most fájditasz; de ha még vastagabb lett volna, bizonynyal még több tagod fájna.

— Ejnye, a ki lelke van, mondá Sancho, de csak jól eloszlatta nagyságod nagy kételkedésemet, s ugyancsak takarosán megmagyarázta a mit nem értettem. Lánczhordtát is, hát olyan mélyen el volt rejtve az én fájdalomam oka, hogy még arra is szükség volt hogy megmondják, azért fáj ez s ez a tagom mert a fütykös meglapította? Ha a bokám fájna, még

akkor csak lehetne találgatni hogy mi az oka, de hogy az miért fáj a mit megkoppintottak, azt ugyan nagyon könnyü eltalálni. Az igaz, hogy a más bajával nem igen szoktak törődni, kedves uram; s napról napra világosabbá lesz előttem, bizony kicsi hasznót remélhetek én abból hogy nagyságodhoz szegődtem: mert ha most elnézte hogy megdöngessenek, száz meg száz más esetben majd megint fellódítanak mint a mi nap, s tesznek velem egyéb ilyes bolondot; s ha most még csak a hátam bánta meg, ezután majd a szememre kerül a sor. Bizony sokkal jobb tennem (de hát tökkel ütött fejü vagyok s holtom napjáig se jön meg az eszem) bizony sokkal jobb tennem, mondom másodszor is, ha szépen haza mennék feleségemhez, gyermekeimhez, s azokkal törődném, azoknak viselném gondját a mint isten tudnom adta, semhogy itt nagyságoddal lóssakfussak, nyakamba kerítsem a világot s étlen-szomjan törtessek tüskön-bokron keresztül. Hát még az alvás! Mérj ki magadnak, szép öcsém, fegyvernök, hét láb földet, s ha ez nem elég, mérj ki két annyit, ha jobbnak látod, aztán nyujtozzál ki a mennyire csak kedved tartja. Hogy az ördög égette volna porrá, hamuvá még azt is, a ki ezt a kóbor lovagságot elkezdte, vagy legalább azt, a kinek legelőször ment el az esze úgy, hogy fegyvernökké szegődjék az olyan bolondokhoz, a milyeneknek a régi világ minden kóbor lovagjának lennie kellett; a mostaniakról nem szólok, mert nagyságod is ezek közé tartozik, ezeket hát tisztetem, de meg azt is tudom hogy mind beszédében, mind

gondolatában nagyságod egy fokkal magasabban áll az ördögnél.

— Fogadni mernék, s tudom hogy nyernék, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, hogy most a mig a szád járt és beszédedet senki félbe nem szakasztotta, nem fájt egész testedben egy porczika se. Beszélj, fiam, mondd el bátran a mi szivedet nyomja, nyelvedre kerül, végig hallgatom én szivesen minden ostobaságodat, akár milyen unalmas legyen, csakhogy neked semmid se fájjon. Ha meg annyira esenkedel az után hogy feleségedhez, családodhoz viszatérj: isten ments hogy én talán akadályoztatnálak; pénzem nálad van; számláld össze mennyi ideje mióta hazulról most harmad izben eltávoztunk, határozd meg hogy egy-egy hónapra mit kérhetsz, követelhetsz, s aztán fogd ki magadnak.

— Mikor Carrasco Tamásnál szolgáltam, mondá Sancho, a babéros Carrasco Sámson atyjánál, a kit nagyságod is jól ismer, annál, kenyéren kívül, két aranyat kaptam havonkint; hogy nagyságodtól mit kérhetek, magam se tudom, ámbár annyi igaz hogy a kóbor lovag fegyvernökének terhesebb a sora mint a paraszt ember béresének: mert ha az ember a más tarlójáról él, az igaz hogy be van fogva napestig, pedig ugyancsak keményen, de estére kelve legalább tisztességesen kijár étele-itala, s aztán ágyba fekketnek; míg a mióta nagyságodat szolgálom, soha se háltam ágyban, azt a rövid időt kivéve, a mit Don Diego de Miranda házában töltöttünk, meg azt az egy jó napot

kivéve a mit a Camacho fazekainak habjával csaptam, meg aztán azt, mikor Basiliónál ettem, ittam, aludtam. Azonkívül mindig a szabad ég alatt háltam, puszta földön, kiteve, a mint mondani szokás, a levegő ég minden zordonságának, s mást sem ettem mint egy-két szelet sajtot s egy-két darab kenyeret, de ihatam rá vizet hol patakából hol forrásból, a mire a pusztában való barangolásunk között épen rá akadtunk.

— Megengedem, mondá Don Quijote, hogy az a mit mondasz, Sancho, mind igaz. Mit gondolsz hát, mennyivel kérhetsz többet tőlem mint a mennyit Carrasco Tamástól kaptál?

— Azt gondolom, viszonzá Sancho, hogy ha nagyságod minden hónapra megtoldja két reállal, akkor nem leszek vesztes: ez lenne fáradságom bére. A mi azonban azt az ígéretet s ajánlatot illeti, a mit nagyságod egy bizonyos sziget kormányzósága felől tett, annak a fejében úgy hiszem joggal követelhetek még hat reált, a mi aztán mindössze harmincz réalra rugna.

— Igen jól van, viszonzá Don Quijote, így tehát, huszonöt napja lévén hogy hazulról távol vagyunk, a magad által megszabott bér szerint, számítsd ki Sancho, mi jár erre az időre, s aztán, a mint már említettem, fogd ki magadnak nálad lévő pénzemből.

— Lelkem adta édes uram, de csak roszul tud számítani nagyságod! mondá Sancho, hát azt a szigetről szóló ígéretet nem attól a naptól kezdve kell-e

venni, a mikor nagyságod legelőször ígérte, s ugy számítani aztán mind e mostani perczentett perczig?

— Nos, mennyi ideje tehát hogy megigértém? kérdé Don Quijote.

— Ha nem csalódom, viszonzá Sancho, két vagy három nap híján lehet már valami husz esztendeje.

Don Quijote nagyot ütött tenyerével homlokára s igen jóízűen felkaczagva így szóla:

— A Sierra Morenában, de egész teljes együtt létünk óta mindössze sem barangoltam tovább két hónapnál, s te még is azt állítod, Sancho, van husz esztendeje hogy néked a szigetet megigértém. Bizony bizony mondom, azt szeretnéd te, hogy a mi pénzem csak nálad van, azt mind betudjuk a te fizetésedbe; de ha már így vagyunk, s téged ez boldoggá tesz, ám legyen a tied, s boldogulj vele, míg viszont én is lelkemből örülök, hogy egy ilyen rossz fegyvernöktől megszabadultam, ha bár oly szegénynyé lettem is, hogy nincs egyetlen egy fillérem. De mondtsza, te, a kóbor lovagság fegyvernökei törvényének meghamisítója, ugyan hol hallottad vagy olvastad, hogy lett volna valaha olyan fegyvernök, a ki olyan lábon állt volna urával, a kóbor lovaggal, hogy kénye kedve szerint még ő szabja meg, mennyit fizessen neki gazdája havonkint? Eredj, eredj, te semmirekellő, bitang, gazember, mert másnak nem tekinthetlek, eredj, elmondom, az ő történeteik m a r e m a g n u m - á r a , s ha ugy találod, hogy csakugyan volt olyan

fegyverhordozó, ki hasonlót mondott és követelt mint a mit te most mondottál, szegézd ide azt a lapot homlokomra, s ráadásul négy sarkára tégy arczomra négy piros pecsétet. Fordítsd meg szürkéd kantárszárát vagy kötőfékét, s menj haza, mert e mostani pillanattól fogva egyetlen egy lépést sem téssz többé az én oldalamnál. Oh félreismert kenyér! Oh elbitangolt ígéretek! Oh ember a kiben több van a baromból mint emberből! Most, a midőn épen olyan állomásra akarlak helyezni, hogy akár mit mondjon is a feleséged, mégis nagyságos urnak czimeznek, te most akarsz távozni! Most mégy-e el, a mikor épen az szilárd és határozott szándékom, hogy a világ legelső szigetének kormányzójává tegyelek? De igaz, hogy a mint te magad is sokszor mondtad: »nem való a bársony nyereg« ... s a többi. Szamár voltál, szamár vagy és szamár maradsz élted utolsó órájáig, mert meg vagyok róla győződve, hamarabb fog ez az utolsó óra ütni, semmint te arra rá jönnél és belátnád hogy barom vagy.

Sancho ezen egész pirongatás alatt csak nézett, csak bámult merően urára, utoljára úgy elfacsarodott a szive hogy még a könye is kicsordult, s nagy fájdalmasan s keservesen így szóla :

— Uram, kedves uram, szent egy igaz, hogy egész szamár legyek, más se kellene már nekem csak a farka; ha nagyságod akar egyet hozzám ragasztani, azt is szívesen eltűröm s örömet szolgálom akár nyereg alatt életem utolsó órájáig. Bocsásson meg

nagyságos uram s tekintse fiatalságomat; tudja azt nagyságod hogy milyen kevés van a fejemben, s ha a szám el-eljár, inkább ostobaságból történik mint roszaságból; de a megtérő bűnösnek megbocsát az isten.

— Szinte csodáltam volna, Sancho, mondá Don Quijote, ha valami példabeszédet nem keversz szavaidba. Jó, én tehát megbocsátok, de azon feltétel alatt hogy te is megjavulsz, s ezentul nem léssz oly kapzsi, hanem szivedet tágabbá törekszel tenni, s kecségtetni fogod magad azon reménnyel, hogy a mit én ígértem az beteljesül, s bárha halad, nem marad.

Sancho megfogadta hogy ugy cselekszik, még ha gyengeségéből kellene is hozzá erőt méríteni.

Erre aztán bementek a pagonyba, s Don Quijote egy szil, Sancho pedig egy tölgyfa lábánál foglalt helyet, mert az ilyes fáknak az a közös tulajdonosságuk, hogy mindnyájának csak lába van, keze pedig egynek sincs.

Sancho csak ugy kinlódta át az éjszakát, mert a dorongütést a hűves levegő még sajtóbbá tette; Don Quijote pedig szokott visszaemlékezéseibe merült. Mindazáltal az álom utóbb még is csak meglepte szemöket, a hajnal hasadtával azonban már ismét utra keltek, s a nagyhirü Ebro partjának tartottak, a hol az történt velök, mit a következő fejezetben fogunk elmondani.

XXIX. FEJEZET.

A bűvös sajkával történt híres kalandról.

A pagonyból eltávozván, Don Quijote és Sancho Panza csendes ballagva oda jutottak harmad napra az Ebro vizéhez, melynek megpillantása Don Quijotének igen nagy örömet okozott, mert valóban gyönyörűség is volt a kies partot, a tiszta árt, a csendes folyást és az ömlő kristály gazdag bőségét látni és szemlélni. Ez a felvidítő tekintet számos szerelmes gondolatot ujitott föl emlékezetében, különösen azon tüneményeket a miket Montesinos barlangjában látott, melyekről Pedro mester majma azt mondta ugyan hogy felök igaz, felök nem, ő azonban inkább csüggött az igazakon mint a költötteken, egészen ellenkezőleg Sanchoval, a ki valamennyiről azt állította hogy csupa merő hazugság.

A mint tehát így mentek, mendégéltek, egyszer csak egy lélekvesztő tünt szemökbe, mely minden evező vagy bárminemű halászeszköz hijával, oda volt kötve a partmenti fák egyikének derekához. Don Quijote széjjel nézett, de sehol senkit nem látva, egyszerre csak, se tette se vette, leszállt Rocinanteról s Sanchot is leszólitotta szamaráról s megparancsolta neki, hogy a két barmot kösse oda jól egymáshoz közel valami jegenyéhez vagy fűzfához. Sancho

megkérdezte mit jelentsen ez a hirtelen leszállás s mit az oda kötözés? Don Quijote így felelt:

— Tudnod kell, Sancho, hogy ez a hajó itt előttünk engemet egyenesen arra szólít és hi föl, a nélkül hogy neki bármi más értelmet tulajdoníthatnék, hogy szálljak rá s menjek vele valamely lovag vagy egyéb szükségben lévő előkelő személyiség segedelmére, a kinek okvetetlenül igen nagy veszedelemben kell lennie: így szokott ez megírva lenni a lovagregényekben is, azon varázslók felől, a kik bennök eléfordulnak és szerepelnek. Ha ugyan is valamely lovag olyan kelepczébe jutott, hogy abból csak egy másik lovag szabadíthatja ki, a ki azonban tőle két vagy háromezer mérföldnyire vagy még ennél is messzebb van: a szabadítót vagy valami felhőn ragadják magokkal, vagy valami csónakot küldenek eléje a melyre ő rászáll, s akkor aztán egy rövid szempillantás alatt vagy a levegőben vagy a tengeren át oda röpitik a hol épen szükség van segedelmére. Látod, Sancho, ez a bárka is épen e czélból van ide helyezve; s ez oly igaz mint hogy most nappal van, s előbb semhogy ez elmulnék, kösd oda egymással a szürkét és Rocinantet, s azután bizzuk magunkat isten vezető kezére, mert én el nem állok a hajóra szállástól, nem én, ha a mezitlábos barátok kérnének is*)!

— Ha már így van a dolog, viszonzá Sancho, s

*) A francziskanusok, prédikáló és térítő szerzet. Ford.

nagyságod minden lépten-nyomon abba akar belezöttyenni, a mit nem tudom nem lehet-e bátran bolondságnak nevezni, akkor nincs mit tennem mint térdet-fejet hajtva engedelmeskednem, a mint ama példabeszéd is tartja: a kinek a szekeren ülsz, annak nótáját dudold. Hareem, mind a mellett is, már csak a saját lelkiismeretem megnyugtatósa végett, meg nem állhatom hogy ne figyelmeztessem nagyságos uramat, nekem ugy látszik hogy ennek a sajkának semmi köze sincs semmiféle büvöléshez, hanem alkalmasint valami halászné, mert itt fogják a legjobb gardákat az egész világon.

Sancho ezt azon közben mondta, a mig a barmokat egy fa derekához kötötte, a melyeket azután lelke nagy keserüségére a varázslók védelmére és gondjára kellett biznia. Don Quijote azt mondá megnyugtatóására, sohse törődjék velök oly szerfölött, majd lesz ezekre gondja annak a ki őket nagy mesze utakon, távol fekvő régiókon át vezeti.

— Hiszen, ha a régi jókhoz elvezetne, jegyzé meg Sancho, akkor szivesen mennék, csak hogy attól tartok, nem látjuk mi meg azokat a régi jókat.

— Én nem régi jókat, hanem régiókat mondtam, Sancho, viszonzá Don Quijote, a mi azt teszi, hogy tartomány; egyébiránt nem csodálom ha nem érted, hiszen neked nem is kötelességed hogy latinul tudj; más is van akárhány a ki azt képzeli hogy tud, pedig még csak nem is konyít hozzá.

— Oda kötöttem már, mondá Sancho, mi lesz most a teendő?

— Mi? viszonzá Don Quijote, az, hogy keresztet vessünk magunkra, aztán felhuzzuk a horgonyt, akarom mondani hogy hajóra szálljunk s elvágjuk a kötelet a mivel e hajó a fához van kötve.

S azzal bele ugrott a sajkába, Sancho meg utána, a kötelet elválták s a csónak lassankint távozott a part mellől. Mikor Sancho azt látta, hogy már valami két ölnyire vannak a száraz földtől, egész testét elfogta a remegés s szentül hitte hogy most már csakugyan vége van. De semmi sem esett szívének fájdalmasabban mint a mikor azt hallotta hogy az ő szürkéje elordítja magát, s mikor azt látta hogy Rocinante el akarja szakasztani a kötőféket. Nem is tudta megállni hogy azt ne mondja urának:

— A számár utánunk ordít, Rocinante pedig minden áron el akar szabadulni, hogy velünk jöhessen. Oh kedves barátaim, maradjatok békén, s adja isten hogy az a bolondság, mely bennünket tőletek elválaszt, hadd legyen csalódássá s hadd térítsen aztán vissza megint hozzátok.

S erre oly keservesen elpityeredett, hogy Don Quijote egész boszusan és haraggal rá kiáltott:

— Mit félsz, te gyáva teremtés? Miért pityeregsz, te nyulszivű? Talán üldöz vagy kerget valaki, te patkány-lélek? Vagy mid hiányzik, te még a bőség kellős közepén is inségről panaszkodó? Talán gyalog és mezitláb kell-e a riphaei hegységen

átmenned, s nem úgy ülsz-e inkább e csónakban mint valami főherceg, s egész kényelemben viteted magadat a kedves folyam csendes árjával, mely rövid idő alatt a sík tengerre ringat ki bennünket. Mert már eddig is tettünk legalább hét vagy nyolczszáz mérföldnyi utat, s ha volna itt egy astrolábom, melylyel a sark magasságát megmérhetném, mindjárt megmondanám mennyire haladtunk, bár, ha szerfölött nem csalódom, vagy átmentünk már vagy legközelebb átme gyünk az aequinoctialis vonalon, mely a két sarkot egyenlő távolságban vágja és választja el egymástól.

— S mekkora utat tettünk meg akkor, kérdé Sancho, ha áthaladtunk azon a vonalon a mi ezt a két bokát vagy sarkat egymástól elválasztja, a mit nagyságod azzal az asztallábbal akarna méregetni?

— Igen nagy utat, viszonzá Don Quijote, mert ha az említett vonalon áthaladtunk, már akkor túl vagyunk a víz és földgömb felén, melyről a világ legnagyobb kosmografja, Ptolomaios tanúsága szerint tudjuk hogy háromszázhatvan foka van.

— Teremtő szent atyám! kiálta fel Sancho Panza, ugyancsak derék egy fogas embert hoz fel nagyságod tanubizonyság gyanánt, ha annak a koszmegrágt a ólom májосnak háromszázhatvan foga van!

Don Quijote meg nem állhatta hogy fel ne kaczagjon azon magyarázat hallatára, melyet Sancho a kosmográf Ptolomaios nevééről és fokszámitásáról nyújtott.

— Tudnod kell, Sancho, mondá aztán, hogy a

spanyolok, de általában mind azok, a kik Cadizban hajóra szállnak hogy Indiákra hajózzanak, egyebek közt arról tudják meg hogy az említett aequinoctialis vonalon már áthaladtak, hogy itt a tetű mind ugy kidöglik hogy irmagul se marad belőle, s az egész hajón aranyért se lehetne egyetlenegyét is találni; azért hát simítsd csak végig tenyereddel az egyik czombodat, s ha marad a markodban valami a mi mozog, akkor megszűnt minden kétségünk, ha meg nem marad, akkor tul vagyunk a vonalon.

— Ebből ugyan egy árva szót se hiszek el, vizszoná Sancho, hanem azért megteszem, mivel nagyságod parancsolja; habár csakugyan nem tudom mi szükség lehet erre a próbatételre, mikor a tulajdon két szememmel is látom hogy alig vagyunk még a parttól három-négy ölnyire, s barmainktól se mentünk lejjebb vizmentin két ölnyinél, mert ahol van ni mind a Rocinante, mind a szürke ugyanazon a topantott helyen, a hol az imént hagytuk. Tessék csak olyan jól körülnézni a hogy én nézek, s akármi legyenek, ha nem igaz hogy alig mozdulunk s csak olyan lassan haladunk mint a csiga.

— Tedd a mit parancsoltam, Sancho, s egyéb bizonsággal ne törődjél, mert te ugy se értesz ahhoz, mik azok a colurák, lineák, parallelák, zodiakusok, eklipszisek, polusok, solstitiumok, aequinoctiumok, planeták, jelek, pontok és fokok, melyekből az ég és föld sphärája áll. Mert ha te mind ehhez, vagy legalább egy részihez értenél, akkor világosan látnád

hány meg hány parallelát szegtünk már keresztül, hány égi jelet láttunk s hány csillagképet hagyunk már és hagyunk még ezentul mögöttünk. S még egyszer is azt mondom, tapintsd meg és simítsd csak végig magadat, mert énnekem úgy látszik, tisztább vagy mint a legfényesebb árkus fehér papiros.

Sancho megtapintotta magát s aztán nagycsöndesen és óvatosan végig huzta tenyerét bal lábán egész a térdéig, majd fölemelte fejét s oda nézett gazdájára.

— Vagy a próba nem mond igazat, szóla ekkor, vagy nem értünk még odáig, a hová nagyságod mondta, de még csak közel se.

— Nos? kérdé Don Quijote, látsz talán valamit?

— Sőt valamiket is, viszonzá Sancho, s azzal rázni kezdte mind az öt ujját, majd az egész kezét is megmosta a folyóban, melynek árja közepén a sajka csendesen tova uszott, a nélkül hogy akármi egyéb titkos erő vagy valami elrejtett varázsló hajtotta volna, mint magának a víznek folyása, mely eddigelé egészen csendes és lassu volt.

Egyszerre egy pár vízi malmot pillantottak meg a folyó közepén. Alighogy ezt Don Quijote meglátta, mindjárt így szóla Sanchohoz:

— Látod, édes barátom, ime ott, ott magaslik már a város, a vár, vagy erősség, a melyben amaz elnyomott lovagnak, vagy valamely kárvallott királynénak, infansnőnek vagy herczegasszonynak kell lennie, a kinek megszabadítására engemet visznek.

— Hol az ördögbe van itt olyan város, vár vagy erősség, a melyet nagyságod említ? kérdé Sancho, nem látja hogy ezek vízi malmok, a mik a folyón állnak s a mikben buzát szoktak őrleni?

— Hallgass, Sancho, mondá Don Quijote, mert akármennyire malmoknak lássanak is, nem azok, s mondtam már akárhányszor hogy a varázslat mindent ki szokott vetköztetni s kifordítani a maga természetes valóságából. Nem mondom én hogy csakugyan és igazán átváltoztatja mássá, hanem igenis más külszint kölcsönöz neki, a mint az én reményeim egyetlen menedékivel, Dulcineámmal is történt.

E közben a sajka az árnak épen a közepére jutott s most már sokkal gyorsabban kezdett haladni mint idáig. A vízi molnárok, észrevéve hogy a folyó háta valami sajkát hoz, melyet az ár egyenesen a kerekek felé ragad, a malmokból sokan kisiettek s hosszú póznákat kapkodtak fel hogy a sajkát feltartóztassák. Lisztes volt valamennyi, szemit-száját, de még a ruháját is belepte a lisztpor mindnyájának, s bizony nem volt valami nagyon kívánatos rájuk tekinteni. Már messziről így kiáltottak:

— Ördög adta emberei, hová törekedtek? Az eszetek ment-e el, vagy azt akarjátok-e hogy ezek a kerekek össze-vissza törjenek s itt fuladjatok?

— Nem megmondtam, Sancho, szóla most Don Quijote, ugy-e hogy oda jutottunk, a hol meg kell mutatnom hős karom bátorságát? Nézd csak hány kísértet készül szembe szállni velem! Nézd csak hány

rút szörnyeteg vigyorog le reám! De majd meglásuk, nyomorultak!

S ezzel talpra szökve a sajkában, nagy fenszóval így kiálta oda a molnárokhoz:

— Roszra törő s még rosszabbat forraló aljas csöcselék, bocsássátok szabadon, saját kényére azt a személyt, kit e ti erősségetekben vagy fogságotokban tartogattok, legyen az előkelő vagy alacsony származásu, akármilyen rendhez s ranghoz tartozó, mert én Don Quijote de la Mancha vagyok, a kit más néven Oroszlán lovagnak neveznek, s a magas ég határozatából az én számomra van fentartva, hogy e kalandnak szerencsésen véget vessek.

S e szavak után kirántotta kardját s elkezdett vele rettenetesen hadonázni a molnárok felé a levegőben. Azok pedig hallva, de semmiképp se értve mit jelentsen ez a hóbortosság: kinyujtották póznáikat hogy a csónakot feltartóztassák, melyet a víz már egész erővel ragadt a kerekek felé.

Sancho térdre borult s kezét tördelve kérte az egeket, mentsék ki ebből a rettenetes veszedelemből, a mi aztán a molnárok serénységének s igyekezetének segedelmével sikerült is, a kik a csónak előtt keresztbe vetették póznáikat, mi által feltartóztatták, de úgy hogy egyszersmind föl is fordították s Don Quijotet és Sancho Panzát szépen beleboriták a vízbe. Don Quijote ugyancsak jó hasznát vette hogy úgy tudott uszni mint a lud, bárha fegyverzetének súlya kétszer is a víz alá meritette; de ha a molnárok utá-

nok nem ugranak s ki nem huzzák őket, mind a kettejüknek ez a hely lett volna Trójája.

A mikor kitették őket a szárazra, hová inkább elázva semmint szomjan halva jutottak, Sancho megint letérdelt, s összekulcsolt kezekkel s égre emelt tekintettel hosszú, buzgó imádságban kérte istent, szabadítsa meg innen túl urának minden vakmerő vállalatától és törekvésétől.

Ezalatt a halászok is oda értek, a kiké a bárka volt, melyet a malomkerekek ízzé-porrá törtek, s látva hogy annak már csak a diribje meg a darabja: neki estek Sanchonak és huzkodták róla a ruhát, Don Quijoténak meg azért hogy fizesse meg sajkájokat.

A lovag a legnagyobb nyugalommal, mintha a világon semmi sem történt volna vele, azt mondá a molnároknak és a halászoknak, ő a hajót igen szívesen megfizeti, de csak azon egy feltétel alatt, ha minden haladék nélkül szabadon bocsátják azt a személyt vagy személyeket, kiket ezen ő várakban fogva tartanak.

— Micsoda személyeket, micsoda várat emleget ez a balgatag ember? kérdé az egyik molnár. Talán azokat akarja elvinni, a kik örletni szoktak ide járni?

— Elég, mondá Don Quijote magában, borsót hánynék a falra, ha ezt a csöcseléket szép szóval akarnám valamely jó cselekedetre rávenni. Ebben a kalandban bizonyára két varázsló hatalma ütközött egymásba, s egyik elrontja a másik tervét; egyik elem küldte a hajót, a másik felfordította s engem is vele

együtt. Isten legyen irgalmas mindnyájunknak, mert ez a világ csakugyan teli van ármánynyal és gonosz-nál gonoszabb cselszövénnyel. Többet én sem tehetek. S azzal emeltebb hangon így folytatá szavait, tekintetét a malmok felé fordítva: »Barátaim, bárkik legyetek is, a kik e börtönben zárva maradtok, bocsástatok meg énnekem hogy mind az én szerencsétlenségemre, mind a tietekre, nem tudlak kínos helyzetetekből kiszabadítani. Ez a kaland bizonyára más lovag számára van rendelve és fentartva.«

E szavak után kiegyezett a halászokkal, s ötven reált adott a sajkáért, a mit Sancho nagyon rosz kedvvel fizetett ki, s azt jegyezte meg:

— Még egy két ilyen csónakázás, s az ördögé lett az egész vagyonunk.

A halászok és molnárok csodálkozva nézték ezt a két különös alakot, a kik annyira különböztek minden más embertől, és semmikép se tudtak tisztába jönni azzal, mire véljék azon szavakat és kérdéseket a miket Don Quijote hozzájuk intézett. Utoljára is bolondnak tartották mind a kettőt, s a molnárok visszatértek a malomba, a halászok pedig kunyhóikba.

Don Quijote és Sancho meg barmaikat keresték föl s azok maradtak a kik voltak. Így végződött a bűvös sajkával történt kalandjok.

XXX. FEJEZET.

Don Quijote találkozása egy szép vadásznővel.

Lovag és fegyvernöke meglehetősen komoran és kedvök szegetten tértek vissza barmaikhoz, különösen Sancho, a kinek mindig a szivét hasogatta valahányszor a pénzes zsacsκόba kellett nyulni, s olyan nehezére esett ebből valamit kivenni mintha csak a szemebogarát vájták volna ki. Minden szó nélkül vetették föl magokat a nyeregbe s távoztak a hatalmas folyótól, Don Quijote egészen elmerülve szerelmes merengéseibe, Sancho pedig előmeneteléről való töprenkedésébe, a melyet különösen most nagyon távolra esettnek kellett tartania. Igaz hogy ő is együgyü volt, de azért belátta hogy urának legtöbb tette-vette mind eszelősséget árul el, s azért arra határozta el magát, hogy a legelső kínálkozó alkalommal, se nem számol vele, sem azt se mondja neki hogy beföllegzett, hanem ott hagyja a faképnél, maga pedig elmegy haza. Azonban, szegény ember szándékát boldog isten bírja, s egészen más-kép ütött ki a dolog mint Sancho előre kigondolta. Történt ugyan is, hogy más nap alkonyat táján a mint egy erdőségből kiértek s Don Quijote egy zöld rétségen hordozá végig tekintetét, a rét tulsó szélén embercsoportot pillantott meg, s közelebb jutva

hozzájok, látta hogy sólyom-vadászok. A mikor még közelebb érkezett, egy igen szép urnöt vett észre közöttük, a ki gyönyörű hófehér paripán ült, melynek szerszáma zöld színű volt, párna-nyerge pedig ezüsttel kihimezve. Maga az urnő szintén zöldbe volt öltözve, de oly fényesen, oly gazdagon mintha a megtestesült pompa állt volna az ember előtt. Jobb kezén uri sólymot tartott, miből Don Quijote azt következtette hogy igen előkelő hölgynek kell lennie, s bizonyosan a körülötte lévőknél urasszonya, a mint hogy valóban az is volt. Ekkor így szóla Sanchohoz:

— Szaladj, fiam Sancho, s mondd annak a paripán ülő, sólymos urhölgynek, hogy én, az Oroszlán lovas, csókoltatom az ő nagy szépségének kezeit, s ha ő magassága kegyesen megengedné, magam mennék oda s igazán megcsókolnám s erőm és tehetségem szerint szolgálatára állanék mindenben valamit csak ő magassága parancsolna. De eszeden légy, Sancho, s jól megrágd a mit mondani akarsz, s szokott példabeszédeidet közbe ne zagyváld valahogy az üzenetbe.

— Emberére talált bennem, nagyságos uram, viszonzá Sancho, bizza rám bátran, hisz különben sem most járok én életemben először követségben magas és törzsökös asszonyságokhoz.

— Ha csak nem azt érted, mikor Dulcinea kisasszonynál jártál, mondá Don Quijote, azonkívül én

nem tudok semmiféle követségedről, legalább az én szolgálatomban nem.

— Az igaz, viszonzá Sancho, de a pontos fizetőt nem bántja a zálog, s könnyü ott szegni a hol van miből; a mivel csak azt akartam mondani, semmi szükségem rá hogy mindent a számba rágjanak, magam is konyitok egyhez-máshoz, s ott a hol kell ember vagyok a gáton.

— Hiszem, Sancho, mondá Don Quijote, eredj hát isten hírével s járj szerencsésen.

Sancho tehát sarokba kapta szamarát s sebes vágatva elnyargalt, s a mint a szép vadász nő elé érkezett, földre ugrott, térdre borult s így szóla:

— Szépséges seňora, az a lovag, ki amott látszik ni s a kit az Oroszlán lovagnak neveznek, az az én gazdám, én meg az ő fegyvernöke vagyok s nevem Sancho Panza. Ez az Oroszlán lovag, a kit nem régiben még a Búsképü lovagnak hittak, azzal az üzenettel küld engemet méltóságodhoz, kegyeskedjék neki nyájas és szeretetre méltó szivességével megengedni, hadd jöjön ide forró vágyát teljesíteni, a mi — ugy tudom s ő is mondja — nem egyéb mint hogy méltóságod nagyságos magasságának és szépségének szolgálhasson; a mit ha méltóságod megenged, mind saját magának igen nagy hasznára fog válni, mind ő is a legnagyobb kegynek és jótéteménynek fogja tekinteni.

— Igazán mondhatom, derék fegyvernök, viszonzá az urnő, kegyelmed olyan körülményesen

adta elé megbizását, a mint valóban illik az ilyes küldetéshez. Keljen föl, mert egyáltalában nem volna rendén, ha egy oly jeles lovagnak mint a Búsképü, a kiről már oly sokat hallottunk, ha annak fegyvernőke tovább is térden állna előttünk. Keljen föl, barátom, s mondja meg urának, hogy mind én, mind férjem a herczeg, a legszivesebben fogjuk látni ha ő hozzá itt a közelben fekvő nyaralónkban szerencsénk lehet.

Sancho felkelt s alig tudta min bámuljon inkább, a jó asszonyság nagy szépségén-e, vagy udvariasságán és nyájasságán, vagy pedig azon hogy — a mint említette — urát, a Búsképü lovagot már hiréből ismeri; s hogy nem az Oroszlán-lovagnak mondotta, annak bizonyosan az lehet az oka hogy a lovag ezt a nevet csak az utóbbi időkben vette föl.

A herczegné (kinek nevét most még nem tudjuk) azt kérdezte azután tőle:

— Mondja csak, derék fegyvernök, ez az ön gazdája nem ugyanaz, a kiről nyomtatásban is jelent már meg egy történet, melynek czime: Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha, s kinek egy bizonyos Dulcinea del Toboso a szive választottja?

— Testestül lelkestül az, seņora, viszonzá Sancho, az a fegyvernök pedig, a kiről ott szó van, vagy legalább szónak lenni kellene s a kit Sancho Panzának hívnak, az meg én magam vagyok, ha

ugyan a bölcsőben, akarom mondani a nyomdában, más valakivel el nem cseréltek.

— Kimondhatatlanul örülök az egésznek, mondá a hercegné. Menjen, Panza barátom, s mondja meg urának, a legszivesebben üdvözlöm birtokomon, s nem lehetne semmi a világon a mi számomra nagyobb örömet szerezhetne.

Ezzel a kedvező válaszszal Sancho a legrózsásabb kedvben nyargalt vissza urához, s elmondott neki mindent egy szálig, valamit csak a nagy urától hallott, s szokása szerint parasztosan egekig emelte, magasztalta nagy szépségét, nagy jóságát és nyájasságát.

Don Quijote összeszedte magát peczkesen a nyeregben, lábát keményen megvetette a kengyelben, sisakja rostélyát felütötte, sarkantyuba kapta Rocinanted s nagy gangosan léptetett a hercegnő felé hogy kezet csókoljon. Az pedig férjét, a herceget már ekkorra magához kéreté, s Don Quijote odaérkeztéig közölte véle a lovag egész üzenetét. S mint-hogy mind a ketten olvasták már e történet első részét s ismerték Don Quijote különös bogarát, igen kíváncsiak voltak s nagyon óhajtották személyesen is megismerni, s előre megegyeztek abban hogy minden szeszélyének engednek s helyben hagyják mind azt a mit mond, s a mig csak vendégek lesz egészen úgy bánnak vele mint a kóbor lovagokkal szokás, s hiven hozzá tartják magokat azon szokott

czerimoniákhoz, melyek az általok is olvasott s nagyon kedvelt lovagregényekben foglaltatnak.

E közben Don Quijote, felütött sisakrostélylyal, oda érkezett, s jelt adván hogy le akar szállni, Sancho nyomban mellette akart teremni hogy a kengyelszijat tartsa. Azonban szörnyü szerencsétlenségére, lába ugy belekeveredett a szürkéről leszálltakor a nyereg valamilyes kötelébe, hogy semmikép se tudta kirántani, s lába még egyre fen volt, feje, válla pedig már a földet érte. Don Quijote, a ki soha sem szokott a nélkül leszállani hogy kengyelsziját ne tartsák, most is azt hitte hogy Sancho fogja már, egyszerre len akart teremni egy ugrással, de magával rántotta Rocinante nyergét is, a mely bizonyosan rosszul volt megszorítva, s így a lovag nyergestül a földre pottyant, a mit röstelt is halálíg, s fogai közt ezer átkot szórt a boldogtalan Sanchora, ki a békóból még most sem tudta bokáját kiszabadítani.

A herczeg megparancsolta vadászainak, siesenek mind a lovag mind fegyvernöke segítségére, kik aztán föl is emelték Don Quijotet, ki akkorát esett, hogy csak sántítva s nagy nehezen tudott oda biczegni hogy a magas uraságok előtt térdre boruljon. A herczeg semmi áron sem akarta ezt megengedni, minek okáért maga is leszállt lováról, oda ment Don Quijotehoz és megölelte így szólva hozzá:

— Végtelenül sajnálom, Búsképü lovag ur, hogy az én birtokomon önnek legelső lépése is oly

szerencsétlenül ütött ki mint épen láttuk; azonban a lovászok gondatlanságából gyakran még sokkal komolyabb veszedelem is szokott származni.

— Az a szerencse, hogy méltóságodat láthatom, nemés herczeg, viszonzá Don Quijote, gazdag kárpótlást nyujt akármily szerencsétlenségért, mert ha esésemben a legmélyebb mélységig zuhantam volna is alá, méltóságod láthatásának dicsősége még onnan is fölemel és kiragad vala engemet. Az én lovászsom, az isten büntesse meg, sokkal jobban ért ahhoz, hogy sületlen beszédekre nyelvét oldozza ki semmint ahhoz, hogy a nyeret erősen meg tudná csatolni és szoritani. Egyébiránt, történjék velem akármí, estemben ugy mint fölkeltemben, gyalog vagy lóháton, mindig kész szolgálja leszek herczegségednek, ugy szintén a herczegné ő nagyméltóságának, herczegséged méltó hitvesének, a szépség nagyérdemü urnőjének s az udvariasság örökös fejedelemszonyának.

— Csak halkan, señor Don Quijote de la Mancha, mondá a herczeg, mert a hol egy Doña Dulcinea del Toboso kisasszony foroghat szóban, ott nincs helyén más egyéb szépségeket magasztalni.

Már ekkor Sancho Panza is kiszabadult a hurokból, s minthogy ő is oda furakodott, még mielőtt ura válaszolna, ő kottyant bele e szavakkal:

— Már mi türés-tagadás, az én kegyelmes asszonyom señora Dulcinea del Toboso igazán takaros egy teremtés; de a hol az ember nem is gon-

dolná, a nyul sokszor épen ott ugrik ki a bokorból. Sokszor hallottam hogy az az ugynevezett természet olyan mint a fazekas a ki cserépedényeket szokott készíteni, s a ki egyet tud csinálni szépet, tud az aztán két-háromszázat is, a mivel azt akartam mondani, hogy a hercegné asszonyom ő nagyméltósága egy paraszthajszállal se alább való Dulcinea del Toboso kisasszony nál.

Don Quijote a hercegnéhez fordult s így szóla:

— Meghiheti magasságod, hogy e világon soha sem volt még kóbor lovag, a kinek fecsegőbb, de egyszersmind elméssőbb fegyvernőke lett volna mint énnekem; s tudom hogy ő igazolni fogja szavaimat, ha hercegi nagy magasságod kegyes lesz egy-két napig velem parancsolni.

Mire a hercegné így válaszolt:

— Nagyon becsülöm a jó Sanchoban hogy oly elmés, mert az elmésség biztos jele az okosságnak; s a tréfa és elmésség, señor Don Quijote, a mint ön bizonynyal tudni fogja, ném szoktak törpe lelkeknél megszállani. S ha a jó Sancho tréfás és elmés, már ennél fogva is okos embernek kell tartanom.

— És fecsegőnek, tevé hozzá Don Quijote.

— A mi annyival jobb, szóla közbe a herceg, mert sok tréfát nem lehet kevés szóval elmondani. Hogy azonban mi se pazaroljuk üres beszéddel az időt, kérem Búsképü lovag ur . . .

— Oroszlán-lovagot méltóztassék mondani,

herczeg ur, igazítá ki Sancho, mert a bús képnek már nyoma sincsen.

— Legyen tehát, Oroszlán lovag, folytatá a herczeg. Kérem tehát az Oroszlán lovag urat, legyen szives egy közel várkastélyomban megszállani, a hol oly fogadtatásban akarjuk részesíteni, a milyen az ily magas egyéniséget méltán megilleti, s a milyenben a herczegnő és én a hozzánk be-betérő kóbor lovakat rendesen részesíteni szoktuk.

Sancho már akkor helyre igazította s jobban megszorította Rocinante nyergét, melyre Don Quijote felülvén, valamint a herczeg is egy gyönyörű paripára, a herczegnét közre vették s utnak eredtek a kastély felé. A herczegné azonban megparancsolta Sanchonak hogy ott maradjon az ő oldala mellett, mert kimondhatatlanul szereti hallani elmés mondásait. Sancho se kérétté magát kétszer, hanem befurakodott hármok közé s negyedik tagjává lett a társaságnak, mind a herczegné mind a herczeg nagy multságára, a kik igen nagy szerencséjöknek tartották hogy egy ilyen járó-kelő lovagot s egy ilyen jártas-keltes fegyvernököt fogadhatnak be kastélyukba.

XXXI. FEJEJET.

Melyben számos fontos dolgról tétetik említés.

Sancho alig tudott hová lenni örömében annak láttára, hogy a hercegnével mily bizalmas lábon áll, s már előre is elképzelte mily jó napokat fog az ő kastélyában tölteni, melyek hasonlók lesznek a Don Diegonál és a Basilio házában töltöttekhez; neki ugyan is mindig csak az eszem-iszom járt az eszében, s üstökön is ragadta az alkalmat valahányszor csak kinálkozott.

A történet továbbá elmondja, hogy mielőtt az egész társaság a nyaralóba vagy kastélyba megérkezett volna, a herceg előre ment s minden cselédjének kiadta a parancsot, hogyan viseljék magokat Don Quijote iránt. S mikor ez a hercegnővel együtt megérkezett a kastély kapuja elé, abban a nyomban két inas vagy lovász termett ott előtte, a kik egész bokáig érő hosszú ruhába voltak öltözve a legfinomabb karmazsin-piros atlaszból, s Don Quijotet nagy sebtiben karon leemelve, ezt mondák neki:

— Segitse magasságod a hercegné ő kegyelmességét leszállani.

Don Quijote meg is tette, a mi aztán egy sereg udvarias bökölcsra szolgáltatott alkalmat kettejük között; utóvégre még is a hercegné lett a győztes, a ki csak hercegi férje karján akart a paripáról

leszállani, azt vetvén okúl hogy nem tartja magát méltónak arra, hogy egy ily nagyhirű lovagot ily hasztalan teherrel fárasztson. A herczeg tehát csakugyan le is jött, leemelte hitvesét, s a mint aztán a nagy udvarba beléptek, két szép leányka jelent meg előttük, a kik Don Quijote vállára finom skarlát köpönyeget terítették, mire az udvar körül futó tornácok mind megteltek a herczegi házhoz tartozó férfi és nő cselédséggel, a kik fenszóval kiálták:

— Isten hozta a kóbor lovagok színét és virágját!

S azzal mind, vagy legalább is a nagyobb rész illatos víz permetegjét hintette Don Quijotera és a herczeg-párra. Don Quijote alig tudott hová lenni csodálatában, s még csak most kezdte igazán hinni hogy nem csak képzelt, hanem valóságos kóbor lovag, mert ime szakasztott úgy bánnak vele minden tekintetben mint a hogy ő a mult századok kóbor lovagjairól olvasta.

Sancho, a ki még a szürkéjéről is megfélekedezett, a herczegné gallérjához varrta magát s az ő sarkában lépett a kastélyba. De lelkiismerete rögtön mardosni kezdé hogy a szamarát magára hagyta; oda lépett tehát egy tiszteletre méltó dueñához, ki a többi házbeliekkel együtt a herczegné fogadására jött eléjük, s halkán oda sugta a fülébe:

— Señora Gonzales, vagy hogy is hívják asszonyságotat . . .

— Doña Rodriguez de Grijalbának, viszonzá a dueña, mi kell, atyafi?

Mire Sancho így szóla:

— Ugyan, az isten is megáldja asszonyságot, menjen ki csak kérem a kastély kapuja elé, ott találja az én szürke szamaramat; legyen olyan jó, s vezettesse vagy vezesse be maga az istálóba, mert szegényke kissé félénkecske, és semmi módon se fogja magát beletalálni hogy egymagára maradjon.

— Ha a gazdának is csak annyi az esze mint a szolgáljának, akkor ugyan szépen vagyunk, mondá a dueña. Menjen kend a pokolba, tökfilkó, azzal együtt a ki kendet ide hozta; viselje kend maga a szamarának gondját, szoktunk is mi e kastély hölgyei ilyes dolgokkal törődni!

— De lelkem adta, viszonzá Sancho, én az uramtól hallottam, a ki pedig valóságos táltos az ilyes történetekben, hogy a mikor az a bizonyos Lanzarote Britanniából eljött: Urnök ápolák magát, paripáját meg dueñák, már pedig a mi az én szamaramat illeti, csakugyan nem adnám oda Lanzarote ur paripájáért.

— Atyafi, viszonzá a dueña, ha kend komédiás, tartsa meg e tréfáit, s adja elé ott a hol szivesebben látják s még fizetnek is értök, mert tölem legfőlebb csak figét várhat.

— Az is jó, felelt Sancho, tudom hogy ugyan csak érett lesz, mert ha az asszonyság esztendeit

összeszámítanánk, egynek-kettőnek oda se néznék, még is elég sokra rugna.

— Szajha fattya te! mondá a dueña lángoló haragra lobbanva, öreg vagyok-e vagy sem, istennek tartozom róla számot adni s nem teneked, te otromba, te foghagymazabáló.

S ezt oly fenhangon mondta, hogy a hercegné is meghallotta, a ki mindjárt oda is fordult, s látva hogy a jó asszonyság egészen ki van kelve ábrázatából s a szeme szikrát hány, megkérdezte tőle kivel tüzött össze?

— Ezzel ni, viszonzá a dueña, ezzel a jó madárral, a ki másra se kért csak arra hogy még én vezessem a kastély kapuja előtt álló szamarát az istállóba, s példa gyanánt holmi uri asszonyokat hozott fel, a kik, mit én tudom hol s hol nem, valami Lanzarotet ápoltak, míg lovának meg dueñák viselték a gondját; ehhez aztán még ráadásul öregnek is csufolt.

— Ezt tartanám a legnagyobb sértésnek, a mivel valaki illethetne, mondá a hercegné; s aztán Sancho felé fordulva így folytatá: — Jegyezze meg magának, jó Sancho, hogy Doña Rodriguez még igen fiatal, s hogy azt a fejkötőt inkább csak szokásból s tekintélyessége növelése végett viseli, nem pedig azért mintha évei követelnék.

— Ne érjek én egyetlen jót hátralévő eszten-deimből ha úgy értettem, viszonzá Sancho, csak azt akartam mondani, hogy mivel a szamaram olyan

nagyon oda van növe a szívemhez, senki másra nem mertem volna rábízni olyan bátran mint Doña Rodriguez kisasszonyra a kinek olyan nagy jószágot néztem ki arczából.

Don Quijote mindezt hallva így szóla:

— Ide való beszédek ezek, Sancho?

— Uram, viszonzá Sancho, mindenki ott emlegeti szükségét a hol épen van; nekem itt jutott eszembe a szürke, tehát itt tettem róla szót; ha azonban az istállóban gondoltam volna rá, akkor ott emlitem.

Mire a herczeg így szóla:

— Sanchonak igaza van, s egyáltalában nem érdemel megrovást; a szürkének majd kijár mind az a mit szeme, szája megkíván, Sancho pedig legyen nyugodt, a számárnak olyan jól gondját fogják viselni mint a tulajdon maga személyének.

Ilyen beszélgetés között, mely az egy Don Quijote kivételével a többieket mind nagyon mulattatá, jutottak fel a kastélyba, hol Don Quijotét a legdrágább arany és brokát szőnyegekkel diszitett terembe vezették. Hat kisasszony szedte le fegyverzetét s végzé körülötte az apród-szolgálatot, a kiket mindnyáját a herczeg és a herczegné tanítottak be és utasítanak mit kell tenniök s hogyan bänniök Don Quijotéval, hogy azt képzelje magáról s lássa, csakugyan úgy fogadják mint a kóbor lovagokat szokták.

A mint fegyverzetét leszedték róla, Don Qui-

jöte ott állt előttök egy szál szűk nadrágban s zergebőr ujjasában, s olyan sovány volt, olyan vézna, olyan hosszú, s mind a két arcza úgy beesve hogy egyik a másikat érintette belülről; olyan alak volt, hogy a körülötte szolgáló kisasszonyok (az uraság világos és határozott parancsa daczára) alig tudták megállani hogy fel ne kaczagjanak s majd megpukkadtak nevetőkben. Megkérték, engedje meg hadd vetköztessék le s hadd adjanak rá tiszta inget, ebbe azonban a világ minden kincséért sem akart beleegyezni, azt jegyezve meg, hogy a kóbor lovagoknak a szemérmesség ép oly erényök mint a bátorság. Mindazáltal azt mondá nekik, adják oda az inget Sanchonak s ezzel aztán egy igen kényelmes ágygyal butorozott hálósobába elzárkózván, ott vetközött le s vette magára az inget. A mint itt egyedül voltak Sanchoval, így szóla hozzá :

— Ugyan te ujdon sült udvari bolond és régi vén számár, hogyan lehattél olyan meggondolatlan, hogy azt a tisztos és minden becsületre méltó ur asszonyságot úgy meggyalázd és megbecstelenítsd? Helyén volt-e hogy épen akkor gondoldj a szamaradra, avagy az ilyen uraság éhen hagyja talán veszni a barmokat, midőn gazdáikat oly fényes fogadtatásban részesíti? Az isten szerelmére kérlek, Sancho, mérsékeld magadat, s ne áruld el a durva szállal hogy milyen bordában szöttek s milyen goromba vászonból vagy. Gondold meg, bűnös teremtés, hogy annál nagyobb a gazda becsülete, mennél tisztességesebbek

és emberségtudóbbak a cselédjei; s hogy a fejedelmek a többi között annyiban szerencsésebbek más embereknél, hogy szolgálk is olyan jók mint ők magok. Nem éred-e föl észszel, te boldogtalan a ki engem is azzá téssz, ha valaki látja hogy te csak egy otromba paraszt vagy sületlen bohóc vagy, engem magamat se tartanak egyébnek sehonnai, szeleverdi kalaudornál? Nem, nem, barátom Sancho, hagyj fel, igazán hagyj fel az ilyen illetlenségekkel, mert a ki fecsegő és elménczkedő lévén, egyszer megbotlik, a legelső rugásra lebukik és nyomorult komédiássá lesz. Fékezd meg a nyelvedet, hányd meg vesd meg minden szavadat jól előbb semhogy a szádból kijönne, s ne feledd hogy olyan helyre jutottunk, a honnan isten kegyelméből és karom hősiségének segedelmével hirben ugy mint vagyomban négyszer-ötszörte gazdagabban fogunk távozni.

Sancho mennyre-földre fogadta hogy lakatot tesz a szájára s készebb leharapja a nyelvét semhogy valami illetlen vagy meggondolatlan szót ejtsen ki, s legyen megnyugodva a felől hogy ő mindenben szigoruan ahhoz fogja magát tartani, a mit ura parancsolt, s ő ugyancsak sohase fogja elárulni hogy kicsodák.

Don Quijote felöltözött, felövezte kardszíját kardostul, vállára vetette a skarlát köpenyeget, fejére pedig zöld atlasz főveget illesztett, a mit szintén a kisasszonyok szolgáltatnak kezeibe, s ilyen módon felékesítve ment a nagy terem felé, hol a kisasszonyok

két sorjában valának fölállítva, egyik felől épen annyian mint a másikon, s mindnyájan hozzá készülve hogy neki kézmosó vizzel szolgáljanak, a mi aztán sok udvarias bókolas és czerimonia között csakugyan meg is történt.

Ekkor tizenkét apród jelent meg, élökön az udvarmesterrel, kik az ebédlőbe akarták vezetni, hol az uraság már várta. Közre fogták s nagy ünnepélyességgel és méltósággal a másik terembe vezették, a hol az asztal igen gazdagon meg volt terítve, de csupán négy személyre. A herczeg és a herczegné egésza terem ajtajáig eléje mentek fogadására, s velök együtt egy komoly egyházi férfiú, a milyenek a fejedelmi házakban a kormányzó szerepét szokták játszani: azok közül való, a kik magok nem született főurak ugyan s nem is tudják, még is tanítani akarnák a születetteket hogyan legyenek azok; azok közül való, a kik azt szeretnék hogy a nagyok nagylelkűsége az ő szükkeblűségöket fogadja el mérték gyanánt; azok közül való, a kik a vezetésök alatt állókat a rájok tukmált takarékoság örve alatt valóságos zsugorakká teszik. Ilyen fajtának kellett azon komolykodó egyházi embernek is lennie, a ki a herczeg-párral együtt ment Don Quijote fogadására. Száz meg száz udvarias bókokat mondának egymásnak, mig utóvégre Don Quijotét közre fogva az asztal felé mentek hogy helyet foglaljanak. A herczeg a fő helylyel kínálta meg Don Quijotét, mi ellen ez nem fogyott ki a szabadkozásból, végre azonban a herczeg

annyira erősködött, hogy Don Quijote kénytelen volt a kínált helyet elfogadni. A pap szem közt ült le véle, a herczeg és a herczegné pedig jobb és bal kéz felől.

Sancho mind ennek tanuja volt, s ámulásból bámulásba esett annak láttára, milyen nagyon megbecsülik az ő gazdáját ezek a magas uraságok, s a mint már vége sem akart szakadni a nagy kínálgatásnak s tiltakozásnak a herczeg és Don Quijote között, kit amaz a fő helyre akart leültetni, Sancho közbeszólt:

— Ha kegyelmességték megengedné, elmondanék egy ilyen hely-kínálgatásról szóló történetet, a mi ott esett meg a mi falunkban.

Alig hogy Sancho e szavakat kimondta, Don Quijotét elfogta a remegés, mert szentül meg volt győződve, bizonyosan megint valami ostobaságot akar kitalálni.

Sancho látta, észrevette s így szóla:

— Soha se féljen, nagyságos uram, hogy majd elszólom magamat, s olyasmit találok bibökkenteni a mi nem ide való; nem feledtem el még azt a jó tanácsot, a mit nagyságod csak az imént adott a sok vagy kevés, meg a rendes vagy rendetlen beszédről.

— Én ugyan nem emlékszem semmire, Sancho, viszonzá Don Quijote, ám mondj a mit akarsz, csakhogy hamar mondd el.

— Már pedig a mit el akarok mondani, folytatá Sancho, az olyan igaz, hogy az én jó uram, Don Qui-

jote, a ki maga is épen itt van, az lesz a bizonyágom hogy nem hazudtam.

— Miattam ugyan annyit hazudhatol a mennyit csak akarsz, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, én ugyan meg nem hazudtollak, hanem ott járjon az eszed a hol beszélsz.

— De még annyira ott jár, hogy akár megesküdjem hogy nem fogok megbotlani, a mint majd mindjárt tetteleg is megmutatom.

— Igazán jó lenne, szóla közbe Don Quijote, ha herczegségtek kikergettetnék innen ezt a bolondot, a ki csupa merő sületlenségeket fog élénk rakni.

— A herczeg életére! szóla most a herczegné, el ne vigyék tőlem Sanchot csak egy tapodtatnyira se! Nagy kedvem telik benne, mert igen értelmes ember.

— Hogy az isten is megáldja szentségedet, mondá Sancho, hogy ilyen jól gondolkozik felőlem, a ki arra nem is vagyok érdemes. Hanem hát, a történet a mit el akarok mondani, a következő: Meghitt egyszer vendégül egy mi falunkbeli nemes ember a ki nagyon gazdag és előkelő volt, mert a Medina del Campoi Alamosoktól vette származását, felesége meg az a Doña Mencia de Quiñones, a ki Don Alonso de Marañon leánya volt, a ki a Szent-Jakab rend lovagja s a ki Herraduránál fulladt a vízbe, a miért egy pár esztendővel ezelőtt a mi falunkban az a csetepaté is támadt, melyben, a mint tudom, nagyságos Don Quijote ur is részt vett, s a hol az a kötni való Tomasillo,

a Balbastro kovács fia is megsebesült. Nem ugy van-e, nagyságos uram? Mondja, kérem mindenre a mi szent, hogy igaz, hogy ezek a magas uraságok ne tartsanak engem valami hazug fecsegőnek.

— Még eddig inkább fecsegőnek tartom kegyelmedet mint hazugnak, jegyzé meg a pap, de hogy ezentul minek tartsam, nem tudom.

— Annyi tanút hozsz fel bizonyságul, Sancho, mondá Don Quijote, hogy lehetetlen mást mondanom mint hogy igazat mondasz. Folytasd tovább, de ne légy olyan szószaporító, mert akkora feneket kerítettél neki, hogy el nem végzed holnaputánig se.

— Ne hagyjon el semmit, jegyzé meg a herczegné, az én kedvemért, kérem, hadd mondja el ugy a hogy tudja, ha egy hétig tart is, még ha addig tartana se bánám, mert soha életemben sem mulattam jobban.

— Mondom tehát, uram, folytatá Sancho, hogy az a nemes ember, a kit ugy ismerek mint a két kezemet, mert a háza alig van tőlünk egy puska-lövésnyire, vendégül hitt egyszer magához egy igen tisztességes, szegény paraszt embert.

— Tovább, tovább, atyafi, szóla közbe most a pap, mert ha ilyen lassan megy előbbre kegyelmed, elbeszélésnek ott érzük végét a más világon.

— Ha isten is ugy akarja, felényi időre se lesz szükségem, viszonzá Sancho, mondom tehát, hogy a mikor az a paraszt ember ott volt már a nemes ur házában a ki meghítta, s a kinek isten adjon örök

nyugodalmat, mert már elköltözött e földről; nagyobb igazság okáért azt is mondják róla hogy úgy halt meg mint valami angyal, a mit ugyan nem erősíthetek, mert nem láttam, mivel épen akkor oda voltunk Temblequében takarni.

— A Krisztus szerelmére, mondá a pap, térjen kend hamar vissza abból a Temblequéből, s hagyja azt a nemes embert temetetlen, mert ha be nem végzi a mit el akar mondani, bizony minket is eltemettet.

— A dolog tehát úgy esett, folytatá Sancho, hogy a mint gazda és vendége asztalhoz akarnának ülni... Mintha csak itt látnám most is szemem előtt...

A herczeg-pár kimondhatatlan jól mulatott azon a mint látta hogy a jó lelkész hogyan evődik a sok kitérésen s félbeszakasztáson a mivel Sancho az elbeszélést nyújtotta; Don Quijotét pedig majd megette a méreg.

— Mondom tehát, folytatá Sancho, hogy, a mint már említettem, mikor az asztalhoz akartak ülni, a paraszt ember váltig azon erősködött, hogy a házi ur üljön az asztalfőre; a nemes ember meg minden áron a vendéget akarta oda ültetni, s azt mondta hogy az ő házában annak kell történni, a mit ő akar. Hanem a paraszt ember, a ki nagyon adta volna az illedelmest, a becsülettudót, sehogyse állt kötélnek, mig aztán végre a nemes embert elhagyta a béketürés, belekapaszzkodott két marokkal a vállába, oda nyomta a székre mérgesen és rá kiáltott: »Üljön le kend,

tökfilkó, mert ha én akár hová ülök is, kenddel szemben mindig ott lesz a fő hely!« Eddig van a mese, s azt gondolom senki se mondhatja hogy ide ne illett volna.

Don Quijote ezer színt váltott, a mik egymás után tarkították barna bőrét. A hercegpár elfojtotta a nevetést, hogy Don Quijote haragja ki ne törjön, a ki nagyon jól észre vette hogy az ármányos Sancho hova vágott. Hogy tehát a beszédnek más irányt adjanak s Sanchonak ne nyílják alkalma valami újabb balgaságra: a hercegné azt kérdezte Don Quijotétól, hallott-e valami újabb hirt Dulcinea kisasszony felől, s küldött-e neki ajándékba mostanában óriásokat s gonosztévőket, mert semmi kétség hogy sok ilyet kellett legyőznie. Mire Don Quijote így válaszolt:

— Kegyelmes asszonyom, az én szerencsétlenségemnek kezdete ugyan van, de vége soha sem leszen. Óriásokat győztem le, rablókat és gonosztévőket küldtem hozzá, de vajon hogyan akadhattak volna rá, mikor el van bűvölve s olyan rút pórnnővé átvarázsolva a milyennél rutabb már nem is képzelhető.

— Nem tudom, jegyzé meg Sancho Panza, én meg úgy láttam hogy nincs nála a világon gyönyörűbb teremtés. Legalább a mi a könnyüséget s az ugrást illeti, csakugyan nincs az a kötél tánzos, a kin túlne lenne; igaz lelkemre mondom, kegyelmes hercegpár asszony, úgy hegyibe ugrik az a földről akármilyen nőstényszamárnak, hogy a macska se különben.

— S látta őt elbűvölten, Sancho? kérdé a herczeg.

— Ha láttam-e! viszonzá Sancho. S hát ki az ördög akadt volna előbb nyomára annak az egész babonaságnak mint én! Ugy el van az varázsolva mint tulajdon édes apám.

A mint a pap óriásokat, rablókat, elbűvöléseket hallott említettetni, mindjárt sejtette hogy ennek kell ama bizonyos Don Quijote de la Manchának lennie, a kinek történetét a herczeg majd minden nap olvasni szokta, a miért ő rendesen meg is feddette s kereken kimondta hogy ilyen bolondságot olvasni már maga is kész bolondság. S mikor bizonyossá lett felőle hogy sejtelve való, nagy haraggal így támadt rá a herczegre:

— Az isten számon kéri még excellentiádtól, herczeg ur, a mit ez a boldogtalan ember cselekszik. Nekem úgy látszik hogy ez a Don Quijote, vagy Don Bolond, vagy mit bánom én akár mi neve, korán sem olyan eszelős, a milyennek excellentiád óhajtaná, hogy ime alkalmat nyujt neki hóbortosságát és üresfejtését még magasabbra csigázni.

S aztán oda fordulva Don Quijote felé, rá förmedt:

— Az urnak pedig, félkegyelmű golyhó, ki verte bele a kobakjába hogy csakugyan kóbor lovag és óriásokat győz le s gonosztevőket fűz rablánczra? Menjen az ur isten hírével, s fogadja el azt a tanácsomat: takarodjék haza, nevelje gyermekeit, ha van-

nak, viselje gondját háza tájának, s hagyjon föl ezzel a világjáró kósza étellel, melyben csak a napot lopja, s bolondjává lesz mind azoknak a kik ismerik, mind pedig a kik nem ismerik. Ugyan hol a pokolban hallotta hogy voltak vagy még ma napság is volnának kóbor lovagok? Hogy a mennykőbe lennének Spanyolországban óriások, a la Manchában meg gonosztévők, vagy elbüvölt Dulcineák, vagy az az egész sereg ostobaság a mit az úr felől mondanak.

Don Quijote figyelmesen hallgatá végig a tiszteletre méltó férfiú szavait, s látván hogy immár elhallgatott, rá sem hederítve a herczeg-pár jelenlétére, haragot lövellő tekintettel s fölháborult ábrázattal talpra szökött és így szóla . . . De ez a felelet egy maga is megérdemel egy külön fejezetet.

XXXII. FEJEZET.

Mit felelt Don Quijote a korholásra, más fontos és mulatságos eseményekkel egyben.

Don Quijote fölügrott, de tetőtől talpig úgy reszketett egész testében mint a kocsonya, s hadargó nyelven, meg-megakadozva így szóla:

— Az a hely, a melyen állok, azok jelenléte a kik körében vagyok, s az a tisztelet melylyel mindig viseltetem ama rend iránt, melynek nagyságod is tagja,

ezek tartják fogva és lekötve méltó felgerjedésem karjait. Így tehát az említett okoknál, mind pedig annál fogva hogy, a mint széles e világ tudja, a reverendába öltözötteknek ugyan az a fegyverök, a mi az asszonyoké, tudniillik a nyelv, én is hasonló fegyverrel akarok sikra szállani tisztelendőséged ellen, a kitől inkább várhatna az ember jó tanácsokat mint sérelmes kisebbitést. A kegyes és jóindulatu feddéshez más alkalmat kell választani s az más hangot követel; míg a midőn tisztelendőség oly nyiltan és oly keményen támadott meg engemet, minden esetre túl ment a jóakarató feddés határán, a melynek sokkal inkább a szelidségre mintsem a keménységre kell fektetve lennie; s bizonyára nincs helyén, ha valaki a hibást csak nagy könnyedén összeholondozza és szamarazza, a nélkül hogy hibáját alaposan ismerné. Mert ugyan mondja, kérem, mi hibát követtem én el a miért tisztelendőséged megró és pirongat, s azt parancsolja hogy haza takarodjam és viseljem gondját házam tájának, feleségemnek s gyermekeimnek, holott azt sem tudja van-e vagy nincs házam és család-dom? Illik-e az hogy valaki, se teszi se veszi, csak így ajtóstul rohanjon be más ember házába, hogy magának a gazdának is fölibe kerekedjék; s ha valami szük körü intézetben úgy a hogy fölnevelkedett, többet se látva a világból husz-harmincz mérföldnyi kerületnél, szabad-e oly vakmerőnek lennie hogy a lovagságnak törvényt szabjon és a kóbor lovagokat bírálgassa? Avagy talán hijába

való fáradság s elvesztegetett idő-e, mit az ember arra fordít hogy a világban szerte járjon s ne keresse annak örömeit, hanem igen is azon gyötrelmeket, a melyek ösvényén a jók a halhatatlanság hajlékába jutnak? Ha engem bolondnak a lovagok, a nagyok, a nemesek, az előkelők tartanának, azt elviselhetetlen gyalázatnak tekinteném; de ha olyan tudósocska nevez balgatagnak, a ki maga még csak hozzá se szagolt a lovagság viselt dolgaihoz, azzal ugyan egy morzsikát se törődöm. Lovag vagyok, s ha a mindenható ugy akarja, lovag gyanánt fogok meghalni is. Van a ki a büszke önzés tágas mezején halad, a másik az alacsony és szolgálai hizelgésén, megint mások az ámitó szenteskedésén, s némelyek az igazi vallásosság ösvényén. A mi pedig engem illet, csillagom intését követve, én a kóbor lovagság keskeny útján járok, s ennek szolgálatában megvetem a vagyont, de nem a becsületet. Én sérelmeket megtoroltam, ferdeségeket eligazítottam, szemtelenségeket megbüntettem, óriásokat legyőztem s kísérteteken diadalmaskodtam. Szerelmes vagyok, de csak annyira, a mennyire a kóbor lovagnak szerelmesnek kell lennie; s ha az vagyok is, nem tartozom a vétkes szerelmesek közé, hanem igen is vagyok magam megtartóztató platói szerelmes. Szándékom mindig nemes célra irányúl, tenni mindenkivel jót, s rosszat nem senkivel. S már most hogy az, a ki így gondolkozik, a ki így cselekszik, a ki ebben fáradozik, megérdemli-e hogy bolodnak

nevezzék, ezt magasságtok mondja meg, kegyelmes herczeg és herczegné.

— Emberül van, istenemre, uram! mondá Sancho Panza, de ne is szóljon nagyságod többet egy kukkot se a maga mentségére, mert többet se mondani, se gondolni, se állítani nem lehetne a világon. S kivált mikor ez az úr úgy is tagadja, a mint hogy csakugyan tagadja, hogy a világon soha se volt s ma sincsen kóbor lovag: lehet-e csodálni ha még csak nem is konyit semmihez, a miről itt okoskodik.

— Kend meg talán az a bizonyos Sancho Panza, kérdé a pap, a kiról azt mondják, hogy ura valami szigetet ígért neki?

— Igen is, az vagyok, viszonzá Sancho, s a mit ígértek, úgy megérdemlem mint akárki fia. Én is azt vallom: »ha a jókhoz csatlakozol, magad is jónak tartatol,« meg azt: »nem az, hogy hol születted, hanem hol nevelkedted;« meg azt: »a ki nagy fához támaszkodik, az jó árnyékban pihen.« Én az én jó uramhoz támaszkodom, s már több hónapja vagyok az ő társaságában, s ha az isten úgy akarja, egészen az ő mása leszek; hogy ha ő él, én is élek, s neki is jut birodalom uralkodni, nekem is jut szigetecke kormányozni.

— Jut bizony, Sancho barátom, vágott közbe most a herczegasszony, s Don Quijote ur nevében én magam bizom kegyelmedre egyik szigetemnek

épen üresedésben lévő, még pedig elég tekintélyes kormányzóságát.

— Borulj térdre, Sancho, mondá Don Quijote, s csókold meg ő kegyelmessége lábait e nagy jóságáért.

Sancho meg is tette, minek láttára a pap nagy méreggel fölkel az asztal mellől s így szóla:

— Azon ruhára mondom a melyet viselek, excellentiátok ép oly balgatag mint ezek a bünösök. Ugyan hogy ne lennének bolondok ők, ha bolondságukat még az okosok is helyben hagyják. Ám mulassa magát vélők excellentiátok, de a mig ezek itt e házban tartózkodnak, én a magaméba vonulok el, hogy ne legyek kénytelen roszalni azt a mit jobbbá nem tehetek.

S azzal sem egy szót többé nem szólva, sem egy falathoz aztán hozzá nem nyulva eltávozott, s a herczeg-pár minden kérése sem tudta visszatartóztatni, bár az igazat megvallva, maga a herczeg nem is igen tartóztatta, mert képtelen nagy haragján annyira nevetett hogy szóhoz sem tudott jutni miatta. Nevetése csillapodtával így szólt aztán Don Quijotehoz:

— Nagyságod oly fenségesen válaszolt, Oroszlán-lovag ur, hogy semmi szükség további elégtételt venni ezen látszólagos sérelemért, mely azonban egyáltalában nem az, mert a mint nagyságod igen jól tudja, a papoktól ép oly kevéssé lehet a sérelmet fölvenni mint az asszonyoktól.

— Ugy van, viszonzá Don Quijote, a minek az az oka, hogy a ki maga sérthetetlen, az senki mást

meg sem sérthet. A nőket, gyermekeket s papokat gyalázat nem érheti, minthogy ők nem védelmezhetik magokat, ha talán megtámadtatnak is; már pedig, a mint excellentiád igen jól tudja, a sérelem és a gyalázat között bizonyosan van némi különbség. A gyalázat mindig olyas valakitől származik, a ki végrehajthatja, végre is hajtja, de meg helyt is áll érte; a sérelem ellenben származhatik akárkitől, a nélkül hogy meggyalázó lenne. Hozzunk fel rá példákat: gondtalanul megy az utcán valaki, szembe jön vele tiz ember fegyveresen; elpáholják, ő kardot ránt s megteszi a maga kötelességét; de a másik részről tulságos erő áll szemben véle, ugy hogy szándékát, a mi nem egyéb mint boszut állani, semmi módon végre nem hajthatja: ez az ember sértve ugyan meg van, de meggyalázva ninesen. Egy másik példa hasonlót fog bizonyítani: Háttal van egy ember fordulva; a másik oda lopózik mögéje, végig üt rajta s azzal megugrik és nem várja be, ugy hogy ha amaz utána szalad is, el nem érheti. Az, a kit megütöttek, minden esetre meg van sértve, de meggyalázva ninesen, mert a gyalázatot védelemmel is kell támogatni. Ha az, a ki megütötte, még ha orozvást ütötte is meg, kardot rántana és megállva szembe szállana ellenségével, ezt nem csak megsértette, hanem egyszersmind meg is gyalázta; a tett annyiban sérelem, a mennyiben az ütés megtörtént, alattamosan; az által azonban már gyalázattá lett, a mennyiben elkövetője helyt áll érte, s hátat nem fordítva, nyugodtan bevárja ellen-

felét. Így tehát az átkozott párbaj törvényei szerint, én is lehetek sértett fél, de meggyalázott nem, mert sem a gyermekek, sem az asszonyok meg nem gyalázhathatnak, meg sem futhatnak, de szembe sem szállhatnak, valamint hogy ezt az egyházi rendhez tartozók sem tehetik, minthogy e háromféle népnek sem védő, sem támadó fegyvere nincsen. S így, ha ugyan a természet törvénye szerint magokat kötelesek is védelmezni, támadni senkit meg nem támadhatnak. S ha kevéssel ezelőtt azt mondtam is hogy meg vagyok sértve, most határozottan azt mondom hogy nem vagyok, mert a kin gyalázatot elkövetni nem lehet, az viszont máson sem követhet el gyalázatot. Ezen okoknál fogva föl nem vehetem, de nem is veszem föl, a mit az imént ez a jó ember mondott. Csak azt sajnálom, miért hogy tovább itt nem maradt, hogy legalább bebizonyíthattam volna előtte, mennyire téved ha azt hiszi hogy kóbor lovagok nincsenek s nem is voltak soha e világon, a mit ha Amadisnak vagy az ő számtalan utódai valamelyikének talál szemébe mondani, bizony pórul járhatott volna ő kegyelme.

— Bizony pórul, tudom istenemre! erősíté Sancho, s ütöttek volna rá akkorát, hogy ugy ketté vált volna mint valami gránátalma vagy a kásás dinnye. Azokkal ugyan nem lehetett volna ilyen foghegyről beszélni. A lelkemet merném rá tenni, hogy ha Reinaldos de Montalvan hallja, a mit ez az uracska fessegett, ugy képen felejtí hogy három esztendeig sem

szólt volna egy kukkot se! Esnék csak ilyeneknek a kezébe, bizony nem tudom én hogyan hordaná el az irháját.

A herczegasszony majd oda lett nevében Sancho szavainak hallatára, s azt tartotta hogy még gazdájánál is mulatságosabb s bolondabb, a mely véleményben egyébiránt véle az időtájt igen sokan megegyeztek. Így tehát Don Quijote csakugyan lecsillapult, az étkezésnek vége szakadt, s a mint a sor az asztal leszedésére került, négy szobaleány jelent meg, melyek egyike ezüst mosdó tálat hozott, másika egy vizes kantát hasonlóképen ezüstműből, a harmadik igen drága, hófehér törülközőt vállra vetve, a negyedik pedig, a kinek ruhája ujja félig fel volt gyűrve, fehér kacsóiban (melyek igazán fehérrek voltak) egy nagy kerek darab nápolyi szappant. Jött a mosdótálas, s igen illedelmesen s könnyed nyájassággal oda tolta az edényt Don Quijote szakála alá, a ki egy szóval sem ellenezte ugyan, de azért nagyon csodálkozott ezen a czerimonián, s azt hitte hogy ennél a háznál bizonyosan az a szokás, hogy az embernek ebéd után nem a kezét, hanem a szakálát kell megmosnia. Így tehát ő annyira előre tolta az állát a mennyre csak tolhatta, mire a vizöntő töltött rá vizet, ez után pedig a szappanos leány kezdte nagy gyorsan beszappanozni s vert olyan habot mint a hó, mert csakugyan volt olyan fehér, s bekente véle az engedelmes lovagnak nem a szakálát csupán, de még az arcját, sőt a szemét

is, úgy hogy be kellett hunynia. A herczeg és a herczegné, a kik az egész furfangosságról semmit sem tudtak, csak várták mi lesz ebből a különös mosdatásból. Mikor a borbély-kisasszony már egy ujnyi vastagon bekente szappannal a lovagot, úgy tetette magát hogy a víz kifogyott, s küldte is mindjárt a kantás leányt másik vizért, s míg az oda jár, Don Quijote ur szíves lesz várakozni. A leány el is ment tüstént, Don Quijote pedig várakozott, de olyan különös képpel hogy annál nevetségesebb már nem is gondolható. A jelenlévők, pedig ugyancsak jó számmal voltak, mind nézték, s a mint látták majd fél ölnyire előre nyujtott nyakával, a mely egészen barna volt, behunyt szemmel s beszappanozott ábrázattal, igazán nagy megerőtetésökbe került s valószínű csoda hogy hangos hahotára nem fakadtak. A csintevő leányok földre sütötték szemüket s nem mertek az uraságra tekinteni; a herczeg-pár haragudott is, de meg majd elnevette magát, s azt se tudta mihez fogjon, megbüntessék-e a leányokat e vakmerőségökért, vagy pedig megjutalmazzák őket azon multságért, melyet Don Quijote e különös állapota által szereztek. Végre a vizes kantás leány visszajött, s ekkor egészen lemosták Don Quijote képiról a szappant, mire aztán az a kinél a törülköző volt, nagy lassan fölszáritgatta s letörölgette. Ekkor mind a négyen egyszerre mélyen meghajtották előtte magokat s távozni akartak. A herczeg azonban, nehogy Don Quijote nyomára jusson a tréfának,

a mosdó tálas leányt magához szőlította e szavakkal:

— Jer ide s moss meg engem is; de legyen rá gondod hogy a vized ki ne fogyjon.

A csalfa, ügyes leány engedelmeskedett, s a tálat ép úgy oda tartotta a herczeg álla alá mint az imént Don Quijoténak, s azután sebtiben jól megmosták, beszappanozták s letörölgették, s mélyen meghajtván magokat eltávoztak. Utóbb aztán kitudódott, hogy a herczeg komolyan feltette magában, hogy ha őt nem mosták volna meg épen úgy a hogy Don Quijotét, keményen megbüntette volna vakmerőségöket, a minek csak is az által vették elejét, hogy a herczeget is beszappanozták.

Sancho az egész mosdató czerimoniát a legnagyobb figyelemmel nézte végig s így szóla magában:

— Ejnye lánczordta! Bárcsak az volna a szokás ezen a földön hogy a fegyvernökök szakálát is úgy megmossák mint a lovagokét! Mert isten-lelkem ugyes', magamnak is nagy szükségem volna rá, s kivált ha még meg is beretválnának, bizony megköszönném.

— Mit susog kegyelmed magában, Sancho? kérde a herczegné.

— Azt mondom, kegyelmes asszonyom, viszonzá a kérdett, hogy más fejedelmek udvaráról mindig azt hallottam, hogy ott asztalbontás után adnak ugyan vizet a kéznek, de nem lugot is a sza-

kálnak. Lám, már csak ezért is milyen jó ha az ember soká él, legalább sokat lát, s bárha azt tartják is, hogy a kinek hosszan tart az élete sokat kell bajlódnia, de már egy ilyen mosakodás mint ez az itteni, csakugyan jobban beillik gyönyörűségnek mint keserűségnek.

— Ne aggódjék semmit, Sancho, mondá a hercegné, megparancsolom én e leányoknak hogy kegyelmedet is megmosdassák, de ha szükség még meg is szapulják.

— Most, előjárójában beérem én a szakálmossással is, mondá Sancho, később aztán jöhet a többi is sorjában.

— Legyen rá gondja, udvarmester, szólt ennek a hercegasszony, hogy Sancho minden kívánsága pontról pontra teljesüljön.

Az udvarmester az felelte, hogy Sancho urnak bizonyára nem lesz semmire sem panasza, s ezzel ő is enni ment és magával vitte Sanchot. A hercegpár és Don Quijote pedig még tovább is ott maradtak ülve az asztalnál, és beszélgettek sok mindenféléről, de csupa olyas dolgokról a mik a fegyverviselés s a kóbor lovagság köréhez tartoztak.

A hercegné arra kérte Don Quijotét, hogy — a mint látszik nagyon jó emlékező tehetsége lévén — írja és fesse le Dulcinea del Toboso kisasszony szépségét és arcza vonásait, mert a szerint a mit bájairól a hír regél, bizvást feltehető hogy ritkitja párját a föld kerekiségén, de még az egész la Manchában is.

A hercegné kívánságának hallatára Don Quijote mélyen fősóhajtott s így szóla:

— Ha szivem ki tudnám szakasztani s magaságod szemei elé ide tenni egy tányéron az asztalra, nyelvem akkor meg lenne kimélve annak elmondásától, a mit képzelní is alig lehet, mert excellentiád az ő egész valóságát ott látná abban lerajzolva. De hogyan merészkedjem én most pontról pontra és egytől egyig leírni és rajzolni a páratlan Dulcinea minden bájait, mikor ez méltó feladat volna az enyimmél sokkal hatalmasabb tehetségeknek, olyan feladat, melyet egy Parrhasius, Timantes és Apelles ecsetének, egy Lysippos vésűjének kellene megoldania, hogy ezek fessék, véssék, vászonra, márványba, ércbe, s csak a cicerói vagy demosthenesi ékesszólás lehetne alkalmas elég méltón magasztalni.

— Mit tesz az hogy demosthenesi, señor Don Quijote? kérdé a hercegné, ezt a kifejezést soha életemben sem hallottam.

— Demosthenesi ékesszólás, viszonzá Don Quijote, ugyanazt jelenti mintha azt mondanók, Demosthenes ékesszólása, valamint a cicerói meg Ciceróét, a kiknél nagyobb szónokokat a világ eddigelé nem hallott.

— Ugy van, tevé hozzá a herceg, s ezzel a kérdéssel a hercegné nem vallott valami nagy dicséretet.

— Azt is megengedem, de mind a mellett Don Quijote ur nagyon lekötelezne, ha imádottját lefes-

tené, mert meg vagyok róla győződve, ha csupán egy-két körvonalban adja is vázlatát, még is olyan élenken fog előttünk állani, hogy a legnagyobb szépségek is irigyleni fogják.

— Örömetst megtenném, minden bizonynyal, mondá Don Quijote, ha képzeletemből el nem rabolta volna őt az a véle nem rég történt szerencsétlenség, mely annyira gyászos, hogy imádoztamat inkább csak siratnom lehet semmint lerajzolnom. Mert tudnia kell méltóságtoknak, hogy a mint a minap oda mentem hozzá, hogy kezét megcsókoljam, áldását, beleegyezését s engedelmét kérjem ki e harmadik utrakelésemre: egészen mást találtam mint a mit kerestem. El volt bűvölve, átváltozva herczegnőből paraszt leánynyá, bájolóból ruttá, angyalból ördöggé, illatosból dögleletessé, szépszavuból nyersbeszédüvé, szemérmesből bakugróvá, fényből homálylyá, egy szóval Dulcinea del Tobosóból egy sayagói paraszt dajnává.

— Uram irgalmazz! kiálta fel e szókra a herczeg elrémülten, s ki volt az, a ki a világnak ez iszonyu kárt okozta? Ki fosztotta meg őt a szépségtől mely diszité, az elmésségtől mely viditá, az erényességtől mely ékesité?

— Ki? kérdé Don Quijote, ki más lehetett volna mint egyike azon számos roszakaratu varázslóknak, a kik engem szakadatlanul üldöznek. Ez az átkozott fajzat, mely a végett jött a világra hogy a jóknak tetteit elhomályosítsa és megsemmisítse, míg a

gonoszok cselekedeit viszont fényvel övedzi és felmagasztalja. Engem varázslók üldöztek, engem varázslók üldöznek, engem varázslók fognak is üldözni mindaddig, a míg magas lovagiasságomat a feledékenység mély örvényébe alá nem taszítják. Mindig ott ártanak, mindig ott sértenek, a hol legsajgóbban érzem, mert a kóbor lovagot hölgyétől fosztani meg annyi mint elvenni szeme világát a melylyel lát, el tőle a napot a mely fénylik és el oszlopát a melyhez támaszkodik. Sokszor mondtam és most újra mondom, hogy a kóbor lovag imádott hölgy nélkül olyan mint a fa levél nélkül, az épület tető nélkül, az árnyék test nélkül a mely vesse.

— Ez ellen nincs mit mondani, jegyzé meg a herczeg, mindazáltal ha hitelt lehet adni azon történetnek, mely Don Quijote urról nem rég az egész közönség legnagyobb örömére megjelent, abból az tűnik ki, ha ugyan jól emlékszem, hogy nagyságod Dulcinea kisasszonyt egyetlen egyszer sem látta, s hogy ez a kisasszony nincs is a világon, hanem csupán olyan agyrém, mely nagyságod képzelmeben fogamzott és született meg s nagyságod maga ruházta fel aztán a tökély és kellem minden vonásával kénye és kedve szerint.

— Erről igen sokat lehetne mondani, viszonzá Don Quijote. Csak az isten tudja, van-e a világon Dulcinea vagy nincs, pusztá agyrém-e ő vagy sem; s ez nem is olyan tárgy, a mi felől szükséges volna az utolsó porczikáig bizonyosságot szerezni. Az én

imádoztam sem én bennem nem fogamzott, sem én nem szültem, de azért olyannak látom a milyennek lennie kell, olyan urhölgynek a ki magában mind azt egyesíti mi által a világ leghiresebb hölgyévé kell válnia; legyen tehát szép minden kifogás nélkül, büszke kevélység nélkül, szerelmes de erényes, hálás mert udvarias, udvarias mert művelt, s végül előkelő származásu, azon oknál fogva, mert a nemes véren jobban tündöklök és tökéletesebb a szépség semmint az olyan szépeknél, a kik alacsony származásuak.

— Az igaz, mondá a herczeg, azonban ne vegye rossz néven Don Quijote ur, ha azt jegyzem meg, a mire azon történet kényszerit, a mit az ön hős tetteiről olvastam, s melyben az van mondva, hogy ha csakugyan él is az a Dulcinea akár Tobosoban akár azon kívül, s ha teljes-tökéletesen oly szép is a milyennek előttünk nagyságod festi, már a mi származását illeti, az valóban nem vetekedhetik sem az Oriának, sem az Alastrajareák, sem a Madasimák, sem más egyéb e fajta hölgyek származásával, kikkel, a mint nagyságod igen jól tudja, a lovagregények telve vannak.

— Erre azt hozhatom fel válaszul, mondá Don Quijote, hogy Dulcinea a saját tetteinek leánya, és hogy az erény megnemesíti a vért, s hogy sokkal többre kell becsülni az alacsony sorsu erényest az előkelő állásu vétkesnél. Azon kívül Dulcinea oly czimerességgel dicsekhetik, a melynél fogva bátran koronás királynővé lehetne királyi pálczával: mert a

szép és erényes asszony érdemei a legnagyobb csodákra is képesek, s alkalmassá teszik, ha talán alakilag nem is de lényegileg bizonyosan, a legmagasabb igények felé való törekvésre.

— Be kell vallanom, señor Don Quijote, jegyzé meg a hercegné, hogy a mit nagyságod mond, annak ugyancsak megvan, a mint mondani szokás, mind eleje mind veleje, s hogy e mostani órától fogva hiszem, s egész házam népével, sőt ha szükséges, magával hercegi férjemmel is el tudnám hitetni, hogy Tobosoban csakugyan van egy Dulcinea, hogy valósággal él, és bájoló s igen előkelő származásu, s méltó arra hogy olyan lovag szolgálja, milyen e señor Don Quijote, a minél nagyobb dicsőséget még csak képzelni sem tudok. Azonban nem tehetek róla, de van egy kifogásom, s meg nem állhatom hogy Sancho Panzára némileg ne nehezteljek: kifogásom pedig az, hogy a midőn ez a Sancho Panza ama bizonyos Dulcinea kisasszonyt felkereste, mikor nagyságod levelével jelent meg nála, az az említett történet azt mondja, hogy Sancho épen egy zsák buza rostálása mellett találta, s nagyobb igazság okáért azt is hozzá teszi, hogy az piros buza volt. Ez a körülmény kissé kétségessé teszi előttem magas származását.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Kegyelmes asszonyom, méltóságodnak tudnia kell, hogy mind az, vagy legalább is nagy részben, a mi velem történik, kívülötte áll azon rendes hatá-

roknak, a melyek között egyéb kóbor lovagok viselt dolgai szoktak lefolyni: meglehet hogy ezt a sorsnak kikutathatatlan akarata rendelte így, de az is meglehet hogy valamely irigy varázsló roszakaratából történik: S valamint be van bizonyítva hogy majd minden vagy a legtöbb hires kóbor lovagnak vagy az volt különös kiváltsága hogy nem lehetett őket megbüvölni, vagy az hogy olyan áthathatatlan husok volt, hogy sebet nem kaphattak, mint például a nagyhirű Roldan, a franciaországi tizenkét pairek egyike, a kiről azt mondják hogy sehol másutt meg nem lehetett sebesíteni mint a bal lába talpán, de még ott is csupán csak valami vastag gombostű hegyével és semmi más egyéb fegyverrel, úgy hogy a midőn Bernardo del Carpio Roncesvallesnál életét vette, látva hogy kardjával nem megy vele semmire, karjai között kapta fel a földről s úgy fojtotta meg, mivel épen az jutott eszébe hogyan vetett véget Hercules Anteusnak, ama kegyetlen óriásnak, a kiről azt állítják hogy a föld fia volt volna. A mondottakból azt akarom következtetni, nem lehetetlen, hogy nekem is van ilyesvalami kiváló tulajdonom: nem az hogy meg ne sebesítsenek, mert azt akárhányszor be kellett már látnom saját tapasztalásomból hogy az én husom inkább puha s egyáltalában nem áthathatatlan; de meg az sem, hogy el ne lehessen büvölni, mert hiszen megtörtént már velem hogy ketreczbe vetettek, a hová pedig a világ minden hatalma sem tudott volna bezárni, ha csak varázslat útján nem történik vala. Minthogy

azonban ebből kiszabadítottam magamat, hinni akarom hogy rajtam magamon nincs többé semmi varázslónak hatalma. Látván tehát ezek a varázslók hogy gonosz mesterségöket az én személyem ártalmára nem gyakorolhatják, azon tárgyakon állnak boszút, a miiket én legjobban szeretek, s úgy akarnak megfosztani életemtől hogy a kiért én élek, Dulcineámnak okoznak gyötrelmet. Ennél fogva azt hiszem hogy a midőn fegyvernököm ama küldetésében oda járt, akkor is ők varázstáltak el paraszt leánynya, s ők kényszerítették a buzarostálás alacsony foglalkozására. Egyébiránt mondtam én már azt is, hogy az a buza nem volt sem tiszta, sem kétszerbuza, hanem mind megannyi igaz gyöngyszem. S ezen igazság bebizonyítására még azt is felhozhatom nagyméltóságtok előtt, hogy a mint nem rég Tobosoban jártam, semmiképen sem tudtam Dulcinea palotájára ráakadni; mikor meg aztán más nap fegyvernököm, Sancho, a maga igazi alakjában látta őt, melynél szebb a föld kerektségén nem található, nekem rut, aljas paraszt leánynak látszott, a ki akármit beszélt inkább, csak okosat nem, holott ő maga a világ legszebb értelme. Minthogy tehát én nem vagyok elbűvölve s a mint látszik többé el sem bűvölhetnek, ő az, a kit elvarázstáltak, megbántottak, megváltoztattak, átalakítottak és kiforgattak, s ő rajta álltak boszút az én ellenségeim, s ő az a kiért könyeim szakadatlanul fognak omolni mindaddig, a mig ujra egykori állapotában nem láthatom. Mind ezt pedig azért mondtam, hogy senki ne akadjon

fen azon, ha Sancho azt említé Dulcineáról hogy szitált vagy rostált: ha ugyan is előttem átalakították, csoda-e ha az ő szemei előtt is kicserélték. Dulcinea igen is előkelő és magas származásu, s azon nemes családok sarjadéka, melyeknek Toboso bővében van, s melyek igen régiak és jelesek. El merem bátran mondani, hogy Dulcinea csakugyan hivatta van arra, hogy szülő helyét a jövő századokban oly híressé s nevezetessé tegye, mint Troját Helena tette, a Cava*) pedig Spanyolországot, csak-hogy szebb czimen és nagyobb dicsőséggel. Más részről pedig azt is meg akarom még említeni herczegségteknek, hogy Sancho Panza a legmulatságosabb fegyvernökök egyike, a kik valaha kóbor lovagot szolgáltak. Mond az néha olyan elmés ostobaságokat hogy már magában az is kész multság kitalálni csakugyan elmés-e vagy ostoba?

Néha olyan ármányos, hogy az ember igazi semmirekellőnek tartaná, máskor meg oly együgyű hogy akárki bolondnak mondaná; mindenben kétke-dik s elhisz mindent. Néha már-már azt hiszem

---

*) A »Cava« Florindának, Julian gróf leányának mellékneve, kinek atyja a spanyolországi utolsó gót király Rodrigo alatt Ceuta parancsnoka volt. A »Cava« nevét az tette Spanyolországban szomoruan emlékezetessé, hogy Rodrigo király a leányt szerencsétlenné tévén, Julian gróf e miatti boszujában szövetezett a hagyomány szerint a mórokkal, kik aztán Spanyolországot előzőnlötték s a gót királyságnak 712-ben véget vetettek.

hogy elsülyed bolondsága mélységében, s egy-két
 elmésséggel egyszerre éig emelkedik. Szóval oda nem
 adnám akármi más fegyvernökért ha egy várost kap-
 nék is vele ráadásul; mind a mellett magam sem
 tudom, vajon jó lesz-e oda küldeni kormányzónak
 a hová hercezséged akarja, bárha annyi bizonyos,
 hogy van benne némi kormányzó tehetség, s ha az
 ember az eszét kissé kiköszörölné, hiszem hogy
 olyan jól eligazgatna akármely kormányzóságot
 mint a király a maga tartományait. Egyébiránt
 akár hányszor tett tapasztalásból is tudjuk, hogy nem
 is kell oda valami nagy ügyesség vagy tudomány
 hogy az ember jó kormányzó legyen, hiszen százával
 is lehetne rá példát felhozni, hogy olyan is van a ki
 jóformán olvasni se tud s még is úgy kormányoz mint
 a saskeselyű*). A fő csak az hogy az emberben meg-
 legyen a jó akarat s becsületes igyekezet, tanácsadók-
 ban és utmutatókban soha sem lesz hiány hogy mit
 hogyan kell cselekedni, mint az olyan uri, de nem tanult
 kormányzók példája bizonyítja, a kik helyett valami
 ülnök hozza az ítéletet. Én részemről azt a tanácsot
 adnám neki, soha se engedje magát megkenetni, soha
 le ne térjen az igaz utról, s volna még több ilyes
 mondani valóm, a mit azonban most még magamban
 tartogatok, s majd eléállok vele annak idejében,

*) As eredetinek csipős szójátékát: y gobiernan como
 unos girifaltes (s ó l y o m vagy keselyűfaj, de egyszer-
 mind t o l v a j) lehetetlen volt tökéletesen visszaadni. Ford.

mikor Sanchonak s az általa kormányzott szigetnek hasznot tehetek.

Herczeg, herczegnő és Don Quijote épen idáig jutottak beszélgetésökben, midőn egyszerre nagy zaj és kiáltás hangzék fel a palotában, s Sancho egészen elrémülve rohant a terembe, nyaka körül törülköző helyett mosogató ronggyal, utána pedig több siheder vagy is jobban mondva kukta s egyéb ilyes alnép. Az egyiknél egy melencze volt, teli vízzel, a minek színe és kevés tisztasága azt árulta el hogy mosogató lé. Ez a melenczés mindenütt a sarkában volt Sanchonak s minden áron oda akarta nyomni és oda tartani az edényt Sancho szakála alá, míg egy másik kukta meg a mosdatáshoz készült.

— Mi ez, ficzkók? kérdé a herczegné, mit jelentsen ez? mit akartok ezzel a jó emberrel? Hogyan? s ti nem gondoltátok meg hogy ő kormányzónak van kinevezve?

Mire a kukta-borbély így válaszolt:

— Ez az ur nem hagyja magát megmosdatni, mint a hogy a mi urunk a herczeg s az ő gazdája is megmosdottak.

— Dehogy is nem akarom, szabadkozáék Sancho nagy haraggal, csakhogy tisztább törülközővel, tisztább vízzel, meg nem is ilyen szurtos kezekkel, mert uram között meg én közöttem csakugyan nincs akkora különbség hogy a mig őt angyalok vizével mosdatják, engemet az ördögök lugjában szapuljanak. A fejedelmi házakban és birtokokban uralkodó szokásoknak

tisztelet addig a mig terhünkre nem válnak; de az afféle mosdatás a milyen itt járja, roszbabb a korbácsolásnál. S a ki ide mer jönni hogy engemet megmosdasson, s csak egy szál hajamat, akarom mondani szakáلامat meg mer is illetni, tisztesség szolván nem oda mondván, ütök arra akkorát, hogy bele szakul az öklöm a koponyájába. Mert ilyen czerimoniák és beszappanozások jobban beillenek csufot üzésnek mint a vendéget megillető becsülettudásnak.

A herczegné alig tudott hová lenni nevetében Sancho haragjának láttára és szavai hallatára; nem így Don Quijote, a kinek sehogy se tetszett hogy milyen szivárványos egy ruhát tűztek oda Sancho nyakára törülközőnek, s hogy annyi kukta környezi; a miért is mélyen meghajolt a herczegpár előtt, mintegy engedelmet kérve a szólásra, s azután így kezdé beszédét:

— Holla, lovag urak, ne bántsák ezt a legényt, s menjenek önök oda, a honnan jöttek vagy a hová akarnak; van az én fegyvernököm olyan tiszta mint akárki más, s az ő számára ez a kis teknő igen silány szükségű bögre. Fogadják el tanácsomat, s ne bántsák tovább, mert az ilyes tréfát sem ő, sem én nem sziveljük.

Sancho vette ki a szót szájából s így folytatá:

— Nem, nem, csak hadd üzzék tovább bolondságukat; én ugyan el nem türöm, oly igaz mint hogy most nincs éjszaka. Ide hát egy fésűvel, vagy bánom is én akármivel, vakarják meg a szakáلامat, s ha ta-

lálnak benne valamit, a mi a tisztaságot sérti, akkor aztán akár ugy tépjék ki szálankint.

Most a hercegné, a nevetést félbe nem szakasztva így szólott:

— Sancho Panzának tökéletes igaza van, s ezután is igaza lesz mindenben. Tiszta ő és nem szorult semmi mosdatásra; s ha a nálunk divatozó szokás nincs inyére, lelke rajta. Különben is ti, a tisztaság szolgálói, nagyon illetlenül s meggondolatlanul, hogy azt ne mondjam, vakmerően viseltétek magotokat, a midőn egy ilyen embernek s ilyen szakálnak tiszta aranyból készült tál és kanta helyett, meg a legfinomabb patyolattörülköző helyett fa melenczét és félfülüt hoztok, meg mosogató rongyot; de nem csoda, mert haszontalan bitangok vagytok, s mint afféle semmirekellők meg nem állhátjátok hogy a kóbor lovagok fegyvernőkeit ne boszantsátok.

A kukták, de még maga a velök jött udvarmester is azt hitték hogy a hercegnő csakugyan komolyan beszél. Le is vették Sancho nyakáról menten a törülgető ruhát s irulva-pirulva elkotródtak. A mint Sancho látta hogy ettől, az ő véleménye szerint főbenjáró veszedelemtől megszabadult, oda borult a hercegné lábai elé s így szóla:

— Nagy uri asszonyoktól nagy jótéteményeket szoktunk várni; azt, a mit hercegséged velem ma tett, nem lehet kevesebb megghálálni annál hogy azt kívánjam, bár kóbor lovaggá ütnének hogy egész éle-

temet magasságod szolgálatának szentelhessem. Paraszt vagyok, Sancho Panza a nevem, van feleségem, családom s fegyvernök gyanánt szolgállok. Ha mind ezek közül magasságodnak valamiben szolgálatára lehetek, gyorsabb lesz részemről az engedelmesség mint herczegséged részéről a parancsolás.

— Meglátszik, Sancho, vizonzá a herczegné, hogy kegyelmed az udvariasságot magában az udvariasság iskolájában tanulta; meglátszik, mondom, hogy ott nevelkedett föl Don Quijote ur kebelén, a ki maga a született udvariasság s a czerimoniák, vagy a mint kegyelmed mondja, a czirimoniák virága. Isten tartsa meg az ilyen gazdát s az ilyen szolgát, amazt a kóbor lovagság sarkcsillaga, emezt a fegyvernöki hűség fénycsillaga gyanánt. Keljen fel, derék Sancho, s udvariasságát én azzal akarom vizonozni, hogy férjemet a herczeg urat megkérem, teljesítse be, a mily gyorsan csak lehet, kegyelmednek a kormányzóság átadása felől tett ígérését.

Itt a beszélgetésnek vége szakadt. Don Quijote szobájába vonult egy kevéssé pihenni, a herczegné pedig arra kérte Sanchot, hogy ha nem nagyon álmos, töltsé a délutánt nála, udvarhölgyei körében egy hűvös, árnyas teremben. Sancho azt felelte, igaz ugyan hogy ő nyaranta délutánonkint négy-öt óra folyásig is el-el szokott szundikálni, de ma minden erejét meg fogja feszíteni s ő herczegségének szolgálatára nem alszik, hanem kész lesz teljesíteni a mit parancsolnak. S azzal eltávozott.

A herczeg új rendeleteket adott ki hogy Don Quijoteval hogyan bánjanak mint kóbor lovaggal s egy hajszálla se térjenek el azon bevett szokásoktól, a melyek szerint — állítólag — a hajdani kóbor lovagokkal bánanak.

